

Валерий,
Литина
Ленинских
8.

VIII
F. 3/224
c

37224, VIII, Fe.

37224, VIII, F, c

III. zvezek

Rodbina Polaneških

Roman

ooo

Spisal H. Sienkiewicz

ooo

Po poljskem izvirniku poslovenil Podravski

V Ljubljani 1904

Natisnila in založila Kleinmayr & Bamberg.

Sienkiewicz, *Mali vitez.*

Roman iz poljske zgodovine,
z mnogimi lepimi podobami.
3 zvezki. Broširani 7 K, lično
vezani 9 K 50 h. ~~~~~

Rodbina Polaneških.

Roman.

Spisal H. Sienkiewicz.

Po poljskem izvirniku poslovenil Podravski.

o o

III. zvezek.

V Ljubljani 1904.

Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

030049047

I.

Črez teden dni, ko je bilo že gotovo, kar je bilo prej podobno resnici, je Polaneški naznanil to novico Bigielovima. Gospa Bigielova je stekla še istega dne k Marici, ki se je od veselja razjokala v njenem poštenem naročju.

„Zdi se mi“, je dejala, „da me bo imel sedaj tudi Stanko rajši.“

„Kako, rajši?“ vpraša gospa Bigielova.

„Hotela sem reči: Še bolj rad!“ odgovori Marica.

„Sicer, kakor vidiš, nimam tega nikdar dovolj.“

„Morala bi bila povedati meni, ako ne bi te imel dovolj rad!“

V tem so se posušile solze na plemenitem licu gospe Polaneške in ostal je samo smeh. Trenutek kesneje je sklenila roke kakor k molitvi in dejala:

„Oh, Bog, samo ko bi bila hčerka! Stanko si želi hčerko!“

„A kaj bi imela ti rajša?“

„Jaz bi . . . toda ne pravi Stanku . . . jaz bi hotela rajša imeti dečka; toda naj bo hčerka.“

Nato se je zamislila in vprašala:

„Tu ni nikake pomoči, kaj ne?“

„Ne!“ odgovori gospa Bigielova nasmehoma.
„Temu še niso iznašli pomočka.“

Tudi Bigiel je pripovedoval novico vsakomur, ki ga je le srečal, v pisarni pa je rekel vpričo Polaneškega z dovolj blagovoljnim glasom:

„No, gospodje, zdi se mi, da se firma pomnoži za enega člana.“

Uradniki so obrnili nanj svoje radovedne poglede, nato je pristavil:

„Po zaslugi gospoda Polaneškega in gospe Polaneške.“

Nato so se vsi zbrali okrog Polaneškega in mu čestitali, razen Zavičlovskega, ki se je sklonil na pisalno mizo in jel pozorno pogledovati številčne predelke. Šele črez trenutek, čuteč, da bi njegovo vedenje utegnilo zbuditi pozornost, se je obrnil z izpremenjenim licem k Polaneškemu, mu stisnil roko in ponavljal: „Želim srečo, želim srečo . . .“

Potem se mu je zdelo, da je smešen, da mu je slabo in neizmerno glupo in da je ves svet neizmerno vsakdanji. Toda najhujša je bila zavest njegove smešnosti, saj je bila to vendar stvar tako prirodna in se je dala tako slutiti, da bi bil kaj takšnega napovedal, celo kak Kopovski. Toda on, razumen človek, pišoč stihe, ki jih pozdravljajo navdušeno, on, ki pravično sodi vse, kar se godi okrog njega, je zablodil v take iluzije, da se mu je sedaj zdelo, kakor bi bila strela treščila vanj. Kakšna ponižujoča smešnost je to! Toda poznal je Marico kot gospo Polaneško in si nehote predstavljal, da

je bila vedno gospa Polaneška in da to tudi ostane, prav tako, kakor je sedaj, in niti na misel mu ni prišlo, da bi se utegnilo kaj izpremeniti. Ugledavši nekoč lilijsko barvo na njenem licu, jo je imenoval Lilijo ter pisal njej lilijske pesmi. A sedaj mu je ta izmučeni škratelj, ki se še posmehuje vsaki nezgodi, šepetal na ušesa: „Lepa lilija! . . .“ In Zavilovski se je čutil čimdalje bolj izmučenega in čimdalje bolj smešnega. Pisal je pesmi, a Polaneški ni pisal pesmi. V tej primeri je bilo obenem kruto gorje in nekaj glupega. Zavilovski je pil iz tega keliha s polnimi duški, nalašč tako, da mu niti kapljica ne bi ušla. Ko bi bili njegovi občutki prišli na beli dan, ko bi bil priznal Marici svojo ljubezen, ko bi ga bila z največjim zaničevanjem zavrgla in ko bi ga bil Polaneški vrgel po stopnicah — bi bilo v tem vendar nekaj navidezno dramatičnega — toda takšen konec! — „Tako vsakdanji! . . .“ Imel je takšno narav, ki je čutila vse desetkrat močnejše nego navadni ljudje, in situacija se mu je zdela naravnost neznosna, a te uradne ure, ki jih je imel še prebiti — prava muka. Njegovi občutki do Marice niso tičali globoko v srcu, toda zavzeli so bili popolnoma njegovo domišljijo, sedaj pa ga je istinitost neusmiljeno udarila po glavi, in ta udarec se mu je zdel ne le bolesten in sirov, nego obenem kvaren. Šinila mu je v glavo obupna misel, da bi vzel klobuk, odšel in se ne vrnil več. Na srečo so bile uradne ure pri koncu — in vsi so se jeli razhajati.

Korakajoč po hodniku, na katerem je pri obešalniku viselo zrcalo, je Zavilovski ugledal svojo dolgo postavo in naprej štrlečo brado ter si dejal: „Takole je videti glupca.“ Tega dne ni odšel kakor navadno na obed z drugim knjigovodjo Požnjakovskim. Bil bi rad zbežal sam pred seboj. Zaprl se je doma in prenapeto kakor pravi umetnik pritiral svojo nesrečo in svojo smešnost do nemogoče višine. Črez nekoliko dni se je pomiril, vendar pa je čutil čudno praznoto v svojem srcu, prav tako, kakor bi bilo srcé stanovanje, iz katerega se je nekdo izselil. Pri Polaneških se ni prikazal dolgih štirinajst dni in potem je ugledal Marico na poletnem stanovanju pri Bigielovih ter ostrmel.

Zdela se mu je skoro odurna. Ni bilo to nikakor domnevanje, zakaj, dasi je bila v njeni postavi težko zapaziti razlika, izpremenila se je vendar že močno. Usta je imela nabuhla, na čelu oprišč, polt pa je bila izgubila svežost. Bila pa je mirna, samo nekoliko otožna, tako kakor bi bila doživela ukano. Zavilovskega, ki je bil kaj dobrega srca, je močno zadela ta njena odurnost. Prej se mu je zdelo, da jo prezira. Sedaj pa se mu je to zdelo glupo.

Sicer pa se ji je izpremenilo zgolj lice, a nikakor ne dobrota, niti vljudnost. Čuteča se varno prevelikega njegovega občudovanja, mu je kazala še več presrčnosti nego prej. Vpraševala ga je z velikim zanimanjem po gospodični Castellijevi in ko je zapazila, da je to predmet, o katerem rad

govori, se je jela smehljati z nekdanjim smehom, polnim neizrečne nežnosti, in je rekla skoro veselo:

„Dobro, dobro! Ženske se čudijo, da že dolgo niste bili ondi. Ali pa veste, kaj sta mi rekli, Anica in gospa Broničeva? Rekli sta mi . . .“

Umolknila je in rekla črez trenutek:

„Ne — tega ne morem reči glasno. Pojdiva nekoliko na vrt . . .“

In vstala je, toda ne dovolj pozorno, zakaj pri prvem koraku se je spoteknila in bi bila skoro padla.

„Pazi vendar!“ zakliče Polaneški nestrpno.

A ona se je ozrla nanj skoro strahoma in pokorno. Zardevši se do ušes, je odgovorila:

„Stanko, nisem hotela, kakor te imam rada.“

„Le ne tako naglo“, reče gospa Bigielova živo.

Bilo je očividno, da je bilo Polaneškemu v tem trenutku dokaj bolj do bodočega potomca nego do Marice; to je razumel celo Zavilovski.

Marici ni bilo to znano šele od včeraj. Bojevala je zaraditega sama s seboj pravi duševni boj, o katerem pa ni pravila nikomur; a ta boj je bil tem težji, čim bolj je njeno zdravstveno stanje kazalo razdražnost, nemir in naklonjenost do tožnih misli. Prebila je težke trenutke, preden si je rekla, da mora biti tako, kakor je.

Polaneški bi bil naravnost ostrmel, ko bi mu bil kdo rekel, da ne ljubi, zlasti da ne ceni svoje žene tako, kakor bi jo moral. Ljubil jo je na svoj

način in si pri tem mislil: Ako kdaj, mora sedaj obema pred vsem drugim biti do otroka. Ker je bil po naravi živ in nagel, je zašel v tej svoji skrbi časih celo predaleč in si ni štel tega v greh. O tem, kaj bi se godilo v Maričini duši, ni pre-mišljaj. Zdelo se mu je, da je med drugimi njenimi dolžnostmi ena izmed prvih ta, mu dati potomcev, da je torej umevno, če ona izvršuje to dolžnost. Bil ji je za to hvaležen in predstavljal si je, da poln skrbi za otroka skrbi obenem zanj kakor malokateri soprog. Ko bi bil spoznal za potrebno, pripraviti samega sebe, da položi račun o tem, kako ravna z ženo, bi bil smatral tudi za stvar, povsem prirodno, da ga njena ženska mičnost vabi dokaj manj, nego ga je vabila prej. Dan za dnevom je prihajala odurnejša in časih je žalila celo njegov estetični čut, a pri tem si je domišljaj, da je tako delikaten, kakor le more biti mož do žene, ako ji to prikriva in se ji trudi kazati, da čuti z njo.

Ona pa je imela vtisk, da ji je izpodletela nada, ki jo je bila stavila vanj; čutila je, da je od-padla na drugo mesto in da bo padala čimdalje bolj. Navzlic vsej ljubezni do moža, navzlic vsem zakladom nežnosti, ki so se že kopičili v njeni duši do bodočega otroka, sta jo obšla v prvem trenutku upor in žalost. Toda to ni trajalo dolgo. Jela se je bojevati in premagala se je. Rekla si je, da se tu nihče ni pregrešil, da je življenje že takšno, da vse to izvira iz prirodnega teka stvari, ki pa je posledica volje božje. Potem je jela sama sebe

dolžiti egoizma in se mučiti pod bremenom te misli. Ali ima morda pravico misliti nase, ne na Stanka, in ne na bodoče dete? Kaj more očitati Stanislavu? Kaj je čudnega na tem, da ima on, ki je tolikanj ljubil tuje dete, razvneto dušo, sosebno za svojega otroka, da mu njegovo srce že naprej bije naproti? Ali ne tiči v tem neko roganje, da hoče ona najprej ubraniti nekakšne svoje pravice, nekakšno srečo, ona, ki se je pregrešila tolikanj? Kaj je ona in kakšno pravico ima do izjemne usode? In bila je pripravljena, da se potrka na prsi. Upornost je preminila; samo na dnu je ostalo nekoliko žalosti, da je življenje tako čudno in da vsak novi občutek, nikar da bi utrdil prejšnjega, ga še potiska v ozadje... Toda ko je ta žalost silila iz srca v oči v obliki solzá ali se jela tresti na ustnicah, ji ni več dopuščala takšnega prehoda. „Bodi takoj mirna!“ si je govorila v duši, „tako je, tako bo in tako mora biti, zakaj takšno je življenje, taka je volja božja, s katero se moraš spoprijazniti.“

In naposled se je spoprijaznila.

Polagoma se je docela pomirila, ne zavedajoča se, da ta mir počiva na vdanosti in žalosti. Sicer je bila to žalost, ki se smehlja. Kot mlado žensko jo je obhajala časih bridkost, ko je v moževih očeh ali celo v tujčevih očeh čitala zdajci razločno: „Oh, kako si odurna!“ Toda ko jo je gospa Bigielova zagotovila, da bo potem še lepša, jim je odgovarjala v duhu: „Le počakajte!“ — in to je bila njena tolažba.

Nekaj temu podobnega je odgovorila tudi Zavilovskemu. Bila je obenem vesela in nevesela vtiska, ki ga je napravila nanj, zakaj ako je zaradi tega po oni strani trpelo njeno samoljubje, se je čutila na drugi strani popolnoma varno ter se je mogla prosto pomenkovati z njim. Hotela pa je govoriti z njim, in to docela resno, ker ji je bila Anica Osnovska pred nekoliko dnevi dejala naravnost, da je „Kolumienka“ že zaljubljena do ušes in da ima Zavilovski najlepše nade.

Nekoliko pa jo je tudi vznemirilo „kovati železo, dokler je še vroče.“ Ni si mogla pojasniti, zakaj je tako, tudi takrat ne, ko je vpoštevala prirojeno živahnost gospe Anice.

Do Zavilovskega, ki se je bil premenil v nekakega Benjamina obeh rodbin, je gojila prav kakor Bigiel in Polaneški zelo mnogo prijateljstva — a vendar mu je bila hvaležna, ker jo je umel na vsak način.

Zato bi bila kaj rada pomagala do tega, kar je bilo, kar se je zdelo zanj odločna sreča, toda obenem ji je prišlo v glavo: „A kaj, ko bi bil nesrečen?“ Prestrašila se je nekoliko odgovornosti in svoje prejšnje politike. Sedaj je hotela najprej zvedeti, kaj si misli pravzaprav, na drugi strani pa mu dati razumeti, kako je s stvarjo, in mu naposled nasvetovati, da bi se, ako bi bilo treba, sam dobro razgledal in se premislil.

„Dame se že čudijo, da tako dolgo ne pridete k njim“, je ponovila, ko sta prišla na vrt.

A Zavilovski jo vpraša:

„Kaj vam je rekla gospa Osnovska?“

„Povem vam samo nekaj, dasi ne vem, ali smem izdati. Gospa Osnovska mi je rekla, da . . . Toda ne! Prej moram vedeti, zakaj že tako dolgo niste bili pri njih!“

„Bil sem bolehen in sem imel skrbi. Nisem zahajal nikamor. Nisem mogel! Vi niste izgovorili . . .“

„Dà, ker sem hotela vedeti, ali se ne hudujete na dame. Gospa Osnovska mi je dejala, češ, Lineta si misli, da je temu tako in da je zato videla nekolikokrat solze v njenih očeh.“

Zavilovski se je zardel, in z njegovega mladega, dovzetnega lica se je dalo razbrati, da ga je to res genilo.

„Oh, Bog!“ je odgovoril, „kako naj bi se jezil in še na takšno gospodično Lineto! Ali more koga užaliti?“

„Ponavljam samo to, kar mi je bilo rečeno. Gospa Osnovska je neprestano tako živa, in zato ne morem biti porok za to, da je vse res, kar pravi. Vem, da se ne laže — toda veste, da jako živahne osebe vidijo časih kaj kakor skozi povečevalno steklo. Prepričajte se sami, kako in kaj. Imate — toliko opazovalnega daru.“

„Da je vrla in da ni vsakdanja, o tem nikakor ne dvojim. Ali se spominjate, kako sem vam dejal, da dela name vtisk kakor tujka? Toda to ni res! Gospa Osnovska morda! Toda gospodična Lineta nikakor!“

Marica mu odgovori:

„Morate se dobro porazgledati sami! Verjemite mi pa, da vam ne prigovarjam k ničemur . . . Nekoliko bi se celo bala Stanka, ki teh žensk nima rad . . . Toda odkritosrčno vam povem, ko sem tako čula o solzah Linetinih, da me je zgrabilo za srce . . . Ubožica! . . .“

„Niti tega vam ne morem povedati, kako me je genila samo misel na to!“ odgovori Zavilovski.

Daljnji razgovor jima ustavi Polaneški. Pristopil je k njima in dejal:

„Kaj! Neprestano snubite! Te ženske so nepoboljšljive! Veš li, Marica, kaj ti povem? Bil bi najbolj srečen, ko se ne bi vtikala v take reči.“

Gospa Polaneška se jame izgovarjati, on pa se obrne k Zavilovskemu in reče:

„Nečem se sicer vtikati v to reč, toda vem le toliko, da nimam do teh dam najmanjšega zaupanja.“

Zavilovski odide domov . . . Glava mu je bila polna tega, kar je bil slišal. Zgenile so se bile v njem vse strune domišljije in jele zveneti tako, da ga je popolnoma zapustila volja do upanja. Ni prižgal luči, da bi ga nič ne oviralo v igri na teh zvenečih strunah. Sedeč v mesečini, je premišljal, pravzaprav stvarjal. Ni bil še zaljubljen, toda obhajala ga je že velika nežnost, ko je mislil na gospodično Castellijevo in si črtal slike, kakor bi bil že zaljubljen. Videl jo je tako razločno, kakor bi stala pred njim; videl je njene črne oči in zlato glavo, sklonjeno nalik podrezani cvetki na —

njegove prsi. In zdelo se mu je, da se dotika s prsti senc te glave, da čuti svilnato dotiko njenih las in da zaznava, sklonivši se nekoliko nazaj, ali to njegovo božanje ni posušilo njenih solza, ali se mu ne smejejo njene oči nalik še mokremu blankitu po dežju, ko ga obsije solnce. Nato mu jame domišljija trgati čustva. Zdelo se mu je, da ji priznava svojo ljubezen, da jo stiska na prsi in čuti hitro utripanje njenega srca, da kleči in opira glavo na njena kolena, iz katerih diha toplota skozi svilo na njegovo obličje. In začel se je res tresti. Doslej je bila zanj samo slika, sedaj se je jel prvič zavedati njene ženskosti. Ni bil zmožen misliti na kaj drugega, samo nanjo je mislil, in zavzela je tako vse njegove misli, da ni vedel, kje je in kaj se godi z njim.

Hripavo petje na ulici ga prebudi. Prižgal je luč in jel premišljati treznejše. Obide ga izvesten nemir, zakaj zlasti nekaj se mu je zdelo nedvojbeno: Ako ne neha zahajati h gospe Broničevi in zakoncema Osnovskima, pa se v to gospodično zaljubi na smrt.

„Treba se je torej odločiti“, si je dejal.

Dan pozneje je šel k njej, ker je bil zakoprnel po njej, in še to noč je poizkušal napisati pesem z naslovom „Pajčevina“.

Ni pa se hotel sestati z gospo Broničevo, torej je čakal, da se je približala ura, ob kateri je bilo mogoče najti vse v skupnem salonu pri čaju. Gospa Osnovska ga je sprejela nenavadno hvaležno in z

izbruhom veselega smeha, on pa, pozdravivši vse, se je jel ozirati po obličju gospodične Castellijeve, in srce mu je jelo utripati hitreje, ko je zapazil, da odseva z njega velika in globoka radost.

„Ali veste, kaj sem si mislila?“ zakliče z navadno svojo živahnostjo gospa Anica. „Naša Topolka vidi na moških jako rada brke; zato sem si mislila, da si dajete rasti brke in se ne kažete zaradi tega.“

A Topolka odgovori:

„Ne, ne! Le ostanite, kakršnega sem vas spoznala.“

Toda gospod Osnovski objame Zavilovskega okrog pasu ter reče z zaupnostjo dobro vzgojenega človeka, ki takoj ve narediti razmere bližnje in zaupnejše:

„Skrili ste se nam, gospod Ignacij, ali ni res? Toda vem pomoček za vas. Naj začne Lineta slikati vaš portret, pa boste prisiljeni prihajati vsak dan.“

Gospa Osnovska zaploska.

„Kako je zvit ta Joža, da se mu je kar čuditi.“

Njemu se razjasni obličje, da je rekel, kar je ugajalo ženi. Ponavljal je:

„Ali ni res, kaj? Draga moja Anica, ali ni res?“

„To sem že nekoč predlagala“, odgovori z mehkim glasom gospodična Castellijeva, „toda bala sem se, da bi vam bilo nadležno.“

„Le zapovejte, gospodična“, odgovori Zavilovski.

„Sedaj je tako dolg dan; morda ob štirih po gospodu Kopovskem. Sicer pa tega zoprnega Kopovskega dodelam kmalu.“

„Ali veste, kaj je rekla o gospodu Kopovskem?“ vpraša gospa Broničeva.

Vendar gospodična Castellijeva ni pustila, da bi bila povedala; zabranil pa je to tudi gospod Plavicki, ki je ravnokar prišel in ustavil razgovor. Gospod Plavicki je bil spoznal gospo Anico pri Marici ter bil ves navdušen zanjo, kar je tudi javno priznaval; ona pa je neusmiljeno koketirala z njim, a ne na malo svoje in drugih veselje.

„Sedite, oče, tu poleg mene“, mu je dejala, „dobro se bova imela skupaj. Kaj?“

„Kakor v nebesih! Kakor v nebesih!“ odgovori gospod Plavicki, ploskajoč z dlanmi po kolenih in mirno kažoč konec jezika med ustnicami.

Zavilovski sede h gospodični Castellijevi in reče: „Jako srečen sem, da bom mogel vsak dan prihajati k vam . . . Samo, ako vam res ne bom jemal časa.“

„Dà, jemali ga boste“, odgovori ona in se mu ozre v oči, „toda pripravite mi zabavo, kakršne ne bi mi napravil nihče drug. Bala sem se res, da vam ne bi bilo nadležno, zakaj bojim se vas.“

Sedaj ji on pogleda globoko v oči in odgovori poudarno: „Ne bojte se me, gospodična!“

Gospodična Lineta povese oči. Nastane trenutek dokaj mučnega molčanja; nato vpraša gospodična z nekoliko zamolklím glasom:

„Zakaj vas ni bilo tako dolgo?“

On je imel že na jeziku odgovor: „Ker se bojim“, toda tako daleč ni smel zaiti, zato je dejal:

„Pisal sem.“

„Pesem?“

„Dà, z naslovom ‚Babje leto‘. Jutri jo prinesem. Ali se spominjate, gospodična, kaj ste rekli, ko sem se bil seznanil z vami? Da bi hoteli biti babje leto. To sem si zapomnil in od tedaj sem neprestano videl take bele niti, ki plavajo po zraku.“

„Plavajo, toda ne s svojo močjo“, odgovori gospodična Castellijeva; „ne morejo zleteti visoko, razen če bi . . .“

„Kaj? Zakaj ne dogovorite?“

„Razen če bi se ovile okrog perutnic velikega ptiča . . .“

Po teh besedah gospodična Lineta naglo vstane in odide, da bi pomagala gospodu Osnovskemu, ki je ravnokar odpiral okno.

Zavilovski je ostal sam z zameglenimi očmi.

Zdelo se mu je pri tem, da čuti, kako mu utriplje žila v sencih.

Šele bronasti glas gospe Broničeve mu zopet vrne zavest.

„Pred nekoliko dnevi mi je pravil stari Zavilovski, da ste njegov sorodnik, toda da nečete k njemu, on pa da ne more iti k vam, ker ima podagro. Zakaj ne greste k njemu? To je tako mil in izobražen človek. Pojdite! Njega to močno žalosti. Ali pojdete k njemu?“

„Dobro, milostiva gospa, morem iti k njemu“, odgovori Zavilovski, ki je bil v tem hipu pripravljen, da privoli v vse.

„Kako ste dobrotni in postrežni! Seznanite se ondi s svojo sestrično Heleno. Samo pazite, da se ne zaljubite, ker je to kaj plemenita gospodična.“

„Ne, milostiva gospa, nobene nevarnosti ni“, odgovori Zavilovski smehoma.

„Pravijo, da je imela rada Ploševskega, ki se je ustrelil, in da nosi večno žalost v srcu. A kdaj pojedete k njima?“

„Jutri ali pojutrišnjem. Kdaj želite?“

„Ali veste, da odideta? Leto je pred vrati. Kje boste poleti?“

„Ne vem, milostiva gospa. A dami?“

Gospodična Castellijeva, ki se je bila vrnila v tem in sedla nedaleč, ustavi razgovor z Osnovskim, ko začuje vprašanje Zavilovskega ter odgovori:

„Nimamo še ničesar na sporedu.“

„Odpravljali sva se v Schevening“, reče teta Broničeva, „toda z Linetko je tako težko ...“

A trenutek kasneje je dodala tiše:

„Okrog nje zmerom tako frfrajo — takšno srečo ima pri gospodičih, da niti ne bi verjeli! Ali zakaj ne bi verjeli? Saj je že dovolj, ako jo človek le pogleda. Moj pokojni mož ji je napovedal že takrat, ko je štela šele dvanajst let: ‚Boš videla‘ — je dejal — ‚kakšne skrbi bodo z njo, kadar odraste!‘ A to so res skrbi, dragi gospod,

to so skrbi! Moj soprog je že naprej videl razne reči. Toda! . . . Rekla sem vam, da je bil poslednji izmed Rur . . . A tako. Rekla sem! Svojih otrok nisva imela, zakaj prvo se je rodilo mrtvo, a on je bil za štirideset let starejši od mene — in pozneje mi je bil rajši — oče.“

„Kaj je meni do tega?“ si je mislil Zavilovski. Gospa Broničeva pa je nadaljevala:

„Moj pokojni mož se je zmerom žalostil, da nima sina. To je — bil je sin, toda prišel je za polovico časa prezgodaj . . . (Tu so v glasu gospe Broničeve trepetale solze). Imeli smo ga nekaj časa v spiritu . . . Oh, kako tožni so ti spomini! Koliko se je moj soprog nažalostil, da umre kot poslednji izmed Rur . . . Toda to je stranska stvar! Dovolj bodi tega, da se je naposled navezal na Linetko, kot na rodno dete, kar je docela umevno, saj je bila to najbližja sorodnica — kar ostane za nama, to bo njeno. Mogoče, da zaradi tega moški tako frfrajo okrog nje . . . Ali — ne! Ne čudim se jim. Da veste, kako je to mučno zame in zanjo. Pred dvema letoma je v Nizzi nek Portugalec, grof Jao Colimaçao, sorodnik Alcantarjev, tako izgubil glavo, da je bil kar smešen. Ali oni Grk lani v Ostendi . . . Sin bankirjev iz Marseilla, milijonar . . . Kako mu je bilo že ime . . . ? Lineta, kako se je imenoval Grk milijonar — veš oni, ki . . .“

„Teta!“ reče gospodična Lineta očividno nejevoljna.

Toda teta je bila že v popolnem toku nalik vlaku, ki ga žene sopara.

„Aha, sem se že spomnila“, je dejala, „Kanaforopulos, tajnik francoskega poslaništva v Bruslju.“

Gospodična Lineta je vstala in odšla h gospe Osnovski, ki se je razgovarjala pri veliki mizi z gospodom Plavickim. Teta pa je dejala, spremljajoča jo s pogledom:

„Dete se jezi! Nikakor ne čuje rada, kadar se govori o njenih uspehih, toda jaz se ne morem zdržati. Ali me umejete? Poglejte, kako je vitka! Tako je zrasla . . . ! Anica ji časih pravi Kolumienka, časih pa Topolka, ker je res zrasla kakor topola! Kaj je čudnega na tem, da pasejo svoje oči na njej. Nisem vam še povedala o gospodu Ufinskem. To je naš velik prijatelj. Moj pokojni mož ga je imel jako rad. Vendar ste morali že slišati o gospodu Ufinskem? To je oni, ki tako odlično reže silhuete iz papirja. Vsakdo ga pozna. Niti ne vem, na koliko dvorih je rezal silhuete, toda naposled je izrezal gospodično kneza Valeskega. Tudi nekov Madjar . . .“

Gospod Osnovski, ki se je, sedeč nedaleč od njiu, zabaval z oveskom na verižici, reče naposled nestrpno:

„Še dva takšna, ljubljena teta, pa bo to kostumni večer.“

„Seveda, seveda!“ odgovori gospa Broničeva. „Ako govorim o njih, govorim zato, ker Linetka

ni hotela nič slišati o nobenem. To je taka šovinistka! Niti pojma nimate, kakšna šovinistka se je naredila iz tega deteta.“

„Bog ji daj zdravje!“ reče Zavilovski.

Nato je vstal in se jel poslavlјati. Ob slovesu z Lineto je dolgo držal njeno roko, in Lineta mu je odgovorila z dolgim stiskom.

„Da se vidiva jutri!“ je dejal, zroč v njene oči.

„Da se vidiva . . . po gospodu Kopovskem. Toda ne pozabite ,Babjega leta‘!“

„Ne, gospodična, ne pozabim . . . nikdar“, odgovori Zavilovski z nekoliko ginjenim glasom.

Odšla sta skupaj z gospodom Plavickim, toda komaj sta dospela na ulico, ga je Plavicki rahlo potrkal na rame, obstal in dejal:

„Ali veste, gospod mladenič, da bom skoro za deda?“

„Vem“, odgovori Zavilovski.

„Dà, dà“, odgovori Plavicki z blaženim smehom, „a vrhutega vam pravim le toliko: Ničesar ni nad mlade zakonce . . .!“

In zasmel se je in ga jel iznova trkati po ramenu. Nato je položil konce prstov k ustnicam, se poslovil in odšel. Zavilovski je slišal še od daleč nekoliko drhteč glas:

„Ničesar ni nad mlade . . .“

Ostale besede so se pogubile v hrupu na ulicah . . .

II.

Od tega časa je zahajal Zavilovski vsak dan k teti Broničevi. Pogostoma je dobil še Kopovskega, zakaj v poslednjem času se je nekaj pokazilo na sliki „Antinojevi“. Gospodična Lineta je govorila, da se ji še ni posrečilo predstaviti vsega čaru njegovega obličja, da morda izraz ni tak, kakršen bi moral biti — izkratka, potrebovala je časa za premislek. Z Zavilovskim je šlo laže.

„V taki glavi, kakršna je gospoda Kopovskega“, je rekla nekoč, „zadošča izpremeniti najmanjšo črto, ali postaviti v neugodno luč, in vse se izpridi. V gospodu Zavilovskem pa je treba zajeti pred vsem drugim značaj.“

Pri teh besedah sta bila oba zadovoljna. Kopovski je celo izrekel, da ni kriv, ako ga je Bog ustvaril takega. Gospa Broničeva je pravila pozneje, da je gospodična Lineta rekla o njem: „Bog ga je ustvaril, božji Sin ga je otel, toda sveti Duh ga je pozabil razsvetliti.“ Ta izrek so ponavljali o bednem gospodu Kopovskem po vsej Varšavi.

Zavilovski ga je imel dokaj rad. Po nekoliko sestankih se mu je pokazal za brezkrajno omejenega, zato mu niti ni prišlo na misel, da bi moral biti ljubosumen nanj. Narobe, vsekdar mu je bilo prijetno, ako ga je gledal. Dame so ga tudi imele rade, dasi so pogostoma zbijale z njim šale in jim je pravzaprav služil za žogo, ki so si jo me-

tale iz roke v roko. Neumnost Kopovskega pa sicer ni bila niti mračna, niti sumljiva. Bil je neprestano dobre volje in na ustnicah mu je igral mičen smeh, kar je morda vedel; zato se je rajši smejal, nego bi se čemeril. Bil je dobro vzgojen, uglašen med svetom in pri tem se je kaj lično oblačil ter mogel služiti v tem oziru Zavilovskemu za vzor.

Zastavljal pa je časih grozna vprašanja, ki so mladim damam provzročala veselje. Nekoč, ko je slišal gospo Broničevo govoriti o pesniških navdihih, je vprašal Zavilovskega: „Ali je temu kaj treba ali ni treba?“ in v prvem trenutku ga je spravil v zadrego, ker ni vedel, kaj naj mu odgovori.

Nekoč mu je zopet rekla gospa Anica:

„Ali ste kdaj pisali pesmi? Skujte kak stih!“

Kopovski si izprosi časa do jutri. Toda dan pozneje je pozabil na to, ali pa morda ni našel stiha. Dame so bile vzgojene tako dobro, da ga niso spominjale obljube. Tako rade so ga gledale, da ga niso hotele spravljati v zadrego.

Pomlad se je nagibala h koncu in bližal se je čas konjskih dirk. Zavilovski je bil ves čas, dokler je trajala dirka, v kočiji Osnovskih. Imel je sedež naproti gospodični Lineti. In občudoval jo je iz vse duše. V svetli obleki, v jasnem klobuku, z nasmehom v črnih očeh, s svojim mirnim licem, zardelim nekoliko od popiha svežega vetra, se mu je zdela slična vesni in rajju. Vračajoč se domov, je imel polne oči, polne misli in polno

srce. V tem svetu, v katerem so živeli, v družbi teh mladih ljudi, ki so stopali k vozu, da bi zabavali dami, mu je bilo nekamo neugodno, toda njena navzočnost mu je nadomeščala vse. Pod vplivom solnčnih dni, lepega vremena, širokih poletnih vetrov in te mlade deklice, ki mu je začejala biti draga, je živel kakor v neprestani opojnosti. Čutil je v sebi mladost in moč. Na njegovem licu je bilo nekaj orlovega. Časih se mu je zdelo, da je zagugan zvon, ki zvoní in razglašá radost življenja, radost ljubezni, radost sreče — velike odpustke ljubezni. Pisal je tudi mnogo in delal tako lahko kakor še nikdar, a v njegovih pesmih je tičalo nekaj kakor sveža vonjava sveže preoranega polja, kakor bujnost mladega listja, kakor šum perutnic ptičev, ki priletavajo na sprašeno polje, in ogromna širjava polja in livad. Začutil je samozavest ter se nehal sramovati za pesniško delovanje pred tujci, zakaj spoznal je, da nekaj tiči v njem in da ima kaj položiti pred ljubljene noge.

Polaneški, ki je navzlic svojemu trgovskemu duhu imel nepremagljivo naklonjenost do konj ter ni nikdar zamudil dirke, ga je videl vse te dni v družbi Osnovskih in gospodične Castellijeve, zagledanega vanjo kakor v mavrico. Nekoč ga je jel dražiti v pisarni, češ, da je zaljubljen. Zavilovski pa mu je odgovoril:

„To je, ne jaz, nego moje oči, toda Osnovska skoro odideta, takisto te dve dami — in vse mine kakor sen.“

Ni pa govoril resnice, ker že sam ni verjel, da bi vse minilo kakor sen. Nasprotno je čutil, da se je pričelo zanj novo življenje, ki pa se utegne razbiti z odhodom gospodične Castellijeve.

„A kam pojde gospa Broničeva z gospodično Castellijevo?“ ga vpraša Polaneški.

„Mesec junij in julij še prebijeta pri Osnovskih, potem pa morda odideta v Schevening, pa še to ni gotovo.“

„Pristava Osnovskih je za tri milje od Varšave“, omeni Polaneški.

Zavilovski se je utripajočega srca vpraševal, ali ga povabijo ali ne. Ko pa so ga povabili, in še kaj presrčno, jim ni obljubil ničesar in se izgovarjal ob zagotovitvi svoje hvaležnosti, da ima preveč opravkov in premalo časa. Gospodična Castellijeva ga je poslušala na strani, dvigajoč svoje zlate obrvi, in ko je odhajal, je stopila k njemu ter dejala:

„Zakaj nečete priti v Pritulov?“

Zapazivši, da ga nihče ne posluša, ji je odgovoril, zroč ji v oči: „Bojim se.“

Ona se spusti v smeh. Ponavljajoč besede Kopovskega, je vprašala:

„Ali je temu kaj treba ali ni treba?“

„Temu je treba“, ji odgovori on z nekoliko drhtečim glasom, „da mi rečete: Pridi!“

Ona je nekoliko omahovala; morda mu ni mogla reči tako naravnost v tej obliki, v kateri je zahteval; zdajci pa se je zardela in šepnila:

„Pridi!“

Potem je zbežala, kakor bi se sramovala te barve, ki se je, dasi je bil že mrak, čimdalje jasneje izražala na njenem licu.

Zavilovskemu se je zdelo, ko se je vračal domov, da pada dež iz zvezd.

Osnovska sta bila namenjena oditi šele čez deset dni. Prej pa je slikanje portreta napredovalo z navadnimi koraki in napredovati je imelo tako do poslednjega dne, zakaj gospodična Lineta ni hotela tratiti časa. Gospa Osnovska ji je prigovarjala, naj bi slikala izključno Zavilovskega, ker je Kopovskemu treba sedeti samo še nekoliko, kar pa se lahko zgodi v Prítulovu; pred samim odhodom v Schevening. Zavilovskemu se je zdelo sedaj to sedenje prva potreba življenja — in ako se je prijavila slučajno ovira, je smatral tak dan za izgubljenega. Gospa Broničeva je bila najpogosteje navzoča pri tem poslu. Zavilovski pa je videl v njej prijateljsko dušo in naposled mu je jel biti prijeten tudi način, kako je govorila o gospodični Lineti. Oba sta skladala naravnost slavospeve na čast Lineti, ki jo je gospa Broničeva v zaupnem razgovoru imenovala „Nitečko“. Zavilovskemu je bilo to ime všeč, tembolj ker je očito čutil, kako se mu ta „Nitka“ ovija okrog srca.

Pogostoma se mu je pa zdelo, da gospa Broničeva pripoveduje neverjetne reči. Da je gospodična Lineta bila in mogla biti najsposobnejša učenka Švirskega, da jo je Švirski mogel imenovati

„La perla“, da je mogel biti, kakor mu je dala razumeti gospa Broničeva, zaljubljen vanjo — to vse je bilo lahko verjeti. Toda to, da bi bil ta Švirski, znan po vsej Evropi in odlikovan z velikimi medaljoni na vseh razstavah, kdaj izrazil, ugledavši neko podobo gospodične Linete, da bi se moral, razen tehnike prej on učiti pri njej, o tem je dvojil celo Zavilovski. A nekje v kotičku duše, kjer se je skrivalo še nekoliko treznosti, se je čudil, da se „Nitečka“ temu odločno ne postavlja po robu, da je ob podobnih prilikah zadovoljna z navadnimi besedami: „Teta! Veš, da tega nimam rada, pa ponavljaš takšne reči!“ Naposled je izgubil tudi ta poslednji odsev treznosti in se jel zanimati celo za pokojnega Broniča, a v gospo Broničevo se je skoro zaljubil zgolj zato, ker se je mogel razgovarjati z njo od jutra do večera o gospodični Castellijevi.

Spričo neprestanega nadlegovanja gospe Broničeve je zašel v tem času k staremu gospodu Zavilovskemu, onemu Krezu, h kateremu prej ni bil zahajal. Stari plemič, z brki belimi kakor mleko, rožnate polti in s kratko pristriženimi sivimi lasmi, ga je sprejel z nogo na stolu in z nekakšno veliko gosposko zaupnostjo takega človeka, ki se je privadil, da je ljudem več do njega, nego njemu do ljudi.

„Oprosti, da ne vstanem“, je dejal, „toda podagra ni šala . . . Kaj naj storim? To je posedovano! Zdi se mi, da bo to že na veke zve-

zano z našim imenom. Kaj pa ti, ali ne čutiš časih trganja v palcu?"

„Ne“, odgovori Zavilovski, ki ga je takisto nekamo osupnil način tega sprejema kakor tudi to, da ga je stari plemič tikal že pri prvem sestanku.

„Počakaj, pride starost!“

Nato zakliče hčerko, ji predstavi Zavilovskega in se jame razgovarjati o rodbinskih razmerah, pojasnjujoč mlademu možu njih rodbinske razmere. Naposled reče:

„No, pesmi nisem pisal nikoli, ker sem za to preglup, toda moram ti reči, da si se mi prikupil in da me ni bilo sram, dasi sem čital svoje ime na pesmih.“

Poset pa se vendar ni imel končati dobro. Gospodična Zavilovska, še ne docela tridesetletna, lepa oseba, ki pa je bila zvenila nekamo prezgodaj in se vdala otožnosti, se je hotela udeležiti razgovora in je zato jela vpraševati „bratranca“, koga pozna in kam hodi v posete; stari plemič pa je k vsakemu znanemu imenu dodajal v eni ali dveh besedah svoje mnenje. Ko je izrekel ime Polaneških, je dejal: „Vrla rodbina“, pri Bigielovih je vprašal: „Kako?“ in ko je ponovil njiju ime, je dodal: „Connais pas!“* Gospo Osnovsko je označil z besedami: „Čopast škrjanec“, pri gospe Broničevi je zagodrnjal: „Pretirana ženska!“ a naposled, ko je mladi mož nekoliko zamolklo izrekel ime gospo-

---

* „Ne poznam!“

dične Castellijeve, je plemič, ki ga je očitvidno v tem trenutku zbadlo v nogi, zaklical skremženega lica:

„Oh, kartuzijanec!“

Nato se je Zavilovskemu, ki je bil navzlic svoji boječnosti človek kaj hitre jeze, zdajci stemnilo pred očmi, spodnja čeljust, štrleča itak močno naprej, se mu je še podaljšala. Jel je meriti starca od bolne noge tja do glave ter dejal:

„Vajeni ste izražati razne sodbe, kar mi ne ugaja, in zato se vam priporočam.“

In poklonivši se je vzel klobuk ter odšel.

Stari gospod Zavilovski, ki je bil že vajan, da si je dovoljeval vse in ki se mu je vse izpregledalo brez zamere, je nekaj časa osupel ogledoval svojo hčerko in zaklical šele po daljšem molku:

„Kaj, ali je zblaznel?“

Mladi mož ni povedal gospe Broničevi, kaj ga je bilo doletelo. Rekel je samo to, da ju je posetil, da mu pa ne ugajata niti oče, niti hčerka. Pozvedela pa je ona vse od starega Zavilovskega, ki niti vpricho nje ni imenoval gospodične Castellijeve drugače nego „kartuzijanec“.

„Poslala si mi namesto zlodejčka zlodeja; sreča, da mi ni razbil glave.“

Iz njegovega glasu pa je zvenela nekakšna zadovoljnost, da se je Zavilovski pokazal tako trdovratnega. Toda gospa Broničeva, ne zapazivši tega odtenja, si je vzela njegove besede nekoliko k srcu in rekla na veliko čudenje „zlodejevo“:

„Linetko ima zelo rad ter je že vaje zbijati takšne šale. Vrhutega je človeku, ki ima takšno stališče ter je pri tem že v letih, treba mnogo odpustiti. Vi niste prečitali pripovedke Kraševskega ‚Kartuzijanec‘ . . . To je priimek, ki ima od tega časa nekaj poetičnega na sebi . . . Ko si starec odpiše, mu napišite nekoliko besed — kaj ne? Takšne dotike je treba vzdrževati . . .“

„Milostiva gospa“, odgovori Zavilovski, „za nič na svetu mu nečem pisati.“

„Niti ne, ko ne bi prosila samo jaz?“

„To je — toda človek vendar ni kamen.“

Gospodična Castellijeva se je nasmejala ob teh besedah. Toda v duši ji je bilo všeč, da je Zavilovski na eno besedo, ki je bila namenjena njej in ki se mu je zdela razžaljiva, poskočil, kakor bi bil zaslišal roganje. Ko je že sedel in sta bila za trenutek sama, mu je rekla:

„Čudna stvar, kako malo verjamem v odkritosrčnost ljudi . . . Ne morem verjeti, da bi mi bil razen tete res kdo naklonjen.“

„Zakaj ne, gospodična?“

„Ne vem. Še sama si ne morem pojasniti.“

„A kaj Osnovska? Gospa Anica?“

„Gospa Anica?“ je ponovila gospodična Castellijeva.

In jela je marljivo slikati, kakor bi bila pozabila vprašanje.

„In jaz, gospodična?“ vpraša Zavilovski tiše.

„Dà!“ je odgovorila, „vi, dà! Samo vi, prepričana sem, ne bi dovolili nikomur, da bi slabo govoril o meni. Čutim, da ste mi odkritosrčno naklonjeni, dasi ne vem, zakaj, ker imam tako malo veljave . . .“

„Vi da imate tako malo veljave?“ zakliče Zavilovski ter skoči na noge. „Zapomnite si, gospodična, nikomur ne dopuščam, da bi slabo govoril o vas, niti vam ne!“

Gospodična Castelli se nasmehne in reče:

„Dobro, vendar sedite, ker vas sicer ne morem slikati.“

On sede, toda jame se ozirati na njo s pogledom tako polnim ljubezni in občudovanja, da jo je spravil v zadrego.

„Kako neposlušen model ste!“ je dejala; „obrnite glavo nekoliko na desno in ne glejte name.“

„Ne morem, ne morem!“ odgovori Zavilovski.

„Toda res ne morem slikati. Glava je pričeta, toda v drugačnem položaju . . . Počakajte . . .“

Po teh besedah je stopila k njemu, se s prsti doteknila njegovih senc in mu jela glavo lahko obračati na desno. Toda njemu je jelo srce utripati kakor kladivo, vse se mu je sukalo pred očmi; prijel je roko gospodične Castellijeve in si jo pritisnil na ustnice.

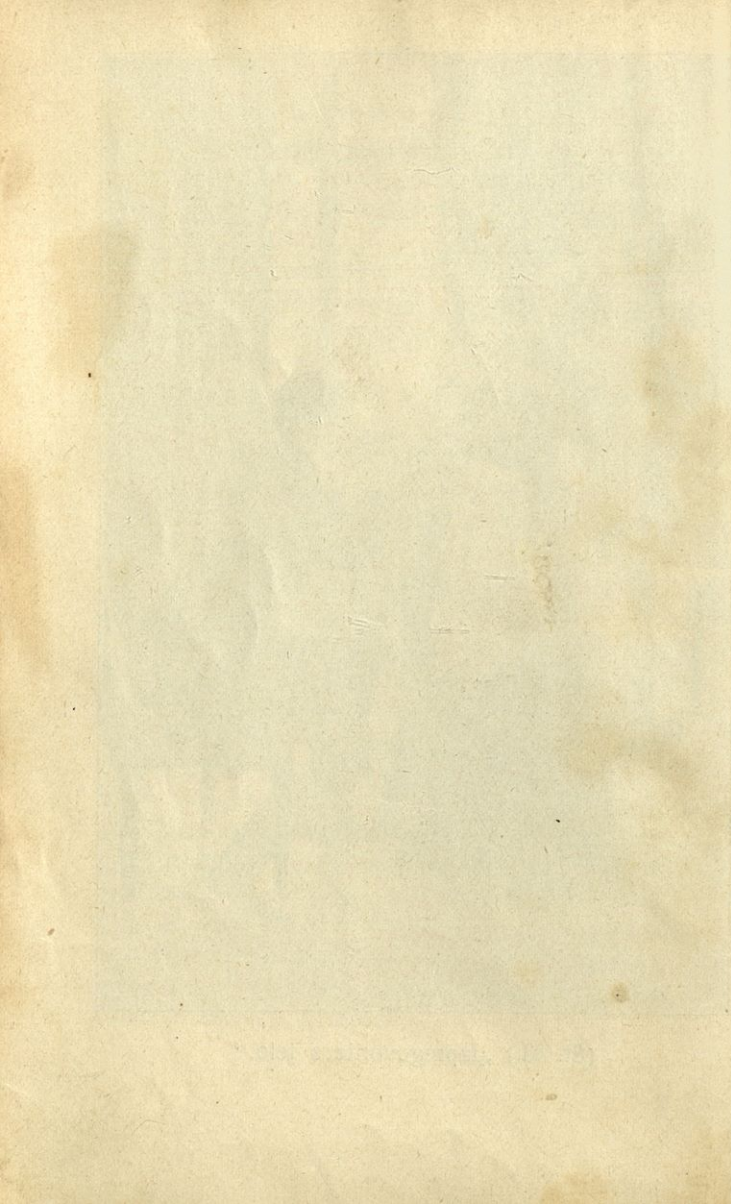
„Kaj počenjate?“ šepne gospodična Lineta.

On pa je neprestano držal njeno roko na ustnicah, ni odgovoril ničesar, nego jo pritiskal čimdalje močneje k ustom.

(St. 33.) „Izpregovorite s teto.“

Ona pa reče naglo:

„Izpregovorite s teto . . . Jutri odideva.“

Več si nista mogla reči, zakaj v tem trenutku so se Osnovski, Kopovski in gospa Anica, ki so bili doslej sedeli v sosednjem salonu, vrnili v atelier.

Gospa Anica, ugledavši rdeče lice gospodične Castellijeve, bistro pogleda Zavilovskega ter vpraša:

„Kako se vama godi danes?“

„Kje je teta?“ vpraša gospodična Castellijeva.

„Odšla je v posete.“

„Že davno?“

„Pred nekoliko minutami. Kako se je vama godilo danes?“

„Dobro, toda za danes je že dovolj.“

Po teh besedah je gospodična Lineta odložila čopič in trenutek kesneje odšla v svojo sobo, da si umije roke. Zavilovski je še ostal nekaj časa, odgovarjal kolikor toliko pozorno, kar so ga vpraševali, toda rad bi bil odšel. Bal se je razgovora z gospo Broničevo in kakor vsi bojazljivci, si ga je želel odložiti na jutri. Vrhutega je hotel biti sam s svojimi mislimi, hotel jih uravnati in bolje presoditi vse, kar se je bilo zgodilo, zakaj sedaj je imel v glavi le nekakšno zmes kalnih predstav, da se je zgodilo nekaj nezaslišanega, nekaj takega, s čimer se prične nova doba v njegovem življenju. Ob samem pomisleku na to ga je obhajal nekaj trepet sreče, toda obenem strah, zakaj čutil je, da se je sedaj že prepozno umekniti, da je treba iti na-

prej, k ljubezni, k priznanju, k razjasnilu vpričo gospodične in rodbine in naposled k oltarju. Z vso dušo je koprnel po tem, toda navadil se je bil, do te mere vse, kar je smatral za srečo, smatrali za poetičen prikaz, za nekaj, kar spada izključno v deželo misli, umetnosti in sanj, da se ni drznil verjeti, da bi utegnila biti gospodična Castellijeva res njegova žena. Sedaj tudi ni mogel več sedeti dalje in ko se je Lineta vrnila, se je jel poslavljati. Pa mu je podala svojo roko, hladno od mrzle vode, in dejala:

„Ali ne počakate tete?“

„Moram oditi in jutri se poslovim z vami in z gospo Broničevo.“

„Torej da se vidiva!“

Ta ločitev se je zdela Zavilovskemu po tem, kar se je bilo zgodilo, tako neugodna in hladna, da ga je obhajal obup. Toda vpričo ljudi se ni mogel posloviti drugače, zlasti ker ga je opazovala gospa Anica nenavadno pozorno. Ob slovesu mu reče gospod Osnovski:

„Počakajte! Imam še nekaj opravka v mestu; torej greva skupaj.“

In odšla sta. Ali komaj sta dospela skozi vrata, je gospod Osnovski obstal, mu položil roko na ramo, znižal lice in ga vprašal:

„Gospod Ignacij, ali se nista nekoliko sprla z Lineto?“

Zavilovski ga začuden pogleda:

„Jaz? Z gospodično Lineto?“

„Ker sta se poslovila tako hladno. Mislim sem, da ji vsaj poljubite ročico.“

Zavilovski še bolj izbuli oči, gospod Osnovski pa se spusti v smeh in reče:

„No, torej vam povem resnico! Moja soproga, ki je kaj radovedna žena, je vaju opazovala ter videla, kaj se je bilo zgodilo. Dragi gospod Ignacij, vaš odkritosrčni prijatelj sem, ki vrhutega vem, kaj to pomeni imeti koga rad. Utegnem pa vam reči samo nekaj: Bog vam daj srečo, da bi bili tako srečni, kakor sem jaz.“

Po teh besedah mu jame stresati roko na vso moč. Zavilovski, dasi je bil v največji zadregi, se je le iztežka premagal, da ga ni objel okrog vratu.

„Ali imate danes dokaj posla? Zakaj ste odšli?“

„Povem vam odkritosrčno, treba mi je bilo zbrati svoje misli, a vrhutega me je objel strah pred gospo Broničevo.“

„Torej ne poznate tete. Tega skoro ne more dočakati. Pospremite me nekaj časa in potem se vrnite k nam brez okoliščin. Pri vrnitvi zberete misli, v tem se gospa Broničeva vrne, in vi jo ogovorite tako, da se vam kar razjoče. Nič drugega vam ne grozi. Zapomnite si pa tudi, ako se vam bo godilo dobro, da boste zahvaljali sosebnino mojo Anico, zakaj, Bog vé, tako vam je pri Castellijevi pripravljala tla, kakor bi bila vaša rodna sestra. To je že taka prenapeta glavica, ki pa je pri tem poštenega srca! Enako dobre ženske se morda še dobe na svetu,

toda boljše ni nobene . . . Nam se je nekoliko zdelo, da ta butec Kopovski hodi za Castellijevo, in Anico je to neizrečno jezilo. Rade imajo Kopovskega, ali dovolite, vzeti takega — to bi bilo preveč.“

Ob tem govoru objame Zavilovskega okrog pasu in izpregovori trenutek kesneje:

„Prenehajva že s tem vikanjem. Saj imava vendar postati sorodnika. Moram ti reči še tole: Nikakor ne dvojim, da te ima Castellijeva odkritosrčno rada, ker je poštena stvarca. Seveda, nasnubili so ji tebe, toda ona je še mlada, torej bo treba še pokladati polen na ogenj . . . Torej jih polagaj . . . ali umeješ? Treba je, da se vname, kar se lahko zgodi — ker je to res nenavaden značaj. Ne misli, da te hočem svariti ali celo strašiti. Nikakor. Tu gre le za to, da dobi stvar dober temelj. Da te ima rada, o tem ne more biti dvoma. Ko bi jo bil videl, kako je nosila tvojo knjigo, ali kaj se je v njej godilo takrat, ko sta se vrnila iz gledališča! Takrat mi je prišla v glavo glupa misel. Dejal sem, da te hoče stari Zavilovski baje spoznati zato, ker te namerja oženiti s svojo hčerko, da ne bi premoženje prešlo v druge roke. Predstavi si ubožico; ko je to zaslišala, je obledela kakor papir. Kar ustrašil sem se in kar najprej sem preklical svoje besede. Kaj praviš na to?“

Zavilovski se je hotel smejati in jokati obenem. To pot pa je samo stiskal na vso moč k svojemu boku roko gospoda Osnovskega, ki ga je držal pod pazduho, in je dejal črez trenutek:

„Niti je nisem vreden, niti . . .“

„No — in čemu ta drugi niti? Morda hočeš reči: Niti je nimam tako rad!“

„Res!“ odgovori Zavilovski, dvignivši oči.

„No, torej se vrni sedaj in si sestavi govor do tete Broničeve. Ne boj se, da bi bil prepatetičen. Rada ima to! . . . Da se vidiva, Ignacij! Vrnem se čez dobro uro, pa bomo praznovali zaroko.“

Jameta si stiskati roke z res bratovskimi občutki, pri čemer reče gospod Osnovski:

„Ponavljam ti: Daj ti Bog, da najdeš v Castelli je vsaj takšno ženo, kakršna je moja Anica!“

Zavilovski si je na povratku mislil, da je Osnovski en angel, gospa Osnovska drugi, gospa Broničeva tretji, a gospodična Lineta se povznaša nad njimi vsemi na angelskih perutnicah kakor svetnica, kakor nekaj božanstvenega. Sedaj je spoznal, da more srce ljubiti do bolesti. V duhu je že klečal ob nje znožju, tolkel z glavo ob tla, jo ljubil in oboževal, a obenem se je vsem tem občutkom, ki so zveneli v njem kakor nekakšna jutranja pesem, pridružil občutek take nežnosti, kakor bi bila ta ženska nekakšen otrok, edino dete, neizmerno ljubljeno, toda še majhno in potrebno varstva. Spomnil se je pripovedovanja Osnovskega, kako je bila obledela, ko so ji rekli, da ga hočejo oženiti z drugo, in v duhu si je ponavljal: „Toda ti si moja, moja! . . .“ Raznežil se je neizrečno in hvaležnost mu je tako zalivala srce, da se mu je zdelo, kakor bi se ji vse življenje ne izkazal dovolj hvaležnega za ta

trenutek bledosti. Čutil se je tako srečnega kakor še nikdar, in časih ga je hotela kar zadušiti velikost te sreče. Prej je bil teoretičen pesimist, sedaj pa je istinitost tako jasno izpričala pomoto teh nalletelih teorij, da je verjel le iztežka, da bi se bil mogel zmotiti tolikanj.

Vračajoč se k vili, je spotoma srkal s polnimi prsmi vase vonj cvetočega jazmina. Pri tem je imel nejasno zavest, da ta opojna vonjava ni nič zunanjega, nego preprosto sodelec tega, iz česar je sestavljena njegova sreča. Spotoma si je govoril: „Kakšni so ti ljudje, kakšna hiša, kakšna rodbina! Samo med njimi je mogla zrasti ta moja nevesta!“ Pri tem pa je zrl na solnce, toneče v večernem miru, na zlate zavese večerne zarje, obrobene s trakovi iz škrлата, in ta mir je jel obhajati tudi njega. V tej neizmerni svetlobi je začutil neizmerno ljubezen in dobroto, ki zre na svet, blagrujoč ga z mirom in z blagoslovom. Ni molil sicer z besedami, toda vse mu je prepevalo v duši nekakšno detinsko molitev.

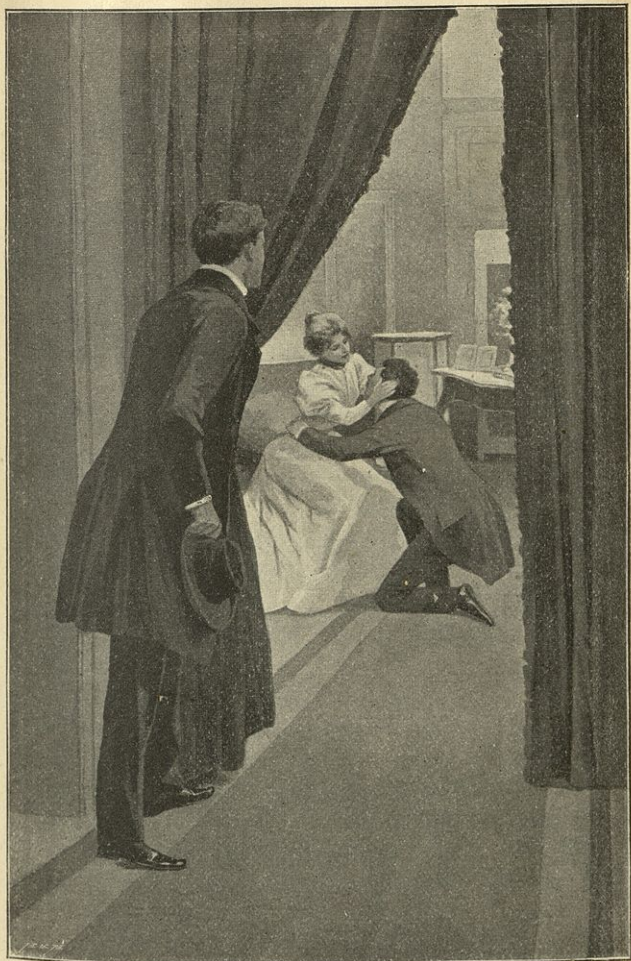
Pri vratih vile se je prebudil kakor iz sna, ugledavši starega služabnika Osnovskih, ki je ogleđoval vozove.

„Dober večer Stanislav!“ mu reče, „ali se gospa Broničeva še ni vrnila?“

„Ravnokar se oziram po njej; mora se vrniti vsak trenutek.“

„Dami sta še v salonu?“

„Dà — in tudi gospod Kopovski.“

(St. 41.) Pogledavši v salonček, je obstal kakor
okamenel.

„A kdo mi odpre?“

Ondi je odprto. Jaz sem le odskočil za trenutek.“

Zavilovski je šel navzgor, ker pa ni dobil v skupnem salonu nikogar, je šel dalje v delavnico. Ondi pa je tudi bilo prazno, zato pa je iz sosednje manjše sobane začul skozi zaveso, ki je delila oni salonček od delavnice, nekakšne tihe glasove.

Domišljujoč si, da najde ondi obe dami s Kopovskim, je odgrnil zaveso in, pogledavši v salonček, obstal kakor okamenel.

Gospodične Castellijeve ni bilo v salonu, pač pa je gospod Kopovski klečal pred gospo Osnovsko. Ta je držala svoje roke v njegovih bujnih lasih, mu nagibala glavo nazaj in obenem zniževala svoje lice, kakor bi ga hotela poljubiti na čelo.

„Anica! Ali me ljubiš?“ je govoril Kopovski z glasom, stisnjenim od strasti.

„Ljubim! Toda ne! Toda nečem!“ je odgovorila gospa Osnovska in ga nekoliko pehnila od sebe.

Zavilovski je nehote spustil zaveso, stal še za trenutek pred njo, kakor bi se mu bile noge zdajci izpremenile v svinčene, in je naposled, ne zavedajoč se dobro, kaj dela, prekoračil delavnico, katere debela preproga ni dopuščala kakor prej odmeva njegovih korakov; tako je potem prekoračil glavni salon, prednjo sobo, preskakal stopnice in stal pred vilo.

„Milostivi gospod, ali že odhajate?“ ga vpraša stari sluga.

„Odhajam!“ odgovori Zavilovski.

In jel je korakati tako hitro, kakor bi bežal. Trenutek pozneje pa je obstal in si rekel glasno:

„Kaj, ali sem zblaznel?“

Zdajci se mu je zazdelo, da je to lahko mogoče, zakaj čutil je, da je izgubil osnovo svojih misli, da ne more ničesar izpovedati, da ničesar ne umeje in v nič ne verjame. Nekaj se je jelo trgati in gugati v njem. Kako? Ta hiša, o kateri je bil mislil še pred trenutkom, da je nekakšno blagoslovljeno stanovanje izjemnih duš, skriva v sebi navadno licemerstvo, navadno izprijenost, vsakdanji madež življenja — bedno in obenem odurno komedijo? V takem ozračju diše in v taki družbi živi, s takšnimi bitji je v dotiki njegova Lineta, njegova „nevesta“? Spomni se besed Osnovskega: „Daj ti Bog, da najdeš v Castellijevi vsaj takšno ženo, kakršno sem jaz našel v svoji Anici!“ — „Lepa hvala!“ si pomisli Zavilovski ter se zasmee. Niti umazanost, niti izprijenost mu nista bili neznani; videl ji je bil in vedel, da sta na svetu, toda sedaj se mu je bilo življenje prvič pokazalo s takšno neusmiljeno ironijo, zaradi katere se mu je onī gospod Osnovski, mož, ki mu je bil pokazal bratovsko srce, odkritosrčen in pošten, kakršnih je malo na svetu, pojavil obenem kot glupec, nekakšen vzvišen glupec, ki ga je povzneslo zaupanje in ljubezen — glupec po krivdi svoje žene, in sedaj je prvič zapazil, kaj more ničemurna in malopridna žena napraviti iz moža — brez njegove krivde. Odprlo

se je pred njim novo, strašno obzorje življenja — cela krajina, ki je ni bil slutil, zakaj doslej je sodil, da slaba žena more izsesati moža kakor pajek muho in ga ubiti — nikakor pa si ni mislil, da more iz njega napraviti glupca. Res ni vedel, kaj naj počne s temi mislimi. Toda ta gospod Osnovski, ki mu je želel, da bi bil s svojo nevesto srečen tako, kakor je on z Anico, je bil smešen. Tu tudi ni bilo pomoči. Ni smel tako ljubiti, da bi tolikanj oslepel. Zdaj so zanesle misli Zavilovskega k Lineti. V prvem trenutku je čutil, da je s te umazanosti v hiši Osnovskih, s te nezaupnosti, ki se je bila porodila v njegovem srcu, padla nekakšna senca tudi nanjo. Toda trenutek pozneje je že imel to predstavo za „profanacijo“, za zločin razžaljene nedolžnosti, za omadeževanje bitja enako čistega kakor ljubljene in njegovih angelskih perutnic. Jel se je jeziti na samega sebe. „Ali ta golobica sploh kaj sluti o zlobi?“ se je vprašal v duši.

In njegova ljubezen je rasla še bolj ob pomisleku, da mora biti takšno „prečisto dete“ v dotiki z izprijenostjo. Hotel bi jo odpraviti čim prej od gospe Osnovske, jo ubraniti njenega vpliva, jo vzeti v naročaj in jo odnesti iz te hiše, v kateri morajo njene nedolžne oči gledati zlo in izprijenost. Nekakšen demon mu je sicer šepetal časih na uho, da tudi gospod Osnovski zaupa tako kakor on, da bi dal kri kot poroštvo za poštenost svoje žene, da bi vsako dvojbo smatral za oskrnitev svoje

svetnice. Toda Zavilovski je ves prestrašen zapodil te misli. „Zadošča samo, da ji človek pogleda v oči“, si je dejal. A ob samem spominu na te oči je bil pripravljen, da se potrka na prsi, kakor bi bil res velik grešnik. Hudoval se je tudi nase, da je bil odšel in ni počakal gospe Broničeve, da se ni osvežil s pogledom na Lineto. Spomnil se je sedaj, kako si je bil pritiskal njeno roko na ustnice in kako mu je bila dejala ona, od genutja izpreminjajoča barvo: „Izpregovorite s teto!“ Kakšna poštena duša, ki hoče ljubeča, da bi smela ljubiti vpričo vsega sveta. Zavilovskega, ki je premišljal o tem, je že obhajala volja, da se vrne, toda čutil je, da je preveč razvnet in da ne bi mogel opravičiti svojega prejšnjega poseta, ako ga je naznanil služabnik.

Potem mu je iznova stopila pred oči slika Kopovskega, kako je klečal pred gospo Osnovsko, in jel je vpraševati samega sebe, kako naj se vede, kako ravna proti temu. Ali naj pove kaj Osnovskemu? To misel je takoj ježno zapodil. Ali naj izpregovori na samem z gospo Anico in jo pokara na štiri oči? Pokaže mu duri. Za trenutek mu je šinilo v glavo, da bi se zagrozil Kopovskemu in dobil od njega obljubo, da ne bo več zahajal k Osnovski. Toda precej je spoznal, da bi bilo tudi to brezuspešno. Kopovski, ako ima le nekoliko poguma, ga razžali in pozove na dvoboj, in ljudje bi si mislili, da je zaradi gospodične Linete prišlo do dvoboja. Zavilovski je pomiloval Osnovskega, ker je gojil do njega odkritosrčno

prijateljstvo, a na drugi strani se ni , ker je bil premlad, spoprijaznil z mislijo, da bi mogli izprijenost in krivica ostati brez kazni. Oh, ko bi se mogel s kom posvetovati o tem, na primer s Polaneškim ali z Marico! Toda to ni bilo mogoče. Po daljšem premišljanju se je prepričal, da mu ne preostaja nič drugega, nego ohraniti vse zase in — molčati.

Vrhutega je bil spoznal iz strastne vsiljivosti Kopovskega in iz odgovora gospe Anice, da izprijenost še ni bila dospela do popolne izkaženosti. Žensk sicer ni poznal, toda čital je bil o njih že mnogo. Vedel je, da so tudi take, ki jih bolj miče oblika greha nego greh sam — to so ženske brez nramnega čuta, toda vročekrvne, ki imajo prav toliko volje za prepovedan roman, kolikor imajo upora proti popolni izprijenosti; izkratka, take, ki ne morejo nikogar ljubiti, pa varajo enako moža kakor ljubljenca. Spomnil se je besed nekega Francoza: „Ko bi bila Eva Poljakinja, bi bila sicer utrgala jabolko, toda ne bi ga bila snedla.“ Tem podoben tip se mu je zdela Osnovska. Izprijenost v njej je mogla biti enako velika kakor dobrota, in tu so ji mogle nedovoljene razmere zamrzeti enako urno, zlasti s takim Kopovskim.

Zdajci pa je Zavilovski izgubil osnovo presojanja in ključ do duše gospe Anice. Razumel bi bil ljubavne razmere z vsakim drugim, ne pa s Kopovskim, s tem kerubinom idiotskih možgan. „Kužek bi prej umel, kaj mu pravijo“, si je mislil

Zavilovski, „in ženska, ki ima toliko pravice do razuma, vede in umetnosti, ki dokazuje, da je zmožna razumeti vsakovrstne odtenje misli in občutkov, se more ponižati k takemu krepelcu.“ Tega si ni mogel pojasniti niti s tem, kar je bil doslej čital o ženskah.

Toda istinitost je govorila razločneje nego vse knjige, da je bilo temu tako. Zdajci se je Zavilovski spomnil, da mu je Osnovski pravil, kako so se bali, da se ne bi ta „tepec“ zatelebal v Castellijevo, da je to gospo Osnovsko močno jezilo in da ji je zato spravila v glavo nekoga drugega. Gospe Osnovski je bilo torej samo do tega, da se Kopovski ne bi brigal za gospodično Castellijevo — da ga je prihranila zase. Tu je Zavilovskega pretreslo, zakaj osupnila ga je misel: Če je temu tako, je moral Kopovski imeti nekake nade na uspeh. In senca mu je iznova zakrila jasno podobo gospodične Linete. Ko bi bilo temu tako, bi ona padla v njegovih mislih enakomerno z gospo Osnovsko. Za trenutek je čutil vročino v ustih in plamen v možganih. Jeza je zagorela v njem kakor suhljad. Tega ne bi ji mogel oprostiti, in že edini sum bi ga mogel zastrupiti. Ustavil se je zopet na ulicah ter čutil, da mora zadušiti v sebi te misli, sicer celo zblazni.

Pa jih je tudi zadušil, in sicer tako korenito, da se je proglasil za največjega glupca, samo zato, ker so mu bile mogle priti v glavo. Da se gospodična Lineta ni bila zmožna zaljubiti v takega Kopov-

skega, dokazuje najbolje to, da se je zaljubila vanj, in bojazen ter sumnja gospe Osnovske je izvirala le iz samoljubja površne in ničemurne ženske, ki se boji, da ne bi spoznali druge za krasnejšo in mičnejšo, nego je ona sama. Zavilovski je čutil sedaj, da se mu je odvalil od srca kamen, ki ga je bil tlačil. Pričel je torej v duhu iznova na kolenih prositi oprostila svojo neomadeževanko, in njegove misli o njej so bile od tega časa polne ljubezni, spoštovanja in skrušenosti.

Spoznal pa je, da greh, najsi ga stori kdo drug, rodi greh — koliko odurnih misli je zašumelo po njegovi glavi, a to samo zaradi tega, ker je bil videl glupca ob znožju lahkoživkinem. Ta prizor si je zapomnil.

Blizu svojega stanovanja je srečal Polaneškega, vodečega za roko gospo Maškovo. Bil je že toliko zastrupljen po dogodkih današnjega dne, da mu je zdajci prišel nov sum na misel. Toda Polaneški ga je spoznal v mesečini in v svetilnični luči ter se očitvidno ni hotel skrivati, ker ga je ustavil.

„Dober večer!“ mu je dejal. „Zakaj tako kmalu domov?“

„Bil sem pri gospe Broničevi, sedaj pa se klatim kar tako, ker je krasna noč.“

„Pojdite torej k nam. Samo pospremim milostivo gospo in se takoj vrnem. Žena vas ni videla že dolgo.“

„Dobro“, reče Zavilovski.

Res je začutil voljo, da bi videl gospo Polaneško. Toliko se je bilo navalilo nanj občutkov in misli, da se je čutil utrujenega; vedel je, da bo dobro in mirno lice gospe Marice vplivalo nanj pomirljivo.

Črez trenutek je res pozvonil pri Polaneških. Vstopivši se je začel, ko sta se pozdravila z Marico, opravičevati, da prihaja povabljen po gospodu soprogu, ona pa je dejala:

„Ali seveda, zelo me veseli. Moj soprog ravno kar spremlja gospo Maškovo, ki me je obiskala, ter se vrne na čaj. Gotovo prideta tudi Bigielova in morda še moj oče, ako ni šel v gledališče.“

Po teh besedah ga je spremila k mizi, sama pa se je, popravivši zaslonilo na svetilnici, poprijela dela, ki ga je imela že prej v rokah, to je šivanja ozkih rožnatih in modrih trakov, katerih je ležalo vse polno pred njo.

„Kaj delate, milostiva gospa?“ jo vpraša Zavilovski.

„Kokarde. To se prišije na različno obleko.“ Trenutek pozneje doda:

„Toda dokaj zanimivejše je to, kaj delate vi. Ali veste, da vas je že vsa Varšava zasnočila z Linetko Castellijevo? Videli so vaju v gledališču, na dirki; vidijo vaju na izprehodih in si ne dajo dopovedati, da še ni nič gotovo.“

„Govoril sem z vami zmerom tako odkritosrčno, torej pravim odkritosrčno tudi sedaj, da je že skoro odločeno.“

Ona dvigne k njemu oči, oživiljene od smeha in radovednosti, in reče:

„Tako? To je znamenita novica! Naj vama Bog dá takšno srečo, kakršno vama želiva oba.“

Podala mu roko in potem vpraša vsa radovedna:

„Ali ste govorili z Linetko?“

Zavilovski jame pripovedovati, kako se je vse zgodilo, in prizna, da je govoril z gospodično Castellijevo in z gospodom Osnovskim. Potem je pripovedoval čimdalje živahneje ter se izpovedal vsega, kar se je godilo v njem: Kako se je izpočetka zavedal, kritiziral, se bojeval sam s seboj in se ni drznil upati; kako si je sam poizkušal zapoditi iz glave, pravzaprav iz srca, te občutke — toda kako se jim ni mogel upirati. Zagotavljal je, da se je bil že nekolikokrat namenil razdreti to znanje, opustiti posete, toda vsekdar mu je pošla moč, vselej je zapazil z bojaznijo, da je že ves svet in ves smoter življenski tamkaj, da brez nje, brez gospodične Linete ne bi vedel kaj početi s tem življenjem — in vrnil se je.

Zavilovski se je bil sicer dovolj oziral, kritiziral in bojeval sam s seboj, toda manj, nego je zagotavljal. Ob koncu je dodal, kako sedaj ve za gotovo, da ljubi, ne svojih občutkov, ki so obtičali pri gospodični Lineti, nego njo samo, zaradi nje same, da je to njegova najdražja glava na svetu.

„Pomislite le, milostiva gospa“, je dejal, „drugi imajo rodbino, mater, sestre, brate; jaz pa razen

svojega nesrečnega očeta nimam nikogar — in zato se je vsa moja posvetna ljubezen oklenila nje edine.“

„Dà!“ reče Marica. „To se je moralo zgoditi.“

On pa je nadaljeval, čimdalje bolj razvnet:

„Toda neprestano se mi še zdi, da je to sen, in nikakor mi ne gre v glavo, da bi ona res postala moja žena. Časih se mi zdi, da je to nemogoče in da se zgodi nekaj takega, da izpodleti vse.“

Njegove občutke je res okrepčaval zanos, kateremu je bil bolj naklonjen nego drugi ljudje. Končno se je jel celo tresti, si zakril z roko oči in dejal:

„Tako glejte, milostiva gospa! Moram si zakriti oči, da si dobro predstavljam vse to. Taka sreča! Taka basenska sreča! Česa išče človek v življenju in v zakonu? Prave sreče! — To res preseza človeške moči. Ne vem, ali sem res tako slab ali kaj? Toda odkritosrčno rečem, časih mi kar sapa pohaja.“

Marica položila kokardo na mizo, dene roke nanjo, ga nekaj časa gleda, nato pa reče:

„Ker ste pesnik in ker se vdajate domišljiji. Imeli bi zreti mirneje na vse. Poslušajte, kaj vam povem. Imam drobno knjižico po materi, v katero je ob svoji bolezni zapisovala zame vse, kar je spoznala za dobro. O zakonu mi je napisala nekaj, česar pozneje nisem slišala od nikogar in tudi ne čitala v kaki knjigi: da se žena ne omoži zato,

da bi bila srečna, nego zato, da izvrši dolžnost, ki jo je Bog naložil ženski — in da je sreča le do-datek, dar božji. Vidite, to je kaj enostavno, a pozneje vendar nisem nikdar slišala, niti videla, da bi kdo, ki se ženi ali moži, mislil še na kaj drugega nego na srečo. Zapomnite si to in recite to Linetki, dà?“

Zavilovski jo začuden pogleda.

„Veste, milostiva gospa, to je tako enostavno, da nikomur res niti ne prihaja v glavo.“

Ona se nasmeje nekoliko tožno, vzame svojo kokardo in jame dalje šivati trakove. Trenutek kesneje ponovi: „Povejte to Linetki.“

In šivala je dalje ter pri tem natezala svojo nekoliko shujšano roko, s katero je držala iglo.

„Veste, kadar imačlovek takšno načelo v srcu, pa je zmerom miren — kakor Bog dá! — toda globoki mir ga ne zapusti. Ali brez njega je le nekaka vročnica; sreča in — ukana prideta zmerom, bodisi že zato, ker bi mogla biti ta sreča drugačna, nego si jo predstavljamo.“ In šivala je dalje.

On je zrl na njeno sklonjeno glavo, na njeno migajočo roko, na njeno delo ter poslušal njen glas, in zdelo se mu je, da se ta mir, o katerem je govorila, povznaša nad njo, da napolnjuje ozračje, da visi nad mizo, gori tiho v svetilnici in naposled stopa vanj.

Tako je bil zamišljen v samega sebe, v svojo ljubezen, da mu niti na misel ni prišlo, da utegne

biti njeno srce pri tem otožno; zato pa ga je obhajalo dvojno čudenje: prvič, da so te resnice, ki jih pravi, abeceda, ki bi imele biti v vsakih mislih na površju, drugič, da jih navzlic vsemu temu njegov duh ni dobil iz samega sebe ali se vsaj ni dosti oziral nanje. „Kaj je naša književna modrost“, si je mislil, „proti tej preprosti modrosti pravega ženskega srca?“ Potem se je spomnil gospe Osnovske; zroč na Marico, si je mislil: „Tale žena in ona žena!“ In zdajci mu je močno odleglo; vse razburjene misli so legle na dno. Čutil je, da počiva, ko zre na to plemenito bitje. „V Lineti“, je dejal, „tiči prav taka tišina, prav taka prostota in prav taka poštenost.“

V tem je prišel Polaneški, skoro nato Bigielovi, za katerimi so prinesli violončel. Pri čaju je Polaneški govoril o Mašku. Pravdo zoper oporoko je vodil Mašek kar najodločneje in napredoval, dasi je zadeval ob ovire pri vsakem koraku. Pokazalo se je, da se odvetnik, ki je branil dobrodelne zavode, oni mladi slanik, ki ga je bil Mašek obljubil potresti s poprom, oblit z oljem in pojesti — ni dal zgnesti tako lahko, kakor se mu je zdelo. Polaneški je čul o njem, da je hladnokrven in trdovraten človek, obenem pa zveden pravnik.

„Zabavno pri tem je to“, je dejal, „da se Mašek smatra za nekakega patricija, ki se bori s plebejcem, ter pravi, da je to izkušnja, kdo je močnejši. Škoda, da Bukacki ne živi več; to bi ga veselilo.“

„Ali je Mašek še zmerom v Peterburgu?“, vpraša Bigiel.

„Danes se vrne, Zato njegova gospa ni mogla ostati pri nas“, odgovori Polaneški.

Trenutek kesneje pa doda:

Imel sem ob svojem času neke predsodke do nje, toda prepričal sem se, da ni zla ženska, a vrhutega je ubožna.“

„Zakaj ubožna? Saj gospod Mašek še ni izgubil pravde“, reče gospa Bigielova.

„Toda neprestano biva zunaj hiše. Mati gospe Maškove je v zavodu za slepce na Dunaju in vidi baje čimdalje manj, ona pa preseda po cele dni sama kakor puščavnica. Pravim, da sem imel predsodke o njej, toda sedaj se mi ubožica smili.“

„Resnica“, reče Marica, „od onega časa, ko se je omožila, je dokaj bolj simpatična.“

„Dà“, odgovori Polaneški, „a pri tem ni izgubila nič svoje mičnosti. Prej so jo kazile rdeče oči, toda sedaj je to prešlo — a pri tem je videti neprestano kakor gospodična.“

„Toda znano ni, ali je tudi Mašek zadovoljen s tem“, odgovori Bigiel.

Marica bi bila rada povedala novico o Zavilovskem, ker pa še ni bil oficialno zaročen, ni vedela, ali jo sme povedati. Vendar, ko ga je začela po čaju gospa Bigielova izpraševati, kako je s „stvarjo“ in je sam priznal, da je že skoro gotova, je rekla tudi Marica svojo besedico in naznanila, da morejo Zavilovskemu le čestitati. In

vsi so mu stiskali roke z onim istinitim prijateljstvom, ki so ga gojili do njega, in vse je obšlo odkritosrčno veselje. Polaneški je zapovedal prinesiti čaše in steklenico šampanjca, in pili so na zdravje najbolj zraslega para v Varšavi, in gospa Bigielova je jela dražiti Zavilovskega, napovedujoča že sedaj, kako bosta gospodarila pesnik in slikarica. Zavilovski se je smejal, toda obenem je bil resnično ginjen, da se njegove sanje začenjajo uresničevati.

Nekoliko pozneje je dejal Polaneški, trčivši z njim:

„Bog vam daj srečo, toda jaz vama dam samo en svet. Kar imate v sebi poezije, jo vložite v dela, toda v življenju bodite realist, in zapomnite si, da zakon ni rom . . .“

Toda ni mogel izreči, ker mu je zdajci Marica položila roko na usta in rekla nasmehoma:

„Molči, ti modra glava!“

Nato pa je rekla Zavilovskemu:

„Ne poslušajte tega učenjaka, ne delajte si nobene teorije naprej, nego ljubite.“

„Dà, milostiva gospa, dà!“ odgovori Zavilovski.

Polaneški pa pristavi razhuden:

„Torej si kupite harfo.“

Bigiel, brž ko je začul o harfi, je vzel v roko violončel, češ, da je treba večer končati z godbo. Marica je sedla h klavirju in trenutek pozneje pričela Händlovo serenado. Zavilovski je

imel vtisk, kakor bi bila duša prišla iz njega in posrkala vase te nežne glasove in letela ponoči zazibavat z njimi Lineto v sanje. Pozno zvečer je odšel močno osvežen po dotiki s temi vrliimi ljudmi.

III.

In Marica je že uživala mir — takšen, kakršnega je Bog dal — toda res globok mir. Nemalo je k temu pomogel oni zagrobni glas, ona od starosti žoltolistna knjiga, v kateri je čitala: „Ženska se ne moži zato, da bi bila srečna, nego zato, da izvrši one dolžnosti, ki ji jih je Bog naložil.“ Marica, ki je pogostoma pokukala v to knjižico, je bila često že prej čitala te besede, toda pravi pomen je doznala šele v poslednjem času, ob času duševnega procesa, ki ga je prebila po vrnitvi iz Italije. Končal se je na ta način, da se ni zgolj spoprijaznila z usodo, toda sedaj ni dajala prostora misli, da je nesrečna. Ponavljala si je, da je to sicer druga sreča, nego si jo je bila predstavljala, toda nič manj resnična. Ko bi ji bil Bog dal moč ravnati človeška srca, bi gotovo hotela, da bi ji Stanko kazal — ne morda več spoštovanja — nego več take nežnosti, kakršne je bil zmožen in kakršno je bil kazal ob svojem času Litki, da bi bila njegova ljubezen do nje manj trezna, da bi bilo v njej zrno poezije, ki ga je imela njena ljubezen. Toda na drugi strani je živela prej nekje v ne-

kakem kotičku srca zmerom nada, da mora tako priti, in drugič, mislila si je v duhu, ko tudi ne bi bilo prišlo, da je dolžna zahvaliti Boga, ki ji je dal vrlega in lepega moža, ki ga je mogla ne le ljubiti, nego tudi spoštovati. Večkrat je pre-mišljala, komu ga hoče primerjati — toda ni mogla najti nikogar, ki bi bil zmagal v tej primeri. Bigiel je bil reden človek, toda ni imel takega vzleta; Osnovski ob svoji dobroti ni imel te žive prožnosti in delavnosti; Mašek je bil človek, ki je stal v vsakem pogledu stokrat nižje. Zavilovski se ji je kazal bolj kot genialno dete nego kot mož — izkratka: v primeri je ostal Stanko vsekdar zmagovalec — in edina posledica je bila, da je čutila do njega čimdalje večje zaupanje in ga ljubila čimdalje bolj. Ker je vrhutega omejevala samo sebe, se vdajala njemu, žrtvovala svoje sanje in svojo sebičnost, je imela zavest, da prihaja duša v njej čimdalje bolj plemenita in popolnejša, da prihaja boljša, da ne pada, nego da se spenja na višave, odkoder ima duša bliže k Bogu — in zdajci je zapazila, da v taki zavesti tiči ves svet sreče. Polaneški je bival čestokrat z doma, ona je bila pogostoma sama ter je večkrat premišljala z veliko preprostostjo poštene žene: „Saj se ima človek truditi za to, da je čimdalje boljši; ako nisem sedaj slabša, nego sem bila prej, pa je dobro. Ko bi bilo drugače, bi se bila morda poslabšala!“ Toda ni ji prišlo v glavo, da tiči v tem več modrosti nego na primer v vseh mislih in izrekih

gospe Osnovske. Zdelo se ji je tudi umevno, da je sedaj Stanku manj vabljliva nego prej. Imela je veliko zrcalo in ko je pogledala vanje, je dejala: „No, oči se ne izpreminjajo, kakšna pa je postava, kakšen obraz! Ko bi bila jaz Stanko, bi pobegnila iz hiše!“ Toda to ni bilo res, zakaj pobegnila ne bi bila, pač pa se ji je zdelo, da tako povišuje Stankovo zaslugo. Tudi so ji dajale tolažbo besede gospe Bigielove, da bo potem še lepša, „prav tako kakor kaka deklica.“ Časih je zagorela v njenem srcu radost in hvaležnost, da je vse uravnano tako pametno, da je človek izpočetka nekoliko odurnejši, potem je treba nekoliko trpeti in še pozneje ne samo, da se vse vrne, nego za nagrado ima še ljubljeno dete, ki človeka veže na življenje ter tvori novo vez med ženo in možem. Tako so ji prihajali ne le trenutki miru, ampak naravnost veselja — in nekoč je rekla gospe Bigielovi:

„Veš, kaj si mislim? Da more biti človek zmerom srečen, samo če se boji Boga.“

„Kako je to v zvezi med seboj?“ vpraša gospa Bigielova, ki se je bila od moža navadila imeti jasnost v premišljanju.

„Takole“, odgovori Marica, „da je človek zadovoljen s tem, kar se mu daje, ter se ne huduje na to, da mu Bog ni dal tega, kar se nam zdi boljše.“

Večkrat je bilo tudi videti v skoro pretiranih skrbeh, ki jih je Polaneški izkazoval ženi, da mu je poglavitno do otroka; toda Marica mu tega ni zamerila. Sploh pa tega ni zamerila nikomur; sedaj

je bila celo pripravljena smatrati to za zaslugo, zakaj rekla si je, da je sedaj dolžnost njiju obeh, skrbeti zlasti za otroka kot za predmet bodoče skupne ljubezni. Odrekajoča se tako vsak dan nečemu svojega egoizma, je pridobivala čimdalje več miru, čimdalje več ravnotežja, ki se je zrcalilo v njenih očeh, tako lepih kakor nikdar prej. Bila je prepričana, da se tudi v tem oziru spoprijazni z voljo božjo, toda nekoliko se je bala Stanka — in nekega dne ga je vprašala šaloma:

„Stanko, saj me ne nabiješ, ako bo sin?“

„Ne“, ji je odgovoril smehoma, ter ji poljubil roko, „toda rajši bi imel, ako bi bila hčerka.“

„Jaz pa sem čula od gospe Bigielove, da imajo moški zmerom rajši dečke.“

„Toda jaz sem tak mož, ki ima rajši deklico.“

Vendar njene misli niso bilo zmerom tako vesele. Časih ji je prišlo v glavo, da utegne umreti, zakaj vedela je, da se to časih pripeti, in molila je iskreno, da se ne bi zgodilo. Prvič se je bala smrti, drugič pa ji je bilo žal oditi, bodisi celo v nebo, sedaj, ko jo je še čakalo toliko ljubezni, in naposled si je še predstavljala, da bi Stanko neizmerno žaloval za njo. A ta misel jo je genila tako, kakor bi bil že sedaj človek, najbolj vreden pomilovanja, najvrlejši izmed vseh nesrečnikov na svetu. Tudi mu ni nikdar kaj omenjala o tem, dasi se ji je zdelo, da se časih sam boji tega.

Ali motila se je naravnost. Babica, ki je prihajala k Marici vsak teden, je zagotavljala njo in Polaneškega, da napreduje vse najpravilneje, zato ni imel Polaneški strahu za njeno življenje. Vzrok njegovega nemira je bilo povsem nekaj drugega, česar si Marica doslej sama ni domislila in česar si sam Polaneški ni drznil strogo označiti. Že nekaj časa so se mu kazili računi, dasi je bil tako ponosen nanje, ker so mu dajali takšno notranjo samozavest. Pred nekaj časa si je še mislil, da so njegove življenske teorije narejene nalik hiši iz krepkih brun in na močnih osnovah. V duši se je bahal s to hišo ter se tajno povznašal nad one, ki si niso mogli postaviti kaj podobnega. Izkratka, smatral se je za boljšega mojstra v umetnosti življenja, nego so drugi. Sodil je takisto, da je stavba zvršena do strehe; treba je samo vstopiti, se nastaniti in počivati! Pozabil je, da je duša človeška kakor ptič. Ko se spne do izvestne višine, ne samo da ne sme počivati, nego izdatno mora delovati s krili, da se vzdrži na njej. Sicer jo prva izkušnja potegne k tlom.

Čim bolj pa je bila izkušnja ničemurna in vsakdanja, tem bolj se je hudoval sam nase, da se ji vdaja navzlic temu. Nizek predmet in veliko koprnjenje! Imel ni ničesar, s čimer bi se bil opravičil samemu sebi. Polaneški je bil pobožen človek, in to iz prepričanja; bil pa je preodkritosrčen proti samemu sebi, da ne bi se bil umikal svojim načelom, in prigovarjal si je, da se tudi najboljšim

vernikom dogaja kaj takega. Ne! Bil je po narodi dovolj brezobziren, in logika mu je dejala: „Ali-ali“, in čutil je, da tako govori prav. Izkušnjava se doslej ni bil vdal, toda jezilo ga je že to, da jo ima, zakaj to mu je provzročalo dvojbo o svojem značaju.

Smatrajoč se za boljšega, nego so drugi, je obstal zdajci pred vprašanjem, ali ni morda slabši, nego so drugi, zakaj ne samo to, da je imel izkušnjava, se je čutil, da bi se jim mogel vdati ob priliki.

Čestokrat, zroč na gospo Osnovsko, si je ponavljal besede Konfucijeve: „Navadna ženska ima toliko pameti kolikor dve kokoši.“ A ob pogledu na gospo Maškovo mu je prišlo v glavo, da so na svetu ženske, proti katerim je ta brezobzirni kitajski izrek še nekakšno laskanje. Ko bi se bilo dalo o gospe Maškovi vsaj reči, da je odkritosrčno glupa, bi to pomenilo neko njeno gotovo individualno potezo. Toda bila je ničla. Nekaj čez deset, ali nekolikokrat deset formul je napravljalo iz nje elegantno ničlo. Prav tako, kakor tvori dve ali tri sto besed ves besedni zaklad bivalcev v Novi Gvineji ter zadošča vsem njih potrebam, so one formule zadoščale gospe Maškovi za društveno dotiko, za mišljenje in življenje. Sicer pa je bila neizrečno pasivna s tem odtenjem avtomatske važnosti, ki jo upodablja duševna omejenost in slepa vera, da človek ne more zabloditi, kadar ohrani pristojne oblike.

Polaneški jo je poznal za takšno in ji se često rogal, ko je bila še samica. Imenoval jo je dondo „menekino“, hudoval se je nanjo zaradi onega zdravnika, ki je bil zaradi nje poginil ondi nekje, kjer raste poper — ni je cenil in ni je imel rad. Pa še tedaj, kadarkoli jo je ugledal, bodisi pri Bigielovih, ali kadar je v Maškovi stvari prišel h gospe Kraslavski, vsekdar se je vračal pod vplivom njene telesne mičnosti, ki se je je zavedal dobro. To ugaslo lice, ta pasivni rastlinski mir njenega izraza, oni hlad v občevanju, te oči tako pogostoma rdeče, to okroglo lice je imelo v sebi nekaj, kar ga je nenavadno vabilo. Pojasnjeval si je to takrat z nekakšnim zakonom prirojenega izbora, opredelil stvar tehnično in bil zadovoljen s tem, zakaj vtisk, ki ga je napravljala nanj Marica, je bil še večji, torej je tudi šel za njim. Toda sedaj je bila Marica njegova in privadil se je njeni lepoti, ki je bila sicer izginila za nekaj časa; zgodilo se je pa, da je spričo pogostih potovanj Maškovih videl gospo Maškovo skoro vsak dan; zato stari vtiski niso le oživali, nego so, glede na stanje, v kakršnem je bil Polaneški proti Marici, oživali nepričakovano močno. In zgodilo se je naposled, da je zapazil on, ki ni bil hotel biti jermen za brušenje desetkrat lepši in mičnejši gospe Osnovski, on, ki se ni bil vdal njenim rimskim fantazijam, on, ki se je cenil za moža z načeli, močnejšega značaja in krepkejšega duha, nego so drugi — da bi, ko bi gospa Maškova hotela suniti z nogo v

ono stavbo, razpadla vsa njena bruna in strop bi mu utegnil pasti na glavo. Žene svoje gotovo ne bi nehal ljubiti, ker jo je imel odkritosrčno rad — toda čutil je, da bi jo bil zmožen izdati, a ne le samo nje, nego še samega sebe, svoja načela, svoje pojme o tem, kako ima biti človek npravstven in pošten. Z izvestnim strahom in obenem z zlobo je zasledil v sebi ne le človeško zver, nego tudi zlo zverino. Vznemirjalo ga je to, upiral se je tej slabosti, toda premagati je ni mogel. Bila je proti temu kaj preprosta pomoč: ne srečavati se z gospo Maškovo, ali srečavati se z njo čim najbolj poredkoma — toda v tem je iskal vzrokov, da bi se srečaval z njo kar najpogosteje. Izpočetka se je hotel sam varati z njimi, toda ob prirojeni odkritosrčnosti do samega sebe mu je bilo to nemogoče, in konec je bil, da se je hudoval na samega sebe. Zato pa je varal z njimi ženo in kogar je bilo treba. Ko sta bila z gospo Maškovo skupaj, se ni mogel premagovati, da je ne bi gledal, s pogledom ne objemal njenega obličja in vse njene postave. Polastila se ga je neka bolestna radovednost, češ, kaj bi počela, ko bi ji izdal, kaj se godi v njem, kaj bi rekla — in z zaljubljenostjo se je vdal domnevam, da bi se vedla popolnoma pasivno. Preziral jo je sicer zato, toda tem močnejše je koprnel po njej. Odkril je v sebi veliko množico izprijenosti, ki jo je pripisoval svojemu dolgemu bivanju v tujini; smatrajoč se doslej za krepak in zdrav značaj, se je jel vdajati vznemirjenosti,

ali se je morda zmotil v sebi in ali ni morda oni divni vtisk, kakršnega je nanj napravljalo tako malo mično bitje, pojav nekake razdražnosti, ki ga preveva, ne da bi se je zavedal. Niti mu ni prihajalo na misel, da je možno tudi takšno stanje, ko moška duša naravnost prezira žensko, človeška žival pa koprne po njej.

V njej je zopet nagib nadomeščal bistrournost. Ni bila sicer tako naivna, da ne bi umela, kaj je pomenil njegov pogled, objemajoč njeno postavo, ali kaj so izražale njegove oči, ko ji je ob razgovoru z njo, zlasti kadar sta bila sama, z izvestno vztrajnostjo zrl v obraz. Izpočetka je čutila neko pomiritev svojega samoljubja, ki se mu le iztežka upira poštena ženska, ko vidi, kakšen vtisk je napravila, ko čuti, da je odlikovana, bolj zaželenena, nego so druge — izkratka — zmagujoča. Tudi je bila pripravljena, ne videti in ne priznavati nevarnosti, kakor je neče videti prepelica, kadar skrije glavo v sneg, ko ugleda jastreba, krožečega nad seboj. Ta sneg je bil gospe Maškovi pretveza. Tudi Polaneški je čutil kaj takega. Še iz mladeniške izkušenosti mu je bilo znano, da so ženske, ki jim je sosebno za ohranitev izvestnih, pogostoma kaj čudnih oblik. Spominjal se je žensk, ki so vzkipele od jeze, ko jim je rekel v poljskem jeziku to, kar so zaslišale z veselim smehom v francoščini; srečal se je bil tudi z ženami, ki so bile kot nepremagljive trdnjave doma in v mestu, toda na letoviščih, v morskih kopelih so bile nalik mestu brez

ograje; z ženskami, ki so prebile napade, toda niso prebile besed, in z ženskami, pri katerih je odločevala svetloba in tema. Povsod, kjer poštenost ni izvirala iz duše in iz načel, vcepljenih kot mezga v kri, je bil upor ali padec zavisen le od slučaja, od okolice, od zunanjih, pogostoma kaj neznatnih pogojev, od osebnih nazorov o pristojnih oblikah. Sodil je, da bi utegnilo tako biti tudi z gospo Maškovo, in če ni stopil doslej na pot izkušnjav in izkušenj, ni stopil zaradi tega, ker se je bojeval sam s seboj, ker se ni hotel vdati in ker je, prezirajoč jo v dnu duše, koprnел, da se ubrani preziranju samega sebe. Zadrževala ga je tudi ljubezen do Marice in sočutje, nekamo pomešano z obzirom na njeno stanje in s hvaležnostjo do nje, nada na očetovstvo, ki ga je povznašala, in spomin na to, da šele malo časa živita skupaj, na posled pa poštenost in verski občutki. Bila je to nekaka veriga, na katero je bila privezana človeška žival, ki se je premetavala na njej.

Ni pa se držal neprestano z enako močjo. Nekoč, prav istega večera, ko ga je srečal Zavilovski, bi se bil že malone izdal. Ob pomisleku, da se Mašek vrne in da se gospe Maškovi prav zaradi tega mudi domov, ga je obšla zdajci nizka, docela telesna ljubosumnost, in rekel ji je z zadušeno, toda dovolj očitno jezo:

„Dà! Umejem, milostiva gospa, zakaj se vam tako mudi! Odisej se vrne, Penelopa mora torej biti doma, toda . . .“

Začutil je slast, da bi zaklel.

„Kaj toda?“ vpraša gospa Maškova.

Polaneški pa odgovori brez pomisleka:

„Prav danes bi vas hotel zadržati dalje.“

„Ne spodobi se!“ mu odgovori kratko z glasom, ki je bil, kakor bi ga precejala skozi sito.

A v tem „Ne spodobi se!“ je tičala vsa njena duša.

On je šel domov, preklinjajoč njo in sebe.

Prišedši domov, je našel v svetli sobi, polni miru, Marico z Zavilovskim, dokazujočo, da je treba v zakonskem stanu iskati nikakor ne izmišljene sreče, nego dolžnosti, ki jo je Bog naložil človeku.

IV.

„Kaj mi je do gospe Osnovske, kaj do njene izprijenosti?“ si je rekel dan pozneje Zavilovski, stopajoč h gospe Broničevi, „saj ne vzamem gospe Osnovske, nego le Lineto! Čemu sem se včeraj tako mučil in mučil?“

Povedavši to „svoji vzvišeni duši“, je začel že premišljati o tem, kaj poreče gospa Broničeva, zakaj navzlic vsemu zagotovu Osnovskega in navzlic vsej nadi, da bo ta razgovor le nekaka oblika, kateri je treba zadostiti, navzlic vsemu zaupanju v srce Linetino in v dobrotnost gospe Broničeve, je ta „vzvišena duša“ čutila strah. Dobil je dami skupaj in, ojačen po dogodkih včerajšnjega dne, si pritisnil roko Castellijeve na ustnice; gospodična pa se je lahko zardela in dejala:

„Toda zbežim!“

„Nitka, ostani!“ ji reče gospa Broničeva.

„Ne“, ji odgovori, „bojim se tega gospoda in tete.“

Po teh besedah je jela drgniti zlato glavico kakor razvajena mačka ob ramo gospe Broničeve, ponavljajoč: „Teta, ne žali ga! Ne žali ga!“

In pogledavši ga, je res zbežala. Zavilovski je bil od takšne ljubezni tolikanj ginjen, da je obledel kakor platno, in gospa Broničeva je imela solze na trepalnicah.

Spoznavši, da ima grlo tako stisnjeno in da bi se laže jokala nego govorila, je dejala:

„Vem, čemu ste prišli. Vedela sem že davno, kaj se godi z vama, otroka moja.“

Zavilovski jo prime za roke ter jame drugo za drugo pritiskati na usta. Ona pa je nadaljevala:

„Oh, sama sem že premnogo izkusila v življenju, da ne bi spoznala pravih občutkov — rečem torej: To je moje področje! Ženske žive le s srcem ter znajo vedeževati v srcu. Vem, da Nitko res ljubite, in prepričana sem, da ne bi prebili, ako ne bi vas ljubila, ali ko je ne bi vam dala. Ali ni res?“

Jela ga je ogledovati s presunljivim pogledom, on pa je iztežka spravil iz sebe:

„Popolnoma res, milostiva gospa! Ne vem, kaj bi se zgodilo z menoj.“

„No, to sem precej ugenila!“ mu odgovori jasnega lica. „Oh, dragi moj gospod, meni zadošča

samo pogledati človeka! Toda nečem biti zli duh za vašega genija. Ne. Tega ne storim, ne morem storiti. Koga naj najdem za Nitko? Kje je človek, ki bi je bil vreden? Kdo bi imel v sebi vse to, kar ljubi in ceni ona pred vsem drugim? Ne morem je dati takemu Kopovskemu in je tudi ne dam, bodite uverjeni! Morda še Nitke ne poznate tako dobro kakor jaz, toda ne morem in je ne dam!“

Zavilovskega je navzlic vsej ginjenosti osupnila energija, s katero je gospa Broničeva odrekala roko „Nitečkino“ Kopovskemu, tako kakor bi jo bil snubil za Kopovskega, ne pa zase. Teta pa je nadaljevala ginjena, toda očitno zaljubljena v svoje besede in v situacijo:

„Ne. O Kopovskem ne more biti niti govora. Samo vi morete osrečiti Nitko, utegnate ji dati to, česar potrebuje. Že včeraj sem vedela, da danes izpregovorite z menoj . . . Vso noč nisem zatisnila očesa. Ne čudite se. Stvar se tiče le usode Nitkine! Zato sem še omahovala! Bala sem se današnjega razgovora, ker sem vedela naprej, da se vam ne ubranim, da me obladata z občutki in zgovornostjo, kakor ste včeraj obladali Nitko . . .“

Zavilovski, ki ni mogel niti včeraj, niti danes spraviti iz sebe besede, ni mogel razumeti, v čem je pravzaprav tičala moč njegove zgovornosti in kdaj je imel priliko, da bi se bil pobahal z njo. Toda gospa Broničeva mu ni pustila dalje razmišljati o tem vprašanju.

„Ali veste, kaj sem storila? Kaj delam zmerom v najvažnejših trenutkih življenja? Izpregovorivši včeraj z Nitečko, sem šla danes zarana na grob svojega soproga. Počiva tukaj v Varšavi . . . (Ne vem, ali sem vam že povedala, da je bil poslednji izmed Ruri . . . a tako! Povedala sem!) Oh, dragi gospod, kakšno zavetje je meni ta grob — koliko dobrih navdihov sem že prinesla tod! — Najsi je šlo za vzgojo Nitečkino, za potovanje, ali za naložitev glavnice, ki mi jo je zapustil soprog, ali za posojilo, ki ga je prosil sorodnik ali znanec, vsekdar sem brez odloga pohitela tjakaj. Ali mi verjamete? Marsikatero posestvo se zdi človeku dobro, trgovina izborna, često mi celo srce velevali dati ali posoditi — toda moj mož mi govori iz groba, iz globine večnega počitka: „Ne daj!“ in res nisem dala. A nikdar še nisem imela škode iz tega. Oh, dragi gospod! Vi, ki vse čutite in pojmite, vi umejete, kako iskreno sem molila danes, kako sem vprašala z vso močjo svoje duše: „Ali naj dam Nitečko, ali ne?““

Zdajci je prišla z rokami za sencè in zaklicala plakaje:

„Toda moj Teodor je odgovoril: „Daj jo!“ In zato vam jo dajem in svoj blagoslov z njo.“

Solze so ustavile nadaljnji tok besedi gospe Broničeve. Zavilovski je pokleknil pred njo, Nitečka, ki je vstopila, kakor bi bila dogovorjena z njo, se je zgrudila pred njo na kolena, gospa Broničeva pa je prostrla roke in nadaljevala plakaje:

„Tvoja je! Tvoja! Dajem ti jo jaz — in daje ti jo Teodor!“

Potem so vstali vsi trije. Teta si je zakrila oči z robcem, polagoma pa je jela odmikati robec in postrani zrla na mladi par, zdajci pa se je nasmejala, jima pogrozila s prstom in rekla:

„O, vem, česa si želita! Gotovo si želita biti sama. Gotovo si imata mnogo povedati, kaj ne?“

In odšla je. Zavilovski prime gospodično Castellijevo za roko in ji zre opojen v oči.

Nato sta sedla. Ona je pustila svojo roko v njegovi roki in se s senci naslonila ob njegovo ramo. Bila je to pesem brez besed. Zavilovski je jel sklanjati glavo k njenemu licu. Lineta je zatisnila oči, toda bil je premlad, preboječ in preveč jo je spoštoval in ljubil, torej se ni drznil, da bi se bil dotaknil njenih ust, nego je samo poljubljaj njene zlate lase, in tako se je jela soba, v kateri sta sedela, sukati z njima vred, potem mu je vse izginilo izpred oči, izgubil je spomin, kje je in kaj se godi z njim, čul je samo utripanje svojega srca, čutil vonj teh svilnatih las, ki so se jih dotikale njegove ustnice, in zdelo se mu je, da tiči v tem ves svet.

Toda to je bil samo sen, iz katerega se je bilo treba zbuditi. Črez nekaj časa je jela teta lahno odpirati duri, kakor ne bi hotela dosti izgubiti romana, v katerem je igrala s pomočjo Teodorjevo nalogo čuvajočega duha, v sosednji sobi so se čuli glasovi zakonskih Osnovskih in

trenutek kesneje je bila gopodična v naročju tetinem, odkoder je prišla v naročje Anici, dočim je dejal Osnovski, stiskajoč na vso moč roko Zavilovskemu:

„Kakšna radost v rodbini, kakšna radost! Nam vsem si se res prikupil: meni, teti in Anici — o tej mali niti ne govorim.“

Nato se obrne k ženi in reče:

„Veš, Anica, česa sem še Ignaciju želel včeraj? Da bi se jima godilo skupaj tako dobro kakor nama.“

In prijemši jo za roke, jo jame strastno poljubljati. Zavilovski, dasi ni vedel, kaj se pravzaprav godi z njim, se je zavedel vsaj toliko, da je pogledal gospo Anico v lice, toda ona je odgovorila veselo, umikajoč roke:

„Ne! Njima se bo godilo bolje, zakaj Castillijeva ni tak rohnè, kakršen sem jaz, in gospod Zavilovski je ne bo poljubljal tako vsiljivo vpricho ljudi. No, Joža, pusti me!“

„Samo naj jo ima tako rad, kakor jaz tebe, moj zaklad, moje dete!“ odgovori Joža ves razvnet.

Zavilovski je ostal tega dne do večera pri gospe Broničevi ter ni šel v pisarno. Po zajtrku so se on, teta in gospodična Lineta odpeljali v kočiji, zakaj gospa Broničeva ju je hotela naposled pokazati svetu. Vožnja po drevoredu pa se ni posrečila zaradi naglega dežja, ki je razpršil kočijaže. Po vrnitvi mu je Osnovski, oprezen kakor

zmerom, stavil nov predlog, s katerim je oveselil Zavilovskega.

„Pritulov nam ne uide“, je dejal, „bivam tukaj že na pol kakor na kmetih in ker smo tu ostali že do konca junija, lahko posedimo še ne- nekoliko dni. Naj si ta zaljubljeni par zameni prstane pred odhodom in naj se meni in Anici dovoli pripraviti zaročno slavnost. Dà, teta? Vidim, da nimata ničesar zoper to, in Ignaciju bo gotovo prijetno imeti ob svoji zaroki poleg sebe Polaneška in Bigielova. K poslednjima sicer ne zahajamo, toda nič ne škoduje. Jutri pojdemo k njima v posete, in stvar se uredi. Ali se strinjaš, Ignacij? Ti teta tudi?“

Ignacij je bil res v devetih nebesih; kar se tiče tete, sicer ni vedela, kakšnega mnenja je bil v tem oziru Teodor, in je jela premišljati. Toda prvič je bilo mogoče Teodorja še vprašati, drugič pa se je spomnila, da je bil s tako močnim glasom zaklical iz kraja svojega večnega počitka: „Daj mu jo!“ da ni bilo mogoče dvojiti o njegovi dobri volji — in naposled se je strinjala z vsem.

Po obedu je prišel skoro vsakdanji gost Kopovski, in pokazalo se je, da je bil edino bitje v vili, ki mu novica o občutkih in zaroki mladega para ni delala veselja. Njegovo lice je izražalo nekaj časa neizrečno grozo, naposled pa je rekel:

„Kar se tiče mene, ne bi si bil nikdar mislil, da gospodična Lineta vzame gospoda Zavilovskega.“

Gospod Osnovski je z lehtjo sunil gospoda Zavilovskega, zamižal ter mu dejal z močno kovarskim izrazom:

„Ali se spominjaš? Včeraj sem ti povedal, da je zaljubljen v Castellijevo.“

Zavilovski je odšel iz vile Osnovskih pozno zvečer. Prišedši domov, vendar ni sedel k pesmim, dasi se mu je sedaj zdelo, da je kakor harfa, katere strune zvene same od sebe, nego k pisarniškemu dopisovanju in k računom, katerih ni bil mogel oskrbeti podnevi.

V pisarni je napravilo to na vse takšen vtisk, da je Bigiel, ko je po posetu Osnovskih tema z ženo vrnil poset, dejal takoj na prvem posetu gospe Broničeve:

„Kakšno ceno imajo pesmi gospoda Zavilovskega, je damama znano, morda pa jima ni znano to, da je to kaj vesten človek. Govorim to zaraditega, ker je nekaj izrednega. Takrat, ko je prebil ves dan pri vaju ter ni mogel biti v pisarni, si je dal ponoči odpreti hišo, ponesel knjige in dopise domov in preskrbel to, kar je bila njegova dolžnost. Človeka veseli, ko ima opravka s takim človekom, zakaj takemu je mogoče zaupati.“

Vrli društvenik trgovskega zavoda pod firmo „Bigiel in Polaneški“ pa se je začudil, da je tolika pohvala napravila tako majhen vtisk in da je odgovorila gospa Broničeva, nikar da bi bila pokazala radost:

„Oh, upamo, da se bo utegnil Zavilovski doslej ukvarjati z drugim poslom, ki bo bolj primeren njegovemu stanu in njegovim zmožnostim.“

Sploh pa je dokazoval vtisk, ki sta ga odnesli obe stranki od te seznanitve, da niso sposobni drug za drugega. Bigielovima je bila sicer gospodična Lineta po volji, toda Bigiel je odhajajoč šepnil ženi: „Kako prijetno žive tukaj.“ Odnášal je vtisk, da je duša vsej tej vili nekakšna neprestana praznična ubranost ali brezposlenost, ter ni bil sposoben hitro izražati svojih misli.

Gospa Broničeva je po njiju odhodu rekla gospodični Castelliljevi:

„Seveda, seveda . . . ! To morajo biti izvrstni ljudje — dà! Znameniti ljudje! Prepričana sem . . . Dà . . . ! Gotovo . . . !“

Ni izrekla vseh misli, toda Nitečka jo je vendar razumela, zakaj odgovorila ji je:

„Saj to vendar niso njegovi sorodniki.“

Črez nekoliko dni so se oglasili tudi sorodniki. Zavilovski, ki navzlic vsemu nadlegovanju gospe Broničeve ni bil naprosil starega gospoda Zavilovskega oprostitev, je prejel od njega naslednje pismo:

„Gospod divji maček! Opraskal si me po krivem, zakaj nisem te hotel žaliti, a da govorim zmerom to, kar mislim, do tega imam pravico, ker sem že star. Morda so ti že povedali, da tvoji gospodični ne rečem celo v lice drugače, nego kartuzijanec. Kdo pa je mogel neki vedeti, da si zaljubljen vanjo in da jo vzameš. Jaz sem to zvedel

še le včeraj in šele sedaj umejem, zakaj si mi skočil v oči. Ker pa imam rajši vročekrvne nego dolgočasne ljudi in ker zaradi te vražje podagre ne morem sam k tebi, da bi ti čestital, zato pridi ti k starcu, ki ti je bolj naklonjen, nego si misliš.“

Po tem dopisu je šel Zavilovski tega dne k njemu ter bil sprejet s presrčnostjo nekoliko mrmrajočo, toda tako odkritosrčno, da mu je bil starec v resnici všeč in da je res spoznal v njem sorodnika.

„Bog te blagoslovi in najsvetejša gospa Marija“, je rekel starec. — „Poznam te še malo, toda slišal sem o tebi toliko, da bi rad o vseh Zavilovskih slišal toliko.“

In jel mu je stiskati roko; nato se je obrnil h hčerki in dejal:

„To je kaj genialna bestija, kaj?“

A pred odhodom je vprašal:

„Kaj pa Teodor?“ Ali te ni nadlegoval preveč, kaj?“

Zavilovski, ki je imel kot umetnik v visoki meri razvit zmisel za šalo in ki se mu je oni Teodor zdel v duši smešen, se je nasmejal in odgovoril:

„Ne. Narobe, bil je na moji strani.“

Starec odmaje z glavo:

„To je vražje koristen Teodor. Čuvaj se ga, zakaj to je velik premetenec.“

Gospa Broničeva je imela toliko pravega spoštovanja do imena in društvenega stališča starega

gospoda Zavilovskega, da ga je šla obiskat takoj drugi dan. Iskreno ga je zahvalila za tako prijazen sprejem sorodnikov, toda plemič se je ne pričakovano razsrdil.

„Mislite li, milostiva gospa, da sem slepar? Čuli ste o meni, da so sorodniki metla — in mislite si, da jim morda zamerim, ker so ubožni. Ne. Ne poznate me! Zapomnite si samo to: Kadar plemič izgubi vse in obuboža, se najčešče izprevrže v potepina. Taki so naši značaji, ali bolje, take so njih napake. Toda ta Ignacij — to čujem povsod — je vrl človek, dasi siromašen, in zato ga imam rad.“

„Jaz ga imam tudi rada“, odgovori gospa Broničeva. „Ali pridete k zaroki?“

„C'est décidé. Ko bi me tudi morali nesti.“

Gospa Broničeva se je vrnila vsa radostna in pri zajtrku se ni mogla premagati, da ne bi bila izrekla domnev, ki jih je jela tvoriti njena bujna domišljija.

„Gospod Zavilovski“, je dejala, „je milijonar ter močno ljubi svoje ime. Prav nič se ne bi čudila, ko bi našega Ignacija postavil za dediča ne vsemu, pa vsaj večini svojega premoženja, ali ko bi katero svoje posestvo na Poznanskem v njegov prid izpremenil v majorat. Prav nič se ne bi čudila.“

Nihče ji ni ugovarjal, zakaj dogajali so se na svetu tudi taki slučaji, zato je gospa Broničeva Nitečki, objemši jo po zajtrku, šepnila na uho:

„Oh, ti, ti — bodoča velika posestnica!“ — Zvečer pa je rekla Zavilovskemu:

„Ne čudite se, da se vtikam v vsako stvar, toda saj sem vendar vajina mati. Mati je pa zelo radovedna, kakšen prstan imate pripravljen za Nitečko. Gotovo bo kaj lepega? Toliko ljudi bo na tej slavnosti! Še pojma nimate o tem, kako je mala izbirčna. Tudi v malenkostih je estetična in ima svoj posebni okus — toda kakšnega!“

„Rad bi videl, milostiva gospa“, odgovori Zavilovski, „da bi bile v kamenih barve, ki bi pomenile vero, upanje in ljubezen, zakaj v njej tiči moja vera, moja nada in moja ljubezen.“

„Jako krasna misel! Ali ste že kaj omenili o tem Nitečki? Veste li kaj? Na sredi bodi biser, češ, da je ona biser. Sedaj so simboli v modi. Pravila sem vam že, da jo je gospod Švirski, ko jo je učil, imenoval ‚La perla‘. A tako, povedala sem vam že. Ali ne poznate gospoda Švirskega? On tudi . . . Joža Osnovski mi je dejal, da pride danes zarana. Torej safir, rubin, smaragd in na sredi biser? . . . Oh dà! Gospod Švirski tudi . . . Greste li na pogreb?“

„Na čigav pogreb, milostiva gospa?“

„Gospoda Bukackega. Joža Osnovski mi je dejal, da gospod Švirski pripelje njegovo truplo.“

„Nisem ga poznal, nikdar ga nisem videl.“

„Tem bolje. Nitečki bo še ljubše, da ga niste poznali. Bog v svoji usmiljenosti mu more odpustiti. Ne govorim o tem, da mi ni bil nikdar simpatičen,

(Str. 79.) Sedevala sta z Zavilovskim na balkonu . . .

in Nitka ga ni mogla trpeti. Toda mala bo vesela tega prstana, in kadar je vesela ona, sem vesela tudi jaz.“

Toda mala ni bila le vesela prstana, nego življenja sploh. Naloga nevestina jo je bila zmerom mikala. Napočile so krasne, zelo vedre noči, ko sta sedevala z Zavilovskim na balkonu, se pritiskala drug k drugemu in gledala, kako je migotala svetloba na listju, ali pa sta gubila pogled v srebrnem pasu rimske ceste in v zvezdnih rojih. Od agata, ki je rasel pod balkonom, se je razširjala kvišku omamna vonjava kakor iz velike kadilnice. Zdelo se je, kakor bi v njej zaspali čuti in kakor bi se duše, zagugane od tišine, same izpremenjene v čisto svetlobo, nekamo razpršile v nočnih globinah in se zlivale v zmes z nežno mesečino — in tako sta oba, sedeča z roko v roki, na pol pozablajoča, na pol spavajoča, izgubljala skoro zavest, da je vsakdo izmed njiju posebno bitje, živeče svoje življenje, in da ohranja le na pol zavest nekakšne skupne sreče in skupnega „sursum corda“.

Zavilovski, ko se je potem prebudil in se vrnil v dejansko življenje, je umel, da so taki trenutki, ko se taja srce v onem panteizmu ljubezni ter utriplje z onimi udarci, od katerih trepeta vse, kar se ljubi, združuje in zliva v vesmiru v soglasje, največja sreča, ki jo more dajati ljubezen, ki je tako neizmerna, da bi ugonobila človeško bitje, ko bi trajala dalje. Ker pa je imel dušo idealistovo, si je domišljal, da se ti trenutki iz-

premene v večnost, kadar pride smrt ter človeško „monado“ očisti snovi, a na ta način si je predstavljal nebo, v katerem nič ne utone, nego se vse združi in zlije v eno harmonijo.

Gospodična Lineta ga sicer ni mogla spremljati na njegovem vzletu, toda čutila je nekakšno omotico, nekakšno opojnost njegovega zanosa in se čutila takisto srečno. Ženska, dasi ni sposobna ljubiti moža, ljubi vendar ljubezen, ali vsaj sebe in svojo nalogo v ljubezni ter zaraditega veselja stopi v stan nevestin, čuteča obenem hvaležnost do moža, ki ji odpira novo življenjsko obzorje. Vrhutega so bili gospodični Lineti toliko govorili o ljubezni, da je naposled sama verjela vanjo.

Nekoč, ko jo je Zavilovski vprašal, ali se že zaveda sama sebe in svoje ljubezni, mu je podala obe roki in odgovorila:

„O dà, sedaj že vem, da ljubim.“

Pritisnil si je njene tanke prstiče na ustnice, na čelo, na oči kakor kaj posvečenega, toda njene besede so ga vznemirile in vprašal jo je:

„Zakaj šele sedaj, Nitka? So li bili morda trenutki, ko si mislila, da me ne boš mogla ljubiti?“

Gospodična Castellijeva je dvignila črne oči in se zamislila; trenutek kesneje se je v kotih njenih ustnic in v jamicah na licu jel nabirati smeh.

„Ne“, je dejala, „toda zelo sem boječa in bala sem se. Vem, da je ljubiti vas kaj drugega, nego ljubiti koga drugega.“

A zdajci se je zasmejala

„Oh! Z gospodom Kopovskim bi bilo to simple comme bon jour! Toda z vami! . . . Morda tega ne morem izražati dobro, toda često se mi je že zdelo, kakor bi človek stopal na nekako goro ali na stolp. Ko že stoji na vrhu, vidi zdajci ves svet, toda prej je treba neprestano korakati in se truditi, jaz pa sem — tak lenuh! . . .“

Zavilovski se zravna v vsej svoji dolžini in reče:

„Kadar se moj predragi lenuh utruji, ga vzamem v naročje kakor otroka in ga ponesem, če treba, tudi najvišje.“

„A jaz se hočem truditi, da ne bom imela velike teže“, odgovori Castellijeva. Pri tem je skomignila z rameni in se delala kakor majhno dete.

Zavilovski poklekne pred njo ter jame poljubljeni rob njene obleke.

Pojavljali pa so se na tem obnebj u tudi oklaki, toda to ni bila njiju krivda. Mlademu možu se je zdelo, da je njegova ljubezen preveč pod nadzorstvom in da se hočeta gospa Broničeva in gospa Osnovska preveč prepričati, ali jo res ljubi. Pojasnjeval si je to sicer z žensko radovednostjo in sploh z zanimanjem, ki ga zbuja ženskam ljubezen, toda rajši bi bil imel več prostosti in bi bil vesel, ko ne bi mu pomagali v ljubezni. Svoje občutke je smatral za svetotajstvo in bilo mu je jako neprijetno, da bi jih izpostavlj al nepoklicanim očem, a vendar so zasledovali vsak njegov gib, vsako

njegovo besedo. Domišljal si je takisto, da se potem vrše ženske seje, kjer gospa Broničeva in gospa Osnovska izrekata svoj „approbatur“, in ta misel ga je jezila, zakaj mislil si je, da obe nista niti sposobni umeti njegovih občutkov.

Jezilo ga je takisto, da je bil Kopovski povabljen v Pritulov in da se je napotil tja skupno z drugimi, toda v tem primeru mu je bilo le do Osnovskega, ki se mu je bil odkritosrčno prikupil. Pretveza temu vabilu je bila slika Kopovskega, ki je Lineta še ni bila dovršila. Zavilovski je umel sedaj jasno, da se je vse zgodilo na migljaj gospe Osnovske, ki je vedela svoje želje znamenito vsiljevati ljudem. Časih mu je celo prišlo v glavo, poprositi Lineto, da ne bi končala te slike, toda vedel je, da bi jo kot umetnico razžalil, in vrhutega se je tudi bal, češ, misliti si utegnejo, da je ljubosumen na takega ničemurnika, kakršen je Kopovski.

V.

Švirski je res dospel iz Italije z mrtvim Bukackim in je takoj drugega dne po dohodu prišel k Polaneškima. Toda dobil je doma samo Marico, zakaj mož je bil šel gledat na kmete poletno stanovanje, ki je bilo na prodaj. Marico je dobil tako izpremenjeno, da jo je spoznal le iztežka; ker pa se mu je bila močno prikupila v Rimu, ga je sedaj pogled nanjo presunil tem bolj. Trenutek kasneje pa se mu je zdela tako ginljiva in po svojem

načinu tako lepa v siju bodočega materinstva in vrhutega je prebudila v njem toliko umetniških primer z raznimi primitivami raznih šol italijanskih, da je jel po stari navadi jasno izražati svojo navdušenost. Ona se je smejala njegovi originalnosti, toda navzlic temu ji je dal izvestno tolažbo v njeni nadlogi, in bila je vesela, da je dospel, so-sebno zaraditega, ker je čutila odkritosrčno sočutje do te krepke in zdrave naravi, drugič pa je bila prepričana, da ga bo spravljala v zanos tudi vpričo „Stanka“ in da jo s tem dvigne v njegovih mislih.

Pridržala ga je tudi dobro dolgo, češ, naj počaka, dokler se ne vrne Polaneški. Ta pa se je vrnil šele pozno zvečer, a v tem je bil dospel Zavilovski, ki je potreboval sedaj nekoga, ki mu je mogel razkrivati kipečo svojo srečo ter je zaraditega zahajal h gospe Polaneški kaj pogostoma. Nekaj časa sta se oba, on in Švirski, gledala nekamo nezaupno, kakor se navadno godi pri ne-navadnih ljudeh, ki se vzajemno boje pretiranih zahtev, zato pa se tem laže oklenejo drug drugega, ko zapazijo, da so vsi enako odkritosrčni. Tako se je zgodilo tudi njima. Da se je led raztajal, temu je pomogla tudi Marica, predstavivši Zavilovskega kot zaročnika gospodične Castellijeve, ki je bila Švirskemu znana.

„Kako!“ zakliče Švirski, „dobro jo poznam. To je moja učenka.“

In jel je stiskati roke Zavilovskemu, nato pa dejal:

„Vaša nevesta ima Ticianove lase . . . Nekoliko previsoka je, pa tudi vi ste visoke rasti. Takšno glavo bi moral človek iskati z lučjo v roki. Ali ste že zapazili, da ima v gibanju nekaj labodjega na sebi? Jaz sem jo celo imenoval Labod.“

„La perla“, ali se spominjate?“

Švirski ga začuden pogleda.

„To je slika Rafaelova v Madridu“, mu odgovori, „v muzeju del Prado. Kako ste prišli na ime ‚La perla‘?“

„Zdi se mi, da sem čul nekaj o njej od dam“, reče Zavilovski nekoliko zmeden.

„A tako, to je mogoče, ker imam doma v atelierju na cesti Margutta njeno kopijo, ki sem jo naslikal sam.“

Zavilovski si je rekel v duhu, da mora biti človek oprezen, kadar ponavlja besede gospe Broničeve, a črez nekaj časa se je jel poslavljeti; šel je še tega večera k nevesti. Švirski je odšel skoro za njim, pustivši Marici naslov svojega varšavskega atelierja s prošnjo, naj pride Polaneški čim prej k njemu zaradi pogreba.

Polaneški se je napotil k njemu naslednje jutro zarana. Atelier Švirskega je bil nekaka steklena dvorana, prilepljena kakor lastavičje gnezdo na streho večnadstropne hiše, in bilo je treba stopati vanj po več posebnih polžastih stopnicah kakor na stolp. Zato pa je bil umetnik v njem samostojen gospodar in očitno ni zapiral vrat, zakaj

Polaneški, stopajoč kvišku, je zaslišal zvok železa in basov glas, ki je popeval:

„Wiosna¹ ciepłem² na świat³ chucha,⁴
kwitna⁵ ciernie⁶ rzeżucha,⁷
a ja spiewam⁸ zamiast⁹ szłochać,¹⁰
bom cię¹¹ także przestał¹² kochać!¹³

Hu — ha — hu!!“

„Dobro“, si je mislil Polaneški ter obstal, da se oddahne, „bas pa ima! Vendar zakaj tako kriči za vraga?“

Toda ko je prišel kvišku in prekoračil majhen hodnik, je zapazil, zakaj dela tako, ugledavši skozi odprte duri Švirskega, ki je imel na sebi do pasu le mrežasto srajco, skozi katero je bilo videti njegovo Herkulovo telo — z ročkami v rokah.

„Aa! Kako se imate!“ zakliče Švirski, in odloži ročke, ko ugleda gosta. „Prosim, oprostite, da nisem oblečen, toda to ni nič; poizkusil sem nekoliko telovaditi. Že včeraj sem bil pri vas, toda dobil sem le gospo. Tako vidite — pripeljal sem našega bednega Bukackega. Ali je hišica zanj že pripravljena?“

Polaneški odgovori, stiskajoč slikarju roko:

„Grobница je že pripravljena štirinajst dni; tudi križ že stoji. Presrčno vas pozdravljamo pri nas v Varšavi. Žena mi je rekla, da je mrlič že na pokopališču.“

¹ Pomlad, ² s toploto, ³ svet, ⁴ diha, ⁵ cvete, ⁶ trnje, ⁷ kozje zdravje, ⁸ pojem, ⁹ namesto, ¹⁰ ihteti, ¹¹ te, ¹² nehal, ¹³ ljubiti.

„Zdaj je v cerkveni grobnici. Jutri ga pokopljemo.“

„Dobro. Še danes naročim duhovnika ter povabim znanca. Kaj počenja profesor Vaskovski?“

„Pisal vam je bajе. Vročina ga je pregnala iz Rima, in ali veste, kam je odšel? Med najmlajše Arijce. Rekel je, da mu to potovanje vzame dva meseca. Hoče se prepričati, za koliko so že godni za njegovo zgodovinsko nalogo. Odpeljal se je iz Jakina v Reko, potem pa dalje in dalje . . .“

„Ubogi profesorček! Mislim, da ga čaka nova ukana.“

„Lahko mogoče. Ljudje se mu smejejo. Res ne vem, za koliko so najmlajši izmed Arijcev sposobni, da izvrše njegove ideje, toda ideja sama je res tako nenavadna in krščanska ter resnična, da se mora človek sam izprevreči v takega Vaskovskega, ako naj si jo osvoji. Dovolite, da se oblečem. Tu pri vas je skoro taka vročina, kakršna je v Italiji, in telovaditi je najbolje v sami srajci.“

„Sploh je bolje, da se človek ne ukvarja s telovadbo v taki vročini.“

Polaneški pogleda Švirskega v hrbet in reče:

„No, lahko bi se kazali za denar.“

„Kaj?“ odgovori Švirski, „to niso slabi bicepsi. Toda pogledjte na te delto dei. To je moja slaba stran. Bukacki je zmerom govoril: Vsakdo mi mora reči, da slikam kakor idiot, ne sme pa trditi, da ne dvignem sto kilogramov z eno roko ali da ne zadenem pri deset strelih desetkrat v črno.“

„In tak človek ne izroči svojih bicepsov, niti delto dei potomstvu!“

„Oh, kaj bi počel! . . . Bojim se nehvaležnega srca, kakor Boga ljubim, bojim se ga! Dobite mi drugo takšno, kakršna je gospa Polaneška, pa ne bom omahoval niti en dan. Toda! Kaj naj vam želim? Sina ali hčerko?“

„Hčerko, hčerko! . . . Potem naj pridejo sinovi. Toda prva bodi hčerka.“

„A kdaj pričakujete ta radostni dogodek?“

„Meseca januarja.“

„Daj Bog, da bi se dobro izteklo. Sicer pa je vaša soproga zdrava gospa ni se torej bati ničesar.“

„Močno se je izpremenila, kaj ne?“

„Drugačna je, nego je bila. Toda samo, da bi bila vsaka tako lepa. Kakšen izraz je to! Pravi Botticelli! Na mojo čast! Ali se spominjate njegove slike v vili Borghese? Madonna col Bambino ed angeli? Ondi je glava enega angela, nekoliko sklonjena, olepšana z lilijami: vsa vaša gospa, docela tak obraz! Včeraj mi je to takoj prišlo v glavo, da me je kar genilo.“

Po teh besedah je stopil za špansko steno, da obleče srajco, in za steno je nadaljeval:

„Vprašujete me, zakaj se ne ženim! Veste li kaj? Često se spominjam tega, kar mi je tudi Bukacki ponavljal neprestano, da imam oster jezik in trde bicepse, a srce kakor iz masla — tako glupo, da res ne vem, kaj bi storil, ko bi imel takšno

ženo, kakršna je vaša in ko bi bila ta žena v takem stanu. Morda bi se plazil pred njo po kolenih ali priklanjal čelo k tlom, ali jo postavil nekje v kotu na mizo in jo oboževal s povzdignjenimi rokami — res, ne vem.“

Polaneški se spusti v smeh.

„Oh“, odgovori, „to se človeku le tako zdi pred poroko; potem pa navada sama pomiri preveliko nežnost.“

„Ne vem. Morda sem jaz tako glup.“

„Veste li kaj? Ko bo moja Marica zopet prosta, bo morala dobiti za vas takšno ženo, kakršna je sama.“

„Strinjam se!“ zakliče za steno Švirski. „Dam vam besedo. Izročim se gospe in kadar mi poreče: ‚Oženite se!‘ pa se oženim z zaprtimi očmi!“

Prikazavši se še brez suknje, ponovi:

„Strinjam se! Strinjam! . . . Brez šale! Samo, ako bo hotela milostiva gospa.“

„Ženske zmerom rade delajo kaj takega!“ odgovori Polaneški. „Ko bi bili na primer videli, kaj je Osnovska vse počela, da bi ožejala našega Zavilovskega z gospodično Castellijevo! In Marica ji je pomagala, kolikor sem privolil. Tudi ona je nastavljala ušesa. To je njen živelj!“

„Zavilovskega sem spoznal včeraj pri vas. Neizrečno mil dečko. To je res genialna glava. Zadošča samo, da ga človek pogleda. Kakšen je ta profil s tem ženskim čelom in s to energično

brado! Ima predolge krače in kolena ima izvestno robata, toda glava je sijajna!“

„To je naš Benjaminček v pisarni, in imamo ga res jako radi, ker je kaj živahen značaj.“

„Aha! Torej je vaš uradnik. Toda mislil sem si, da je eden izmed bogatih Zavilovskih, ker sem videl na tujem pogostoma nekakega starega originalnega bogatina.“

„To je njegov sorodnik“, reče Polaneški, „toda naš nima niti počene petice.“

In Švirski se spusti v smeh.

„Kako? Stari Zavilovski s hčerko, edinico milijonarjevo? Znamenita figura. Okrog gospodične se je sukalo v Rimu kakih pol ducata propadlih laških knezov, toda starec je dejal, da hčerke ne dá tujcu, češ, da je to slabše pleme. Pomislite si, da nas ima za prvo pleme na svetu, a izmed nas Zavilovske za najboljše — in nekoč je to dokazoval takole: Naj reče kdo, kar hoče! Dovolj sem se nahodil po svetu in koliko Nemcev, Italijanov, Francozov mi je že snažilo škornje, toda jaz — je dejal — jih nisem snažil še nikomur.“

„To je dobro!“ odgovori Polaneški smehoma; „njemu je snaženje tujih škorenj ne vprašanje ob-
stanka, nego vprašanje narodnosti.“

„Dà, in misli si: Bog je le zato ustvaril druge narodnosti, da bi plemiču od Kutne kdo snažil škornje, kadar se mu ljubi iti na tuje. Ali ne viha nosu zaradi razmer mladega Zavilovskega? Kolikor vem, je imel Broničeve za ljudi brez pomena.“

„Morda ga viha, toda z našim Zavilovskim se je seznanil šele nedavno; prej nista občevala, zakaj naš Zavilovski je ponosen in ni hotel sam poiskati starega.“

„Zato ga imam rad. Samo da bi si bil dobro izbral, zakaj to . . .“

„Kaj? Vi poznate gospodično Castellijevo? Kakšna deklica je?“

„Poznam gospodično Castellijevo, toda, vidite, žensk ne poznam. Ko bi jih poznal, ne bi bil učakal štirideset let v samskem stanu . . . Vse so vrle in vse mi ugajajo, samo odtedaj, ko sem nekatere izmed njih, ki so mi ugajale, videl potem omožene, ne verjamem nobeni več. In to me jezi, zakaj ko tudi ne bi imel volje, da bi se oženil, bi rekel: Kako naj pomagam! Toda imam voljo! Kaj morem vedeti? Vem, da nosi vsaka zateznik, toda kakšno je srce pod tem zateznikom — kdo vé! A v gospodično Castellijevo sem bil zaljubljen, ker sem imel vse rad, ki sem jih poznal. Njo morda bolj nego druge.“

„A kaj? Ženitev vam vendarle ni prišla na misel?“

„Za zlodeje ni prišla! Samo da takrat še nisem imel toliko denarja kolikor danes, niti tega imena; moral sem si služiti, in verjemite mi, da se ljudi, ki služijo, nihče ne boji tako kakor bogatini. Bal sem se, da me gospod Bronič ali gospa Broničeva ne zavrnete brez usmiljenja. In ker nisem bil prepričan, ali me ima deklica rada, sem ostal miren.“

„Saj Zavilovski tudi nima denarja!“

„Toda slaven je in vrhutega je stari tu Zavilovski in to ni slab sorodnik. Kdo bi pri nas še ne bil slišal o starem? Sicer meni samemu, da povem resnico, Broničevi niso bili po volji, da sem naposled opustil vse skupaj.“

„Torej ste poznali pokojnika? Ne čudite se, da vprašujem tako, ker meni je do našega Zavilovskega.“

„Gospod, koga ne bi jaz poznal? Poznal sem tudi sestro gospe Broničeve, gospo Castellijevo. Saj že štiriindvajset let živim v Italiji in o štiridesetih letih govorim le za to, ker je to bolj okroglo število. Res pa jih imam petinštirideset. Poznal sem tudi gospoda Castellija, ki pa je bil sicer kaj vrl človek; poznal sem vse. Kaj naj vam rečem? Gospa Castellijeva je bila prenapeta ženska in se je odlikovala s tem, da je nosila kratke lase, da je bila zmerom neumita ter imela živčno boleost v licu. Kar se tiče gospe Broničeve, jo poznate.“

„A kdo je bil gospod Bronič?“

„Teodor? — Gospod Bronič je bil dvojen glupec, prvič zato, ker je bil glupec, drugič pa zato, ker se ni štel za glupca. O drugem molčim, zakaj de mortuis nil nisi bene. — Bil je toliko predebel, za kolikor je bila ona premedla; tehtal je nad sto inpetdeset kilogramov ter imel ribje oči. V celoti so bili ti ljudje veliki lenuhi. Čemu bi se raztezal? Kadar živi človek dolgo na svetu ter vidi mnogo

ljudi in govori z njimi tako, kakor govorim jaz pri slikanju, se prepriča, da res eksistira veliki svet, ki se opira na tradicije, in poleg tega nižje ljudstvo, ki ima nekaj petic pa igra nalogo vzvišenega sveta. Pokojni Bronič in njegova današnja vdova sta me zmerom nekoliko spominjala te vrste ljudi, zato sem se ju rajši izogibal. Ko bi bil živel takrat Bukacki, bi si bil šele brusil jezik ob njiju. Vedel je, da sem imel rad Castellijevo, in koliko se mi je posmehoval, naj mu Bog odpusti, in kdo vé, ali po pravici, zakaj to, kakšna je gopodična Lineta, se pokaže šele v prihodnosti.“

„Meni je bilo največ do tega zato, da bi zvedel ravno kaj o njej“, odgovori Polaneški.

„Vse so vrle, samo da se jih bojim z njih dobroto vred. Samo, ko bi mi bila vaša gospa za katero porok.“

Potem sta ustavila razgovor in se razgovarjala o Bukackem, zlasti o njegovem jutrišnjem pogrebu, h kateremu je bil Polaneški že priredil nekatere priprave. Ko je odšel Švirski, je preskrbel še duhovnika ter naznanil znancem, ob kateri uri bo pogreb.

Cerkveni pogrebni obred je bil že zvršen v Rimu, torej je Polaneški povabil samo nekoliko duhovnikov, da združijo svoje molitve z molitvami navzočih ljudi. Storil je to tudi iz vdanosti in hvaležnosti do Bukackega, ki mu je bil ostavil izdaten del svojega premoženja.

Razen obeh Polaneških so prišli zakonska Maškova, Bigielova, Švirski, gospod Plavicki in

gospa Emilija, ki je hotela obenem obiskati Litko. Bil je prav jasen in vroč poletni dan. Pokopališče je bilo videti docela drugačno nego za prejšnjih posetov Polaneškega. Drevesa so se bila izdatno razkošatila ter so tvorila krepko in gosto zaveso, sestavljeno iz temnejših in svetlejših listov; z globoko zeleno senco so pokrivala bele in sive spomenike. Ponekod je bilo pokopališče podobno gozdu, polnemu mraka in hlada. Na nekaterih grobovih je drhtela svetla mreža solčnih žarkov, precejenih skozi listje agatov, topolk, gabrov, brez in lip; drugje so bili križi, skriti v goščavi, videti, kakor bi dremali v hladu nad grobovi. V vejah in med listjem je skakljal roj ptic, ki so se oglašale od vseh strani z neprestanim gostolenjem, mirnim in kakor nalašč tišjim, da ne bi dramile spečih.

Švirski, Mašek, Polaneški in Osnovski so si naložili na ramena ozko krsto z ostanki Bukackega ter jo odnesli k pripravljenemu grobu. Duhovniki v belih srajcah, ki so se sedaj zardevale na solncu, sedaj pa zopet otemnevale, so stopali pred krsto in za njo mlade ženske v črni opravi, in vsa ta tolpa se je pomikala tiho in počasi skozi drevored, zasenčen od drevja, brez tarnanja in solz, ki navadno spremljajo pogrebce, nego z resnobo in otožnostjo, ki je bila na njih licih to, kar je bila drevesna senca na grobovih. Tičala pa je v tem nekakšna poezija, polna melanholije, in sprejemljiva duša Bukackega bi bila pojmla mičnost te tožne slike.

Tako so dospeli h raki, ki je imela obliko sarkofaga ter bila vsa pozidana nad zemljo, zakaj Bukacki, ko je bil še živ, je dejal Švirskemu, da neče ležati v kleti. Krsta je bila skoro potisnjena skozi zelena vratca v rako, pri čemer so se ženskam oči dvignile; usta so jela šepetati molitve in črez nekaj časa je bil prepuščen Bukacki pokopališki samoti, drevesnemu šumu, ptičjemu gostolenju in božjemu usmiljenju.

Gospa Emilija in zakonska Polaneška so obiskali potem Litko; ostala družba pa jih je čakala v vozovih pred cerkvijo, zakaj tako si je želela gospa Osnovska.

Polaneški je imel ob Litkinem grobu priliko, da se je prepričal, kako mu je spomin na dete, nekaj tako močno ljubljeno, obledel v duši in se razpršil v nekakšno senco. Svoje dni, kadarkoli je prišel na njen grob, je toliko mrmral zoper nje smrt ter se ni mogel pomiriti z njo, z vso strastjo sveže žalosti. Danes se mu je zdelo skoro docela prirodno, da leži tu v senci teh dreves na pokopališču; imel je skoro občutek, da se je moralo tako končati; nehala je skoro popolnoma biti zanj realno bitje in se je pretvorila le v sladko zmes spomina, vzdihov, svetlobe, v tak spomin, kakršnega zapušča godba.

In bil bi se morda razsrdil na samega sebe, ko ne bi bil zapazil, da je gospa Emilija po kratki molitvi vstala mirnega lica z izrazom velike ginjenosti, toda brez solzá. Zapazil pa je takisto, da je

videti, kakor so videli bolniki, da je vstala iztežka in da se pri hoji opira ob palico. Trpela je že takrat na hudi bolezni v hrbtenici, ki jo je pozneje položila za več let na posteljo in jo spravila v grob.

Pred pokopališkimi vrati sta jih čakala zakonska Osnovska; gospa jih je povabila na jutrišnji dan v gosti, da proslave zaroko, in potem v Pritulov.

Švirski je sédel z gospo Emilijo v kočijo Polaneških in je nekaj časa molče urejal svoje vtiske; naposled je dejal:

„Kako čudno je to! Danes smo bili na pogrebu, a jutri bomo na zaroki. Kar pokosi smrt, zaseje ljubezen, in to je življenje!“

VI.

Zavilovski si je želel, da se ne bi njegova zaroka izvršila zvečer, vpričo ljudi, nego prej, in njegovi želji se je ustreglo, ker jo je Castellijeva, ki se je hotela pojaviti vpričo ljudi že kot zaročnica, podpirala pri teti Broničevi. Čutila sta se tako bolj prosta, in ko so se jeli gostje shajati, sta že nastopila kot mlad par. Gospodična Lineta je kar žarela od sreče. Sama je našla čar v nalogi zaročnični, in ta naloga ji je dajala mičnost. Na vitki njeni postavi je bilo nekaj krilatega; danes ni povešala trepalnic zaspano na oči; zenice so bile jasne, ustnice so se smehljale, lice se je kar topilo od rdečice. Bila je tako lepa, da se Švirski, ko jo je ugledal, ni mogel

premagati, nego je nekolikokrat vzdihnil za izgubljenim rajem in pridobil dušni mir šele tedaj, ko se je spomnil priljubljene pesemce:

„A ja śpiewam zamiast szłochać,
bom cır takzé przestać kochać!
Hu — ha — hu!“

Sicer pa je njena lepota osupnila danes vsa-kogar. Stari gospod Zavilovski, ki se je bil dal na stolu prinesti v salon, je dalje časa držal njeno roko in jo ogledoval; nato se je ozrl za hčerko in dejal:

„No, to je lahko, da tak ‚kartuzijanec‘ komu zmede glavo, zlasti pesniku, ki so vsi kaj mehko-srčni ljudje.“

Nato se obrne k mlademu Zavilovskemu ter ga vpraša:

„A kaj, ali mi ne zaviješ vratu, da sem jo imenoval ‚kartuzijanca‘?“

Zavilovski pa se nasmeje, skloni glavo in poljubi starcu roko.

„Ne, danes ne bi mogel nikomur zaviti vratu.“

„No!“ reče starec, očividno potolažen s tem dokazom spoštovanja. „Naj vaju blagoslovita Bog in Devica Marija. Pravim: Devica Marija, zakaj njeno varstvo, to je temelj! . . .“

Po teh besedah je jel iskati nekaj za seboj po stolu, potegnil odtod veliko škatlo in dejal Linetki:

„Tole imaš od rodbine Zavilovskih. Bog ti daj to nositi dolgo.“

Castellijeva je vzela škatlo in sklonila mično postavo, da bi mu takisto poljubila roko, on pa jo je objel okrog vratu in dejal mlademu:

„Pojdi sem tudi ti!“

Nato poljubi oba na čelo bolj ginjen, nego je bilo to samemu ljubo, in reče:

„A ljubita in spoštujta se vzajemno kot dobra človeka!“

Gospodična Lineta je na to odprla škatlo, v kateri se je na safirnati žametovi blazinici zalesketala sijajna „riviera“. Starec ponovi še enkrat s poudarkom: „Od rodbine Zavilovskih“ — češ, da deklica, ki vzame Zavilovskega, najsi ta nima sam premoženja, ne dobi ubožnega ženina. Tod nihče ga ni poslušal, zakaj mlade glave gospá Osnovske, Maškove, Bigielove in celo Marice ter Linete so se sklonile k ozkemu vencu nad svetlimi dragulji in usta so pridrževala nekaj časa sapo, dokler naposled v šumu občudovanja in pohvale ni nehalo molčanje.

„Ni toliko za brilante!“ zakliče gospa Broničeva in skoro objame Zavilovskega okrog vratu, „ali kakšen dar, takšno srce!“

Starec pa se je branil in ponavljal:

„Mirujte vendar! Mirujte vendar!“

Potem se je družba razdelila na pare ali na majhne skupine. Zaročenca sta se zagledala drug v drugega tako, da jima je ves svet izginil izpred oči; Osnovski in Švirski sta stopila k Marici in h gospe Bigielovi, Kopovski je zabaval domačo

gospo, gospod Polaneški pa gospo Maškovo. Mašku samemu je bilo očitvidno dokaj do tega, da bi se seznanil s starim Krezom. Zastavil ga je namreč s stolom tako, da nihče ni mogel do njega, ter se pričel z njim razgovarjati o davnih in današnjih časih. Kakor je uganil, je bil ta predmet starcu jako priljubljen.

Bil je pa vendar prebistroumen, da bi se bil strinjal z vsem njegovim mnenjem. Gospod Zavilovski tudi ni napadal naravnost nove dobe, nego se ji je nekoliko divil, nekoliko pa je celo priznaval, da se v marsičem kaže napredek, toda dokaj stvari tudi ni mogel razumeti. Mašek mu je pojasnjeval, da se mora izpremeniti vse na svetu, in sicer tako plemstvo kakor drugi sloji.

„Jaz, cenjeni gospod,“ je dejal, „se držim zemlje, k čemur me vodi podedovan nagib. To pa je zasluga gibanja, ki človeka, prišedšega iz zemlje, zopet vleče k zemlji — toda oskrbujoč svoje imetje, sem ob tem odvetnik, in sicer nekamo iz načela, ker je treba, da imamo tudi v tej stroki svoje ljudi. Sicer bi bili zavisni od milosti, in nemilost ljudi, izhajajočih iz drugega ozračja, ki pogostoma niso brez predsodkov proti nam. In moram priznavati našim kmetom, da so večinoma to dobro razumeli in da svoje koristi rajši izročajo meni nego drugim. Nekateri smatrajo to celo za svojo dolžnost.“

„Tam na pravniški šoli so bili zmerom naši ljudje“, odgovori gospod Zavilovski, „toda v drugih

strokah se plemič komaj spoznava; ne vem, ne vem. Čujem seveda, da se imamo poprijeti vsega, toda ljudje pozabljajo na to, da še ni eno, poprijeti se vsega in dospeti do konca. Pokažite mi takega človeka, ki se mu je to posrečilo.“

„Tu imate takoj takega — Polaneškega. Ta si je v trgovini pridobil kaj lepo premoženje in kar ima, ima v gotovini, da lahko že jutri položi vse na mizo. Sam sicer priznava, da mu je bil moj nasvet pogostoma v prospeh, toda kar je pridobil, si je pridobil s trgovino, zlasti z žitom.“

„Toda, toda!“ reče gospod Zavilovski, ogledujoč Polaneškega, pri čemer je nekoliko izbulil oči od čudenja, „ali si je res pridobil denar? Glejmo! Ali je iz pravih Polaneških — to je vrla rodbina.“

„A tamle oni črnolasi človek — to je slikar Švirski.“

„Vem, ker sem se že srečal z njim v tujini. Švirski tudi niso bili dninarji . . . Toda morda si je denar prislikal, drugače ga ni prislužil.“

„Zlodeja, ni prislužil!“ reče Mašek z zaupnim glasom. „Marsikatero veliko posestvo v Podolju ne nese toliko, kolikor neso njemu akvareli.“

„Kaj?“

„Slike, zvršene z vodnimi barvami.“

„Glejmo, niti ne oljnate? Tako je torej? . . . Torej morda tudi moj sorodnik obogati od pesniškega delovanja . . . Naj le piše, naj piše! Tega

mu ne štejem v greh. Gospod Zigmund* je bil plemič, pa je pisal — a ne za parado. Gospod Adam** je bil takisto plemič in kako slovi, dokaj bolj nego oni prekanjenec, ki se je ukvarjal z demokracijo . . . Kako mu je bilo že ime? Toda to je stranska stvar. Pravite, da se časi izpreminjajo, samo da bi bili z božjo pomočjo boljši.“

„Poglavitna stvar je“, reče Mašek, „da bi talenti ne ostajali v ledini, ne kapitali v blagajnah, zakaj kdor tako dela, res greši zoper družbo.“

„A dovolite! Kako si mislite to? Torej jaz ne smem imeti pod ključem tega, kar je moje, nego imam puščati zapah odprt tatovom?!“

Mašek se nasmeje z zavestjo svoje vzvišenosti, položi roko na naslonilo in reče:

„Tega se ne tiče ta stvar, cenjeni gospod.“

Potem jame razlagati gospodu Zavilovskemu osnove narodnega gospodarstva. Stari plemič je pozorno poslušal, kimal z glavo in ponavljal zdaj-pazdaj: „Toda! To je nekaj novega! Toda jaz sem prebil tudi brez tega!“

Gospa Broničeva je globoko ginjena s pogledom zasledovala oba zaročenca in obenem pravila gospodu Plavickemu (ki je zopet enako pozorno zasledoval gospo Osnovsko) o svojih mladih letih, o svojem življenju s Teodorjem in o nesreči, ki ju je bila zadela, da je prišel njiju edini potomec

---

* Morda slavni pesnik Krasiński.

** Mickiewicz.

prezgodaj na svet. Gospod Plavicki jo je poslušal razmišljen, toda ona, prevzeta naposled od svojega pripovedovanja, je dejala z nekoliko drhtečim glasom: „Vsa moja ljubezen, nada in vera počiva v Linetki! Vi to umejete, ker imate tudi hčerko. A kar se tiče Lole, pomislite, kakšen blagoslov bi bilo to dete, ko bi živelo.“

„Kako je to genljivo, močno genljivo!“ ji seže gospod Plavicki v besedo.

„O dà!“ nadaljuje gospa Broničeva, „o dà! A ta izguba je bila tem večja, ker je bilo dete poslednja nada. Moj mož je bil že prileten človek — in morem reči, da mi je bil najboljši varih, toda po tej nesreči — samo varih.“

„V tem ga ne morem umeti“, reče gospod Plavicki. „He, he! Docela ga ne umejem! . . .“

In odprši usta, lokavo pogleda gospo Broničevo, ki ga rahlo udari s pahljačo in reče:

„Taki moški so mi zoprni, nič jim ni sveto.“

V tem vpraša Švirski Marico:

„Kakšna živa Peruginova glava, je ona blede oseba, s katero se razgovarja vaš soprog?“

„To je naša znanka, gospa Maškova. Kaj, ali se ji še niste predstavili?“

„I dà. Spoznal sem jo že včeraj na pogrebu, toda pozabil sem, kako ji je ime. Vem, da je to žena onega gospoda, ki se razgovarja s starim gospodom Zavilovskim. Pravi Vannuci! . . . tisti quietismus, le nekoliko žoltaste barve. Toda ona ima kaj lepe poteze.“

In zroč še za trenutek nanjo, doda:

„Izraz je že ugasnil, toda poteze vse glave so nenavadne. Nekoliko medla je, toda pogledjte nje ramena in hrbet.“

Toda Marica ni gledala obrisov ramen in hrbta gospe Maškove, nego na moža in na njenem licu se je zrcalil nemir. Polaneški se je bil ravnokar sklonil h gospe Maškovi in ji nekaj govoril, česar Marica ni mogla slišati, ker sta sedela daleč; toda zdelo se ji je, da zre v to ugaslo lice in v te blede oči s takim pogledom, s kakršnim je za njiju svatovskega potovanja zrl časih vanjo. Oh, poznala je ta pogled! Tudi sedaj ji je jelo srce utripati, kakor bi slutila nesrečo. Toda takoj si je rekla: „To je nemogoče. To bi bila sramota za Stanka!“ Vendar pa se ni mogla premagati, da ju ne bi opazovala. Polaneški je govoril nekaj jako živo, kar je gospa Maškova poslušala z navadno svojo hladnostjo. Marica pa si je dejala: „Kaj mi je vendar prišlo v glavo! — Govori živahno kakor zmerom, toda nič več.“ Ostanek dvojbe je razpršil Švirski, ki je dejal, bodisi, da je zapazil njen nemir in pozvedujoči pogled, ali pa ni umel izraza na licu Polaneškega:

„Ona vendar ne govori ničesar. Vaš soprog mora sam vzdrževati nit razgovora ter je videti, kakor bi se dolgočasil in hudoval obenem.“

Maričino lice se hipoma razjasni.

„Oh, prav pravite! Stanko se gotovo nekoliko dolgočasi in kadar se dolgočasi, se takoj jezi.“

In obšla jo je zdajci dobra volja. Dala bi bila sedaj rada takšno brilantno riviero, kakršno je bil gospod Zavilovski daroval Castellijevi, ko bi ta Stanko stopil k njej, da bi mu mogla reči ali slišati od njega dobro besedo. Črez nekoliko minut se je njena želja tudi izpolnila, zakaj h gospe Maškovi je stopil gospod Osnovski, in Polaneški je vstal, rekel spotoma nekoliko besed gospe Osnovski, ki se je razgovarjala s Kopovskim, in na posled sedel k soprogi.

„Ali mi hočeš kaj povedati?“ jo je vprašal.

„Kako je to čudno, Stanko!“ reče Marica.

„Saj sem te prav zdaj klicala, sicer le v mislih, toda začutil si to in prišel.“

„Ali vidiš, kakšen mož sem!“ ji odgovori smehoma. „Toda temu je dejanski kaj preprost vzrok; zapazil sem, da si se ozirala po meni, ustrašil sem se, ali ti ni morda slabo, in prišel sem.“

„Oziram se po tebi, ker — ker sem tožna.“

„A jaz prihajam k tebi, ker mi je dolgčas. Kako ti je? Povej odkritosrčno, morda bi hotela iti domov?“

„Ne, Stanko, popolnoma dobro mi je, veruj mi. Govorila sva z gospodom Švirskim o gospe Maškovi, in zabavala sem se dobro.“

„Slutim, da sta jo obrekovala. Ta umetnik pravi sam o sebi, da ima zloben jezik.“

„Narobe“, odgovori Švirski. „To pot sem se divil nje rasti. Na zlobni jezik utegne priti vrsta pozneje.“

„O dà!“ reče Polaneški. „Gospa Osnovska pravi, da je njena rast odurna, in to je uprav dokaz, da je lepe rasti. Toda počakaj, Marica, povem ti nekaj o gospe Osnovski.“

Skloni se k ženi in ji reče potihoma:

„Ali veš, kaj sem spotoma čul od Kopovskega, ko sem šel k tebi?“

„Kaj pa? Kaj zabavnega?“

„Kakor kdo hoče. Slišal sem, kako je rekel Anici ,ti‘.“

„Stanko!“

„Veruj mi! Rekel ji je: ,Ti si zmerom taka!‘“

„Nemara je citiral besede koga drugega.“

„Ne vem! Toda morda tudi ne. Saj sta se baje nekdaj imela rada.“

„Fej, sramuj se!“

„Reci jima to — zlasti gospe Anici.“

Marica, ki je vedela povsem dobro, da je na svetu nezvestoba, ki pa jo je imela bolj za francosko teorijo v knjigah, se niti ni nadejala, da bi se bilo mogoče srečati z njo ob vsakem koraku in v praksi. Zato je sedaj začudena in pri tem tako neizmerno radovedno ogledovala gospo Anico, kakor poštene žene zro na tiste, ki se drznejo kreniti s prave poti na stranske steze. Bila pa je vendar prepoštena, da bi bila verjela v greh, in nikakor ji ni šlo v glavo, da bi res moglo biti kaj med tema človekoma, a to že ne zaradi nezaslišane gluposti Kopovskega. Zapazila pa je, da se razgovarjata jako živo.

Umeknivši se v ozadje med veliko porcelanasto vazo in klavir, se nista le razgovarjala, nego se naravnost pričkala kar četrť ure.

Ko je Polaneški šel mimo njiju, je rekla gospa Anica nekoliko nemirna:

„Bojim se, da ni kaj slišal. Nikdar nisi oprezen.“

„Dà. Krivda je zmerom pri meni. A kdo ponavlja neprestano: Bodi oprezna?“

V tem oziru sta bila res vredna drug drugega. On namreč zaradi gluposti ni mogel videti ničesar naprej, ona pa je bila neoprezna, dà, celo drzna. Že sta dve osebi poznali njiju tajnost; druge so jo tudi utegnile pogoditi, in treba je bilo res zaslepljenosti Osnovskega, da se ni domislil ničesar. In prav na to je ona tudi računala.

Ali sedaj Kopovski pogleda Polaneškega in reče: „Ničesar ni slišal.“

Nato se vrne k pričetemu razgovoru, toda sedaj jame govoriti potihoma in francoski:

„Ako bi me ljubila, bi bila drugačna, ker pa me ne ljubiš, kako bi ti škodovalo?“

Po teh besedah upre vanjo svoje lepe brezizrazne oči, toda ona mu odgovori nestrpno:

„Naj te imam rada ali ne, toda s Castellijevo nikdar! Umeješ li? Nikdar! Rajši z vsako drugo, dasi, ako me imaš res rad, ne bi mislil na zakon.“

„Ne mislil bi, ko bi bila drugačna.“

„Patientez!“

„Dà! Do smrti? Ko bi vzel Castellijevo, bi bila blizu skupaj.“

„Nikdar! Ponavljam ti!“

„No, toda zakaj?“

„Tega ne umeješ. Sicer pa je Castellijeva že zaročena, in škoda bi bilo vsake besede.“

„Sama si mi naročila, naj se hlinim, češ, da hodim za njo, a sedaj me oštevaš. Izpočetka nisem mislil na nič, toda pozneje se mi je prikupila, in tega ne tajim. Vsem je všeč in vrhutega je kaj dobra nevesta.“

Gospa Osnovska si jame trgati robec.

„A moreš mi reči v oči, da ti je všeč? Odloči se naposled: ali jaz, ali ona!“

„Ti, toda s teboj se ne morem oženiti, z njo pa bi se mogel, ker sem videl dobro, da sem ji tudi všeč.“

„Ko bi boljše poznal ženske, bi bil celo vesel tega, da sem zabranila to ženitev. Niti ne poznaš je. Videti je kakor nekaka palica, a vrhutega je še tako slabega značaja. Kaj, ne umeješ niti tega, da sem te naklonila hoditi za njo že glede na ljudi in na Jožo? Kako bi drugače opravičil svoje vsakdanje posete?“

„Razumel bi, ko bi bila drugačna.“

„Ne oviraj me. Vidiš, vse sem uravnala tako, da tvoj portret ni bil dovršen, da tako utegneš priti v Pritulov. Potem pride tja še Štefka Ratkovska, daljnja sorodnica Joževa. Umeješ li? Moraš se delati, kakor bi ti bila všeč, jaz pa natvezem Joži, kar mi bo po volji. Samo da ti bo mogoče ostati v Pritulovu. Gospodični Ratkovski sem že pisala. Ni lepa, toda kaj mila je.“

„Neprestano naj se hlinim — pa ničesar za to.“

„Imela bi ti morda reči: ‚Torej ne prihajaj!‘“

„Anica!“

„Bodi torej potrpen. Ne morem se dolgo jeziti nate. Toda sedaj odidi. Idi zabavat gospo Maškovo.“

Trenutek pozneje je gospa Osnovska ostala sama. Njene oči so za trenutek spremljale Kopovskega z ostankom jeze, toda obenem z izvestno nežnostjo. V belem ovratniku je bil ob zagoreli polti tako nenavadno lep, da se ga ni mogla nagledati. Lineta je bila že zaročnica drugega, a njej se je še zdela neznosna misel, da bi ga ta vsakdanja tekmovalka mogla imeti za moža in za ljubljenca. Gospa Anica, je povedavši Kopovskemu, da ga rajša prepusti vsaki drugi nego Castellijevi, govorila čisto resnico. Tičala je v tem ne le neizmerna ljubezen do tega glupega Endimiona, nego tudi samoljubje. Tega izkratka niso pripuščali njeni živci. Izvestna estetična všečnost, izvirajoča iz grške naravi, ki jo je sama smatrala za vzvišeno, ki pa je bilo pravzaprav slabo, ji je nadomeščalo nravnost in vest. Spričo te všečnosti jo je bila podjarmila neovržna mičnost Kopovskega; toda ker je imela le vročo glavo, pa ribje hladno čud, je bolj ljubila igro z grehom, kakor je bistro uganil Zavilovski, nego greh sam. Po prirodnem načinu, držeč se načela: „Ako ne jaz, pa nihče drug!“ je bila pripravljena iti celo do skrajnosti, da zapreči ženitev Kopovskega z Lineto,

tem bolj, ker je zapazila, da Lineta navzlic svojim izrekom o Kopovskem, navzlic vsej ironiji, s kakršno se je izražala o njem, navzlic vsemu roganju takisto tiči pod vplivom njegove nenavadne lepote, da je vse to roganje le dražilo, v katerem se skriva milina, da je torej njena všečnost in všečnost Castellijeve enaka. Ni pa zapazila, da zaradi tega v globočini svoje duše prezira Lineto.

Hotela jo je torej najprej premagati in po Zavilovskem se ji je to izborna posrečilo. Vedela je, da se deklica že iz same ničemurnosti ne bo mogla ubraniti njenemu prigovarjanju in občudovanju slovečega človeka. Tako je prihranila sebi Kopovskega in vrhutega si je pripravila redko gledališče, po katerem se zmerom koprneče ozirajo vse ženske, ki si žele več vtiskov nego občutkov. Ko bi si pa hotel oni slavni Zavilovski, ko se sčasoma naveliča svoje žene, poiskati drugje Beatrico . . . morda bi jo našel . . . Ljudem, ki so sposobni vtisniti ljubljeno ime v človeško pamet in v občudovanje poznih vekov, se upre le malo-kdo. Teh namer za bodočnost si gospa Anica doslej še ni bila načrtala odločno; imela pa je vendarle megleno zavest, da bi bilo njeno zmago-slavje še popolnejše.

Zmagovala pa je že s tem, zakaj vse ji je šlo po sreči, kakor je hotela. Hudovala se je le na Kopovskega. Slutila je, da je že skoro njena last, toda zapazila je, ako je bil sploh zmožen kake predstave, kako si je predstavljal, da od izobilja ne

bolí glava in da Anica ne bi mogla delati ovir Lineti. Jezilo jo je to tako močno, da je časih mislila, kako bi ga kaznovala. Ob tem pa je bila vesela, da je bila Lineta dozdevno res zaljubljena z dušo in srcem v svojega Zavilovskega, kar je bilo Kopovskemu obenem neumevno in mučno.

Te misli so ji sedaj kakor blisk izpreletele glavo, in sicer vse v kratkem času njene osamelosti. Naposled jo je zdramila večerja. Osnovski, ki je hotel, da bi bila njegova soproga predmet splošnega občudovanja, kakršno je čutil on do nje, in kateremu se je poleg tega kazalo nenavadno ugodno to, kar je bil govoril Zavilovski o življenju zakon-
skih, je prišel na nesrečno misel: izreči pri prvi napitnici željo, naj bi bil Zavilovski srečen z Lineto tako, kakor je on srečen z Anico. Nato so se oči Zavilovskega in Polaneškega nehote uprle v lepo gospo, ki je bistro pogledala Polaneškega. Dvojba se je obema razpršila hipoma, to je, ona je bila docela uverjena: Polaneški je slišal, da Kopovski ni citiral tujih besed, nego govoril „ti“ naravnost njej. Gospa Anica je takoj ugenila, da je bil Polaneški gotovo govoril o tem z Marico, zakaj videla je, kako sta jo trenutek pozneje, ko sta stopala poleg nje, nekaj časa ogledovala kaj radovedno. Ta misel jo je napolnila z jezo, z željo po osveti in jo storila tako razmišljeno, da je kaj nepozorno poslušala nadaljnje napitnice, ki so jih govorili njen mož, gospod Zavilovski, gospod Plavicki in naposled še Bigiel.

Toda po večerji ji je prišlo zdajci v glavo, da bi priredila „dancing party“ — in Joža, pokoren kakor zmerom na vsak migljaj in pri tem obodren po večerji, je kaj vneto podpiral ta predlog. Marica sicer ni mogla plesati, toda poleg nje je bilo petero mladih dam: gospodična Lineta, gospa Osnovska, gospa Bigielova, gospa Maškova in gospodična Zavilovska. Ta je sicer izrekla, da ne pleše, ker pa so pravili o njej, da ne pleše, ne govori, ne je in ne pije, se s tem dobra volja ni izkazila. Osnovski, ki je bil posebno dobre volje, se je izrazil pri tem, da je to potrebno, da bo Ignacij mogel dobiti Linetko v naročje, česar si doslej še „gotovo ni bil drznil.“

Pokazalo pa se je, da Zavilovski ni bil sposoben ustreči dobri volji gospoda Osnovskega, ker ni bil še nikdar plesal ter ni imel o plesu niti pojma, kar je gospo Broničevo in gospodično Lineto ne le napolnilo s čudenjem, nego ji celo dirnilo neprijetno. Zato pa je bil Kopovski dobro podkovan v tej umetnosti, torej je pričel plesati z gospodično Lineto kot z junakinjo tega večera. Bila sta skupaj kaj lep par, in oči vseh so se nehote obračale po njiju. Zavilovski je bil primoran gledati, kako se je njena zlata glavica nagibala k rami Kopovskega, kako so se bližale njiju prsi in kako sta se oba sukala po glasovih Bigielovega valčka ter se združevala v harmonijo gibljajev in se nekamo zlivala v nežno celoto. In zroč na to, se je srdil, zakaj umel je, da je nekaj, česar ne

zna in kar bo družilo Lineto z drugimi ter mu jo oddaljevalo. Vrhutega so govorili poleg njega nekaj o mičnosti plešočega para, in Švirski, ki je sedel blizu, je dejal:

„Kako lep gospod je to! Ko bi bili hurisi kakor so huriske, bi utegnil biti huris v ženskem raju Mohomedovem.“

Onadva pa sta plesala dolgo, in v zvokih tega valčka in obenem v njiju gibanju je bila nekaka opojujoča in opojna omedlelost, kar je še bolj razvnemalo Zavilovskega, ker se je bil spomnil Byronove takisto cinične kakor resnične pesmi o valčku. Naposled je že dejal docela nestrpno: „Kdaj jo izpusti ta osel?“ Bal se je takisto, da se ne bi preveč utrudila.

„Osel“ jo je naposled izpustil na drugem koncu salona ter vzel takoj gospo Osnovsko. Toda Lineta je pritekla k zaročniku, sedla poleg njega in rekla:

„Pleše dobro in se rad ponaša s tem, ker nima sicer ničesar, s čimer bi se ponašal. Predolgo me je držal. Zasopla sem nekoliko, in srce mi močno utriplje. Želela bi, da mi položite roko na srce ter se prepričate, kako mi utriplje . . . Toda to ne gre! Kako je to čudno, saj je vendar vaše imetje!“

„Ti moja zlata!“ zakliče Zavilovske ter iztegne roko po njej, „Linetka, ne vikaj me danes.“

„Tvoje imetje!“ šepne ona.

In ni mu pulila svoje roke, nego jo nekoliko povabila, tako da bi jo ljudje manj videli. „Ljubosumen sem nanj“, reče Zavilovski, strastno stiskajoč njene prste.

„Ali hočeš, naj ne plešem več? Rada plešem, toda še rajši ostajam pri tebi . . .“

„Moja oboževana! . . .“

„Le glupa deklica sem; biti pa te hočem vredna. Vidiš, rada imam godbo . . . valčke, pa tudi polke. To tako čudno vpliva name . . . Vem pa tudi, da so še druge višje reči, nego je valček. Primi mi robc in izpusti za trenutek rokò. To je sicer tvoja roka, toda moram si popraviti lase. Spustiti se časih v ples, to vendar ni nič hudega, kaj ne? Toda ako si želiš, pa ne bom plesala, ker sem sedaj pokorna stvarca. Naučim se čitati v tvojih očeh in potem bom kakor voda, v kateri se zrcali oblak in jasno nebo. Tako dobro mi je pri tebi. Glej, kako dično plešeta onadva.“

Zavilovski ni dobil besed; samo na en način ji je mogel pokazati, kaj čuti zanjo, to je pokleknil pred njo. Toda ona mu je ravnokar kazala Polaneškega, kako je plesal z gospo Maškovo, ter ju jela odkritosrčno občudovati.

„Res, bolje pleše nego Kopovski“, reče s svetlimi očmi, „in ona, kako je lepa! Oh, samo enkrat bi hotela iti plesat z njim . . . ako dovoliš?“

Zavilovski, ki na Polaneškega ni bil ljubosumen, ji reče: „Moj zaklad, kolikorkrat hočeš. Sam ti ga pošljem takoj.“

„Oh, kako odlično pleše, kako odlično! In ta valček; kar mravljinci gomaze človeku po životu. Plavata, ne plešeta.“

Takšnega mnenja je bila tudi Marica, ki je, zasledujoča z očmi plešoči par, čutila še zoprnejše občutke nego prej Zavilovski, ker se ji je zdelo, da Polaneški iznova zre na gospo Maškovo s takšnim pogledom, s kakršnim je zrl nanjo takrat, ko je bil Švirski izrekel mnenje, da se ali dolgočasi, ali jezi. Samo da je bila sedaj ta domneva že nemogoča. Časih sta se oba plesalca sukala tesno mimo Marice, in dobro je videla, kako njegova roka krepko objema telo gospe Maškove, kako njegova sapa zaliva njen vrat, kako se mu nosnice širijo in bega pogled po razgaljenih prsih. To je utegnilo biti skrito vsem drugim, toda ne Marici, ki je čitala z njegovega lica kakor iz knjige. In zdajci je otemnela luč svetilnic v njenih očeh. Razumela je, da je kaj drugega, ne biti srečna in nekaj drugega, postati nesrečna. To je trajalo kratko, tako kratko časa kakor takt valčkov ali kakor minuta, v kateri se srce stisne ter prestane utripati, toda bilo je dovolj za slutnjo, da bi se utegnilo življenje v prihodnosti dodobra zamotati in se današnja ljubezen izpremeniti v bridko žalost in v preziranje. In ta slutnja jo je napolnila s strahom. Odstrla se je za trenutek pred njo zavesa, za katero se je pojavila nepričakovano vsa beda in ničemurnost človeških značajev, vse življensko pozlatilo. Nič se še ni zgodilo, prav

nič, gospa Polaneška je videla samo prikaz, da utegne nastopiti doba, ko se njeno zaupanje v moža razprši kakor dim.

Toda poizkušala se je ubraniti dvomu. Trudila se je prepričati samo sebe, da ga je prevzel vtisk plesa, ne pa plesalka. Ni hotela verjeti svojim očem. Sramovala se je tega Stanka, na katerega je bila doslej tako ponosna, in borila se je na vso moč s to predstavo, umevajoč, da je stvar neizrečno važna in da utegnejo iz te malenkosti, iz te njegove krivde, ki je še skoro ni, nastati posledice, ki se bodo odbijale na vsej njiju bodočnosti.

V tem se oglasi poleg nje šaljivi glas gospe Osnovske:

„Oh, Marica! Tvojega moža in gospo Maškovo je morda ustvarila priroda zato, da skupaj plešeta valček! Kakšen par je to!“

„Da!“ odgovori gospa Polaneška, premagujoča sama sebe.

Gospa Anica pa je ščebetala dalje:

„Odlično pristojata drug drugemu. Da sem jaz ti, bi bila nekoliko ljubosumna . . . Ali si ljubosumna? Ne? Odkritosrčna sem in ti priznavam: jaz sem. Ali vsaj bila sem kdaj. Oh! Vem sicer, da me ima Joža rad, vendar ti možje imajo tudi takrat svojo domišljijo, kadar ljubijo. Samo da njih ne boli glava, ali da nas boli srce, tega ne vidijo in nečejo videti. Niti najboljši niso drugačni. Kaj Joža? — Dà, to je zgleden mož; ali si pa misliš, da ga ne poznam? Sedaj sem se že pri-

vadila in često me sili smeh, ker so pri tem tako okorni . . . ! Takoj vem, kdaj se Joža začne laskati. Ali veš, po čem spoznavam to?“

Marica se je neprestano ozirala za soprogom, ki je bil v tem nehal plesati z gospo Maškovo ter se spustil v ples z gospodično Lineto. In zdajci je začutila veliko olajšavo, ker se ji je zdelo, da pleše Stanko z gospodično Lineto z istim izrazom na licu. Njena sumnja je začela bledeti in takoj si je domislila, da sama ni dosti prida, ako ga je sodila krivično. Nikdar ga še prej ni bila videla plešočega in domislila se je, da pleše morda zmerom tako.

V tem pa je ponovila gospa Osnovska:

„Ali veš, po čem spoznavam, kdaj se Joža začne laskati?“

„Po čem?“ jo vpraša Marica živeje.

„Naučim te. Kadar sam nima čiste vesti, ima takoj druge na sumu ter mi zaupa, kaj je zapazil, da s tem odvrne pozornost od sebe. Dobri Jožek! To je njih metoda. Vsi varajo, tudi najboljši.“

Po teh besedah je odšla ter bila prepričana, da je na društveni šahovnici napravila kaj spretno potezo. Bila je res spretna. V Maričini glavi je nastala zmeda. Ni vedela, kaj naj si misli. Tudi se je je polastila velika telesna omedlelost. „Nisem zdrava“, si je rekla, „razvneti sem in lahko se mi še zgodi Bog ve kaj.“ In občutek utrujenosti ji je narastal čimdalje bolj. Ves ta večer se ji je predstavljal sedaj nekamo vročinski. Njen soprog je govoril o

gospe Osnovski kot o nezvesti ženi, ona pa je govorila isto o vseh moških. On se je oziral z nepristojnim pogledom po gospe Maškovi, a gospa Anica je tikala Kopovskega. V to so se še mešali plešoč pari, enolični takt valčkov, glave zaljubljenцев in naposled uima, ki se je oglašala zunaj. Kakšna zmes vtiskov je to, kakšna fantasmagorija! „Bolna sem“, si je ponavljala v duhu Marica. Toda obenem je čutila, da jo ostavlja zadovoljnost in da je bil to oduren večer njenega življenja. Na vso moč si je želela domov, toda zunaj je lilo kakor iz vedra. „Domov! Domov!“ Ko bi ji vsaj ta Stanko dejal dobro, presrčno besedo! Ko ne bi govoril niti o gospe Osnovski, niti o gospe Maškovi, nego o čem, kar se tiče njiju samih in je njima drago.

„Oh, kako sem utrujena!“

V tem stopi Polaneški k njej. Ko ugleda njeno blede lice, ga obide sočutje do nje, kakršnemu je bilo lahko dostopno njegovo sicer dobro srce.

„Ubožica moja!“ ji reče, „čas je, da greš v posteljo. Samo da nekoliko poneha naliv. Ali se ne bojiš groma?“

„Ne. Sedi k meni.“

„To je poletna ploha, ki zdajci mine. Kako si zaspana!“

„Morda ne bi bila smela hoditi semkaj. Zelo sem potrebna miru, Stanko!“

On ni imel premirne vesti in se je hudoval na samega sebe. Niti v glavo mu ni prišlo, da bi

to, kar govori ona, moglo meriti nanj, na njegovo draženje in vedenje proti gospe Maškovi, toda zdajci je začutil: Ko bi se bila česa domislila, bi bil njen mir po njegovi krivdi uničen za zmerom — in ker ni bil izprijen človek, sta ga obšla strah in potrlost.

„Zlodej vzemi vsak ples“, je dejal. „Rajši sedim doma in pazim na svoj zaklad.“

In govoril je to tako odkritosrčno, da njej, ki ga je dobro poznala, ni mogla šiniti v glavo niti senca kakega dvoma. Obšel jo je tudi občutek velike olajšave.

„Kadar si pri meni“, je rekla, „se takoj čutim manj trudno. Trenutek prej mi ni bilo dobro. Anica je sedela pri meni, toda kaj more njej biti do mene? Kadar je človek bolan, mora imeti pri sebi koga bližnjega in zanesljivega. Morda mi zameriš to, kar ti povem, ker je nekamo čudno govoriti take reči na zabavi, pri tujih ljudeh in tako dolgo po poroki; zato umejem sama, da sem nekamo čudna in da si mi res potreben, ker te imam močno rada.“

„Tudi jaz te imam rad, drago bitje“, odgovori Polaneški, ki je čutil v tem hipu, da more biti edino ljubezen do nje v njem poštena in zadovoljna.

V tem je nalive nekoliko odnehal, samo bliskalo se je še tako, da so bila okna videti svetlomodra. Bigiel, ki je bil za dovršitev nocojšnje zabave zaigral še Chopinov preludij, se je sedaj razgovarjal z gospodično Lineto in z Zavilovskim o godbi in dejal, dobro prerešeta vsi svojo idejo:

„Bukacki si je izmislil različne vrste in tipe žensk, toda jaz imam svojo godbeno kriterijo. So ženske, ki ljubijo godbo z dušo, pa so zopet druge, ki jo ljubijo z usnjem — in takih bi se bal.“

Črez četrť ure je minila kratka poletna nevihta in razjasnilo se je popolnoma; gostje Osnovskih so se jeli ravnati domov. Samo Zavilovski je še ostal dalje nego drugi, da je mogel poslednji želeťi Lineti lahko noč.

Polaneški se je bal za Marico in je zato zapovedal voziti korakoma. V njeni utrujeni glavi se je neprestano sukala slika moža, plešočega z gospo Maškovo, in v ušesih so ji zvenele besede gospe Osnovske: „Oh, kako varajo, celo najboljši!“ Vendar Polaneški jo je sedaj objel in jo držal oprto nase ves pot — torej si ji je tudi polegal nemir. Želela mu je z vso dušo zastaviti takšno vprašanje, iz katerega bi mogel spoznati njeno bojazen in jo pomiriti. Toda črez trenutek si je domislila: „Da me nima rad, ne bi mi kazal toľiko skrbi. Prej bi bil okruten, nego bi se hlinil. Ne vprašam ga danes ničesar.“

Polaneški se je sklonil očividno pod vplivom misli, ki jih je gojil v duhu in pod vplivom vtiskov, češ, da le ona edina more biti njegova prava ljubezen in prava sreča, ter jo lahko poljubil na lice.

„Ne vprašam ga ničesar niti jutri“, je mislila Marica, opirajoča glavo ob njegovo ramo.

A črez trenutek je še dodala:

„Nikdar mu ne rečem ničesar.“

Telesna in duševna utrujenost je jela premagovati njene moči; preden sta dospela domov, so se ji oči zaprle in zaspala je v naročju Polaneškega.

Gospa Broničeva je v tem sedela v salonu in zrla proti steklenim durim, držečim na balkon, na katerega sta bila zaročenca odšla za trenutek, da se nasrkata zraka, osveženega po dežju, ter si brez prič rečeta lahko noč. Po nevihti je nastala zelo jasna noč, dehteča od mokrega listja, polna zvezd kakor okopanih v dežju ter smehljajočih se skozi solze. Stala sta še nekaj časa molče, potem pa sta si jela praviti, da se ljubita iz vse duše, in naposled je Zavilovski iztegnil roko, na kateri se mu je lesketal prstan, in dejal:

„Predraga in vneto ljubljena! Oziram se na ta prstan ter se ga ne morem nagledati. Doslej se mi je zdelo, da je vse le sen, sedaj pa si že smem misliti, da boš resnično moja.“

Lineta položi svojo dlan v njegovo roko tako, da sta bila oba prstana drug poleg drugega, ter odgovori s sanjavim glasom:

„Dà. Že ni več prejšnje Linete, nego le tvoja nevesta je; vse svoje življenje morava pripadati drug drugemu. — Res čudno mi je, da tiči v teh prstanih taka moč, kakor bi bilo v njiju kaj svetega.“

Zavilovskemu se je zalivalo srce od sreče in zadovoljnega razkošja.

Rekel si je: „V prstanu je duša, ki se daruje, a za nagrado se vzame druga duša . . . A v takšno zlato obljubo se vloži vse, kar govori v človeku: Hočem, ljubim in obetam . . .“

Nato jo je objel in jo držal dolgo na srcu, a potem se je jel poslavlјati. Prevzet od moči ljubezni in poleta svoje duše, je napravil iz tega slovesa nekakšen verski čin spoštovanja in oboževanja.

Nato je želel lahko noč tem blagoslovljenim rokam, ki so mu bile dale toliko sreče, in lahko noč srcu, ki se je bilo zaljubilo vanj, lahko noč ustam, ki so bila razodela ljubezen, in lahko noč prečistim očem, skozi katere je zrla nanj vzajemnost — in naposled je izšla iz njega duša ter se izpremenila v svetel krog te nad vse najdražje in oboževane glave . . .

„Lahko noč!“

Trenutek kesneje sta gospa Broničeva in gospodična Castellijeva ostali v salonu sami.

„Utrudila si se mi, dete?“ jo vpraša gospa Broničeva, zroč na lice Linetino kakor prebujena iz sna.

A gospodična Castellijeva odgovori:

„Oh, teta, vračam se od zvezd, in to je tako dolga pot!“

(Str. 120.) Nato jo je objel in jo držal dolgo na
srcu . . .

VII.

Zavilovski si je mogel reči, da sveti časih pesnikom srečna zvezda. Od tistega dne, ko se je bil zaročil z gospodično Castellijevo, mu je prihajalo pogostoma v glavo, da bo treba sedaj misliti na pomočke, kako si zgradi domače ognjišče, kako dobi potrební denar za poroko in gosti. Ker pa je bil pred vsem drugim zaljubljen ter sploh ni imel jasnega pojma o podobnih rečeh, si je predstavljal vse kot novo oviro življenja, ki jo je treba premagati. Premagal jih je bil že toliko v življenju, da je zaupal v svoje moči; domišljal se je, da zlomi tudi to, toda na pomočke, potrebne v ta namen, še ni mislil.

Zato pa so mislili namesto njega drugi. Stari gospod Zavilovski, ki mu navzlic vsemu priznanju genijev nič ni moglo omajati prepričanja, da noben pesnik nima v možganih vsega v redu, je pozval Polaneškega na zaseben posvet in mu dejal:

„Povem vam odkritosrčno, da se mi je prikupil ta deček, dasi je bil njegov oče — oprostite — velik capin — zgolj kvarte, ženske in konji! . . . Zadel pa ga je tudi že v življenju kazen. Mladič se ni zvrigel po njem — in ne le, da svojemu imenu ni napravil sramote, nego še proslavil ga je. Pri drugih se v tem oziru temu nisem privadil dosti, zato pa ga, ako mu Bog dá zdravje, ne pozabim. Toda že sedaj bi hotel kaj storiti zanj, zakaj, dasi

je daljnji sorodnik, je vendarle sorodnik, ki nosi enako ime, in to je prvo!“

Polaneški odgovori:

„Mislili smo že na to, samo da je težavna stvar. Kadar mu človek le omeni pomoč, ga že njegov ponos napravi tako zbadljivega, da ga ne prebije niti najbolj strpljivi človek.“

„Glejte ga! . . . Tako ponosen je!“ mu seže v besedo Zavilovski očividno zadovoljen.

„Dà. Za knjigovodjo in dopisnika je v naši trgovini in odkritosrčno se nam je prikupil; torej sva mu oba, jaz in tovariš, ponudila kredit. Rekla sva mu: Izposodite si nekoliko tisoč rubljev za troške in za osnovo svojega doma in vrnete nama ta denar od nagrade za svojo knjigo. Toda ni hotel. Rekel nama je, da zaupa svoji nevesti; prepričan je, da se mu prilagodi, in ni hotel. Osnovski mu bil takisto hotel ponuditi pomoč, toda zadržali smo ga, češ, da je zaman . . . To bo težka stvar.“

„Morda ima tudi sam kaj?“

„Ima in nima. Šele sedaj smo pozvedeli, da mu je ostalo po materi nekoliko tisoč rubljev, da z obrestmi vzdržuje očeta, ki je v blaznici; glavnico pa smatra za nedotakno. Da od nje ne vzame ničesar, je gotovo, zakaj preden je prišel za uradnika k nam, je trpel takšno bedo, da je skoro umiral za lakoto; toda denarja se ni dotaknil. Tak značaj je to. Sedaj umejete, zakaj ga cenimo tolikanj. Zdaj menda nekaj piše in računi, da si pridobi pomoček za osnovo svojega doma. To je lahko mogoče. Njegovo ime šteje zdaj mnogo.“

„Srake na vrbi!“ reče gospod Zavilovski.
„Pravite, da njegovo ime šteje mnogo? Dà, toda to so le srake na vrbi!“

„Ne mislim, toda skoro se to še ne pokaže.“

„Zoper vaju je že delal ovinke, ker sta mu tujca, toda jaz sem mu sorodnik.“

Polaneški zmaje z glavo.

„Midva sva mu tujca, toda starejša znanca nego vi — pa tudi pozna ga bolje.“

Gospod Zavilovski ni bil vaju, da bi mu kdo ugovarjal, torej je jel vihati bele brke in se hudovati. Prvič v njegovem življenju, se mu je pripetilo, da se je moral mučiti s tem, ali kdo, ki mu hoče ponuditi denar, tudi izvoli sprejeti denar. Obenem se je čudil; bilo mu je všeč, a vendar ga je tudi jezilo. Spomnil se je sedaj tudi tega, o čemer ni pravil Polaneškemu: kolikokrat je bil plačal menice za očeta tega mladega moža in še kakšne menice! Jabolko je sedaj padlo tako daleč od debla, da so nastale nove, nepričakovane skrbi.

„No,“ je rekel črez trenutek, „morda usmiljeni Bog stori tako, da se mlajši rod izpremeni tolikanj, da zlodej ne bo imel pristopa do njega . . .!“

Lice se mu zdajci razjasni od veselja. Neizčrpen optimizem, tičeč na dnu njegove duše mu je napolnil srce z veselimi predstavami, ko je dobil realen dokaz za svoje opravičilo.

„Naj ga pobere zlodej,“ je dejal, „ako je ta bestija iz kamena . . . To je sposobna glava, vztrajna pri delu — a značaj, prosim, značaj.“

Izbulil je oči, sukal glavo in namuznil ustnice v znamenje občudovanja, kakor bi hotel žvižgati, ter dodal čez trenutek:

„Prosim! A to je plemič! Res, tega pač nisem pričakoval.“

„Zdi se mi, da ne bo druge pomoči, nego da se mu prilagodi gospodična Castellijeva.“

Toda stari plemič se zdajci namrdne:

„To se tako pravi, hm! Prilagodi se ali ne prilagodi. — Zlodej vedi! Dokler je še mlada, bo morda voljna privoliti v vse, toda kdo nam je porok za to, kako dolgo? A vrhutega ima teto in bodrega pokojnika, ki časih kaj reče, tudi iz groba, ako govorite z njim . . . Res cenim one, ki si pridobe premoženje; ako pa je kdo došel s pristave, ne pa z dvora, in se postavlja, kakor bi bil stanoval zmerom v palači, gotovo koprni po palači. Tako je bilo tudi s starim Broničem. Kar se tiče ničemurnosti, je nista pogrešala nikdar oba, in v takšni šoli je zrasla mlada. Zgolj v blagosti in v izobilju. Ignacij ji ne pozna v tem oziru — niti vi ji ne poznate. Takšno dekle (tu pokaže z glavo na hčerko) bi šlo tudi v podstrešje, ko je dalo besedo, toda pri njiju morda ne pojde lahko.“

„Ne poznam ji“, reče Polaneški, „vendar sem že marsikaj čul o njih vseh in iz prijateljstva do Ignacija bi hotel naposled vedeti, kaj naj si mislim o njiju.“

„Kaj naj si mislite o njiju? Jaz ji poznam že od prej in tudi ne vem mnogo. Ako bi sodil po tem,

kar govori sama Broničeva, morata biti vrli, najplemenitejši ženski! . . . A pobožni! . . .! Hej, še živi bi ji lahko smatrali za svetnici! . . . Vidite — to je tako: Pri nas so ženske, ki nosijo Boga in njegove zapovedi v srcu; pa so zopet druge, ki si iz naše katoliške vere napravljajo katoliško dirko — in take se vedejo najbolj hrupno ter najbujneje rasto tam, kjer jih ni sejal nihče. Tako je.“

„Dà, prav pravite!“ reče Polaneški smehoma.

„Ali ni res?“ vpraša Zavilovski. „Nagledal sem že vsakovrstnih reči v življenju . . . Toda vrniva se k stvari. Ali imate kak svet, da bi ta divjak sprejel pomoč, ali ga nimate?“

„Treba si bo kaj izmisliti, toda v tem trenutku mi ne more nič v glavo.“

V tem je gospodična Helena Zavilovska, ki se je ukvarjala z izšivanjem na kanafasu in doslej molčala, kakor ne bi bila čula razgovora, zdajci dvignila jeklenomrzle oči in dejala:

„To je kaj preprosto.“

Stari plemič jo pogleda:

„Torej si kaj iznašla? Kakšen preprost pomoček imaš?“

„Naložite, oče, primerno glavnico za očeta gospoda Ignacija.“

„S takšnim nasvetom bi bila lahko molčala. Že sem storil dovolj za očeta gospoda Ignacija, dasi ga nisem hotel niti videti; sedaj pa bi hotel kaj storiti za Ignacija samega.“

„Dà, toda ako bi imel njegov oče zavarovane obresti, bi lahko sam razpolagal s tem, kar ima po materi.“

„To je pač res!“ reče gospod Zavilovski začuden. „Glejte le! Oba sva si zaman belila glavo, ona pa je dobila pomoček. Bog vé, da je res!“

„Gospodična govori popolnoma prav“, reče Polaneški. In pogleda jo radovedno, toda ona je že povescila na delo malomarno in kakor prezgodaj uvelo lice.

Poročilo o takem srečnem obratu je močno oveselilo gospe Polaneško in Bigielovo in vrhutega je dalo napotek za razgovor o gospodični Heleni Zavilovski. Prej so si bili mislili, da je hladna deklica, ki ceni etiko nad vse. Toda pravili so, da je bila pozneje skozi to hladnokrvnost predrila v njeno srce velika ljubezen, ki je, izpremenivši se v tragedijo, izpremenila tudi to bitje. Prej je ljubila družbo, zdaj pa se je izogibala ljudi, se izprevrgla v čudno, zaprto žensko, ljubosumno na svojo žalost. Nekateri ljudje so hvalili njeno dobrotnost, toda če je bila res dobrotna, je opravljala dobra dela tako tajno, da nihče ni vedel nič gotovega. Bilo se ji je kaj težko približati, zakaj njena malomarnost je bila prepodobna ošabnosti. Moški so trdili, da je v njenem ravnanju nekaj naravnost prezirljivega, kakor ne bi jim mogla odpuščati, da žive.

Zavilovski je bil v Pritulovu in se je vrnil šele čez teden po razgovoru Zavilovskega s Pola-

neškim, to je takrat, ko je bil plemič že položil dvakrat toliko glavnico, kolikršna je bila ona, ki je je bilo doslej treba za bivanje starega Zavilovskega v blaznici. Zvedevši to, se je brž prišel zahvaljat in se branil sprejeti dar, toda starec je čutil krepka tla pod nogami in ga je takoj oštel:

„Kaj bi neki govoril“, je dejal, „saj še nisem ničesar storil zate. Tebi še nisem dal ničesar, nimaš torej pravice ničesar sprejemati ali ne sprejemati; a da se mi je zljubilo priskočiti na pomoč staremu sorodniku, do tega ima pravico vsakdo.“

Zoper to se ni dalo nič ugovarjati, torej se je končalo vse z objemom in z ginjenostjo, v kateri sta se ta še nedavno drug drugemu tuja človeka začutila res sorodnika.

Gospodična Helena je kazala gospodu Ignaciju prijaznost, in kar se tiče starega gospoda Zavilovskega, ki se je žalostil skrivaj, da nima sina, se je zaljubil v mladega moža presrčno. Ko ga je teden dni potem, ko je bila gospa Broničeva dospela zaradi neke stvari v Varšavo, prišla vprašat, kako je s podagro, pri tem govorila o mladem paru ter omenila nekolikokrat Nitki na hvalo, da vzame človeka brez imenja, se je starec razjaril in zaklical:

„Kaj vendar pravite? Bog vé, kdo je bolje pogodil tudi v gmotnem oziru, da ne omenjam drugih.“

In gospa Broničeva, ki je naposled od starega siroveža prenašala vse, je prebila gladko tudi opombo

o „drugih ozirih“. Zato pa je pol ure pozneje razprostrla na vso moč krila svoje domišljije. Posetivši spotoma Polaneška, jima je povedala, kako ji je gospod Zavilovski formalno obljubil, da iz svojih pruskih zemljišč napravi majorat za „ljubljenega Ignacija“. Sama je tudi priznala, da se je zaljubila v „tega ljubljenega Ignacija“ s tako nepresežno materinsko ljubeznijo, da časih v njenem srcu nadomešča Lola. Naposled je izrekla krepko zagotovilo, da se je Teodorju prikupil prav tako kakor njej in da je za njiju oba spomin na Lola tudi že manj bolesten.

Zavilovski ni vedel tega, da je v srcu gospe Broničeve nadomeščal Lola, niti o majoratu, ki si ga je bila izmislila. Zapazil pa je, da so se jele izpreminjati njegove razmere do ljudi. Novica o oni doti se je po bliskovo raznesla po mestu, zakaj znanci so ga pozdravljali nekamo drugače, dà, tudi kolegi v pisarni so se vedli manj zaupno. Vrnivši se iz Pritulova, je moral posetiti vse, ki so bili navzoči na njegovi zaroki pri Osnovskih, in naglica, s katero mu je vrnil ta poset na primer Mašek, je tudi pričala o premeni dosedanjih razmer. Mašek je v prvem trenutku, ko sta se bila seznanila, govoril z njim nekamo od zgoraj. Tudi sedaj sicer ni nehal biti naklonjen, toda koliko je bilo sedaj prijateljske zaupnosti v njegovem vedenju, kakšna prizanesljivost — tudi do poezije. Mašek ni bil nasprotnik poeziji, toda morda bi si bil želel, da bi bile pesmi Zavilovskega pisane v duhu ugodnej-

šem taboru res dobro mislečih ljudi, toda s poezijo se je docela pomiril ter jo naposled celo hvalil. Laskavo njegovo mnenje o pesništvu in pesniku je bilo vidno iz njegovega pogleda, iz njegovega smeha, iz njegovega neprestanega ponavljanja: „Toda sevéda, sevéda res!“ Zavilovski, ki je bil v marsikaterem oziru naiven, ob tem pa nenavadno inteligenten, je takoj spoznal, da tiči v tem nekova hlimba, in si je mislil:

„Čemu se ta drugače tako pametni človek, vede tako, da je kar očitvidno?“

Istega dne se je dotaknil tega vprašanja v razgovoru pri Polaneških, zakaj pri njiju je bil spoznal Maška.

„Ko bi se jaz vedel drugače nego navadno“, je dejal, „bi se izkušal vesti tako, da tega ne bi nihče zapazil.“

„Vsak pozêr“, odgovori Polaneški, „računa na to, da ljudje tudi spoznajo njegovo ravnanje; naposled, ker so leni ali ker nimajo dovolj poguma, verjamejo to, kar ima izražati poza. Sicer pa je to kaj težavna stvar. Ali ste še opazili, da ženske, ki se lepotičijo, polagoma izgube mero? S pozêrstvom je taisto. Celó najbolj razumni ljudje izgube časih mero.“

„Res“, odgovori Zavilovski, „vendar tudi to je res, da je mogoče ljudem vse obesiti na nos.“

„Kar se tiče Maška“, je nadaljeval Polaneški, „vé dobro, da dobite gospo, ki se šteje za premožno; vé, da ste se zblížali s starim gospodom

Zavilovskim, in morda bi se rad po vašem posredovanju spoprijateljil z njim. Mašek mora misliti na prihodnost, zakaj povedali so mi, da s pravdo zoper oporoko, od katere je zavisna njegova usoda, ni dobro.“

Tako je tudi bilo. Oni mladi odvetnik, ki je branil oporoko, je kazal le premnogo gibčnosti, eneržije in neodjenljivosti.

S tem se je končal razgovor o Mašku, zakaj gospa Marica je jela pozvedovati o Pritulovu in njegovih prebivalcih, in za Zavilovskega je bila ta stvarina neizčrpna. V izraznem njegovem pripovedovanju je nastopil pritulovski dvor z lipami ob cesti, dalje senčni vrt, ribniki, trsičje, jelše in na obzorju pram smrekovega gozda. Kremen, ki je bil že obledel v Maričinem spominu, je stopil sedaj kakor živ pred njo in v tej hipni prebudi koprnjenja je pomislila, da naprosi kdaj Stanka, naj odide z njo bodisi vsaj v Vontoro k oni cerkvici, kjer je bila krščena ona in takisto njena mati. Morda se je v tem trenutku spomnil Kremena tudi Polaneški, zakaj zamahnil je z roko in dejal:

„Povsod na kmetih je enako. Spominjam se, kako je govoril Bukacki, da bi bival jako rad na kmetih, toda le, če bi imeli v hiši izkušenega kuharja, veliko knjižnico, lepe in razumne ženske in če bi mu ondi ne bilo treba bivati dalje nego dva dni v letu. In umejem ga.“

„A vendar“, omeni Marica, „si tolikanj želiš imeti svoj kosček zemlje za mestom?“

„Da bi poleti mogla stanovati v svoji hiši, ne pa v Bigielovi, kakor morava letos.“

„Tudi v meni“, reče Zavilovski, „se oglasi nekakšen vaški nagib, brž ko dospem na kmete. Sicer pa moja nevesta ne ljubi mesta, in to mi je dovolj.“

„Ali Linetka res ne ljubi mesta?“ vpraša Marica z zanimanjem.

„Saj je taka rojena umetnica. Jaz tudi zrem na prirodo in čutim z njo, toda ona me opozarja na stvari, ki jih sam ne morem zapaziti. Pred nekoliko dnevi sva šla v gozd na izprehod, kjer mi je kazala na primer praprot v solncu. To je tako lepo! Tudi me je naučila, da imajo smrekova debela, zlasti v večerni svetlobi, vijoličasto barvo. Opozarja me na barve, ki jih nisem videl prej, in mi kot nekaka veščica, stopajoča po gozdu, kaže nove svetove.“

Polaneški si je mislil, da vse to utegne biti dokaz umetniške duše, ali pa utegne biti tudi pojav mode in zaljubljenosti v slikarstvo, ki snubi, in tiste zaljubljenosti v kolorit, s katero tekmuje dandanašnji marsikatera deklica, a ne iz ljubezni do umetnosti, nego le na videz. On sam se ni menil za slikarstvo; spoznal pa je, da se je gosem velikega sveta izpremenilo v blago, ki ga rade razstavljajo na trgu ničemurnosti, ali z drugimi besedami: fraza, ki ima dokazati umetniško izobrazbo in umetniško dušo.

Vendar je ohranil te misli sam zase, Zavilovski pa je nadaljeval:

„Vrhutega ima neizrečno rada vaše otroke! Pravi, da so to znameniti modeli, ne tako vsakdanji, kakor so mladi Italijani. Kadar je lepo vreme, prebivava oba ves dan na svežem zraku in oba sva opaljena od solnca. Učim se takisto igrati tennis ter vrlo napredujem. To se zdi lahko, toda izpočetka je dosti težko. Gospod Osnovski igra strastno, ker se boji debelosti. Ne morem niti povedati, kako dober in nežen človek je.“

Polaneški, ki je za svojega bivanja v Belgiji igral tennis prav tako strastno kakor gospod Osnovski, se pobaha s svojo gibčnostjo in de:

„Ko bi bil pri vas, bi vam pokazal, kako se igra tennis.“

„Meni, seveda!“ odgovori Zavilovski, „toda oni igrajo dobro, zlasti Kopovski.“

„A, gospod Kopovski je v Pritulovu?“ vpraša Polaneški.

„Dà“, odgovori Zavilovski.

V tem si oba pogledata v oči in zdajci uganeta, da nekaj vesta, in umolkmeta. Nastal je trenutek molčanja, dà, zadrege, zakaj Marica se je hipoma zardela, se rdela čimdalje bolj, ker ni mogla skriti rdečice.

Zavilovski, ki si je bil doslej mislil, da edini on vé za tajnost, je začuden zapazil njeno rdečico ter se čutil istotako zmedenega. Hotel pa se je izmotati iz zadrege, in zato je izpregovoril hitro:

„Dà, Kopovski je v Pritulovu. Gospod Osnovski ga je povabil zato, ker gospodična Lineta

še ni dovršila njegovega portreta, pozneje pa tudi ne bo utegnila. Vrhutega se mudi tam sorodnica gospoda Osnovskega, gospodična Ratkovska, in mislim si, da se Kopovski poteza zanjo. To je kaj mila in tiha deklica. Avgusta meseca pojdemo vsi v Schevening, zakaj dame nimajo rade Ostenda. Da gospod Zavilovski ni tako odločno priskočil na pomoč mojemu očetu, ne bi mogel iti, toda sedaj imam proste roke . . .“

Po teh besedah je jel govoriti s Polaneškim o svoji službi v pisarni, ki je ni hotel izgubiti. Nasprotno pa je prosil, da bi glede na izjemne okoliščine mogel dobiti nekaj mesecev odpusta.

Nato se je poslovil in odšel, zakaj mudilo se mu je napisati pismo nevesti. Črez nekoliko dni bi imel oditi zopet v Pritulov; v tem pa je pisal pisma, časih celo po dvoje na dan.

In na poti v svoje stanovanje si je sestavljal, kaj naj zapiše, zakaj vedel je, da bosta gospodična Lineta in Broničeva pismo čitali skupaj, ter je iskal v njem ne le srca, ampak tudi krila in da se bodo lepša mesta prečitala tajno gospe Anici, gospodu Osnovskemu, dà, tudi gospodični Ratkovski. Nikakor pa tega ni zameril svoji ljubljeni „Nitki“; bil ji je celo hvaležen, da se ponaša z njim, in trudil se je na vso moč, da ugodi njenim visokim predstavam o njem. Niti misel, da bodo ljudje zvedeli, da jo nima rad, ga ni mučila. „Naj zvedo, da je ljubljena tako kakor nobena na svetu!“

Vrhutega je premišljal sedaj nekoliko o Marici. Njena rdečica ga je bila iznenadila, zakaj videl je v njej dokaz zelo čistega značaja. Ne le da ni bila sama sposobna zla, nego sramovala se je, jezila in tresla celo zaradi tuje umazanosti. In primerjajoč jo Osnovski, je spoznal, kakšno brezdno more ločiti ženske, navidezno stoječe na enakem društvenem stališču, gmotnem in duševnem.

Polaneški je dejal, ko je bil odšel Zavilovski: „Ali si zapazila, da je tudi Zavilovski nekaj zasledil? Sedaj nimam nobene dvojbe več. Ta Osnovski je slep! Slep!“

Gospa Marica pa odgovori:

„Prav ta njegova slepota bi jo imela geniti in zadržati. To bi bilo grozno.“

„Ne bilo bi, nego je. Vidiš, plemenite duše plačujejo zaupnost s hvaležnostjo, nizke pa s preziranjem.“

VIII.

Gospe Marici so prinesle te besede veliko tolažbo, zakaj spomnivši se svoje prejšnje vznemirjenosti, si je domislila, da Polaneški ne bi bil izrekel ničesar podobnega, ako bi bil sposoben varati njeno zaupanje. Niti to ji ni prišlo v glavo, da utegne imeti človek drugo mero za druge, a zopet drugo zase in da se v življenju srečavamo na vsakem koraku s takšnim dvojnim laktom. Govorila si je, da je že dovolj, ako kaže žena možu neomejeno

zaupanje; tedaj je zadržan od vsega. In že z dokaj manjšo bojznijo je premišljala sedaj o bližnji sosesčini poletnega stanovanja gospe Kraslavske s stanovanjem Bigielovim, v katerem bi imela s soprogom prebiti poletje. Lahko si je bilo mogoče domisliti, da bo gospa Maškova, ki se je bila že nastanila v materinem stanovanju, že iz dolgega časa pogostoma zahajala k Bigielovim. Mašek je ni poslal v Kremen, ker se v poletnih mesecih ni hotel ločiti od nje. Iz Varšave, kjer je moral ostati zaradi svojega poklica, je mogel vsak dan zahajati k ženi, bivajoči uro daleč za mestnimi vrati, oddaljeni Kremen pa ni bil sposoben za take izlete. Mašku, ki je ljubil ženo odkritosrčno, je bila njena družba neozgibno potrebna za izpodbujo, zakaj prihajali so mu iznova težki časi. Pravda o veljavnosti oporoke še ni bila izgubljena; ni pa tudi nastal nikakšen obrat na bolje, ker je nasprotnik krepko branil oporoko. Pravda se je torej vlekla, in ljudje so začeli dvojiti o uspehu — in že to je pomenilo za Maška skoro toliko kolikor padec. Njegov kredit, ki je bil izpočetka tako zrasel in zacvetel kakor jablana spomladi, se je jel zopet majati. Slanik, ki je bil Maškov osebni nasprotnik ter sploh neprijenljiv človek, ni le prenehal trositi poročil o slabem stanju svojega tekmeča, nego se je potrudil tudi za to, da je dvom o srečnem izidu te pravde dospel celo v časopisje. Pričel se je neusmiljen pravni in osebni boj, zakaj tudi Mašek se je trudil na vso moč škodovati na-

sprotniku in njegovo vedenje je bilo skoro izzivajoče, kadar se je srečal z njim. Kredit je padal čimdalje bolj, in upniki, dasi jih je plačeval pravilno, so izgubili zaupanje. Prišel je iznova mrzlično iskati denarja, da z enim dolgom poplača drugega in da ohrani dobro ime, češ, da more plačati hipoma. Mašek je uporabil za to toliko razuma in eneržije, da bi bil celo s temi zmožnostmi dosegel slavo in veliko premoženje, ko ne bi bilo osnovne neodkritosrčnosti v njegove življenske razmere. Ko bi se mu bilo posrečilo doseči, da bi bila oporoka proglašena za neveljavno, bi utegnilo biti ohranjeno vse; toda na to je bilo treba čakati in v tem je moral zavezovati nit, ki se je že trgala tuptam, kar ni bilo samo nelahkō, nego celo poniževalno. Prišlo je celo do tega, da je moral Mašek štirinajst dni pozneje, ko sta se bila Polaneška nastanila pri Bigielovih, naprositi Polaneškega prijateljske usluge, naj mu podpiše menico za nekoliko tisoč rubljev.

Polaneški je bil že po svoji naravi delaven in več radodaren človek, toda imel je svojo teorijo, ki mu je v denarnih stvareh velevala biti nepristopnemu — in zato je odklonil podpis, pač pa je pogostil Maška s svojimi nazori o denarnih stvareh med prijatelji.

„Kadar se ne tiče trgovine, uspešne za obe strani“, mu je dejal, „nego zasebne usluge, navadno odrečem svoj podpis; zato pa postrežem z gotovino, kadar je prijatelj ali znanec v hipni za-

dregi, ne pa kadar v obupni situaciji potrebuje denarja. V takem primeru hočem rajši to uslugo odložiti za pozneje.“

„To pomeni“, odgovori Mašek suho, „pitaš me z nado, da mi pomagaš takrat, ko pridem že na kant.“

„Ne, to pomeni, ako napoči katastrofa, da utegneš dobiti od mene posojilo, da potem shraniš to, kar si izposodiš, ali pričneš s to glavnico kaj novega. Sedaj je tako, kakor bi jo vrgel v prepad, ker meni prinese škodo, tebi pa tudi ne pomaga.“

Mašek je bil razžaljen.

„Dragi moj“, mu reče, „ti gledaš moje stališče v dokaj slabši luči nego jaz sam in nego je v resnici. Saj je to itak le hipna in majhna zadrega. Visoko cenim tvojo dobro voljo, toda niti sedaj ne bi dal svojih nád za tvojo gotovino. Sedaj pa imam do tebe še eno prijateljsko prošnjo, to je, da ne govoriva o tem več.“

Nato kreneta oba k ženskama. Mašek se je jezil nase, da je bil prosil, Polaneški pa, da mu je odrekel prošnjo. Njegova teorija, češ, da mora biti človek v denarnih stvareh trd, mu je često povzročila podobne neprijetnosti, da ne govorimo o škodi, ki mu jo je prinašala v življenju.

V družbi gospá je njegova slaba volja narasla še bolj, ko je primerjal gospo Maškovo Marici. Na veliko Maškovo žalost še doslej ni bilo opaziti, da bi gospa Maškova imela postati mati, in še bolj

ga je mučilo to, da je celo zdravnik, ki mu je zaupal in ki jo je poznal od detinstva, začel sam dvojiti o tem, ali sploh pride kdaj do tega. Zato pa ni izgubila prav nič lepote svojega mladeniškega telesa in zlasti sedaj je bila videti v svoji perkalasti poletni opravi poleg okorne Marice, ki se je bila močno izpremenila, ne kot dekle, nego celo kot oseba, za nekoliko let mlajša. Polaneški, ki se mu je zdelo, da je že premagal divni čar, s kakršnim je delovala nanj, je začutil zdajci, da temu ni tako in da se bo zaradi bližnje sosesčine, ko jo bo videval pogostejše, čimdalje bolj vdajal njeni telesni mičnosti.

Njegove razmere do žene pa so postale izza zaročne slavnosti Zavilovskega z Lineto dokaj toplejše, in Marica je bila mirnejša nego prej, zato ga je vprašala sedaj po odhodu Maškovih, ko je zapazila, da se je Polaneški poslovil od Maška hladneje nego navadno in ker je bil sploh videti nejevoljen, ali se nista morda sprla.

Polaneški ni bil vaje govorniti z njo o trgovini, toda to pot je bil nezadovoljen sam s seboj in je tudi čutil potrebo povedati to, kar ga je težilo. Tega zmerom potrebuje človek, ki je nekoliko sebičen, ako je prepričan, da najde sočutje v bližnjem vdanem srcu, torej ji je dejal:

„Odrekel sem Mašku posojilo in odkritosrčno ti rečem, da mi to mrzi. Ima še nado, da se otme, toda situacija je taka, da se bo treba spotekniti še ob marsikatero oviro, preden dospe do konca.

Sicer pa nisem bil z njim nikdar v prijateljski zvezi in skoro ga nimam rad; draži me to in jezi, toda življenje naju je vodilo neprestano skupaj in vrh tega nam je izkazal veliko uslugo. Izkazal sem uslugo njemu tudi jaz, a sedaj ima zopet nož na grlu.“

Marica je bila vesela, ko je zaslišala te besede, zakaj domislila si je: Ako bi mičnost gospe Maškove res vplivala na Stanka, ne bi mu bil odrekel posojila, a poleg tega je zapazila v njegovi žalosti dokaz njegove dobre volje. Pomilovala je tudi Maškovo; ker pa ni bila prinesla Mašku skoro nobene dote, ga ni smela naravnost prositi, naj jima priskoči na pomoč, in je vprašala samo:

„Ali misliš, da bi bilo res izgubljeno?“

„Nemara dà, nemara ne“, odgovori Polaneški. Nato je dodal nekamo ponosno: „Odbijem ga lahko. Bigiel je mečjega srca.“

„Toda ne govori. Ti si tako dober. Najboljši dokaz temu je to, da ti je tako neprijetno.“

„Seveda ni prijetno misliti, da se človek, dasi tujec, zvija kakor kača zaradi nekoliko tisoč rubljev. Vem, česa se tiče stvar. Mašek je dal poslednji obrok na jutri, prej pa je povsod iskal denarja, toda iskal ga je oprezno, da ne bi delal hrupa in strašil upnikov, a računal je naposled vendarle name. Vidiš, jutri ne plača. Mislim si, da čez nekoliko dni najde toliko, kolikor potrebuje, v tem pa bo dobro ime njegove natančnosti omajano in ob položaju, v kakršnem je, utegne biti to zanj pogubno.“

Gospa Marica je jela zreti na soproga in rekla naposled z izvestno boječnostjo:

„A tebi bi bilo res težavno?“

„Ako le hočeš zvedeti resnico, ti rečem, da nikakor. Imam celo pri sebi čekovno knjigo, ki sem jo vzel s seboj zato, da bi mogel dati nadavek, ko bi se dobilo tu poletno stanovanje.“

Potem se spusti v smeh.

„O!“ pravi, „pokroviteljstvo in sočutje z nekdanjim oboževalcem! To mi začenja delati težko glavo.“

Gospa Marica se tudi zasmee, zakaj bila je vesela, da se je soprogu razjasnilo obličje; toda zasukala je svojo mično glavico in dejala:

„Ne! To ni sočutje z oboževalcem, nego le oduren egoizem, ker si mislim, da ta peščica tisočakov provzroča toliko neprijetnosti mojemu Stanku.“

Polaneški pogladi z dlanjo njene lase.

„Toda res si dobra ženska.“

Nato jo vpraša:

„No, odloči torej: ena — dve — tri! Ali naj dam?“

Ona ne odgovori ničesar, nego jame pomežikavati kakor raznežno dete, češ, naj dá. Oba se zdajci razveselita, toda Polaneški se je delal, kakor bi bil nejevoljen, in je mrmral:

„Tako je tedaj, kadar je človek pod žensko oblastjo. Naj bi se človek klatil ponoči in prosil gospoda Maška, naj sprejme njegov denar, a to samo zategadelj, ker tako ugaja tej razneženi glavici.“

Njeno srce se je skoro zalivalo od veselja, da jo je imenoval „razneženo glavico“. Vsa njena stara žalost, vsa nemirnost je izginila, kakor bi jo bile pregnale te besede. Njene razveseljene oči so zrle na soproga z nepopisno ljubeznijo.

Trenutek kesneje vpraša:

„Ali moraš res takoj oditi tja?“

„Seveda. Mašek odide jutri ob osmih v mesto in se bo ondi pehal ves dan.“

„Torej si pa daj zapreči Bigielov voz.“

„Ne, mesec sveti in tja ni daleč. Pojdem peš...“

Po teh besedah se poslovil od žene, vzame s seboj knjigo s čeki in odide. Spotoma si je mislil:

„Toda tale Marica je res kakor dobra ura. To je takšno zlato bitje, da res ne bi imel srca, ko bi tudi hotel uganjati lopovstva. Bog mi je dal ženo, kakršnih je malo na svetu.“

In začutil je v tem trenutku, kako jo resnično ljubi. Čutil je takisto, da ljubezen sama na sebi, kot vzajemna naklonjenost dveh oseb raznega spola, ni še sreča in da utegne biti celo nesrečna, kadar oba ljubljenca ne pristojata drug drugemu. Toda nasprotno niti najživejša človeška domišlija ni zmožna iznajti večje sreče, nego je velika in obenem prava ljubezen v zakonskem stanu. „Nad to ni ničesar“, si reče Polaneški, „in ako si predstavljam, da je to tako lahka reč, tako pristopna vsakomur, da je to stvar zgolj dobre in poštene volje, a ljudje da teptajo z nogami po tem resničnem zakladu ter žrtvujejo mir za prepir in čast za nečast...“

Ob takem premišljanju je dospel do Maškove vile, katere okna so svetila nalik veliki svetilnici v ozadju temnega gozda. Ko je stopil skozi vrata na dvorišče, razsvetljeno od mesečine, in se približal hodniku, je ugledal skozi okno v sobi oba Maška, sedeča na nizkem, okroglastem, zavrtne divanu, pri katerem je stala mizica s svetilnico. Mašek je objemal ženo okrog pasu, z drugo roko pa je držal njeno dlan, ki jo je sedaj dvignil k ustom, sedaj pa jo zopet izpustil, kakor bi se ji zahvaljal za kaj. Zdajci je objel mlado ženo z obema rokama, jo potegnil k sebi, se sklonil nad njo in jo jel strastno poljubljati na usta; ona pa mu z rokami, ki so se ji onemoglo povesele na kolena, ni vračala laskanja, pa tudi se ni branila, nego sedela tako, kakor bi bila bitje ne le brez volje, nego tudi brez krvi. Časih je videl Polaneški le teme Maškove glave, njegove dolge brke, ki so se gibali od poljubov, in ob tem pogledu se mu je nagnala kri v glavo. Polil ga je skoro takšen krop poželenja kakor takrat, ko je iskal traku s plašča gospe Osnovske; čut je bil tem bolj vroč, ker je bil ojačen z dolgo vrsto predhodnih izkušenj. To čisto teleseno genutje, ki se mu je Polaneški sam čudil in ki se mu je bil upiral že davno, je oživel sedaj z nepremagljivo močjo. Hipoma se je prebudil v njem nagib prvotnega človeka, ki kar naravnost zbesni, ugledavši zaželeno ženo v tujem naročju, ter se utegne spustiti zanjo v borbo s srečnejšim tekmečem. Obenem s poželenjem ga

je jelo paliti ljubosumje, nepravo, ničemurno, najnižje izmed vseh drugih vrst ljubosumja, ker je bilo čisto telesno, toda vendar tako razbrzdano, da bi bil on, ki je bil še nedolgo premišljal, da more zvesta ljubezen samo do žene biti prava sreča, poteptal zdajci to srečo in to ljubezen, samo da bi poteptal Maška in mu izpulil iz naročja to vitko žensko telo ter pokrival s poljubci to lice donde brez misli in ne tako lepe, kakor je bila njegova žena.

Tega prizora, ki ga je zrl skozi, okno vendar ni mogel prebiti; skočil je k vratom in pozvonil na vso moč. Misel, da je ta zvonček, ki se je zdajci oglasil v tišini, razdril to laskanje, mu je provzročila nekakšno divjo in škodoželjno radost. Ko mu je služabnik odprl, mu je zapovedal, naj ga naznani, pri čemer se je trudil, da se premaga, zbirajoč v duhu to, kar je imel povedati Mašku.

Trenutek pozneje je dospel k njemu Mašek nekoliko začudenega lica.

„Oprosti, da prihajam tako pozno“, reče Polaneški, „toda žena me je pokarala zato, ker sem ti bil odrekel uslugo. Ker vem, da odideš jutri zara, sem prišel danes opraviti to stvar.“

Z Maškovega lica se je zrcalilo skrito veselje. Uganil je takoj, da je tako pozni poset Polaneškega v zvezi z njiju poslednjim razgovorom, nikakor pa ni pričakoval, da pojde stvar tako gladko.

Prosim, blagovoli vstopiti“, mu reče, „moja žena še ne spi.“

In pospremi ga v isto sobo, v katero je bil zrl Polaneški pred hipom skozi okno. Gospa Maškova, sedeča na onem divanu, je držala v roki papirni nož in knjigo, ki jo je bila očividno šele pred trenutkom vzela z mize. Ugaslo njeno lice je bilo videti mirno, toda na licu se je še poznal sled poljubov, in usta je imela vlažna, a oči meglene. Polaneškemu se je iznova premenila kri v krop in navzlic vsemu trudu, da bi se vedel mirno, je tako močno stisnil roko, ki mu jo je podala, da so se usta gospe Maškove stisnila kakor od bolesti.

V trenutku, ko se je dotaknil njene roke, ga je preletel mraz od glave do pet. V tem stisku je bilo nekaj tako pasivnega, da ga je nehote izpreletela misel: Ta ženska ni zmožna nasprotovati nikomur, kdor bi sploh imel pogum in drznost prestopiti k napadu.

V tem izpregovori Mašek:

„Premisli, da sva oba dobila dolg nos — ti, da si mi odrekel, jaz pa da sem te naprosil podpisa. Ti imaš dobro ženo, pa tudi moja ni nič slabša. Tvoja se je potegnila zame, moja pa je vzela tebe v varstvo. Priznal sem ji odkritosrčno, da sem v hipni zadregi, in oštela me je, ker ji nisem tega priznal že prej. Seveda ni govorila z menoj kakor pravnik, ker nima pojma o tem, toda naposled mi je dejala, da je treba dati upnikom poroštvo in da je pripravljena dati to poroštvo na svojih dosmrtnih dohodkih, sploh na vsem, kar je njenega... Ravnokar sem jo zahvaljal za to dobroto, ko si prišel.“

Mašek položil Polaneškemu roko na ramo.

„Dragi moj“, mu reče, „pritrjujem ti, da je tvoja gospa najboljše bitje na svetu, in pritrjujem tem bolj, ker imam o tem nov dokaz, toda priznaj, da ni moja nič slabša. Ne smeš se tudi čuditi, da ji prikrivam svoje zadrege, zakaj Bog vé, da sem pripravljen deliti dobre stvari s tem milim bitjem, toda slabe, zlasti začasne, hranim rajši zase. Ko bi jo ti poznal tako kakor jaz, se ne bi mi čudil . . .“

Polaneški, ki navzlic temu, da mu je gospa Maškova zbujala strast, ni imel o njej velikega pojma, ali pa je vsaj ni smatral sposobne za žrtev, si je mislil:

„Ali je res vrta ženska, in tedaj se motim, ali pa jo je Mašek prekanil tako, da smatra njegovo situacijo za sijajno in to nezgodo le za začasno.“

Glasno pa ji je dejal:

„Jaz sem človek, natančen v trgovinskih stvareh, toda za koga me smatrate, milostiva gospa, ako si mislite, da si želim poročstva na vašem imenju? Odbil sem prošnjo samo zaradi zločnosti in močno me je sram; odbil sem jo zato, da ne bi mi bilo morda iznova potovati v Varšavo po denar, ako bi ga mi bilo treba. Poleti je človek len in egoist. Toda v celoti je to neznatna stvar in ljudem, ki se kakor vaš soprog ukvarjajo s trgovino, se take nadloge primerjajo skoro vsak dan. Večkrat je treba posojila samo zato, ker ni mogoče v tem hipu nič potrositi svojega denarja.“

„To se mi je ravno kar pripetilo“, reče Mašek očitno zadovoljen, da Polaneški stvar tako opisuje njegovi soprog.

„Mati se je ukvarjala s trgovino, zato sem nokoliko zvedena v tem“, odgovori gospa Maškova, „toda hvala vam.“

Polaneški pa se spusti v smeh.

„Sicer pa, kaj je meni do vašega poročstva? Recimo, da pridete na kant — govorim to zato, ker vam ne grozi nič podobnega — ali bi si me mogli predstavljati za upnika, ki bi vas tožil in vam pobral dohodke?“

„Ne“, odgovori gospa Maškova.

Polaneški dvigne njeno roko k ustom, toda dasi se je trudil ohraniti društveno pristojnost, je nanjo na vso moč pritisnil svoj poljub, in obenem je bila v pogledu, ki ga je obračal po njej, opaziti taka strast, da ne bi nobeno priznanje ljubezni povedalo več.

Ona ni hotela pokazati, da je razumela, dasi je razumela dobro, da je ta vljudnost veljala so-progu, ta vroči poljub pa da je bil namenjen njej — razumela je takisto, da Polaneškemu ugaja, da ga vabi njena ljubezen — najbolje pa je razumela, da v tem hipu prevladuje Marico, kateri je bila zavidala lepoto še kot deklica, in zato se ji je pred vsem drugim globoko pomirilo samoljubje.

Sicer pa je bila zapazila že davno, da Polaneški gori vpričo nje — a vrhutega ni bil njen značaj tako časten, niti tako plemenit, da bi jo bilo to

žalilo ali bolelo. Nasprotno, zbujala se ji je rado-vednost, zanimanje in ničemurnost. Nagib jo je sicer pozival, naj bo oprezna, češ, da je to drzen mož, ki bi šel celo predaleč, ako bi tako nanese — in ta misel je časih v njej budila bojazen; ker pa se doslej ni bilo prepetilo nič podobnega, je imela ta bojazen zanjo izvestno mičnost.

Zdaj pa je rekla Polaneškemu:

„Mati je zmerom govorila o vas kot o človeku, ki mu je mogoče zaupati v vsakem primeru.“

Govorila je to s svojim navadnim, kakor skozi sito precejenim glasom, ki se mu je bil Polaneški prej večkrat posmehoval; toda sedaj je bilo vse, kar je bilo v njej, tem bolj mikavno. Zato je dejal, neprestano zroč v njene oči:

„Prosim, da si tudi vi mislite tako.“

„Zaupajta si vzajemno“, omeni šaljivo Mašek, „jaz pa odidem v svojo sobo pripraviti, česar je treba, in čez trenutek uredimo stvar.“

Polaneški in gospa Maškova ostaneta sama. Na njenem licu se je zrcalila zadrega; da jo zakrije, je jela ravnati senčnik na svetilnici, on pa se ji je hitro približal in izpregovoril:

„Srečen bom, ako boste tudi vi tako mislili o meni. Močno sem vam vdan, močno! . . . Hotel bi imeti vsaj vaše prijateljstvo . . . Ali smem računati nanje?“

„Smete.“

„Hvala vam!“

Po teh besedah ji poda roko, zakaj vse to, kar ji je govoril, je merilo na to, da bi se polastil njene roke. Gospa Maškova mu je ni mogla odtegniti, on pa, prijemši jo, je pritisnil nanjo usta drugič, toda sedaj se ni pomiril z enim poljubom, nego jo je jel tako rekoč požirati. V očeh se mu je stemnilo. Trenutek še, in spozabil bi se bil ter potegnil k sebi to zaželeno bitje. V tem pa se oglase v sosednji sobani škripajoči škornji Maškovi. Maškova jih je zaslišala prva ter izpregovorila hitro:

„Moj mož prihaja.“

V tem Mašek odpre duri in reče:

„Prosim te, pojdi sem.“

Nato se vrne k ženi in doda:

„Daj v tem prinesiti čaj; takoj se vrneva.“

Stvar sama tudi ni potrebovala mnogo časa. Polaneški je izpolnil ček, in vse je bilo storjeno. Toda Mašek ponudi Polaneškemu smodko in ga poprosi, naj sede, ker si je želel izpregovoriti z njim.

„Iznova prihajajo nadloge name“, je dejal, „toda izkopljem se na vsak način. Čestokrat sem se že izmotal iz še hujših zadreg. Tu gre le zato, da solnce prehitim roso in si jaz oskrbim nov kredit ali novi vir dohodkov, preden se dožene pravda, in da jo pospešim.“

Polaneški, v notranjosti ves razburjen, je poslušal to priznanje izpočetka kaj nepozorno ter nestrpno žvečil smodko, češ, ko bi Mašek tudi izgubil popolnoma vse, pa bo njegova žena še laže njegova žrtev.

Zato se oglasi rezko:

„Ali si že premislil, kaj storiš, ako izgubiš pravdo?“

„Ne izgubim je“, reče Mašek.

„Vse se lahko zgodi, to veš sam najbolje.“

„Nečem misliti na to.“

„A vendar bi moral misliti“, reče Polaneški s prigrasom neke radosti, ki je Mašek ni zapazil.

„Kaj storiš v tem primeru?“

Mašek opre roke ob kolena, pogleda mračno ob tla in reče:

„Pa bi moral oditi iz Varšave.“

Nastane trenutek molčanja. Lice se mlademu odvetniku zamrači še bolj; naposled se zamisli in izpregovori:

„Nekoč, v svojih najboljših časih, sem poznal v Parizu barona Hirscha. Srečala sva se nekolikokrat in некоč sva se udeležila celo neke častne stvari. Sedaj, kadar me obhaja obup, se ga vsekdar spominjam, zakaj navidezno se je sicer poslovil od podjetij, dejanski pa jih ima še mnogo, zlasti na izhodu. Poznam ljudi, ki so si pri njem pridobili premoženje, zakaj ondi je povsod odprto polje.“

„Misliš torej, da se moreš zateči k njemu?“

„Dà. Vrhutega si tudi lahko prestrelim glavo . . .“

Vendar Polaneški tej grožnji ni pripisoval velike važnosti. Iz tega kratkega razgovora se je prepričal o dveh rečeh: prvič, da Mašek navzlic svoji navidezni trdnosti vendarle pogostoma misli

na svoj možni prepad, drugič, da ima za ta slučaj celo že načrt, morda fantastičen, toda gotov.

Ali Mašek se zdajci otrese tožnih prikazov in reče:

„Moja moč je vselej tičala v tem, da nikdar nisem mislil na dve reči obenem. Zato mislim izključno na pravdo. Vem, da učinja oni lopov vse, da bi mi pogubil dobro ime, toda jaz se smejem javnemu mnenju in meni je le do sodnije. Ko bi počilo prezgodaj, bi utegnilo vplivati tudi na sodnijo. Umeješ li? Vsa pravda bi se smatrala za napor človeka, ki se potaplja in poprijemlje vsega, česar se le more. A tega nečem. Zato se moram vesti tako, da me imajo za človeka, ki stoji na trdnih nogah. To je tožna nujnost, torej sedaj ne smem biti varčen, ne smem živeti skromneje. Kakor me vidiš, imam skrbi do ušes, sicer pa, kdo vé to bolje nego ti, ki si mi posodil denar. A vendar sem še včeraj kupoval Vybor, veliko posestvo v Ravsku, edino zato, da nasujem upnikom in nasprotnikom peska v oči. Čuj me, ali dobro poznaš starega Zavilovskega?“

„Še ne dolgo. Seznanil sem se z njim po posredovanju mladega Zavilovskega.“

„Prikupil si se mu močno, ker ima neizrečno rad ljudi s plemenitaškimi imeni, ki delajo denar. Vem, da opravlja svoje stvari sam, toda stara se in podagra ga muči... Vsilil sem mu nekoliko misli, torej, ako bi te kaj vprašal, me priporoči.

Veš, ne namerjam priti do njegove blagajnice, dasi bi kot pooblaščenec imel nekakšne dohodke, toda zlasti mi je do tega, da bi se razglasilo: Mašek je pooblaščenec takega milijonarja. Ali je res, da hoče napraviti iz svojih poznanjskih posestev majorat na ime mladega Zavilovskega?“

„Gospa Broničeva pripoveduje tako.“

„To bi bil dokaz, da ni res, toda vse je mogoče na svetu. Na ta način dobi mladi z ženo tudi nekakšno doto in kot pesnik gotovo nima najmanjšega pojma, kako je treba ravnati s takimi rečmi.“

„To ti moram v njegovem imenu odločno odrekati, zakaj njegove stvari sva obljubila oskrbovati odslej midva, to je jaz in Bigiel.“

Mašek se nekoliko zamrači in odgovori:

„Meni tudi ni do njegovih koristi, nego samo do tega mi je, da bi se utegnil ljudem kazati kot pooblaščenec Zavilovskega, zakaj preden pride na dan, katerega Zavilovskega, bi moj kredit dosti pridobil.“

„Veš, da se nikdar ne vtikam v tuje stvari. Vendar naj ti rečem odkritosrčno, da bi bilo meni strašno opirati obstanek zgolj na kredit.“

„Vprašaj največje milijonarje na svetu, ali so si pridobili imenje na drugačni podstavi?“

„Ti pa vprašaj vse bankerotnike, ali niso propadli iz istega vzroka?“

„Kar se tiče mene, pokaže to prihodnost.“

„Dà“, odgovori Polaneški ter vstane.

Mašek se mu še zahvali za posojilo, in nato oba odideta na čaj h gospe, ki ju vpraša:

„Torej kaj? Stvar je že dognana?“

Polaneški, ki se ga je iznova polastila omotica, ko jo je ugledal in ki se je zdajci spomnil, da mu je pred trenutkom rekla: „Moj mož prihaja!“ kakor bi bila že njegova sokrivka, ji odgovori, ne ozirajoč se na Maška:

„Med vašim soprogom in menoj je stvar dognana, toda med nama še nikakor.“

Gospa Maškova, dasi je bila hladnokrvna, se je začutila zmedeno, kakor bi bila vznemirjena po njegovem pogumu. Mašek pa vpraša:

„Kako to?“

„Takole“, odgovori Polaneški, „ker si milostiva gospa domišlja, da bi bil zmožen zahtevati poroštvo na njenem premoženju — in tega ji še do-
slej ne morem odpustiti.“

Gospa Maškova ga pogleda s svojimi sivimi, brezizraznimi očmi, kakor bi se mu čudila. Ugajala ji je njegova drznost in zavednost, s katero je vedel dati primeren društveni lesk svojim besedam. V tej stvari se ji je javil v tem hipu kot krasen mož, neprimerno krasnejši nego njen sopro-
g.

„Prosim oprostila“, je dejala.

„To ni tako tako lahko. Ali pa vi, milostiva gospa, veste, kako neizprosen človek sem?“

Nato odgovori ona nekamo koketno kakor bitje, ki se zaveda svoje moči in svoje mičnosti:

„Ne verjamem.“

On je sedel poleg nje, prijel z nekoliko drhtečo roko kozarec in začel z žlico mešati čaj. Obhajal ga je čimdalje večji nemir. Gospo Maškovo, dokler je bila še samica, je imenoval večkrat ribo, sedaj pa je čutil toploto, ki je puhtela skozi lahko obleko iz njenega telesa, in začutil je takšne vtiske, kakor bi padale iskre nanj. Iznova se je spomnil njenih besed: „Moj mož prihaja“ in srce se mu je jelo topiti v valovih krvi, zakaj zdelo se mu je, da je utegnila tako govoriti samo žena, gotova in pripravljena na vse. „Samo da se dobi prilika“ in pri tem pomisleku se je njegova razbrzdana strast izpremenila obenem v nekakšno razbrzdano radost. Naposled se je nehajl premagovati. Hipoma je jel iskati z nogo njene noge, toda zdajci se je zazdelo to njemu samemu sirovo in prostaško. Naposled si je dejal, da je vse le vprašanje časa in da je treba le prilike; torej mora znati čakati. Slutil je, da pride čas in se dobi prilika — a v trepetu, ki ga je obhajal ob samem pomisleku, je videl napoved bodočih gorečih zanosov.

„Neki psi so me napadli na poti, jaz pa sem pozabil palico; posodi mi svojo“, reče Mašku.

Nobeni psi ga niso bili napadli, nego bilo mu je samo do tega, da bi ostal vsaj za minuto sam z gospo Maškovo. Zato je, ko je Mašek odšel, hitro stopil k njej in izpregovoril z nekamo zamolklim, ne svojim glasom:

„Ali vidite, milostiva gospa, kaj se sedaj godi z menoj?“

Ona je res opazila njegovo razburjenost, njegove oči goreče, od strasti, in drhteče nosnice. Zdajci se je je polastil nemir in strah, toda on se je spominjal samo njenih besed: „Moj mož prihaja!“ ter imel le eno predstavo: Naj se zgodi, kar hoče! In ta človek, ki si je še pred trenutkom dejal, da je treba znati čakati, je stavil sedaj v tem hipu vse na eno karto in šepnil:

„Ljubim vas!“

Ona je stala pred njim s povešenimi očmi kakor omamljena ali okamenela pod vplivom teh besed, od katerih se je morala pričeti gotova iznevera in s tem nova doba v njenem življenju. Le nekoliko je obrnila glavo, kakor bi se hotela izogniti njegovemu pogledu. Nastalo je molčanje; bilo je slišati samo nekoliko hitrejše dihanje Polaneškega. Toda v sosednji sobi se iznova oglase škripajoči škornji Maškovi.

„Da se vidiva jutri!“ šepne Polaneški.

In v tem šepetu je bilo nekaj skoro zapovedujočega. Gospa Maškova je stala še vedno nepremično, s povešenimi očmi kakor steber.

„Tu imaš palico“, reče Mašek. „Jutri odidem zarana v mesto ter se vrnem šele zvečer. Ako bo lepo vreme, morda blagovolita z milostivo gospo priti k moji puščavnici.“

„Lahko noč!“ reče Polaneški.

Trenutek kasneje je stal na prazni cesti, razsvetljeni od mesečine. Zdelo se mu je, da je ušel iz plamena.

(Str. 156.) „Ljubim vas.“

Tišina noči in gozda je bilo pravo nasprotje njegovi razburjenosti, da ga je osupnilo kakor nekaj nenavadnega. Prvi vtisk, ki se ga je zavedal, je bil, da se je končal njegov notranji boj, končalo omahovanje; mostovi so požgani, in zgodilo se je. Notranji glas mu je jel kričati v duši, da se je zgodilo zlasti to, da je siromak, toda prav v tej misli je tičala obupna olajšava, zakaj rekel si je: „Ako je temu tako, bom moral biti zadovoljen s prepričanjem, da sem siromak, in v tem primeru naj vse počí in naj vse vzame zlodej.“ Siromaku se ni treba bojevati samemu s seboj in utegne si dati odvezo. Dà! Zgodilo se je, in mostovi so požgani. Izneveri se Marici, potepta njeno srce, potepta zvestobo, potepta načela, na katera je navezal življenje, zato pa bo imel gospo Maškovo! Sedaj nastane eno ali drugo: ali se ona razodene možu — in jutri pride do dvoboja — kar naj se zgodi, če se ima zgoditi! — ali pa bo molčala in v tem primeru bo njegova sokrivka. Jutri Mašek odide in on bo imel vse, po čemer koprne, naj se potem tudi podere svet. Ona stori bolje, ako tega ne pove možu, ako se mu rajša ne bo izkušala upirati. In iznova je začelo kipeti v njem. Ta njena onemoglost, ki mu je bila zbujała svoje dni toliko preziranja, je pomenila sedaj zanj eno izkušnjava — več. Predstavljal si je jutrišnji dan in pasivnost te žene. Navzlic vsej mešanici misli je umel dobro, da ona prav v tej grenkobi najde izgovor zase in si poreče, da ni prispevala h krivdi,

da je bila prisiljena do nje in na ta način ukani svojo vest, Boga in ako treba tudi soproga. Ob takšnem premišljanju je ni le toliko preziral, kolikor je koprnel po njej, toda obenem je čutil, da sam nima mnogo večje cene in da se ima vdajati vplivu nekakšnega izbora, ne le prirojenega nego tudi moralnega.

Umel je, da bi se bilo sedaj že prepozno umekniti in da so ta usta, ki so bila prisegla zvestobo in ljubezen Marici, rekla drugi ženi: „Ljubim te“, — s čimer se je zgodilo največje zlo. To zadnje je bilo le preprosta posledica, ki je ni bilo moči zavreči, že zato ne, ker je bilo obenem razkošje. Predstavljal si je, da tako morajo soditi vsi, ki so vrgli skozi okno poštenost in se vdali grehu, toda to preudarjanje samo se mu je kazalo takisto upravičeno kakor nemoralno. Brž, ko je jel premišljati trezneje, je ostrmel ob svoji izprijenosti. Videl je bil mnogo slabega in umazanega, skritega na svetu pod lepotilom uglajenosti in oblike; vedel je, da si je ta izprijenost pod vplivom knjig pridobila domovinsko pravico, toda spominjal se je, da ga je to razvnemalo, da je zahteval za svojo družbo odkritosrčnost in resnost običajev, češ, da se le na taki osnovi more razviti navadna krepost in kljubovanje zlu. Nič mu ni zbujalo toliko bojazni za prihodnost kolikor ta elegantna izprijenost zapada, zasejana v divje slovanske prsi, ki je ondi pognala bujni cvet diletantizma, samopaštva, slabosti in nezvestobe. Spomnil se je, da je bil nekoč

dolžil takšne setve sedaj visoke finančne kroge, sedaj aristokracijo po rodu, in često jih je bil napadal iz tega razloga brez usmiljenosti. Sedaj je spoznal, da se more zastrupiti, kdor živi v ozračju, prenasičenem z ogljikovo kislino. V čem je bil boljši, nego so drugi? Za koliko je bil rajši slabši nego ti, ki so plavali v izprijenosti kakor riba v vodi, vsaj pa, prosti licemerstva, niso varali sami sebe, niso predpisovali drugim zakonov ter niso stavili človeka duševno zdravega, zvestega soproga in poštenega očeta za nekakšen obvezen vzor. In skoro ni hotel verjeti niti svojim očem, da je sam oni človek, ki je svoje dni mogel ljubiti z idealno ljubeznijo gospo Emilijo, ki je odkritosrčno obljubil zakonsko zvestobo Marici in ki se je naposled smatral za človeka jasnega duha in za poštenejši in krepkejši značaj, nego ga imajo drugi.

On, krepkejši? Njegova moč je bila le iluzija, izvirajoča iz nedostajanja izkušnjav. Ako je bil ljubil gospo Emilijo z idealnim občutkom kot brat, ako se je bil uprl koketeriji gospe Osnovske, je bilo temu vzrok to, da v njem ni bila zbudila tega živalskega nagona, kakršnega mu je prebudila ta donda rdečih oči, ki jo je odganjala njegova duša in h kateri so ga bili že davno vlekli njegovi počutki. Mislil si je sedaj, da ni bila njegova ljubezen do Marice nikdar resnična, zakaj v jedru samem tudi ni bila nič drugega nego prav tak živalski nagon. Ta navada ga je napravila za topoglavega

in zato se je nagon, zadržavan vrhutega tudi z Maričnim stanjem, obrnil tja, kamor se je mogel — in obrnil se je brez uzde in brez skrbi komaj pol leta po poroki.

In Polaneški, ki je imel, odšedši od Maškovih, zavest, da je siromak, je jel zdajci opazati, da je večji siromak, nego si je bil mislil izpočetka, zakaj spomnil se je tudi tega, da ima postati oče.

Doma, v Maričinih oknih, je še gorela luč. Polaneški bi bil dal mnogo za to, da bi jo bil dobil spečo. Prišlo mu je celo v glavo iti dalje ter ne hoditi domov, dokler ne bo tema v oknih. Očividno ga je pričakovala, in ker je bilo pred hišo svetlo, ga je izvestno tudi videla. To zapazivši, je krenil v hišo.

Pozdravila ga je v beli ponočni opravi in z razpuščenimi lasmi. V teh razpuščenih laseh je izvestno tičala premišljena koketerija, zakaj vedela je, da ima lepe lase, ki mu tako ugajajo.

„Zakaj nisi šla spat?“ jo vpraša, stopivši v sobo.

Ona stopi k njemu zaspana, toda nasmehne se in reče:

„Čakala sem te, da pomoliva skupaj. Odkar sva bila v Rimu, sva molila skupaj.“ Toda sedaj se mu je sama misel na to zdela neznosna.

Marica ga jame izpraševati:

„Kaj, Stanko, ali si zadovoljen?“

„Dà,“ odgovori Polaneški.

„Ali vé ona o njegovi situaciji?“

„Vé in ne vé. Pozno je že; pojdiva spat.“

„Lahko noč! Ali veš, o čem sem premišljala? Da si tako zvest in dober.“

In dvignivši k njemu glavo, ga je objela okrog vratu, on pa jo je poljubil ter začutil obenem čisto pristnost tega poljuba in svojo ničemurnost ter dolgo vrsto podlosti, ki jih še učini. Nekaj je že storil, pokleknivši k molitvi, ki jo je jela Marica moliti na glas. Temu se ni mogel ogniti; ravnaajoč tako, je igral le ničemurno komedijo, ker ni mogel moliti.

Ko sta končala molitev in si iznova želela lahko noč, ni mogel zaspati precej. Zdelo se mu je, da je bil, stopajoč k Maškovima, razumel obseg svojega dejanja in vseh njegovih moralnih posledic. Sedaj pa se je pokazalo, da nikakor ne. Prišlo mu je v glavo, da je mogoče ne verjeti v Boga, da pa se mu ni dovoljeno posmehovati. Pregrešiti se n. pr. z nezvestobo, vrniti se jutri ali pojutrišnjem, po zvršenem prešestvu domov ter poklekniti k molitvi — to bi bilo preveč. Čutil je, da je treba izbrati ali versko prepričanje in odkritosrčno vero, ali pa gospo Maškovo! Oboje ni mogoče. A zdajci je spoznal, da je treba naravnost zavreči vse, do česar je bil dospel po dolgoletnem premišljanju, ves ta veliki mir, izvirajoč iz razrešitve velikega življenskega vprašanja, izkratka to, kar je tvorilo temelj njegovega duševnega bistva. Na drugi strani je umel takoj, da se bo treba jutri izneveriti svojim socialnim načelom, svojemu spoštovanju do rodbine kot osnovi društva. Ni dovoljeno

obenem razglašati takšna načela in zasebno — zavajati tuje žene. Treba je tudi izbrati. Kar se tiče Marice, jo je jel že varati. In tako so se podrle na en mah v razvaline njegove razmere do Boga, do družbe, do žene; izkratka, strop one težavno postavljene duševne stavbe, v kateri je prebival, se mu je podrl na glavo. Da se tako zagriže ta izprijenost, ga je napolnjevalo z izvestno grozo. Ni pričakoval, da bi se bil po prerezu ene niti ves šiv razparal tako naglo, in izvestno začuden se vprašal, kako more biti na svetu tak oportunizem, ki hoče nezvestobo v življenju spraviti v slogo z zvestobo in častjo. A vendar je bilo temu tako. Poznal je dokaj tako imenovanih rednih oženjenih mož, ki so ljubili svoje žene ter se šteli celo za pobožne, ki pa so se navzlic temu ozirali za vsako žensko. Oni, ki bi svojim ženam vsak okret s prave poti šteli za zločin, so si dovoljevali zakonsko nezvestobo brez spotik. Spomnil se je, kako se je eden izmed njegovih znancev, ko je bil prišel iz tega vzroka v škripce, izmotal z veselo poulično bistrournostjo, češ, da ni nikaka švedska vžigalica. Sicer, nezvestoba je postala ogoljena reč ter se je med moškimi smatrala za nekaj dovoljenega, skoro za navado. Polaneškemu je prinesla ta misel za trenutek olajšavo, toda le za trenutek, zakaj bil je logičen človek, ako ne v dejanju, pa vsaj v pre-mišljanju. Dà! Svet ni sestavljen iz samih lopovov in licemercev, toda v znatni meri je sestavljen iz lahkomiselnih in brezmiselnih ljudi, a ta oportunizem,

ki dopušča prešestvovanje ob jasnem pojmu o časti in zvestobi, ni nič drugega nego brezzmiselnost. Kakšno odvezo more dati človeku navada, kadar ta človek priznava nenravnost in glupost navade? Glupcu — si je mislil Polaneški — utegne biti nezvestoba vesel slučaj; človeku, ki resno misli, pa je lopovstvo, enako nasprotujoče logiki kakor tatvina, kakor ponarejanje podpisov na menicah, kakor kriva prisega, kakor verolomstvo, kakor sleparstvo v trgovini ali pri kvartanju. Vera utegne odpustiti greh prešestva kot začasen prestop, toda prešestvovanje, ki si že naprej daje odvezo, izključuje vero, izključuje domoljubje, izključuje poštenost, izključuje čast. Polaneški, ki je bil, kadar je premišljal o sebi, zmerom odkritosrčen ter sploh nenavadno brezobziren, se ni ustrašil niti tega končnega zaključka.

Zato pa se je ustrašil sedaj kakor bi bil ugledal pred seboj prepad. Ako se ne umakne, si zlomi vrat. Toda obenem ga je jela mučiti njegova slabost. Poznal jo je bil že dovolj — in na svojo žalost ter v nemalo preziranje te svoje slabosti je bil prepričan že naprej, da človeška žival v njem prevlada dušo, kadar ugleda gospo Maškovo. Da bi se umaknil? Ponavljal si je to in se odločeval tako po vsaki izkušnji, toda potem je pri vsaki daljši izkušnji strast vrgla raz sebe njegovo dobro voljo, prav kakor divji konj vrže jezdeca raz sebe. Ob samem spominu na to bi bil najrajši klet. Ko bi bil doma nesrečen, ko bi bila

njegova strast zrasla na tleh velike ljubezni, bi imel vsaj nekaj, s čimer bi jo opravičeval; toda gospe Maškove ni ljubil, nego jo je samo hotel imeti. Te razdvojenosti človeške naravi si nikdar ni mogel pojasniti; vedel je samo to, da jo je hotel imeti in da jo bo hotel pri vsakem sestanku, ob vsaki misli nanjo.

Ostala mu je torej edina pomoč: da ne bi prihajal z njo v dotiko — to pa ni bilo mogoče, ne le glede na vsakršno društveno znanje, nego tudi glede na to, da bi morda Marici ne nastal sum. Polaneškemu ni prišlo niti na misel, da je že prišlo do tega, da pa mu je prikrila trpljenje; toda bil si je v svesti: ko bi njegovo izdajstvo prišlo kakorbodi na dan, bi bil to za to sladko in zaupno žensko udarec, naravnost presežajoč njene moči. In vest ga je jela peči še huje. Obšlo ga je pomilovanje in obenem je jel še bolj prezirati samega sebe. Dasi je bilo temno, mu je vendar šinila vsa kri v glavo, ko se je spomnil, da je bil dejal Maškovi: „Ljubim te“, da je bila ta usodna beseda že izgovorjena, da je prekanil in izdal to zvesto, odkritosrčno bitje in da je bil sposoben ukaniti njeno zaupanje, poteptati njeno srce.

Časih se mu je zdelo to naravnost nemogoče, toda vest mu je odgovarjala: Bil bi sposoben! Vendar v tej žalosti in v tem kesu je našel izvestno tolažbo, ko je spoznal, da je bila njegova ljubezen in da je nekaj več nego živalska poželjivost in da je tičala v njem nekaka vez, izvirajoča iz skupnega

življenja, iz vzajemnega lastništva, iz poroke, in te združitve s skupno usodo, dobro in slabo, iz velikega spoštovanja in iz naklonjenosti, ki bi imela biti v prihodnje ojačena z otrokom. Nikdar je res ni bil ljubil bolj nego v tem trenutku notranjega boja in nikdar se ni bilo prebudilo v njem večje genutje. Začelo se je daniti. Skozi špranje pri noknicah je prodirala zarja mladega jutra ter polnila sobo z bledo svetlobo, v kateri je bilo videti nerazločno njeno temno glavo, pogreznjeno v blazino. Polaneškemu je napolnila srce predstava, da je to njegovo edino in največje dobro, da ondi spi njegova zelo ljubljena glavica, najboljša prijateljica, žena in prihodnja mati njegovega otroka. In nobeni dokazi, nobeno versko premišljanje o društveni pregrehi prešestvovanja, nič ga ni napolnilo s takim studom do samega sebe in do prešestvovanja kakor pogled na to sladko spavajoče lice. Svetloba je prodirala čimdalje bolj skozi špranje in njena glavica je kukala čimdalje bolj iz sence. Bil je že videti polkrog njenih temnih trepalnic, in Polaneški, zagledavši se vanjo, je jel govoriti: „Tvoje poštenje mi bo pomagalo!“ Zdajci so ga obladali boljši občutki: žival se je umeknila duši in obladala ga je nekaka tolažba, zakaj pomislil je: Ko bi bil tak siromak, kakršnega si je predstavljal, bi bil lažjega srca stopal za glasom strasti in ne bi trpel takih očitaj.

Drugo jutro se je prebudil pozno, utrujen in nekoliko bolan. Čutil je nejevoljo in onemoglost, kakršne

prej ni bil poznal. Ob dnevni svetlobi in pri tem še ob svetlobi deževnega in mračnega dne se mu je kazala vsa stvar drugačna, treznejša in bolj vsakdanja — in niti prihodnost se mu ni kazala tako grozna, niti krivda ne tolika. Vse se mu je zdelo le neznatno. Sedaj je jel misliti zlasti na to, ali je gospa Maškova kaj povedala svojemu možu ali ne. Časih si je mislil, da je, in ob tej misli je imel takšne občutke, kakršne ima človek, ki je zašel brez vzroka v veliko in težavno zadrego. Polagoma pa se je ta občutek izpreminjal v čimdalje večji in živejši nemir. „Situacija je glupa“, je dejal, „Mašek ima vse napake, nikakor pa ni ničemurnik, niti bojazljivec in podobne razžalitve ne vtakne v žep. Zahteval bo pojasnila, pa pride do prepira — morda do dvoboja? Strela naj udari v vse skupaj! Kako usodna historija bo to, ako zve o tem Marica!“ In jel se je jeziti na ves svet. Doslej je imel popoln mir; za nikogar se ni menil, nikomur ni polagal računov, toda danes se je vpraševal brez prestanka: „Ali je povedala, ali ni povedala?“ in od rana ni mogel misliti na nič drugega. Došlo je do tega, da se je naposled vprašal: „Kaj pa za vraga, ali se morda bojim Maška? Jaz?“ — Maška se ni bal, toda bal se je Marice, kar je bilo zanj tudi nekaj novega in osupljivega, zakaj še pred nekoliko dnevi bi bil prej dopustil vse drugo nego to, da bi se je kdaj bal. S prihajajočim poldnevom je stvar, ki se mu je bila zarana kazala v neznatnih razmerah, jela novič rasti v njegovih mislih. Časih ga je oja-

čevala nada, da bo Maškova molčala, časih je izgubljal to nado — in tu je čutil, da ne le Marici, nego nikomur več ne bo smel pogledati v oči, in bal se je tudi Bigiela, bal njegove žene, gospe Emilije, Zavilovskega, izkratka, vseh znancev. „Kaj sem vendar učinil?“ si je mislil. „Kaj zakrivi taka neumnost!“ Njegov nemir je zrasel tolikanj, da je naposled poslal služabnika h gospe Maškovi, češ, da vrača palico. Naročil mu je, naj ji izroči njegov pozdrav in naj vpraša, kako je z njenim zdravjem.

Služabnik se je vrnil čez pol ure. Ko ga je Polaneški ugledal skozi okno, mu je stekel po stopnicah naproti ter pozvedel, da je prinesel Marici pismo gospe Maškove. Ko je vzel pismo, ga je oddal Marici in srce mu je utripalo še nemirneje, ko ji je gledal na lice, dokler je čitala.

Toda Marica je, prečitavši pismo, mirno dvignila k njemu svoje oči in dejala:

„Gospa Maškova naju vabi nocoj . . . pa tudi Bigielove.“

„A — a!“ odgovori Polaneški ter si globoko oddahne.

A v duhu pristavi:

„Ničesar ni rekla.“

„Saj greva, ali ni res?“ vpraša Marica.

„Kakor hočeš . . . To je . . . pojdi z Bigielovimi, jaz moram iti po obedu v mesto. Moram h gospodu Švirskemu. Morda pridem z njim.“

„Kaj, ko bi se izgovorila?“

„Ne, ne! Pojdi z Bigielovimi. Morda se spotoma ustavim pri nji in se izgovorim. Toda niti tega ne. Izgovori me ti.“

In odšel je. Čutil je potrebo, da je bil sam s svojimi mislimi.

„Ničesar ni rekla.“

Polaneškega obide čut olajšave in veselja. Ničesar ni rekla možu, ni bila razžaljena; povabila ju je, torej se strinja z vsem ter je pripravljena iti dalje — in dospeti tja, kamor jo bo hotel. Kaj li drugega je to vabilo, ako ne težnja, da ga pomiri, ako ne odgovor na njegove besede: „Da se vidiva jutri.“ Sedaj je torej zavisno vse od njega. In jel ga je iznova izpreletavati trepet od glave do pet. Ni več ovir, samo ako jih ne bi delal sam. Riba je pogoltnila trnek. Izkušnja ga je prevzela iznova na vso moč, zakaj negotovost je ni držala več na uzdi. Dà! Riba je pogoltnila trnek. Ni se mu postavila po robu. Obšla ga je zavest zmage, pomirjeno je bilo njegovo samoljubje. Misleč obenem na gospo Maškovo, jo je jel v duhu skoro prositi oprostila, da je mogel za trenutek dvojiti o njej in jo imeti, bodisi le pet minut, za pošteno ženo... Sedaj je vsaj vedel, kaj naj si misli o njej, in bil ji je hvaležen za to. Trenutek pozneje se je jel smejati prejšnjemu strahu. Na ta način ji je izkazal svoje prvo primerno čislanje — preziranje. Nehala je biti zanj nekaj nedosežnega, nekaj, okrog česar se suče boj med strahom in nado. Nehote si jo je predstavljal sedaj kot nekaj svojega, kot svojo last,

ki je zmerom vabljiva, a je pravzato manjše cene. Tako prijetna mu je bila misel, da bo docela le njegova zasluga, ako se sedaj upre izkušnjava. Sedaj, ko so bila vrata odprta na stežaj, je začuden zapazil, da mu raste težnja do nasprotovanja. Še enkrat ga je izpreletelo po glavi vse, kar si je bil govoril o nezvestobi v noči brez spanja, še enkrat ga je srce spomnilo Marice, njene prostodušnosti, poštenosti, nje bližnjega materinstva — in tega velikega miru, te edino prave sreče, ki jo je mogel najti le pri njej, in na koncu vsega tega premišljanja se je odločil iti v mesto, ne pa h gospe Maškovi.

Po obedu je naročil zapreči. Ko je že sedel v Bigielovem vozu, se je sklonil, objel Marico in se odpeljal, rekoč: „Dobro se imej!“ Jutranja onemoglost mu je izginila. Humor se je vrnil, zakaj bil je celo zadovoljen sam s seboj. Vrnilo se mu je zaupanje v svoje moči in v svoj značaj. Pri tem mu je izvestno bajilo provzročala misel, kako se bo gospa Maškova čudila, ko zve, da je odšel in da ne namerja priti k njej. Čutil je nekakšno potrebo, da se ji osveti za telesni vtisk, ki ga je bila napravila nanj. Od tega trenutka, ko je prejel pismo z vabilom, ki ga je bila napisala Marici, se je še dokaj povečalo njegovo preziranje do nje; takisto si je črez trenutek jel misliti, da bi bil zmožen zmagonosno oditi, ko bi sedaj prišel k njej.

„A ko bi res prišel k njej in dal drug pomen včerašnjim besedam?“ je rekel sam sebi.

Toda takoj si je domislil:

„Ne trudi se, da bi ukanil samege sebe!“

Toda bil je prepričan, da se ne bi čudila, ko bi prišel. Po tem, kar ji je bil rekel včeraj, si je mogla domišljati, da dobi nekakšen izgovor, da pride k njej še pred Marico in Bigielovima, ali da ostane po njih odhodu.

Zato: Ako ga ugleda, da se bo peljal mimo, si bo mislila, da se ga boji, ali pa ga bo smatrala za glupca in prostaka.

„Nobene dvojbe ni“, je nadaljeval sam sebi, „da bi bil človek, ki se sam ne smatra za glupca ali za dolgočasneža, ki se ni sposoben ustavljati dondi, prišel k njej ter izkušal kakorkoli popraviti včerajšnjo glupost.“

Toda obenem ga je obhajal strah. Oni glas, ki mu je bil kričal včeraj v duši, da je siromak, mu je jel to ponavljati s podvojeno močjo.

„Ne pojdem k njej“, si je mislil Polaneški. „Utrgati nekaj in se premagati — to je dvoje.“

V dalji je bilo že mogoče videti vilo gospe Kraslavske. Zdajci mu je šinilo v glavo, da bi utegnila gospa Maškova, razvneta po zavesti, da je bila onečaščena, iz razžaljenega samoljubja ali iz osvete Marici povedati kaj takega, kar ji odpre oči. To bi lahko storila z eno besedo, z enim nasmehom in dala bi ji razumeti, da so se nekake njegove drzne nade razbile ob žensko krepost, in na ta način opravičiti njegovo odsotnost. Ženske

si le poredkoma odpuste take drobne osvete in še bolj poredkoma so usmiljene druga proti drugi.

„Ko bi imel pogum stopiti k njej . . .“

V tem hipu je stala kočija pred vrati vile.

„Ustavi“, reče Polaneški kočijažu. Na hodniku je ugledal gospo Maškovo, ki se je pa takoj umeknila v hišo.

Polaneški prekorači dvorišče; pri durih mu pride naproti sluga.

„Gospa je zgoraj“, reče.

Polaneški je čutil, da se šibe noge pod njim, ko je stopal po stopnicah v prvo nadstropje; pri tem so ga izpreletavale tele misli:

„Kdor je lahkoživec, si lahko dovoljuje vse, toda jaz nisem tak lahkoživec. Ko bi se po tem, kar sem uprizoril, kar sem premislil, kar sem si rekel, ne mogel premagati, bi bil najslabši izmed vseh ljudi.“

V tem obstane pri vratih dvorane, ki mu jo je pokazal služabnik, in vpraša:

„Ali smem?“

„Prosim“, se oglasi precejen glasek.

In trenutek kesneje je bil v budoarju gospe Maškove.

„Prišel sem“, reče, podajajoč ji roko, „da se opravičim, da se ne morem udeležiti večerne zabave. Moram v mesto.“

Gospa Maškova je stala pred njim z nekoliko sklonjeno glavo, s povešenimi očmi, zbegana, polna očitne bojazni, z izrazom na vse pripravljene žrtve

v licu in v postavi, kakor kdo, ki vidi, da je odbila skranja ura in da se mora zgoditi nesreča.

Taka razpoložnost je v enem hipu obšla tudi Polaneškega. Torej je stopil k njej in jo vprašal zamolklo: „Bojite se . . . Zakaj se bojite?“

IX.

Drugo jutro je prejela gospa Polaneška od soproga pismo, da se vrne tega dne, ker gre ogledavat zemljišče na drugi strani mesta.

„Misli si“, reče Polaneški, ko je pozdravil soprogo, „ta Bučinek, ki sem ga šel ogledovat, meji ob Jašmin, ki je last starega Zavilovskega. Ko sem to zvedel, sem obiskal starčka, ki se mu godi slabo, in nepričakovano sem našel v Jasminu gospoda Švirskega. Pomagal mi je pregledati Bučinek in hiša mu je zelo ugajala. Ondi je tudi lep vrt, velik ribnik in nekoliko gozda. Nekoč je bilo tam veliko posestvo, toda zemlja je razprodana, tako da je je le malo ostalo pri posestvu.“

„Lepa, zelo lepa stolica“, reče Švirski. „Dokaj sence, dokaj zraka in dokaj miru.“

„Ali kupiš Bučinek?“ ga vpraša Marica.

„Morda. Toda v tem bi ga hotel vzeti v zakup. Nastanili bi se ondí za konec poletja ter se prepričali, ali je primeren za nas. Lastnik je uverjen, da nam bo ondí ugajalo bivanje, in rad nam ga dá v zakup. Bil bi mu dal že nadavek, toda hotel sem prej slišati, kaj porečeš ti.“

Marici je bilo nekoliko žal, da izgubi družbo Bigielovih, toda ko je zapazila, da ji soproj zre radovedno v oči in da ga je volja, prebiti ostanek poletja na svojem, je izrekla, da rada privoli.

Bigielovi so jeli ugovarjati, toda ko jim je Polaneški dal razumeti, da se tiče poizkušnje s hišo, v kateri bosta bržkone z Marico stanovala vsako poletje do smrti, so bili pripravljeni priznati, da so razlogi upravičeni.

Polaneški reče:

„Jutri torej najmem hišo. Kolikor bo treba pohištva, ga dam pripeljati iz Varšave, a pojutrišnjem se lahko preselimo.“

„To pomeni, kakor bi hotela čim prej zbežati odtod“, odgovori gospa Bigielova. „Čemu ta naglica?“

Naposled je obveljal sklep, da se rodbina Polaneških preseli v Bučinek čez štiri dni. Nato so šli k obedu, pri čemer je jel Švirski pripovedovati, kako ga je bil Polaneški našel v Jašminu pri Zavidlovskih.

„Gospodična Helena je hotela“, je dejal, „naj ji naslikam portret njenega očeta, in je želela, naj bi se to zgodilo v Jašminu. Šel sem k njima, ker mi je že dolgčas za delom, a vrhutega ima ta starec kaj zanimivo glavo. Toda nič ni moglo biti. Tam imajo za dva lakta debelo zidovje, zato se vidi v sobo le slabo. Ob takih pogojih nisem hotel slikati, a vrhutega se je pojavila druga ovira. Moj model je dobil silno podagro. Zdravnik, ki so

ga bili vzeli s seboj na kmete, mi je dejal, da njegovo stanje ni dobro in da se utegne slabo končati.“

„Pomilujem gospoda Zavilovskega“, je rekla Marica, „zakaj očitno je plemenit človek. Tudi gospodična Helena je prava ubožica! Ko bi umrl, bi ostala popolnoma sama. Ali pa se zaveda svojega stanja?“

„Dà in ne — saj ga poznate — zmerom je original. Vprašajte svojega moža, kako ga je sprejel.“

Polaneški se nasmeje in reče:

„Prišedši na Bučinek, sem pozvedel, da Jašmin ni več daleč, in odločil sem se stopiti tjakaj. Gospodična Helena me je pospremila k očetu, ki je ravno molil rožni venec; ni me pozdravil, dokler ni končal poslednje češčenemarije. Potem se je jel opráščati in dejal: Z njeno pomočjo je človek mirnejši — kadar se usmili Ona, nam bo dobro, ker Njej nebeščani, dasi drugače ravnaajo po svojem, ne odreko ničesar.“

„Kakšen tip je to!“ zakliče Švirski.

Bigielova sta se spustila v smeh, gospa Marica pa je rekla, da tiči v takem zaupanju nekaj genljivega; temu je Švirski pritegnil. Polaneški pa je nadaljeval: „Potem mi je omenil, da je že čas misliti na oporoko. Nisem mu ugovarjal, kakor se godi navadno, ker mi je bilo do našega Zavilovskega. Nasprotno sem mu dejal, da je to vprašanje čisto zakonito in nikdar prezgodnje; celo mladi ljudje da imajo misliti nanje.“

„Takšnih misli sem tudi jaz“, omeni Bigiel.
 „Govorila sva tudi o mladem Zavilovskem“,
 reče Polaneški, „starčku se je močno prikupil.“

„Kajpada!“ zakliče Švirski. „Ko je zvedel,
 da sem bil v Pritulovu, me je jel takoj vpraševati
 po njem.“

„V Pritulovu ste bili?“ ga vpraša gospa
 Polaneška.

„Štiri dni, milostiva gospa“, odgovori slikar.
 „Osnovskega imam neizrečno rad.“

„In gospo Osnovsko?“

„O njej sem izrekel svoje mnenje v Rimu,
 a kolikor se spominjam, sem se izrazil o njej
 jako rezko.“

„Spominjam se tudi jaz. Bili ste zelo nevljudni.
 Kaj pa mladi par?“

„I nič. Srečen je. Onda je tudi gospodična
 Ratkovska. Zelo mila gopodična. Skoro bi se bil
 zaljubil vanjo.“

„Tu ga imamo! Toda Stanko mi je dejal, da
 ste zaljubljen v vse.“

„Neprestano, milostiva gospa. To je: nepre-
 stano sem zaljubljen v vse in zato sem vedno
 zaljubljen.“

Ko je Bigiel to zaslišal, se je nekoliko za-
 mislil in dejal: „To je najboljša pot do tega, da
 se nikdar ne oženite.“

„Žal, dragi gospod!“ zakliče Švirski. „Res
 je tako.“

Nato se obrne k Marici in reče:

„Morda vam je gospod Stanislav povedal kaj o najini pogodbi? Brž ko mi porečete, milostiva gospa: ‚Oženite se!‘ — pa se oženim! Tudi sva se že dogovorila z vašim soprogom, in zato bi hotel, da bi vi videli gospodično Ratkovsko. Imenuje se Štefka, to pa pomeni: Ovenčana. Lepo ime, kaj ne? Taka tiha, bojazljiva stvarca, ki se boji gospe Anice in gospodične Castellijeve, toda očitvidno je poštena. Ako se tiče kakšnega dekleta, si ogledam vse in si zapomnim vsako. Prišel je nekoč k meni v Pritulov berač z licem puščavnika iz Tebaide. Gospa Osnovska in gospodična Castellijeva sta se vrgli nanj s svojimi fotografskimi aparati ter ga jeli fotografirati od vseh strani, toda starec bi bil rajši prej kaj pojedel. Vdal pa se je njiju želji, češ, da prejme miloščino, toda očitvidno mu je bilo to neprijetno. Prostaki so že taki. Nobena izmed dam se ni zmenila za to, ali se vsaj ni hotela zmeniti. Ravnali sta z njim kakor s prtljago — in šele gospodična Ratkovska jima je povedala, da starca ponižujeta in mučita. To je sicer malenkost, vendar pa dokazuje milosrčnost in nežni čut. Ondi se vrti okrog nje ta gizdavec Kopovski, toda ona ni tako navdušena zanj kakor te dami, ki se zabavata z njim, ga slikata, izmišljata zanj obleko in ga oblačita; le čuditi se je, da ga ne nosita v naročju kakor punco. Ne. Sama mi je povedala, da jo Kopovski dolgočasi, in to je tudi meni všeč, zakaj on ima toliko pameti kolikor gumb na palici.“

„Gospod Kopovski“, reče Bigiel, „potrebuje, kakor sem slišal, denarja, toda gospodična Ratkovska ni bogata. Vem, da je njen oče ob smrti ostal banki dolžan vsoto, ki bi iznašala z obrestmi vred do zadnjega dne minulega meseca . . .“

„Kaj je nam do tega!“ mu seže gospa Bigielova v besedo.

„Prav praviš; to ni naša stvar.“

„A kakšna je videti gospodična Ratkovska?“ vpraša Marica.

„Gospodična Ratkovska? Lepa ni, pa je sladkega lica, blede polti in temnih oči. Skoro jo ugledate, zakaj dame pravijo, da hočejo priti semkaj nekega dne. Jaz sem jih še izpodbujal, zakaj meni je do tega, da jo ugledate.“

„Dobro!“ odgovori Marica nasmehoma. „Ugledam jo in izrečem svojo sodbo. Ali če bo ugodna?“

„Pa jo grem snubit, na mojo čast. V najhujšem primeru dobim košek. Ako reče gospodična: ‚Ne‘, pa pojdem loviti race. Proti koncu julija jih je že mogoče streljati.“

„O, to je kaj važna namera!“ reče gospa Bigielova, „žena ali race! Gospod Zavilovski se ne bi izrazil tako.“

„Čemu dolgo premišljati, kadar človek ljubi“, reče Marica.

„Prav pravite, milostiva gospa; jaz mu tudi zavidam, ne gospodične Castellijeve, dasi sem bil zaljubljen vanjo — tega ne! — toda pravzaprav to stanje, ko človek več ne misli.“

„A kaj imate proti gospodični Castellijevi?“

„Ničesar, milostiva gospa. Hvaležen sem Zavilovskemu zakaj po njegovi zaslugi sem imel svojo dobo iluzij. Zato nečem izrekati o njej nikdar nič slabega, kvečjemu takrat, ko bi kdo zahteval od mene pravičnega poročila; naj ga torej dami ne zahtevata od mene.“

„Toda kaj li?“ reče gospa Bigielova. „Morate nam pripovedovati o obeh. Blagovolite samo stopiti na verando, zakaj naročila sem ondi pripraviti kosilce.“

Črez trenutek so bili na verandi. Bigielovi otroci so se razpršili kakor raznobarvna čreda med drevjem. Bigiel je ponudil Švirskemu smodke, in Marica, uporabivši priliko, je stopila k možu, ki je stal nekoliko na strani. Dvignivši k njemu svoje dobre oči, ga je vprašala:

„Zakaj si tako molčeč, Stanko?“

„Truden sem“, ji odgovori. „V mestu je vroče, in v našem stanovanju bi se človek zadušil. Nisem mogel spati. Bučinek mi ni mogel iz glave.“

„Tudi jaz sem radovedna, kakšen je ta Bučinek, veš li? V resnici sem radovedna. Prav si storil, da si ga ogledal in najel, zelo prav.“

In pogledala ga je laskavo, toda zapazivši, da je res videti slab, je dejala:

„Mi bomo tu zabavali gospoda Švirskega, ti pa greš morda nekoliko počivat.“

„Ne . . . ne mogel bi spati“, odgovori Polanski.

V tem reče gospod Švirski:

„Danes ni niti vetriča! Niti vejica se ne gane. Pravi poletni dan! Ali vidite, prosim, da je v taki vročini in v hipih take tišine videti ves svet kakor zamišljen? Spominjam se, da je tako zmerom govoril Bukacki, češ, da je v tem nekaj mističnega in da bi hotel umreti na tak solnčni dan . . . Evo, tako sedeti na naslanjaču, potem zaspati in se zlit s svetlobo . . .“

„A ni umrl poleti“, omeni Bigiel, „nego spomladi . . . ob tako lepem vremenu. A vrhutega ni trpel, in to je glavno.“

Za trenutek umolkne, potem pa dostavi:

„Saj se je s smrtjo mogoče in treba pomiriti; to me ni nikdar jezilo — toda čemu je trpljenje — tega človeška pamet res ne more pojmiti.“

Ker mu nihče ne odgovori, strese Švirski pepel s smodke in reče:

„Toda to je stranska reč. Po obedu pri črni kavi bo mogoče najti veselejšo stvarino.“

„O Zavilovskem! Pripovedujte nam o Zavilovskem!“ zakliče gospa Bigielova.

„Zavilovski mi je všeč. V vsem, kar dela in govori, je moči spoznati njegovo odlično dušo. Sploh je nenavadno bitje . . . neizrečno bujno. V teh kratkih dneh sva se seznanila v Pritulovu nekoliko bliže in se spoprijateljila. Niti pojma nimate, kako se je prikupil Osnovskemu. Z njim, z Osnovskim, sem govoril odkritosrčno, da se bojim, ali utegne biti Zavilovski srečen s tema ženskama.“

„Ali zakaj ne?“ vpraša Marica.

„To je težko določiti, ker nima človek nič faktov. Toda to se čuti. Zakaj? . . . To so docela drugačni značaji. Vidite, milostiva gospa, vsi ti višji navdihi, ki so za Zavilovskega duša življenja, so tema damama le posoda, nekaj takega, kar so čipke na obleki, ki jo oblačijo ob posetih, dočim sicer hodijo v županu — in to je že velika razlika. Bojim se, da ga ne bosta spremljali na poletu, nego ga silili, da bi z gosjimi koraki capljaj poleg njiju — in da morda ne zamenjata tega, kar je v njem, za drobiž, da poplačata vsakdanje družtvene troške. A vendar je nekaj v njem! Ne mislim si, da bi mogla nastati katastrofa, ker jima nimam pravice kratiti dostojne poštenosti, ali lahko jima utegne nedostajati sreče. Pravim vam samo toliko: Vsi poznate dobro Zavilovskega in veste, da je kaj preprost človek, toda njegova ljubezen je za gospodično Castellijevo pretežka in preveč izključna. Vanjo polaga vso dušo, toda ona . . . ona je zmožna dajati samo delce — dà, ostalo pa bi rada ohranila za družtvene dotike, za zložnost, za obleko, za posete, za košatenje, za five o' clocky, za lawn-tennis z gospodom Kopovskim, izkratka, za oni mlin, kjer se melje življenje na otrobi . . .“

„To se ne more prilagoditi z gospodično Castellijevo in ako se ne prilagodi, tem bolje za Zavilovskega“, reče Bigiel, „toda vobče je dobro zadeto.“

„Ne“, odgovori gospa Bigielova, „to je pred vsem drugim nelepo; vi res sovražite ženske.“

„Jaz da sovražim ženske!“ zakliče Švirski, dvignivši obe roki.

„Kaj, ali ne vidite, da ste iz gospodične Castellijeve napravili navadno gosko?“

„Milostiva gospa, samo poučeval sem jo v slikanju, nikdar pa se nisem ukvarjal z njeno vzgojo.“

Gospa Marica, zaslišavši vse to, se zagrozi Švirskemu:

„To je res čudno, da ima tako dober človek tako zloben jezik.“

„V tem tiči nekoliko resnice“, odgovori Švirski, „sam čutim to in često sem se že vprašal: Ali sem res dober človek? Vendar si mislim, da sem. Zakaj ljudje so, ki zaljubljeno brodijo po blatu, in to je grdo; drugi zopet brodijo iz sovraštva, in to je tudi grdo. Toda tak Bukacki je govoril o ljudeh slabo zaradi dovtipnosti, a jaz, jaz sem pred vsem drugim blebetač, drugič pa me človek, zlasti ženska, zanima bolj nego vse drugo, in naposled me zelo jeze izprijenost, nestanovitnost in druge človeške prirojenosti. A kaj izvira iz tega? Želel bi si, da bi imele vse ženske krila; ko pa vidim, da imajo nekatere repove, od samega čudenja jamem presunljivo kričati.“

„A zakaj ne kričite enako na moške?“ vpraša gospa Bigielova.

„Kaj mi je do njih? Zlodej jih vzemi! Sicer pa so po mojem mnenju vredni več spoštovanja nego ženske.“

Gospa Bigielova in Marica sta es sedaj resno lotili nesrečnega slikarja, on pa se se je branil in nadaljeval:

„Vzemite le takega Zavilovskega in takšno gospodično Castellijevo. Trudil se je od detinstva, se boril z ovirami, mislil in mislil ter že dal nekaj svetu, a kaj ona? Pravi kanarček v kletki!... Dajo mu vode, sladkorja, ptičje trave in semena, on pa ima samo s kljunom gladiti svoje žolto perje ter gostoleti. Ali ni tako? Mi delamo neizmerno, milostiva gospa. Olika, veda, umetnost, kruh in vse, na čemer stoji svet, je naposled naše delo. To je vendar bajno delo. O tem se lahko govori, toda težko se nosi. Ali je to pristojno, ali prirojeno, da vas potiskajo od tega, ne vem, in sedaj mi ni do tega, vendar v celoti mi ostaja samo del: ljubljenje — torej znajte vsaj ljubiti.“

Njegovo zagorelo lice je ob tem dobilo izraz velike nežnosti in obenem nekakšne melanholije.

„Jaz na primer delujem za našo umetnost. Pet in dvajset let že mažem s tem čopičem po papirju ali po platnu, in sam Bog ve, koliko sem se namučil, preden sem spravil nekaj iz sebe. Sedaj pa vendar čutim, da sem osamel na svetu kakor kol v plotu. Ali kaj hočem? Da bi mi Bog dal za ves ta trud pošteno žensko, ki bi me vsaj nekoliko ljubila ter bi mi bila hvaležna za mojo ljubezen.“

„Torej zakaj se ne oženite?“

„Zakaj?“ odgovori Švirski nekamo ježno. „Ker se bojim, zakaj le ena izmed deseterih žensk res ljubi, dasi nimate drugega posla.“

Nadaljnji razgovor jim ustavi prihod gospoda Plavicekega z gospo Maškovo, ki je bila v gubasti temnomodri, belopikasti obleki videti od daleč kakor metulj. Gospod Plavicki je bil videti kakor drugi metulj. Približavši se hodniku, je zaklical:

„Ugrabil sem gospo Maškovo in prišel z njo semkaj. Dober večer, častita družba! Dober večer, Marica! Peljal sem se k vam v kočiji, pa sem ugleдал, kako stoji milostiva gospa na balkonu — vzel sem jo torej s seboj, in prišla sva peš. Kočijo sem odposlal, ker si mislim, da me daste odpeljati.“

Navzočni so jeli pozdravljati gospo Maškovo, ona pa je, vsa rdeča od izprehoda, snemala klobuk s plavih las in vesela pravila, da jo je gospod Plavicki res siloma odvedel, zakaj pričakovala je moža in ni bila namenjena zapustiti hiše. Gospod Plavicki jo je tolažil, češ, da soproga, ko je ne dobi doma, takoj ugame, kje je in da se zato ne bo hudoval, ker tu vendar ni prostor, kjer bi ljudje blebetali brez vzroka (— tukaj je jel zapenjati svoj beli telovnik z izrazom človeka, ki se ne bi čudil, ko bi o njem nastalo takšno blebetanje) nego kraj na kmetih, ki ima svoje pravice ter dovoli, da se človek ne ozira na etiketo.

Po teh besedah sleparsko pogleda gospo Maškovo, si pomane roke in doda:

„He, he! Torej bivanje na kmetih ima svoje pravice... Dobro sem povedal: Ima svoje pravice, zato nič ne preseza bivanja na kmetih.“

Gospa Maškova se je smejala ter čutila, da ji to pristuje in da jo utegne kdo občudovati. Toda Bigiel, ki je sam resno premišljal in zahteval od vsakogar logike, se obrne k Plavickemu in reče:

„Ako nič ne preseza bivanja na kmetih, zakaj poleti nečete iz mesta?“

„Kaj pravite?“ vpraša gospod Plavicki: „Zakaj nečem iz mesta? Hotel sem iti v Karlove vare, toda...“

Za trenutek umolkne. Pozabivši, kako je ravno kar dal razumeti, da bi mlado žensko še mogel spraviti ljudem v zobe, pogleda mračno-vdano predse in reče:

„Kdo bi se še menil za to peščico let življenja, do katerih ni dosti niti meni, niti komu drugemu?“

„Tu ga imate!“ zakliče Marica veselo. „Ako ne pojde oče v Karlove vare, pa bo pil Mühlbrunn pri nas v Bučinku.“

„V kakšnem Bučinku?“ vpraša Plavicki.

„Kajpada, treba je naznaniti veliko novico.“

In jela mu je pripovedovati, da je Polaneški poiskal Bučinek, ga najel in da ga bržkone tudi kupi ter da se čez štiri dni preselita z možem v ta Bučinek za vse leto.

A gospa Maškova, začudena poslušajoča to novico, je uprla oči v Polaneškega, zrla vanj nekaj časa in ga vprašala:

„Torej nas res zapustite?“

„Dà!“ ji odgovori Polaneški nekamo zlobno.

„Aa!“

In še trenutek ga je gledala s pogledom takega človeka, ki ničesar ne umeje in povprašuje: Kaj pomeni vse to? Ker pa ni dobila odgovora, se je obrnila k Marici in se pričela malomarno razgovarjati z njo.

Tako se je vedla po predpisu etikete, da je edino Polaneški mogel spoznati, kako je novica o Bučinku predrila to odejo, ki je tvorila nekakšno skorjo na njenih možganih in ji docela zatopila občutnost. Ugenila pa je, da se to tiče le nje in da ta nagla preselitev more biti v zvezi z njo. Ta resnica se je vsak hip kazala jasneje — in njeno hladno lice je dobilo še hladnejši izraz. Zdelo se ji je, da je Polaneški storil nekaj docela nasprotnega temu, kar je smela po pravici pričakovati od njega, in da se je pregrešil težko ne le zoper njo, nego proti vsem obzirom, ki jih je človek v izvestnih krogih dolžan ženski. In bilo je tako značilno za vso njeno dušo, da jo je to zbolelo bolj nego njegov odhod. V izvestnih razmerah zahtevajo ženske tem več obzira, čim manj pravice imajo do njega, a tem več spoštovanja, čim manj so ga vredne, zakaj tega jim je treba, da varajo same sebe; prav tako jim zaslepljenost, nežnost ali komedijantstvo moških priznava vse, česar zahtevajo — vsaj deloma. V tem zmislu je bila selitev čez nekoliko dni na prav nasprotno stran mesta nekakšno brezobzirno na-

znanilo, da so razmere raztrgane. Nezvestoba ima takšna naznanila a posteriori ter se zmerom zateka k njim, zakaj na svetu ni zgleda, da bi bila razmera, osnovana na izneveritvi, stalna. Toda to pot je robatost presezala vse meje, in ta setev je prezgodaj obrodila primerno žetev. Misel gospe Maškove, že od rojstva le malo čila, ni potrebovala prevelikega navora za zaključek, da se to, kar jo je doletelo, imenuje naravnost preziranje.

Polaneški si je mislil obenem:

„Kako neizmerno me prezira!“

Oba se v tem hipu nista zavedala, da je bilo to v najugodnejšem primeru le vprašanje časa.

Ali gospa Maškova se še ni odrekla nadi, da utegne to biti nekak nesporazumek, nekakšna začasna jeza, nekaka razdraženost fantasta, nekakšno razvnetje, ki si ga ni mogla pojasniti, izkratka: nekaj takega, kar more biti manj odločilno, nego se zdi na prvi pogled. En razgovor, ena beseda, izrečena o pravem času, ji še lahko pojasni vse. Ker je mislila, da tudi Polaneški čuti potrebo takega razgovora, mu je sklenila dati takšno priliko.

Po čaju se je jela ravnati domov. Pogledavši Polaneškega, je dejala:

„Sedaj moram naprositi enega izmed vas, gospodje, da me spremi domov.“

Polaneški vstane. Utrujeno, a obenem ježno lice je bilo videti, kakor bi dejalo gospe Maškovi: „Ako le hočeš zvedeti čisto resnico, pa jo zveš.“ Toda Bigiel jima zdajci prekriža račune, rekoč:

„Večer je tako krasen, da vas lahko spre-
mimo vsi.“

In to se je tudi zgodilo. Gospod Plavicki, ki se je danes smatral za viteza gospe Maškove, ji je jako galantno podal roko in jo vso pot zabaval z razgovorom, tako da ni imela prilike izpregovoriti niti besedice s Polaneškim, ki je spremljal gospo Bigielovo. Šele pred vrati mu je želela lahko noč.

Te besedici „lahko noč“, ki ji je spremljal nežen stisk z roko, sta bili novo vprašanje — brez odgovora. Polaneškemu je bilo celo po volji, da mu ni bilo treba dajati pojasnila. Saj bi bil oni, ki bi ga ji bil mogel dati, nejasen in neprijeten. Gospa Mašova je že sedaj budila v njem toliko duševne odpornosti kolikor telesne strasti, in iz obeh teh vzrokov je sodil, da bi jo imel preblizu, ko bi ostal še dalje v Bigielovi hiši. Sicer je poiskal Bučinek in ga vzel v najem zlasti zato, ker morajo prožni značaji, kadar se slučajno močno stisnejo, po nagibu nekaj storiti, najsi njih ravnanje ni v neposrednji zvezi s tem, kar jih stiska. Ni pa se dovolj zavedal, da je beg pred nevarnostjo enak vrnitvi na pot poštenosti ali vsaj stezica do nje; sedaj se mu je zdelo, da je to že prepozno in da je stvar že izgubljena za vselej. „Čas je bil, da sem zbežal“, si je dejal. Sedaj je to le egoizem živali, ki si, preplašena z enega ležišča, poišče drugo. Izneverivši se prej Marici, se sedaj izneverja gospe Maškovi iz bojazni, da bi ta raz-

mera z njo ne bila premučna, toda izneverja se ji na enako podel kakor na sirov način. To je zgolj nova podlost, ki jo zvršuje kot obupnež, prepričan, da končno vendarle pade v prepad, naj se trudi, kolikor se hoče.

Na dnu teh misli se je skrivalo neizmerno čudenje. Ako bi se bilo to pripetilo komu drugemu, ki je znan za lahkoživca, bi bil samo zamahnil z roko ter sodil, da je doživel eno veselo epizodo več. Polaneški je vedel, da bi mnogi zrl na to stvar prav takisto. Toda on je bil ustvaril v sebi načela, jih imel, sedaj pa se je prevrnil z njih višine in zato je bil njegov padec tolikanj večji. Mislil si je sedaj: Tako torej naposled nič ne reši vsega, po čemer sem hrepenel doslej in k čemur sem došel. Človek si zlomi vrat z načeli prav tako, kakor ne bi jih imel. A ta stvar se mu je zdela naravnost neumevna. Čemu? Iz kakega vzroka? Na to vprašanje ni našel odgovora. Ko je bil prej prelomil palico nad svojo poštenostjo in častjo, je jel sedaj dvojiti o svojem razumu, zakaj čutil je, da tu nečesa ne more pojmiti in se obvestiti o njem.

Čutil se je pognanega v duševno puščavo kakor človek, ki ne more ničesar najti, niti naklonjenosti do žene. Zdelo se mu je, da je tedaj, ko je bil ugonobil v sebi človeške lastnosti, ugonobil tudi sposobnost in pravico, da jo ljubi. Na nič manjše čudenje ni zapazil, da v globini svojega srca tudi po svoji krivdi goji nekakšno odpornost zoper njo. Doslej še ni bil storil nikomur nič žalega,

torej ni mogel vedeti, da človek navadno čuti odpor, dà, celo sovraštvo do onega, kateremu dela krivico.

V tem se je družba poslovila od gospe Maškove in se vrnila domov. Marica je šla sedaj z možem, toda ker je mislila, da se ukvarja z računi, o nakupu Bučinka in ker je vedela, da se ob takih prilikah ne daje rad motiti, je stopala molče. Večer je bil tako topel, da so po vrnitvi še ostali na balkonu. Bigiel je jel pridrževati Švirskega črez noč, šaloma govoreč, da tak Herkul ne bo imel prostora v njegovem koleslju poleg gospoda Plavickega. Polaneški, ki mu je tudi ugajala navzočnost tujega človeka, je takisto prigovarjal Švirskemu, naj ostane.

„Ostanite“, mu je dejal, „jutri zarana pojdem v mesto, pa greva skupaj.“

„Rad bi že zopet slikal“, odgovori Švirski. „Jutri sem se hotel takoj poprijeti dela, toda na ta način ne bom sposoben za delo.“

„Ali morda izdelujete kaj, kar mora biti do-
delano o določenem času?“ vpraša Marica.

„Ne, milostiva gospa, toda človek izgubi spretnost. To je takšno rokodelstvo, pri katerem človek ne sme nikoli počivati; izgubil sem že toliko dni s klatenjem na Pritulov, pa zopet semkaj k vam, in barve se mi v tem suše.“

Obe gospe sta se spustili v smeh, da tako govori sloveč mojster, ki mora vendar biti prost bojazni, da bi pozabil slikati. Toda Švirski jima odgovori:

„To se le tako zdi, kadar dospe človek do izvestne popolnosti, da jo ima stalno. Toda človeški organizem je čudna stvar; človeku je treba samo izbirati: iti naprej ali nazaj. Ne vem, ali je tako v vsem, toda v umetnosti si človek ne sme reči: Sedaj sem na vrhuncu, človek ne sme obstati. Kadar ne slikam teden dni, ne izgubim le gibčnosti v rokah, nego nimam tudi veselja do dela. Roka postane okorna — to še umejem! — toda pri tem se otopi tudi moj umetniški čut, otopi celo nadarjenost. Mislil sem si, da je tako samo v mojem pozivu, zakaj v njem ima ogromen pomen tehnika, toda pomislite, ta Šniatinski, ki piše za gledališče, mi je dejal prav tisto. A kaj pomeni tehnika v slovstvu? Tu gre le za to, da je človek ne bi imel, ali da bi je vsaj ne bilo videti, a vendar je govoril tudi on, da ne sme stati, da gre nazaj ali naprej, kakor nanese napor. Služiti umetnosti — kako lepo se glasi to! Oh, kakšna pasja služba je to, v kateri ni nikdar počitka, nikdar miru! Ničesar nego žulji in strah! Kdo vé, ali je to že usoda vsega človeškega rodu, ali smo le mi taka ogoljena bitja?“

Švirski še doslej ni bil videti kakor ogoljena figura in tudi ni rabil patetičnega tona, stokajoč o svojem rokodelstvu; toda v teh njegovih besedah in v tej mimiki je tičala nekaka odkritosrčnost, ki ga je delala zanimivega. Trenutek pozneje je vzdignil pest in se pogrozil mesecu, ki se je bil ravno kar pokazal nad gozdom, in zaklical na pol veselo, na pol zlobno:

„Takšen licman! Ko se je naučil sukanja okrog zemlje, pa se že zaveda svoje umetnosti. Da imam en tak trenutek v življenju!“

Gospa Marica se spusti v smeh, dvigne oči v smeri roke Švirskega ter de:

„Le nikar ne stokajte. Ne le umetniki ne smejo stati. Naj se izdeluje slika, ali človek lika samega sebe, to je eno; delati je treba vsako uro, zakaj drugače bi bilo slabo.“

„Treba je mnogo delati“, omeni Plavicki vzdihoma.

Ona pa je nadaljevala, iščoča z velikim trdom ugodno primero in pri tem dvigajoča obrvi:

„Vidite, ko bi kdo bodisi dejal le za trenutek: Dovolj sem moder in dovolj dober, pa bi že to samo ne bilo niti modro, niti dobro. Zdi se mi, da mi vsi plovemo po nekaki globini, nekamo v boljšo krajino, toda kdor hoče počivati in neha gibati roke, tega vleče svoja teža na dno.“

„Fraza!“ reče zdajci Polaneški.

Ona pa odgovori, zadovoljna z izborna svojo primero:

„Ne, Stanko! Kakor te imam rada, to niso fraze.“

„Samo ko bi človek mogel zmerom slišati take fraze“, reče Švirski živo. „Popolnoma prav govorite, milostiva gospa.“

Toda Polaneški je bil v samem jedru tudi prepričan, da govori Marica prav — a vrhutega se je v tej temi, ki je bila okoli njega, jelo nekaj

žariti kakor svetilnica. Saj je bil prav on tisti, ki si je dejal: Dovolj moder sem, dovolj dober — utegnem si počiti — prav on je pozabil na neizogibno potrebo neprestanega truda, on je nehal delovati z rokami nad globino, in takoj ga je svoja teža vlekla na dno. Temu je res bilo tako. Vsa ta visoka verska in npravna načela, ki si jih je bil osvojil, je zaprl v svoji duši tako, kakor je zapiral z zapahom denar, ter je napravil iz njih mrtev kapital. Imel jih je sicer, toda le v zalogi. Pogreznil se je v zaslepelost lakomnika, ki se raduje nakopičenega zlata, sam pa živi kakor siromak. Imel ga je, toda ni živel ob njem; zaupal je svojemu bogastvu, pa si predstavljal, da so računi njegovega življenja končani in da si že lahko počije. In sedaj se je pričelo nekako svitati v tej noči, ki je bila okoli njegovih misli, in iz sence se je jela nagibati k njemu še meglena in nerazločna resnica, da računi ne morejo biti nikdar sklenjeni in da je to ogromno, vsakdanje in neprestano delo, ki se konča, kakor pravi Marica, šele tam, nekje na drugem, boljšem svetu . . .

X.

„Dragi moj gospod, zakaj se ne oblačite tako kakor gospod Kopovski?“ je dejala gospa Broničeva Zavilovskemu. „Nitečka seveda ceni bolj vaše pesmi nego vso obleko na svetu, toda niti ne verjamete, kakšno estetično dete je in kako je zve-

dena tudi v tej stroki. Včeraj je sirota prišla k meni ter me vprašala s tako lepim izrazom na obličju, da bi se bili kar raztopili, ko bi jo bili videli: „Teta“ — me je vprašala — „zakaj nima gospod Ignacij zarana flanelne obleke? Taka obleka se vsem jako prilega“. Pripravite si nekaj podobnega, tega bo zelo vesela. Vidite, da ima tudi Joža Osnovski takšno obleko — ima celo več takih oblek, zato pa je tako zaljubljen v Anico. To je sicer malenkost — vem! — toda ženskam je močno po volji, ako se moški ozirajo na njih želje. Ne morete si niti predstavljati, kako ji nič ne uide. V Scheveningu hodijo vsi dopoldne v taki obleki, in bilo bi ji neprijetno, ko bi si kdo mislil, da ne pripadate k družbi, ki vé, kako naj se oblači. Vrl človek ste, pa si tudi kupite takšno obleko — kaj ne? Kupite jo njej na ljubo ter mi ne zamerite, da govorim o tem, kar ima Nitka rada.“

„Oh, zelo rad, milostiva gospa“, reče Zavilovski.

„Kako vrl človek ste! Toda kaj sem še hotela reči! Aha! Tudi še lep usnjat popotni kovčeg. Nitka ima zelo rada lepe kovčege pri gospodih, in na tujem sodijo vsakogar, ki ga vidiijo, takoj po njegovi zunanosti . . . Včeraj — pravim vam to odkritosrčno — sva si ogledali kovčeg gospoda Kopovskega. To je pač okusna in lepa reč . . . kupil ga je v Draždanih. Nitki je bil močno všeč. Oglejte ga in kupite si kaj podobnega. Oprostite,

da se vtikam v to, toda to je malenkost. — Vidite, Nitko poznam kakor ženske sploh. Z njo izhaja človek najlaže, ako ji ustreza v malenkostih. Kadar prihajajo v poštev važne reči, se odreka vsemu. Čuli ste že gotovo, kakšni ženini so se ji ponujali, toda izbrala si je vas. Zato ji izkazujte hvaležnost vsaj v drobtinah. Morda ste zapazili kot psiholog, da imajo značaji, sposobni velikih žrtev, v vsakdanjem življenju radi, ako jim človek ustreza, ker se ob izjemnih prilikah kažejo takisto požrtvovalne.“

„Milostiva gospa, morda doslej še nisem mislil na to.“

„O, gotovo je temu tako, in prav tak je Nitkin značaj. Ne morete še pojmiti, kakšen značaj je to, dasi bi imeli vedeti že zato, ker si je izbrala vas. Toda vi moški ne morete začutiti ozadja otenjav! Samo ko bi prišlo do kakega važnega posla, bi spoznali, da v njej ne tiči niti kapljica sebičnosti. Bog naj jo ohrani vsake izkušnje, toda ko bi prišlo do česa, tedaj se uverite!“

„Milostiva gospa“, odgovori Zavilovski nekamo živahno, „vem, da cenite Nitko, toda niti vi ne mislite o njej tako dobro kakor jaz.“

„Oh! Kako vas imam rada, kadar govorite tako!“ zakliče gospa Broničeva radostno. „Dragi moj gospod! Ako je tako, naj vam ‚mama‘ še nekaj šepne na uho: Strastno rada ima pri gospodih črne svilnate nogavice, toda svilnate morajo biti. Zapomnite si to! Ko jih le pogleda, že razloči,

kaj je svila in kaj fil d' Écosse. Moj Bog! Ne mislite si, da se hočem vtikati v vse. Nihče se ne ve tolikanj umikati kakor jaz. Ali Nitka naj si nikdar ne misli, da vi morda v kateremkoli oziru niste enaki drugim. Kaj hočete? Dobite pravo umetnico, ki hoče, da bi bilo lepo vse, kar je okoli nje. Sicer pa ne bo tako ubožna, da ne bi imela pravice do tega. Kaj mislite?“

Zavilovski potegne zapisnik iz žepa in reče:
„Zapišem si vaše nasvete, da česa ne pozabim!“

V njegovih besedah je bila senca ironije. Gospa Broničeva ga je kaj pogostoma dražila s svojim klepetanjem in z načinom svojega izražanja ter zlasti s svojo očitveno zaljubljenostjo v reči površnega razkošja. Žalilo ga je zlasti pri njej nekakšno povznašanje z značajem. Ker ni vedel, kakšne gradove je bila sezidala na imetje starega gospoda Zavilovskega, ni mogel nikakor razumeti, kako je mogla delikatna ženska govoriti tako breztaktno z njim o zahtevah Nitkinih, ko sta se pomenkovala o načinu bodočega življenja. Prej si je bil mislil, da bo naravnost narobe, da te ženski ne bosta kazali preveč domislekov in nežnosti, a to je bila njegova prva prevara. Na drugi strani ga je bolela neokusnost, s katero je gospa Broničeva naštevala skoro vsak dan, kakšne ženine bi bila utegnila dobiti Nitka, katerim pa se je odrekla njemu na ljubo. Toda do česa podobnega pa še ni bilo prišlo. Zavilovski ni bil napuhnen, ni pa tudi nosil glave niže, nego je bilo treba, in s tem,

kar je tičalo v njem, se ni smatral za slabšega, nego celo za boljšega ženina, nego je tale Kopovski ali ti različni Colimaçaovi, Kanafaropuli in njim podobne ležnive operetne figure. Jezilo ga je že to, da ga jim je primerjala, a to še njemu na neuspeh. Goječ v duši ljubezen in poezijo, je sodil, da ima to, česar niti pozemeljski knezi nimajo vsekdar. Kakšno bo njegovo praktično življenje z Nitko, na to doslej še ni bil mislil, ali pa je bil mislil le splošno. Toda ker je čutil v sebi moč in ker je bil pripravljen, da se spusti v borbo z vsako usodo, je upal, da bo plodno. Dogovarjati se o tem življenju ni bil namenjen, in ko je gospa Broničeva razodevala podobno voljo, se je moral premagovati, sicer bi ji bil rekel, da se mu zdi to plitvo.

Švirski bivaje v Pritulovu, je nekoč izrekel kaj čudno sodbo, da ljubezen ni popolnoma slepa, pač pa boleha za 'daltonizmom'. Zavilovski je sodil, da je imel slikar pri teh besedah v mislih Osnovskega, in niti na misel mu ni prišlo, da je tudi on takšen tip človeka, ki boleha za to boleznijo. Oslepel pa je le glede gospodične Linete — razen nje je gledal in zapažal vse še bistreje nego navadno. In vse, kar je zapažal, ga je polnilo s čudenjem. Ne govoreč o prisposodobah, ki so se tikale gospe Anice, njenega Jožeta in Kopovskega, je zapazil na primer, da se njegove razmere do gospe Broničeve menjavajo in da je dokaj manj cenila njegovo osebo, njegova dela,

njegov talent odtedaj, ko je postal njen sorodnik, ko je postala z njim krotka in zaupna kot s svojim bodočim sorodnikom in bodočim ženinom Nitkinim. To je bilo sicer še nevidno navadnim očem, toda Zavilovskemu je bilo jasno; samo tega si ni mogel pojasniti, zakaj je tako. Šele prihodnost ga je imela poučiti, da vsakdanji značaji, kadar se srečajo z višjimi ljudmi ali s stvarmi, že s tem, da se zaupno seznanijo z njimi, izgube spoštovanje do njih, kakor bi nehote razodevali, da se je to, kar jim je postalo bližje, moralo pokvariti z njih plitkostjo in praznoto in da torej ni moglo ostati visoko. Gospa Broničeva mu je zbudjala čimdalje večjo ukano. Dražil ga je oni Teodor, ki ji je svetoval tako dobro in ji moral, ako je nanese tako, s svojo zagrobno veljavo obraniti marsikateri korak. Napolnjeval ga je s čudenjem nekakšen ptičji dvom te duše, ki se je razvnela z vsem, kar je dobro in lepo, in hitro nato izpremenila vse v neobvezne in prazne besede.

Čudil se je naposled tudi temu, kako močno je bila sovražna ljudem. Gospa Broničeva, ki je kazala tolikanj pokorščine staremu Zavilovskemu, je govorila kaj nelaskavo o njem za njegovim hrbtom; gospodične Helene kar ni imela rada, o gospe Kraslavski in gospe Maškovi se je izražala z večno ironijo, v svoji sodbi o Bigielovih je bila malenkostna, zlasti pa ji je bila trn v peti gospa Polaneška. Hvalo, ki so jo peli Marici Švirski, Zavilovski in Osnovski, je poslušala tako zlobno, kakor

bi ta hvala obenem žalila gospodično Castellijevo. Zavilovski se je prepričal, da nima gospa Broničeva res nikogar rada na svetu razen „Nitke.“

Toda prav ta njena sodba o njej je razodevala vse njene nelepe lastnosti. Doslej ni umel, da so taki zavistni in nedopustni občutki, ki ne odpirajo src ljudem, nego jih pretvarjajo v zaprto in malomarno, le dvoglavno sebičnost in da utegne biti taka sebičnost enako sirova in neobčutna kakor enoglavna. Sam je ljubil Lineto iz vse duše in ker je bil boljši in prizanesljivejši, odkar se je bil zaljubil vanjo, je sodil, da bitje, ki ljubi v resnici, ne more biti v svojem jedru zlobno — in v imenu vzajemne ljubezni je odpustil gospe Broničevi njene nedostatke.

Zato pa ta bistri opazovatelj v razmerah do Linete ni opazil ničesar. Močnejše moške duše doživijo zaraditega toliko nesrečnih prevar v ljubezni, ker oblačijo ljubljeno ženo z vsemi svojimi žarki, pa se ne zavedajo, da je ta zarja, ki osvetuje, njih zarja. Tako je bilo tudi z Zavilovskim. Gospodična Lineta se je od dne do dne bolj privajala njemu in svoji nevestini nalogi. Misel, da jo je odlikoval, povišal nad druge, da si jo je bil izbral in se zaljubil vanjo, ta misel, ki je neprestano kakor živi vir pomirjala nje sebičnost in ponos, je jela izgubljati mičnost, novost in se je povsakdanjila. Vse, kar je bilo mogoče pridobiti iz nje v njeno hvalo, je bila že pridobila s pomočjo gospe Broničeve. Občudovanje javnosti je bilo, kakor se je izrazil Švir-

ski, takisto zastarelo, in kip je bil sedaj tako blizu njenih oči, da ni umela celote, nego je jela odkrivati pege na marmorju. Časih se je spričo vpliva tuje sodbe ali občudovanja še spomnila in zavedela njegovih razmer, toda ob tem jo je obhajalo čudenje, da je ta človek, ki ji ves preprost in zaljubljen gleda v oči in čaka vsak njen migljaj, oni Zavilovski, zaradi katerega celo Švirski maje glavo in ki ga ima celo Osnovski za znamenito osebo. Saj bi ga lahko vsak trenutek poslala po zrele jagode, ali po prejo. In ta zavest ji je povzročala izvestno prijetnost in zaradi nje ji je bil že neizogibno potreben. Čudila se je moči, ki jo je imela do njega, in mu je odkritosrčno izpovedala svoje vtiske.

Nekoč sta dospela na vlažno livado. Tedaj se je Zavilovski vrnil in ji prinesel vrhnje črevlje. Nato je pokleknil pri jelši ter jih natikal na njene noge, ki jih je pri tem poljubljal. Ona je dejala, zroča na to sklonjeno glavo ob svojih nogah:

„Imajo vas za velikega človeka, vi pa mi obuvate vrhnje črevlje.“

Zavilovski je dvignil k njej oči in, ginjen po situaciji, odgovoril veselo, klečeč pred njo:

„Ker vas neizrečno ljubim!“

„To je dobro, toda radovedna sem, kaj bi rekli ljudje?“

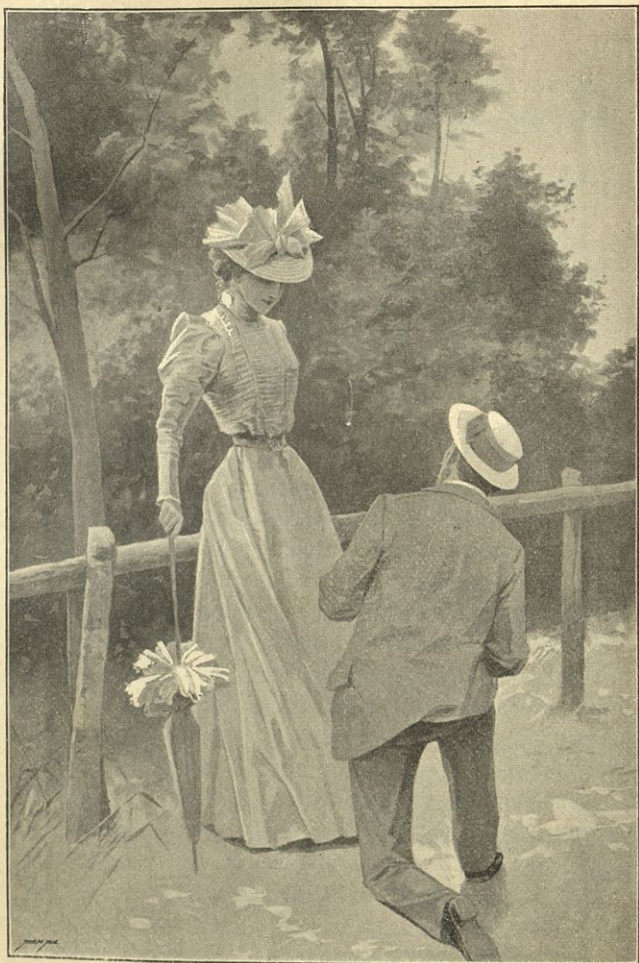
To vprašanje, kakor je bilo videti, jo je zanimalo najbolj. Zavilovski pa se je začel z njo pričkatati zato, ker mu je bila rekla „vi“, in ni

zapazil, da je bila v tem njenem: „To je dobro“ nekakšna razmišljenost, s kakršno govorimo o malovažnih ali preznanih rečeh.

S podobno polovično pozornostjo je poslušala to, kar ji je govoril dalje, češ, da ni ošaben in da se ima za navadnega človeka, pač pa ceni svoj posel in da smatra za največjo srečo prav takšno življenje, v katerem je mogoče služiti vzvišeno in ljubiti preprosto. Zavedajoč se te sreče, jo je objel okrog pasu, da bi imel to svojo preprosto ljubezen kar najtesneje na srcu. Ker je pa pri tem štrlela njegova naprej moleča brada še bolj naprej, kar se je zgodilo vsekdar, kadar je govoril ginjen, ga je jela Castellijeva prositi, naj se tega odvadi, češ, da daje to njegovemu licu sirov izraz, ona pa ima rada okrog sebe vesele obraze. Pri tej priliki mu je tudi omenila, da je včeraj, ko jo je bil vozil po ribniku, utrujen dihal preglasno vpričo nje. Toda ni mu baje hotela povedati takoj, kako jo je to delalo nervozno. Nervozno jo dela sicer marsikaj, vendar ne tolikanj, kakor če se kdo vpričo nje utruji in glasno sope.

Pri teh besedah si je snela klobuk in si začela s pahljačo hladiti lice. Vetrič se je igral z njenimi svetlimi lasmi in v zeleni senci jelševja, ki ga je tupatam osvetljevalo solnce, čigar žarki so prodirali skozi listje, je bila videti kakor pri-kazen. Zavilovskega je kar opajal ta pogled in v njenih besedah je občudoval le mičnost razneženega otroka. Morda je bilo v njih še kaj več, toda

(Str. 201.) „Imajo vas za velikega človeka, vi pa mi obuvate vrhnje črevlje.“

iskal ni ničesar več in tudi ni našel, prav zaradi tega ne, ker je bila njegova ljubezen preprosta navzlic vsej moči.

Preprostost pa vendar ne izključuje poleta. Gospodična Nitka se je bila res nalik pajčevini poprijela kril ptiča, ki jo je nehote odnašal v višine, kjer je lahko začutiti vsako srečno genutje, vse pojmiti, vse razumeti in kjer se mora misel celo truditi, da izraža občutke. A iz gospodične Linete se je naredil tak „lenuh“. Sama je bila nekdanj tako govorila svojemu krilatcu, ki mu to pot ni pršlo v glavo, da ji ona višina provzroča zgolj omotico in utrujenost.

Dogajalo se je sedaj čimdalje pogosteje, da je imela občutke kakor otrok, ki ga čaka težka naloga, kadar se je prebudila zarana in premišljala o tem, da se bo treba srečati z ženinom in se od jutra do večera ravnati po njegovi visoki pesmi. Sicer je že opravljala to nalogo; že je bila izpovedala kolikor toliko vse, kar so jo bili naučili, in slutila je, da ji poroka prinese počitnice. Imela je že dovolj teh svojih in tujih domislekov, teh originalnih definicij, teh dobro zadetih odgovorov, s katerimi se je odlikovala v družbi. Naposled je čutila, da zaloga že pohaja in da je v vodnjaku že videti dno. Preostajalo ji je še nekakšno umetniško čutenje, a ta zoprni „gospod Ignacij“ je mogel vendar biti zadovoljen s tem, da mu je časih pokazala tu obširno livado, tu kosček gozda, tu krajec polja z rumenim žitom, kakor razprašenim v svetlobi,

in dejala: „To je krasno! To je krasno!“ To je bilo lažje. Sicer ni dobival dovolj besed in čudenja, koliko globoke umetniške duše se skriva v tej kratki opomnji: „To je krasno!“, vendar, ako je temu tako, je hotel nekaj več — toda čemu jo je v razgovoru, v občutkih in v načinu ljubezni silil k takemu trudu brez smotra? Če pa je ni silil in če je došlo do tega brez njegove vednosti, je bilo tem huje zanj, da ni vedel niti tega, ker je bil pò naravi tako top. „Naj torej govori s Štefko Ratkovsko.“

Temu nasproti pa s Kopovskim ni bilo treba imeti nobenega truda, in zato je bila njegova družba gospodični Castellijevi pravi počitek. Razveselila se je, ko ga je ugledala; njegov prihod ji je privabil smeh na lice in jo navajal k šali. Polaneški je bil sicer nekoč ljubosumen na Kopovskega, toda Zavilovskemu, ki je živel dokaj bolj izključno duševno življenje ter je zategadelj meril vse s čisto duševno mero, še niti ni prihajalo na misel, da bi mogla deklica, tako navdušena in takò modra, kakor je bila Nitka, le za trenutek zreti na Kopovskega drugače, nego na predmet za veselo šalo, in takšno vedrilo si je dovoljevala zmerom. Saj se je bila celo sama gospa Broničeva ob vsej površnosti svoje duše, razljutila ob sami misli na to, da bi dala Nitko Kopovskemu. Kar je videl Zavilovski med njim in gospo Anico, mu ni služilo v pouk; imel je svojo Nitko za nasprotni tečaj gospe Anice. Nitka si je bila vendarle izbrala njega, on je bil prava antiteza Kopovskemu. Že to samo je odprav-

ljalo vsako dvojbo. Kopovski je zabaval Nitko, ona ga je slikala ter imela z njim take razgovore, da se Zavilovski ni mogel načuditi, ker ni zaspala ob teh, da je zbijala z njim šale, ga sledila z veselim pogledom — toda le zato, ker je bila še otrok, ki je moral imeti vsak hip svoje zabave ali celo razbrzdanosti. Zato pa ni nihče videl bolje njegove brezmejne gluposti in nihče ni tako pogostoma govoril o njej. Kolikokrat se ji je bila že rogala vpričo Zavilovskega! . . .

Vendar vse oči niso zrle na to zabavo enako. Sosebno jo zrla nanjo drugače gospa Anica, ki je časih rekla možu naravnost, da Castellijeva koketira s Kopovskim. Tudi Jožetu se je časih zdelo, da je temu tako, in mikalo ga je že, zapoditi Kopovskega iz Pritulova, ali Anica mu ni hotela pritegniti. — „Ker se poteza za Štefko, nimamo pravice, da bi tako bedni deklici kvarili srečo.“ Osnovski celo te nežne Štefke ni privoščil Kopovskemu; ker pa ubožica ni imela premoženja in ker si je Anica želela, da bi se ta poroka uresničila, ji ni smel nasprotovati.

Zato pa ga je polnilo s čudenjem in z nejevoljo vedenje Castellijeve. „Ko ima takega Ignacija, še koketira s temu oslom — temu je res treba, da je človek prava punca brez duše“. Izpočetka tega ni pojmil. Domišljal si je, da se je bila Anica morda zmotila; zato je jel pozorneje opazovati deklico in ker ne glede na svoje razmere do soproge ni bil glup človek, je zapazil marsikaj, kar ga je močno

vznemirilo glede na prijateljstvo, ki ga je gojil do Zaviļovskega. Ni sicer dopuščal, da bi prišlo do kakšnega dogodka, ki bi bil izpremenil položaj, toda vpraševal se je, kakšna bo Ignacijeva bodočnost z ženo, ki ga ceni tako malo, ki je duševno razvita tako slabo, da ji ni le zabavna družba takega brezglavnega gizdalina, nego si ga celo dovoljuje vabiti in mamiti. „Anica sodi vsakogar po sebi“, si je mislil Osnovski, in res se je zmotila, češ, da ima Castellijeva globlje občutke; to je marioneta, ki je že ne prebudi nič več, ker sta imeli vpliv nanjo taki duši, kakršni ste Anica in Ignacij.“ Tako je ta nesrečni človek bolan za daltonizmom, na eni strani odkrival resnico, na drugi pa se pogrezal v še večjo blodnjo. Na Castellijevo pa je zrl vsak dan pozorneje in ni ga stalo mnogo truda prepričanje, da je v razmerah te idealne „Nitke“ proti Kopovskemu sicer šala, da je dokaj pričkanja, zdražbe, dà, tudi roganja, da je pa tudi taka nepremagljiva slabost in taka milina, s kakršno vplivajo na ženske z dušo modistkino lepi in lepo opravljeni mladeniči. Fenomenalna glupost Kopovskega, se je zdelo, je celo kar rasla na svežem zraku, zato pa je tu solnce pozlatilo njegovo nežno polt, po čemer so postale oči še izraznejše, zobje bolj beli, brki svetlejši in jasnejši od svile. Res je žarel ne le od mladosti in miline, nego žarelo je tudi njegovo perilo, njegove ovratnice in izbrana, toda obenem preprosta obleka. Zarana, ko je bil opravljen zaradi lawn-tennisa v

angleški flanel, je kar dehtela od njega jutranja svežost. Lice mu je bilo mehko in obenem takšno, kakor bi ga bil izrezljal kipar; odlikovalo se je z nežno mehko tvarino — in kako bi se ta koščen Zavilovski pri ženskah s svojo veliko, Wagnersko čeljustjo, z dolgimi nogami kosal s tem mignonom, ki je spominjal obenem grških bogov in modnih listov, kakor tudi laških glipotek à table d' hôte v Biaritzu ali v Ostendi. Bilo je treba res takega čudaka, kakršna je bila ta tiha voda, Štefka Ratkowska, da je človek trdil, najsi na jezo, da je neznosen gospodič. Castellijeva se je sicer smejala, ko se je nekoč Švirski izrazil, da ima Kopovski, zlasti ako ga kdo iznenada kaj vpraša, tak izraz v očeh, da se vidi v njih šestnajstero laktov gluposti po meču in po preslici. Imel je res nekoliko razmišljen pogled ter običajno ni mogel umeti, česa hočejo od njega. Zato pa je bil tako vesel, navidezi tako nežen, a navzlic ne prevzvišenim mislim tako dobro vzgojen in na posled tako lep in svež, da mu je bilo mogoče odpuščati vse.

Zavilovski se je motil, ko si je mislil, da gospa Broničeva koprne le po predmetih površnega izobilja in da njegova zaročnica nima niti slutnje o vseh teh zahtevah, ki mu jih je naštevala teta. Castellijeva je vedela zanje. Ko se je bila iznebila nade, da bi utegnil gospod Ignacij biti kdaj enak Kopovskemu, je hotela, da bi se mu vsaj približal. Do predmetov površnega razkošja je imela prirojeno

naklonjenost, in „teta“, proseča Zavilovskega, naj kupi to ali ono, je izražala samo njeno željo. Njej je bilo res treba samo pogledati, da je razločila svilo od fil d' Ecosseja, in vsa njena duša je na vso moč koprnela po svili. Kopovski je bil zanjo med ljudmi to, kar je svila med tkaninami. Ko ne bi bilo gospe Anice, ki je zadrževala mladega moža in ko ne bi bilo vsakovrstnih visokih predstav, ki jih je bila vtepla v glavo Castellijevi, bi ga bila brez dvojbe vzela. Osnovski, ki ni vedel za vse to, se je naposled celo čudil, da se ni zgodilo tako; na koncu svojega opazovanja je bil celo mnenja, da bi bilo to morda bolje za Lineto in za Zavilovskega.

Nekega dne je zaupal te misli svoji ženi, toda ona se je razsrdila ter mu odgovorila jako živahno:

„To se ni zgodilo, ker se ni moglo. Nihče se tudi ni dolžan ravnati po Jožkovem mnenju. Jaz sem zapazila prva, da Castellijeva koketira s Kopovskim. Kdo bi bil rekel, da je to tak značaj! Biti zaročena, pa že koketira z drugimi — to preseza vse meje. Ona koketira iz ničemurnosti, da bi s tem jezila Štefko Ratkovsko, in morda tudi zato, da bi zbudila Zavilovskemu ljubosumnost. Kdo neki vé? Lahko je sedaj Jožetu govoriti in nalogati vso krivdo name, češ, da sem jaz uresničila te razmere; Joža naj se rajši spomni, kolikokrat je bil za Castellijevo sam ves navdušen, kolikokrat je govoril, da je to nenavaden značaj, in da bi prav tak osrečil gospoda Ignacija! Res lep, nenavaden značaj!

Sedaj koketira s Kopovskim, ko bi pa bila njegova nevesta, bi koketirala z Zavilovskim. Če je kdo ničemuren, ostane ničemuren za vselej. Joža pravi, da bi bolj pristojala Kopovskemu. Ta razum bi bil imel imeti prej, ne šele sedaj, ko je že nevesta Zavilovskemu. Ali Joža pravi to nalašč, da mi dokaže, kakšno glupost sem napravila, ko sem pomagala gospodu Ignaciju.“ —

S tem je bila vsa stvar zasuknjena tako, da sta Zavilovski in Castellijeva stopila v ozadje, v ospredje pa je prišla Jožetova okrutnost in zloba. Toda Osnovski se je jel opravičevati, razprostrl roke in dejal:

„Anica! Kako si vendar moreš misliti, da sem ti hotel provzročiti boleost? Saj vendar vem, kako dober in presrčen namen si imela; toda vidiš, da me je strah le zaradi Ignacijeve prihodnosti, ker ga imam rad. Želim mu iz vsega srca, da bi mu dal Bog takšno tovarišico, kakršna si ti. Najdražja moja ptičica, saj veš, da bi rajši izgubil jezik, nego ti rekel kaj neprijetnega. Prišel sem se le tako pomenkovat s teboj in se posvetovat, ker vem, da se v tej ljubljeni glavici dobiva svet na vse.“

Po teh besedah ji je jel poljubljati roke, potem ramena in obličje z veliko ljubeznijo in z neprestano večjo navdušenostjo, ona pa je odvracala glavo, se izogibala poljubcem in govorila:

„Oh, Joža, kako se potiš!“

Bil je res ves znojen, zakaj po dolge dneve je igral „lawn-tennis“, jezdil konja, se klatil po polju in gozdih, samo da bi shujšal, kakor si je želel.

„Reci mi samo, da nisi huda“, ji je dejal, izpustil njeno roko in ji zrl tožno v oči.

„Ne, ne! Toda kako bi pomagala? Naj odideta čim prej v Schevening. Kopovski pa naj ostane tukaj s Štefko.“

„Vidiš, da se je dobila pomoč. Naj odideta v začetku meseca avgusta. Toda, ali si pa zapazila da Štefka ni preveč . . . da ji Kopovski doslej še ni prirasel na srce?“

„Štefka je skrita kakor malokdo. Joža ne pozna žensk.“

„Gotovo govoriš prav tudi v tem. A vidim celo, da nima rada Castellijeve. Morda se v duhu jezi tudi na Kopovskega.“

„Kaj?“ vpraša gospa Anica živo. „Ali si pa videl kaj takega pri njem, glede Castellijeve?“

„Saj veš, kakšen je Kopovski! Neprestano enak. Smeje se ji, ima lepe zobe, toda ko bi kaj opazil, ne bi ga bilo več v Pritulovu. Morda tudi Castellijeva koketira z njim samo zato, ker ji je to prirojeno . . . sans le savoir. To je že slabo, vendar da bi mogla kaj zapaziti — tega si že ne mislim.“

„Triba pa je vendarle paziti, kako se vede Kopovski proti Štefki. Ali veš kaj, Joža? Še danes odjezdim z njim na konju v Lesničevko in resno izpregovorim z njim. Vi greste na drugo stran.“

„Dobro, dete moje. Vidiš, da ta glavica vendar že začenja pomagati!“

In jel se je ravnati na odhod, toda na pragu je obstal, za trenutek premišljal in dejal:

„Kako je vse to čudno in neumevno: Ta Ignacij ljubi vse, kar je zvišeno, toda pri tem obožuje Castellijevo in ne zapazi ničesar.“

Popoldne, ko sta Kopovski in gospa Anica odjezdila po senčni poti k lovski hiši, jo je Zavilovski spremljal s pogledom in jo ogledoval v tesni jezdečni opravi, podobni vitki amfori na konju. Mislil si je:

„Kako je elegantna in mična! V tem tiči ironija življenja, da ta vrli in presrčni Osnovski ne sluti ničesar.“

In bila je v tem res ironija življenja, toda ne samo v tem.

XI.

Od onega izleta gospe Anice in Kopovskega v Lesničevko se je nekaj izpremenilo v društvenem mišljenju bivalcev v Pritulovu. Zavilovski je sicer zrl kakor prej svoji nevesti v oči, se neizrečno navduševal z njo, a navzlic temu je bila v njegovem občeivanju z njo in z drugimi zapaziti lahna senca slabe volje. Kopovski se je čutil kakor zvezanega; le skrivoma je pogledoval po Castellijevi, pristopal k njej dehtivo, nasprotno pa je bolj pogostoma sedal h gospodični Ratkovski, s katero se je raz-

govarjal nekamo razmišljen. Gospa Anica je bila še bolj odločna nego sicer in na nemalo pomiritev Jožetovo je razprostrla sedaj tako pozorno skrb na vso stvar v Pritulovu, da je kesneje Kopovskega še dvakrat pozvala na besedo. Pogled Castellijeve ni več spremljal Kopovskega s takšno na pol veselo, na pol ironično svobodo kakor prej — zato pa so se mračne oči gospodične Ratkovske obračale proti Zavilovskemu nekamo sočutno, izkratka, nekaj se je izpremenilo kakor v pogledih, tako v dotiki.

Ta izpremena pa je bila vidna samo jako bistremu očesu, ki je bilo vajeno zreti na življenje te vrste, v katerem je moči slutiti — ker ni v njem večjih smotrov, niti koprnjenja po vsakdanjem delu — najmanjše odtenje občutkov, najnežnejše gibanje misli, dà, tudi razpoložja, ki pridobivajo podobo važnih slučajev in pogostoma tudi skrivajo v sebi njih zarodke. Na zunaj je ostalo življenje takšno, kakršno je bilo, to je nekakšen vsakdanji praznik, slavnost, prazniško kratkočasje, sestavljeno iz ljubezni, estetičnih vtiskov, kolikor toliko delikatnih razgovorov in naposled zabav. Prirejanje dolge vrste takih zabav, da je prej pretekel čas, je bila edina težavna naloga, a še to je prevzel večinoma kot gostitelj gospod Osnovski.

Nekoč, nekega jutra pa je enakomerno ugodnost tega življenja predramil blisk v podobi dveh črnoobrobljenih pisem pod naslovom Osnovskega in Zavilovskega. V trenutku, ko sta bili pismi pri-

neseni, je vsa družba pila po obedu kavo in damam so se oči obračale radovedno in nemirno po obeh čitalcih, ki sta skoro obenem potegnila lista iz odprtih ovitkov, in zaklicala skoro obenem:

„Gospod Zavilovski je umrl!“

Ta novica je napravila velik vtisk. Gospa Broničeva kot oseba iz stare šole se je še spominjala časov, ko je prihod pismonošev na kmete silil občutnejša bitja v omedlevico, še preden se je vedelo, kaj je prineslo pismo, zato je otrpnila in obenem izgubila govorico; gospodična Ratkovska, ki je bila prebila nekaj časa na domu Zavilovskih in ju imela zelo rada, je res obledela; gospodična Castellijeva pa je prijela gospo Broničevo za roko in se trudila, da ji vrne zavest. Pri tem je šepetala polglasno: „Voyons, chère, tu n'es pas raisonnable!“ (Toda, draga moja, imej vendar pamet.) A gospa Anica, kakor bi se hotela prepričati na svoje oči, kakšna je vsebina poročila, je vzela pismo soprogu iz rok in ga jela čitati.

„Pokojnik, gospod Evstahij Zavilovski, se je poslovil od tega sveta dne 25. julija i. t. d. Od žalosti potrta hčerka vabi sorodnike na pogreb v župno cerkev v Jašminu dne 28. t. m. i. t. d.“

Nato je nastalo za trenutek molčanje. Zavilovski je izpregovoril prvi:

„Le malo sem ga poznal“, je dejal, „in svoje dni nisem bil brez predsodkov do njega, toda sedaj mi je odkritosrčno žal za njim, ker sem se prepričal, da je bil res vrl človek.“

„Tudi on je imel tebe odkritosrčno rad. Imam dokaze za to.“

Gospa Broničeva, ki se je bila v tem že zavedela, je izrekla, da se more dokaz šele sedaj pokazati v celoti in da se srce gospoda Evstahija pokaže bržkone še večje, nego si domišljajo. „Gospod Evstahij je zmerom močno ljubil Nitko, in tak človek ni mogel biti hudoben!“ Njo, to je gospo Broničevo, je časih spominjal Teodorja, in zato se ga je bila tako oklenila. Bil je sicer časih tolikanj sirov, kolikor je bil Teodor vedno miren, toda oba sta imela enako pošteno dušo, ki jo najboljše sodi gospod Bog.

Nato se je obrnila k Nitki, češ, da ji namanjši vtiski provzročajo srčni krč, in jo naprosila, naj se vsaj sedaj ne vda prirojeni občutnosti. Zavilovski, čuteč, da se je njegove Nitke prvič doteknila nekaka skupna žalost, ji je jel poljubljati roke. To razpoloženost je razpršil šele Kopovski, ki je dejal kakor zamišljen v minljivost posvetnih reči:

„Radoveden sem, kaj napravi gospodična Helena s pipami, ki so ostale po gospodu Zavilovskem.“

Stari plemič je imel res jako slovečo, po vsem mestu znano zbirko pip in ker cigaret in smodk ni imel rad, je postrezal gostom v hiši s čibuki. Toda skrb Kopovskega za te pipe ni bila pomirjena, nekaj ne zato, ker so bili Zavilovskemu ravno kar prinesli pismo od Polaneškega, obsezajoče tudi poročilo o smrti starčevi in vabilo na pogreb, nekaj pa ne zaradi tega, ker se je Osnovski začel posvetovati s soprogo, kdaj odrineta v Jašmin.

Naposled je obveljal sklep, da odrinejo vsi skupaj v mesto, kjer hočejo ženske nakupiti še različne žalne drobnosti, a na dan pogreba da pojdejo v Jašmin. To se je tudi zgodilo. Zavilovski je takoj po prihodu v mesto krenil domov, da je odpeljal prtljago in pripravil črno obleko za drugo jutro; nato je odšel k Polaneškima, češ, da sta morda že dospela od Bigielovih. Služabnik mu je naznanil, da je včeraj dospel samo gospod, ki pa je takoj odrinil v Jašmin, v čigar bližini je bil pred štirinajstimi dnevi najel ali kupil hišo.

Ko je Zavilovski to zvedel, se je vrnil v vilo Osnovskih, da prebije večer z nevesto. V prednji sobi ga napolnijo z začudenjem glasovi Straufovega valčka, prihajajoči iz globine hiše. Srečavši v bližnjem salončku gospodično Ratkovsko, jo vpraša nemudoma, kdo igra klavir.

„Nitka igra z gospodom Kopovskim“, odgovori gospodična Ratkovska.

„Gospod Kopovski je že tukaj?“

„Dospel je pred četrto ure.“

„A Osnovska?“

„Nista se še vrnila iz mesta. Anica ondi ku-puje blago.“

Zavilovski je sedaj prvič v svojem življenju začutil neko nezadovoljnost z Nitko. Znano mu je bilo, da si s starim plemičem nista bila v sorodstvu, vendar pa se mu ta hip ni zdel ugoden, da bi igrala čveteroročen valček s Kopovskim. Začutil je, da tiči v tem nedostajanje dobrega okusa.

Tudi gospa Broničeva, ki ji ni nedostajalo bistroumnosti, je očitvidno razbrala ta vtisk z njegovega lica.

„Nitka je bila neizmerno ginjena in prevzeta“, je dejala po prvem pozdravu, „in nič je ne pomiri tako kakor godba. Mene to ni malo vznemirilo, zakaj že jo je jelo stiskati pri srcu, in zato sem ji, ko je došel gospod Kopovski, sama nasvetovala, naj kaj zaigrata.“

Onadva sta res nehala igrati, in Zavilovskemu se je polagoma izgubljal neblagi vtisk.

V tej vili je tičalo zanj mnogo svežih, dragih spominov. Ko se je zmračilo, sta stopala z Nitečko z roko v roki po sobanah in obstajala na raznih krajih, kjer se je zamišljal.

„Ali se spominjaš“, ji je dejal v delavnici, „tu si me pri slikanju prišla za sence, da si mi obrnila glavo, jaz pa sem ti prvič poljubil roko. Ko si mi rekla: ‚Izpregovorite s teto‘, sem izgubil zavest ter skoro nehal dihati . . . Izvoljenka moja, moja najdražja . . .“

A ona mu je odgovorila:

„A kako si bil takrat bled!“

„Težko je človeku, da ne bi bil bled, ko mu umira srce od genutja. Saj sem te že ljubil do blaznosti.“

Gospodična Castellijeva je dvignila oči in dejala čez trenutek:

„Kako je vse to čudno!“

„Kaj, Nitka?“

„Da se pričinja kot nekaka poizkušnja, kot nekaka igra . . . a potem se človek privadi čimdalje bolj — in zdajci se zapre zapah.“

Zavilovski jame pritiskati njeno reko na prsi in odgovori:

„Dà. Zapah se je zaprl! Imam svojo jasno deklico in ne izpustim je več.“

Potem sta se šetala dalje z roko v roki in dospela v veliki salon. Zavilovski ji pokaže steklene duri in reče:

„Najin balkon in najina akacija.“

Mračilo se je čimdalje bolj. Stvari v sobi so se pogrezale v senco; tu se je na zlatem okviru zalesketala lučica kakor nekakšne oči, opazujoče mladi par.

„Ali me ljubiš?“ jo vpraša zdajci Zavilovski.

„Saj veš!“

„Reci: dà!“

„Dà.“

On stisne še močnejše k sebi njeno roko ter izpregovori z ginjenim glasom:

„Niti pojma nimaš, koliko sreče imaš v sebi. Na mojo čast, nimaš pojma! Ne veš, kako te ljubim. Kar življenje bi dal zate. Življenje bi dal za en tvoj glas! Ti si ves moj svet, moje življenje, moje vse! Umrl bi sedaj brez tebe.“

„Sediva“, šepne gospodična Castellijeva. „Utrujena sem.“

In sedeta, opirajoča se z ramo ob ramo, skrita v mraku. Nastane trenutek molčanja.

„Kaj ti je? Ves se treseš?“ ga vpraša gospodična Lineta.

Bodisi, da je bila sama razvneta po spominih, ali pa prevzeta od njega občutkov, ali bližini — jela je dihati urneje, zaprla oči in mu sama ponudila usta.

V tem se je Kopovski očitvidno dolgočasil v sosednji sobi z gospodično Ratkovsko in gospo Broničevo, zakaj v tem hipu so se ozvali glasovi onega valčka, ki sta ga bila prej igrala z Lineto.

Zavilovskemu se je zdelo, ko se je vrnil domov, njegovo samsko stanovanje slika puščave in žalosti, nekaka kočarska naselbina brez smotra, po kateri ne ostane niti sledu — a pomislil je, kako se mu je ta zlata Nitečka že tako zamotala okrog srca, da ni hotel in ni mogel živeti brez nje.

Pogreb gospoda Zavilovskega se je zvršil drugi dan brez posebnega hrupa. Posestva po okolici, ki niso bila daleč od mesta, so pripadala večinoma premožnim ljudem, ki so poleti bivali na tujem, in zato je bilo le malo znancev gospoda Zavilovskega ostalo v mestu. Dospale so le številne skupine vaščanov, ki so se rinili v cerkev in zrlí na krsto nekamo začudeni, da gre tako premožen gospod, ki ima izobilico zemlje, denarja in premoženja, takisto v grob kakor vsak kmet, ki le obdeluje kos najete zemlje. Drugi so zrlí zavidno na gospodično, ki je imela „podedovati toliko posestev“. In človeška narav je že taka, da se niso mogli ne le kmetje, nego tudi izobraženi ljudje,

daljnji ali bližji znanci gospoda Zavilovskega niti med pogrebom odtegniti premišljanju, kaj stori gospodična Helena s temi milijoni, ki ji ostanejo, da si z njimi otare solze. Nekateri, ki so tudi v Zavilovskem kot v poslednjem sorodniku tega imena, slutili dediča znatnega dela vsega imetja, so se vpraševali, ali ta srečni pesnik in jutri morda milijonar ne neha pisati stihov. In mislili so si, v nekakšno nerazjasno pomiritev, da se bržkone zgodi tako.

Največjo pozornost pa je zbujala gospodična Helena. Čudili so se vdanosti, s katero je nosila izgubo, ki je bila tem bolestnejša, ker je bila popolnoma osamela po očetovi smrti. Saj ni imela bližnjih sorodnikov razen mladega pesnika in niti prijateljev, za katere se je bila nehala brigati že davno. Stopala je za krsto z licem, po katerem so se pretakale solze, toda mirna, z običajnim, nekoliko mrtvim, okamenelim mirom. Vrnivši se od pogreba, je pripovedovala o očetovi smrti tako, kakor bi bilo že minulo od nje vsaj nekoliko mesecev. Dame iz Pritulova niso mogle pojmiti, da govori iz nje neizmerna vera in da se ji je pod vplivom te vere ta smrt poleg druge, ki jo je bila prebila in ki ji je raztrgala dušo, kazala sicer kot nekaj tožnega, toda obenem vzvišenega ter ji izvabljala solze žalosti, ne pa obupa. Stari gospod Zavilovski je bil umrl tudi kaj pobožno, dasi dokaj naglo. Od tedaj, kar je bil prišel v Jašmin, se je izpovedoval po dvakrat na teden; ni mu tudi nedostajalo verske tolažbe. Umrl je na svojem nasla-

njaču, držeč molek v roki. Prej je bil zaspal v lahnem snu, brez trpljenja, ko so ga bile vsakdanje težave zapustile pred nekoliko dni, ter je že upal, da ozdravi popolnoma. Gospodična Helena, ki je pripovedovala o tem s svojim enoličnim glasom, se je naposled obrnila k Zavilovskemu in mu dejala:

„Vas se je tudi spominjal zelo pogostoma. Še uro pred svojo smrtjo je dejal, ako dospete v Bučinek k Polaneškima, naj se mu to takoj naznani, da se hoče sniti z vami. Oče vas je zelo, zelo ljubil in spoštoval.“

„Draga gospodična“, reče Zavilovski ter dvigne njeno roko k ustom; „tudi jaz z vami vred močno žalujem za njim.“

In bilo je v njega glasu in besedah nekaj plemenitega in obenem odkritosrčnega. Zato so se oči gospodične Helene zalile s solzami in jok gospe Broničeve se je razlegal tako glasno, da bi se bil bržkone izpremenil v nervozen naval, ko ne bi bilo stekleničice z amoniakom, ki jo ji je podala gospodična Castellijeva.

Toda gospodična Zavilovska, kakor ne bi slišala tega cviljenja, je jela Polaneškega zahvaljati za pomoč, ki jo ji je bil izkazal, zakaj preskrbel je bil pogreb ter prevzel nase vse skrbi, ki jih smrt sorodnikov prinaša na nesrečo onih, ki izgube sorodnike. Prevzel je bil vse to nase, in sicer drage volje, kakor tudi zato, ker se je sedaj poprijel vsake prilike, da se je s čim ukvarjal, zaglušil ter odšel iz mučnega kroga premišljanja.

Marice ni bilo pri pogrebu, ker soprog ni želel, da bi se bila izpostavljala gneči in utrujenosti. Zato pa se je pridružila gospodični Zavilovski doma ter jo tolažila, kolikor je bilo mogoče. Sedaj jo je hotela vzeti s seboj skupno s pritulskimi damami v Bučinek in jo pridržati nekoliko dni pri sebi. Polaneški se je pridružil njeni prošnji, toda gospodična Helena, ki je imela doma svojo staro učiteljico, se jima je zahvalila, in zagotavljala gospo Marico, da ji v Jašminu nikakor ne bo neprijetno in da ga zlasti v prvih dneh ne zapusti rada.

Zato pa so bile pritulovske dame, ki so itak na prigovarjanje Švirskega namerjale posetiti Polaneškega, pripravljene oditi z znanimi gospodičnami v Bučinek, tem rajše, ker bi bila gospa Broničeva rada zvedela natančnejše podrobnosti o pokojnikovi smrti. Gospa Marica, ki je jako radovedno opazovala gospodično Ratkovsko, jo je vzela sedaj na svoj voz, in zgodilo se je tako, kakor se časih pripeti na svetu: Obe mladi ženski sta začutili druga do druge nepremagljivo naklonjenost. V tožnih očeh gospodične Ratkovske, v njenem izrazu, v njenem „umljivem“ licu, kakor se je bil izrazil Švirski, je bilo nekaj takega, da je gospa Marica skoro na prvi pogled spoznala boječo naravo, ki je bila vajena, da se je zapirala doma, toda nežno in občutno. Gospodična Ratkovska pa je bila od mladega Zavilovskega že toliko slišala o Marici, da se je je oklenila z vsem srcem, ugledavši v njenih očeh

zanimanje in sočutje, ki ga ni bila vajena v svoji bedi in osamelosti. Tako sta dospeli v Bučinek že kot dobri prijateljici, in Švirskemu, ki je s Polaneškim, Osnovskim in Kopovskim došel takoj za njima, ni bilo treba mnogo bistrumnosti za spoznanje, da bo Maričina sodba o Štefki jako prijazna.

In hotel jo je zaslišati. Marica je izkazovala gostom svojo novo stolico, ki bi imela biti njena last. Polaneški je bil namreč že sklenil kupiti Bučinek. Ogledovali so kaj pozorno zlasti vrt, kjer so rasle nenavadno stare trepetlike. Švirski je uporabil to priliko, podal roko Marici, ki se je vračala, ko se je družba nekoliko razkropila po drevoredih, in jo vprašal zelo živo: „Torej kaj, milostiva gospa? Kakšen je bil prvi vtisk?“

„Kar najboljši. Kako dobro in nežno je to dete! Poizkusite se seznaniti z njo.“

„Jaz? Čemu neki? Že danes poprosim njene roke. Ali si mislite, da ne? Mož-beseda, da še danes, in sicer tu v Bučinku. Ne utegnem več pre-mišljati. Treba je ravnati nekoliko radikalno. Še danes poprosim nje roke, tako gotovo, kakor stojim tukaj pred vami.“

Gospa Polaneška se je nasmejala, češ, da se šali, on pa ji odgovori:

„Jaz se tudi smejem, zakaj v tem ni nič tožnega. Nič ne škoduje, da je to dan pogreba, nisem praznoveren. Pravzaprav sem — in verjamem, da iz vaših rok ne more priti nič slabega.“

„Saj ni iz mojih rok. Saj sem se šele ravno-
kar seznanila z njo.“

„To mi je eno. Vse žive dni sem se bal
žensk, te pa se ne bojim nikakor. To niti ne more
biti zlobno srce.“

„Ne! Tudi jaz mislim, da ne.“

„Torej vidite. Zame pa tudi že skranji čas.
Ako me vzame, jo bom nosil vse žive dni tukajle
(tu seže z roko v nedrije); ako me pa ne vzame,
tedaj . . .“

„Kaj?“

„Zaprem se ter hočem nekoliko tednov za-
poredoma slikati od jutra do večera. Rekel sem,
da pojdem streljat race — toda ne! To je važnejša
stvar, nego si mislite. Mislim si pa, da me mora
vzeti. Vem, da ima rada tega babeža Kopovskega,
tega kosmatina; sicer pa je na svetu sama in
sirota, ki mi s tem stori dobroto, za katero ji
bom hvaležen vse življenje, zakaj v bistvu sem
dober človek — toda bojim se, da si ne bi
ogrenil življenja.“

Marica je zapazila šele sedaj, da more Švirski
govoriti tudi resno, in rekla je:

„Res ste dober človek in zato si nikdar ne
ogrenite življenja.“

On pa odgovori jako živahno:

„Kajpada. Utegne priti do tega. Odkritosrčen
hočem biti. Ali si mislite, da sem tako srečen,
kakor se vam zdim? Bog vé, da ne! Pridobil sem
si nekoliko denarja in slave — seveda. Toda morda

ni bilo med moškimi drugega, ki bi bil tako iztezal roke po ženskem idealu kakor jaz. A kaj se je zgodilo? Srečal sem se z vami, srečal se z gospo Bigielovo in morda še z dvema ali tremi drugimi — redkimi, vrlimi, razumnimi, čistimi kakor solza . . . Dovolite, mi, milostiva gospa! Nečem vam delati poklonov in tega, kar povem sedaj, nečem smatrati za kritiko, nego samo odkrijem vam svojo žalost: Videl sem med našimi ženskami toliko talmizlata, toliko plitvih in površnih značajev, toliko sebičnosti, toliko puhlosti, toliko zlobnih src, toliko papirnatih punc, toliko nepristnih navdihov, da je že ta izkušnost mogla zagreniti življenje deseterim takim, kakršen sem jaz.“

Trenutek kesneje je dodal:

„To dete se mi kaže drugačno; tiho je, nežno in jako pošteno Bog daj, da bi bila taká in da bi me hotela!“

V tem je gospa Broničeva pozvala Polaneškega javno k sebi in dejala, upiraje oči v višino:

„Oh dà! Omenjal mi je moja mlada leta in — kakor vidite, navzlic temu, da je bila dotika med nama pretrgana, sem mu ohranila prijateljstvo do smrti. Gotovo ste slišali . . . Toda ne! Niste mogli slišati, zakaj nikdar nisem pravila, da je bilo zavisno le od mene, da bi bila postala . . . mati Heleni. Sedaj tega že ni treba tajiti. Dvakrat se je potezal za mojo roko in dvakrat sem mu jo odrekla. Spoštovala sem ga in imela sem ga rada zmerom, toda znajte, kadar je človek mlad, išče

česa drugega, išče tega, kar sem jaz našla v svojem Teodorju . . . O dà! Enkrat je bilo v Ischiji, drugič v Varšavi. Bolelo ga je močno, toda kaj sem hotela? Ali bi morda vi ravnali drugače, da ste bili jaz? Recite odkritosrčno.“

Polaneški, ni imel niti najmanjše volje odgovarjati odkritosrčno ali neodkritosrčno, kako bi bil on ravnal na mestu gospe Broničeve. Zato je dejal:

„Hoteli ste me nekaj vprašati.“

„Dà. Oh, dà. Hotela sem vas vprašati o njegovi poslednji uri. Helenica je dejala, da je umrl naglo, toda vi, ki stanujete tako blizu, ste ga gotovo obiskovali in se morda spominjate, kaj je govoril, in morda veste za njegove poslednje namene in poslednje misli. Meni sami sicer ni dosti do tega. Moj Bog! Težavno je bilo ravnati bolj nesebično. Ne poznate Nitke. Toda gospod Zavidovski mi je dal besedo, da zapiše gospodu Ignaciju posestva v Poznanju. Ali je ostal mož beseda, ali ni mogel ostati, naj mu Bog oprosti tako, kakor mu odpuščam jaz. Imetje seveda! To ne pomeni ničesar. Kdo bi mogel dati lepši zgled, da se ne ozira na premoženje, nego Nitka? Ko bi bilo drugače, ne bi bila zavrgla take ženine, kakršen je bil Jao Colimaçao ali gospod Kanafaropulos. Gotovo ste že čuli o gospodu Ufinskem? To je oni, ki si je za svoje sloveče silhuete kupil palačo v Benetkah. Naposled je izrezal princa Waleškega. Še letos se je potezal za Nitko. Oh dà, dragi gospod! Ako je

kdo iskal premoženja, medve ga nisva. Toda ne bi imela rada, ko bi si morala Nitka kdaj misliti, da je storila žrtev — saj vendar . . . med nama rečeno . . . učinja žrtev in, ako sodimo po društvenih nazorih, veliko žrtev!“

Polaneški, ki je bil živahen človek in ki so ga ujezile poslednje besede gospe Broničeve, ji je odgovoril to: „Nisem poznal niti markiza Jao Calimaçaoja, niti gospoda Kanafaropula, toda v našem kraju so ta imena nekoliko . . . čudna. Mislim se takisto, da gospodična Castellijeva vzame gospoda Zavilovskega iz ljubezni in da je izključena vsaka žrtev. Jaz sem, milostiva gospa, odkritosrčen človek in govorim to, kar mislim. Drugo vprašanje je, ali je Zavilovski praktičen človek. Toda Zavilovski ne ve in neče vedeti, kakšno doto mu prinese gospodična Castellijeva; dami dobro vesta, kaj prinaša tudi v društvenem oziru.“

„Oh, gotovo niste slišali, da so Castellijevi potomci Marijana Falierija.“

„Res, milostiva gospa, tega nisem slišal niti jaz, niti kdo drug. Priznajva si, da so take reči zame in za vas brez pomena; ker ste pa vi sami omenili, da učinja gospodična Lineta veliko žrtev, ako vpoštevamo stvar v družabnega stališča, se drznem temu nasprotovati in trditi, ne govoreč o talentih Zavilovskega in o njegovem stališču, da sta si ženin in nevesta enaka.“

Iz njegovega glasu in z obraza je bilo razvidno, da bi govoril še odkritosrčneje, ako gospa

Broničeva ne preneha po tem, kar je bil rekel. Toda gospa Brončeva očitvidno ni imela niti ene pušice več v svojem tulu, zato je prijela Polaneškega za roko, in mu jo močno potresla in zaklicala:

„Oh, kako dobri ste, da se tako vneto potezate za Ignacija; kako vas imam rada zato! Toda proti meni ga ni treba braniti, zakaj tudi jaz ga imam rada kakor sina. Koga bi imela na svetu, ako ne teh dveh, in ako vprašujem, ali morda ne veste kaj o oporoki Zavilovskega, vprašujem le iz ljubezni do Ignacija. Znano mi je, da stari ljudje le odlašajo in odlašajo, kakor bi se s tem dala odložiti tudi smrt. Oh, gospod, smrt se ne dá odložiti! . . . Ne! Ne! Toda Helenica ne bo imela ničesar od teh milijonov, Ignaciju pa bi se šele tedaj prav razvila krila . . . Meni in Nitki je osobito za njegov talent. Toda ko bi kaj prišlo od tega . . .“

„Kaj bi vam utegnil reči“, odgovori Polaneški. „Da je gospod Zavilovski mislil na Ignacija, o tem ne dvojim, in povem vam, zakaj. Pred kakimi desetimi dnevi je dal prinesiti staro orožje, da mi ga pokaže; pri tem se je obrnil k hčerki, in čul sem, kako ji je dejal: ‚To ni vredno, da bi se omenjalo v oporoki, vendar daj to po moji smrti Ignaciju, zakaj zate nima nobene cene.‘ Iz tega sodim, da je bodisi že namenil volilo Ignaciju, ali da je vsaj mislil nanj. Ničesar več ne vem, ker nisem vprašal po ničemer. Ako je kje nova oporoka, se bo zvedelo čez nekoliko dni, in gospodična Helena je gotovo ne skrije.“

„Ali poznate dobro to vrlo Helenico? Kako neki! Ne poznate je tako kakor jaz, a jaz sem lahko porok zanjo. Vpričo mene je le nikar ne sumničite! Helenica da bi skrila oporoko? — Nikdar, dragi gospod!“

„Ne podtikajte mi misli, ki jih nisem imel in katerih se varujem. Oporoke nikdar ni mogoče skriti, ker se piše pred pričami.“

„Torej vidite, da je ni moči skriti, ker se piše pred pričami. Bila sem že uverjena, da je ni mogoče skriti. Sicer pa je imel gospod Zavilovski tako rad Nitko, da že iz obzirov do nje ni mogel pozabiti Ignacija. Nosil jo je na rokah, ko je bila še majhna, takšnale . . .“

Tu je gospa Broničeva položila eno dlan nad drugo, da je Polaneški spoznal, kakšna je mogla biti Nitka takrat, ko jo je pestoval stari gospod Zavilovski. Zdajci se je spomnil Litke, ki jo je bil negoval tudi on, in je vprašal:

„Torej ste tako stara znanka pokojnikova?“

„Dà!“ odgovori gospodična Nitečka. „Temu so že kaka štiri . . . leta . . . Kaj ne, teta? Kako dolgo je že, kar smo se seznanili z gospodom Zavilovskim?“

„Kaj si vse misli ta zaljubljena glavica!“ zakliče gospa Broničeva. „Oh, dragi moj gospod! Kako je to srečen vek, kako srečna doba!“

V tem je čutil Švirski, sedeč poleg gospodične Ratkovske, da se mu ne bo tako lahko izmotati iz obljuje, ki jo je bil dal Marici, kakor se

mu je zdelo. Ovirale so ga priče, a še bolj nekakšen nemir pri srcu, da je kar izgubil navadno prisotnost duha in zavesti. „Kdo bi si mislil“, si je dejal, „da sem večji plašljivec, nego sem sodil!“ A vendar ni šlo. Hotel si je vsaj pripraviti tla, toda govoril je o nečem drugem, nego si je želel. Sedaj je zapazil, da ima gospodična Ratkovska lep vrat z biserničnimi barvami okrog ušes in zelo krasen, zvonek glas, toda na nemalo čudenje je zapazil, da ga dela vse to še bolj boječega. Po zajtrku je vsa družba še kakor nalašč ostala skupaj. Dame so bile utrujene od pogreba, in ko je uro pozneje izrekla Anica, da je treba misliti na vrnitev, ga je obšel zdajci občutek olajšave in neprijetnosti. „To ni moja krivda“ — si je mislil — „imel sem odločen namen.“ Ker pa so bile dame že pripravljene, da sedejo v kočijo, se mu je občutek olajšave izpremenil v pomilovanje samega sebe. Pomislil je na svojo osamelost, na to, da nima komu dati svoje slave in svojega imetja; pomislil je na svoje sočutje do gospodične Ratkovske, na zaupanje, ki ga je prebujala v njem, na odkritosrčno sočustvo, ki ga je čutil od časa, ko jo je bil ugledal prvič — in v poslednjem trenutku se je ojačil.

Podal je torej gospodični roko v voz in dejal: „Gospod Jožef me je naprosil, naj pridem zopet kdaj v Pritulov. — Dobro, pridem, toda s paletu in s čopičem. Jako rad bi imel vašo sliko.“

In umolknil je in iskal, kako bi prešel od tega, kar je povedal, na to, do česar mu je bilo največ.

Obenem pa je čutil, da mora hiteti, ker mu ostaja le še malo časa. Toda gospodična Ratkovska, ki očitno ni bila vajena, da bi se kdo menil zanjo, ga je vprašala odkrito začudena:

„Mojo?“

Nato ji odgovori Švirski z nekoliko tišjim glasom:

„Dovolite mi, gospodična, da sem odmev in da ponovim to besedo.“

Gospodična Ratkovska ga pogleda, kakor ne bi umela, česa se tiče ta beseda, toda v tem trenutku jo pokliče gospa Anica v kočijo. Švirski ji je komaj še utegnil stisniti roko in reči:

„Da se vidiva!“

Kočija je zdrdrala. Razpeti solnčniki so kmalu zakrili obličje gospodične Ratkovske, slikar je spremljal odhajajoče s pogledom in naposled vprašal samega sebe:

„Ali sem se ji razkril ali ne?“

Prepričan pa je bil, da bo gospodična Ratkovska sedaj vso pot mislila na to, kar ji je povedal. Rekel si je tudi, da ji je odgovoril dobro na njeno vprašanje; iz tega ozira je bil zadovoljen sam s seboj, obenem pa se je čudil, da ne čuti niti velike radosti, niti velikega nemira in da ima nekak neodločen občutek, kakor bi še nečesa pogrešal v vsem.

Zdelo se mu je, da je glede na tako važen trenutek ginjen vse premalo. Zamišljen je krenil od vrat v hišo. Gospa Polaneška, ki je bila stala

daleč, ko sta se poslovila, je kar gorela od radovednosti, toda dasi soproga ni bilo v tem hipu pri njej, ga ni smela vprašati sama; zato pa je Švirski čital v njenih očeh tako izrazno vprašanje: Ali ste se razkrili? da se je nasmehnil in odgovoril, kakor bi ga bila res vprašala:

„Dà, milostiva gospa . . . Skoro. Ne docela . . . Ni bilo prilike za obširnejši razgovor; niti ne vem, ali me je razumela.“

Marica ni zapazila na njem one živahnosti, s kakršno je bil govoril z njo prej; pripisovala je to nemiru in ga je zato poizkušala tolažiti, kar ji je pa zaprečil prihod Polaneškega. Švirski se je jel tudi takoj poslavlјati. Očividno je hotel pred odhodom temeljito pomiriti njeno radovednost in dejal ji je, ne glede na Polaneškega:

„Vsekakor pojdem jutri v Pritulov, ali pa napišem pismo; nadejem se, da bo odgovor ugoden.“

Nato ji je poljubil roko jako vdano in trenutek kesneje je sedel v svojem koleslju, zatopljen v oblak žoltega prahu in v svoje misli.

Kot slikar je bil vajeu po slikarsko zapažati različne podrobnosti, vidne očem; opažal jih je tudi sedaj, toda nehote in le nekamo površno, ne da bi se jih dobro zavedal. V globini svoje duše pa je premišlјal, kar se je bilo pripetilo.

„Za zlodeja, Švirski“, si je dejal, „kaj se godi s teboj! Ali se nisi poganjal petindvajset let, da preskočiš ta jarek! Ni se zgodilo, po čemer si

koprnel še danes zarana? Kje je tvoj polet? Kje tvoja radost? Zakaj ne kričiš? Naposled! Ženiš se! Umeješ li, stari čudak? Naposled! Naposled!“

Toda ta izpodbuja je bila zaman. Notranji človek je ostal hladen. Razumel je, da mora biti sreča, kar ga je doletelo ravnokar, vendar ni čutil tega.

Jelo ga je obhajati čimdalje večje čudenje. Ravnal je bil, kakor se mu je zdelo, z veliko zavednostjo in voljo. Ni bil otrok, ne lahkoživec, niti histerik, ki sam ne ve, kaj hoče. Razumevši, da bo tako dobro, ni izpremenil svojega mnenja. Gospodična Ratkowska je bila vendar ono sladko, tiho in močno zanesljivo bitje; zakaj ga torej misel, da postane njegova že dolgo zaželena „žena“, ni razgrevala močneje? Zakaj se ni nada, izpremenjena že skoro v gotovost, izpremenila tudi v radost in zakaj mu je na dnu duše ostal nekakšen občutek ukane?

„To, kar sem ji povedal“, si je mislil, „je utegnilo biti spretno, toda bilo je suhoparno. Strela naj me udari, če ni bilo suhoparno in vrhutega tudi nepopolno. Izkratka, nimam še zavednosti in ne zavedam se reči, ki je že skoro zvršena“.

Zdajci mu slikarski vtiski ustavijo osnovo misli. Ovce, raztresene na sosednji livadi, na pol zakrite zaradi razdalje in obenem kopajoče se v solncu, so se mu kazale na zelenih tleh kot nekeke svetle lise z zelo modrim odtenjem v zlatem okviru.

„Te ovce so modre; impresionisti trdijo ne-
koliko prav“, zagodrnja Švirski, „toda vzemi jih
zlodej. Jaz se oženim!“

In vrnil se je k svojim mislim. Dà . . . ! Po-
sledica ni ustrezala nadi in pričakovanju. So razne
misli, ki si jih človek neče povedati, so pa tudi
občutki, ki jih neče izražati z odločnimi mislimi.
Tako je bilo tudi pri Švirskem. Ni ljubil gospodične
Ratkovske, in to je bil gotov, preprost odgovor
na vsa vprašanja, ki si jih je stavil. Ni hotel pri-
znati, da ima voljo vzeti to dekle samo zato, ker
ima veliko veselje do ženitve. Hotel si je vtepti
v glavo, da še ne čuti stvari kot gotove, kar je
bil le izgovor. Ljubil ni! Drugi so pa ženski
dospeli k ljubezni, on pa je svoji notranji potrebi
ljubljenja hotel preskrbeti ženo, to je, izbral si je
docela nasprotno pot. Drugi, ki so imeli boga, so
stavili zanj cerkev, on pa, ki je imel cerkev postavljeno,
je uvedel vanjo boga, ne zato, ker bi ga bil prej
častil na vso moč, nego zato, ker se mu zdelo,
da se prilega arhitekturi svetišča. In sedaj je spoznal,
zakaj je še danes zjutraj kazal toliko vneme in
odločnosti, sedaj pa je ostal tako hladen. S tem
se je tudi pojasnila ona naglica, s katero je iz-
vršil namero, in ono nedostajanje duševne „aleluje“,
ko jo je bil dognal.

Čudenje Švirskega se je jelo izpreminjati v ža-
lost. Domislil si je, da bi bil morda storil bolje,
ko ne bi bil toliko mislil na ženo, ne bi bil
ustvarjal teorije, kakšna bodi žena, nego pograbil

najbližjo devico, ki bi bila po volji njegovemu srcu in mišljenju. Sedaj je spoznal, da človek ljubi ženo, ki jo ljubi, in ji ne prisposablja nobenih a priori pojmljivih predstav o ljubezni, zakaj te predstave se rode šele iz žene nalik otrokom. To vse mu je bilo tem bolj zoprno, ker je vendarle čutil, da bi mogel ljubiti vneto; sedaj pa se je čimdalje bolj zavedal tega, da ne ljubi, kakor bi moral. Spomnil se je, kaj mu je pravil Polaneški njega dni še v Rimu o mladem zdravniku, ki ga je bila odklonila brezdušna donda, in ki je dejal: „Vem, kakšna je, vendar ne morem odtrgati svoje duše od nje.“ To je bila ljubezen močna kakor smrt — ta je ljubil . . . ! Niti ni vedel, zakaj sta mu prišla na misel gospodična Castellijeva in Zavilovski. Spomnil se je tudi njenega čudnega, kakor v nebo zamaknjenega obraza, ki ga je bil videl v Pritulovu.

In iznova se je prebudil v njem umetnik, ki je spričo dolgoletne navade premagal človeka tudi takrat, ko je človek premišljal o najbolj človeških rečeh. Pozabil je za trenutek sebe, gospodično Ratkovsko ter jel premišljati o obličju Zavilovskega in o tem, kaj je pravzaprav tvorilo glavni temelj njegovega izraza. Nekaka združena vnema? — Dà! Vendar v njej je bilo še nekaj drugega, nekaj še bolj temeljnega.

In zdajci se je zganil.

„Čudna stvar!“ si je mislil, „to je tragična glava!“

XII.

Zavilovski, ki ga je bil povabil Polaneški, je odšel čez nekoliko dni v mesto. Mlademu človeku se nikakor ni ljubilo oditi s Pritulova, toda gospodična Helena si je želela, naj bi bil navzočen, ko odpro očetovo oporoko. Oba, on in Polaneški, sta se s pravnim prijateljem starega gospoda Zavilovskega, z odvetnikom Kononovičem, iz tega namena napotila v Jašmin. Ker je pa dva dni pozneje Zavilovski v pismih, poslanih Nitečki, izlival samo svoje občutke na papir in ni kar nič omenjal oporoke, je gospa Broničeva, ki je bila prej vsa navdušena od teh pisem, izrazila pod pečatom tajnosti gospe Anici, da je prvič glupo tako pisati nevesti in drugič da je „quelque chose de louche“, ker molči tako nalašč. Prvo teh pisem je bilo sicer spisano v mestu, drugo pa takoj po dohodu v Jašmin, toda starka je trdila, da bi bil moral Zavilovski vsekakor omeniti svoje nade in da je, ako je molčal, kazal Nitki s tem nedostatno zaupanje in jo naravnost žalil.

Temu nasproti je trdil Osnovski, da je Zavilovski molčal o svojih nadah iz delikatnosti, z obzirom na gospodično Lineto. Zato sta se malo sprla z gospo Broničevo, ki je izrekla pri tej priliki, da imajo moški sploh kaj slabe pojme o dveh rečeh, to je o logiki in o nežnosti. „Oh, dà! Tudi o logiki! Morda to ni vaša krivda, da ste taki,

toda taki ste vsi, moj Joža!“ Ker pa ni mogla dalje vztrajati doma, je odšla čez dva dni v mesto, češ, da ukrene, kar je treba zaradi oporoke.

Vrnivši se naslednjega dne, je prišla z gospo Maškovo, s katero sta se bili sešli na pritulovski postaji in ki je že hotela obiskati ljubljeno Anico, drugič pa z novico, da niso dobili po Zavilovskem nobene druge oporoke in da je edina dedična ogromnega premoženja gospodična Helena Zavilovska. To novico so imeli v Pritulovu že po dohodu tretjega pisma gospoda Ignacija, ki ga je bila prejela gospodična Lineta; ker pa jo je sedaj potrdila še gospa Broničeva, je povzročila tolik vtisk, da se ni zmenil skoro nihče za prihod gospe Maškove. Bilo je vse to nenavadno čudno. Z Zavilovskim sta se bili seznanili dami kot s človekom brez premoženja. Gospodična Lineta je postala njegova nevesta že takrat, ko še ni bilo nobene nade v oporoko. Zgodilo se je bilo to sosebno po vplivu gospe Anice, ki je netila pod kotlom, tako da je bilo treba voziti hitro; zgodilo se je bilo pod vplivom občne navdušnosti, ki so jo zbu-jale pesmi Zavilovskega, pod vplivom samoljubja gospodične Linete in gospe Broničeve, ki ni bila zadovoljna, nego celo prevzeta s tem, da ta slavni in sloveči Zavilovski, ki je obračal nase občo pozornost, ni priznal ljubezni nobeni drugi nego Nitki. Zgodilo se je naposled tudi na ljubo ljudem, ki so mogli samo proslavljati devico, da ni iskala pre-

moženja, nego le takih zakladov, kakršne je imel Zavilovski. Seveda je vse to, kar se je pričelo na ta način, pobrala nadalje moč tistega činitelja, ki nosi ljudi zoper njih voljo, jih zajame, kakor nosi val reke odtrgane predmete. Vendar najsi je bilo tako ali drugače, gospodična Castellijeva je postala nevesta človeku brez imovine in ko ne bi bilo nastalo pozneje ono upanje v dediščino, ne bi bila ona sama, niti gospa Broničeva, niti kdo drug zameril Zavilovskemu, da ni imel podedovanega premoženja. In taka je že človeška narav, da se sedaj, ko je zapihal veter istinitosti, ni mogel nihče ubraniti občutka izvestne ukane, prav zato, ker je bila nastala ta nada in potem napravila iz Zavilovskega nad vse znamenitega ženina. Nekaterim je to res mrzelo, druge, kakor Kopovski in gospa Maškova — ki sama ni vedela zakaj — pa je nekamo pomiril obrat, toda občutku ukane se ni mogel upreti niti tako odkritosrčen prijatelj Zavilovskega, kakršen je bil gospod Osnovski.

Zavilovski je v poslednjem pismu pisal gospodični Lineti tole: „Hotel bi biti zelo bogat tebi na ljubo, toda kaj to pomeni zame poleg tebe? Odkritosrčno ti povem, da sem že nehal misliti na to in vem, da bi se ti, ki ne stopaš po zemlji, mogla žalostiti zaraditega le toliko, kolikor sem se žalostil jaz. A mene to ne žalosti, kakor te ljubim! To je velika, meni neizmerno sveta pri-sega, zategadelj mi moraš verjeti. Ljudem groze v življenju različni pograški in pogrešajo marsikaj,

toda jaz ti povem naravnost, da te ne dam nikomur. Zlata moja! Edino moje dete in gospa" . . . i. t. d. Gospodična „Nitečka“ je pokazala to pisemce gospe Anici, gospodični Ratkovski in po tetinem prihodu seveda tudi teti. Zavilovski se v njej nikakor ni zmotil, vsaj toliko ne, da je gospodična Lineta, ko v vsem Pritulovu ni nihče govoril o čem drugem nego o oporoki starega Zavilovskega, le molčala ob tem razgovoru in pomilovanju. Morda so nje oči pridobile do izvestne mere sanjav izraz, morda se je v kotičku ust, ko je šla govorica o Zavilovskem, zbiralo nekaj takega kakor majhna prezirljiva vraska, morda se je naposled zvečer zelo obširno razgovarjala s teto, ko sta se ločili, zaželevši lahko noč; nikdar pa se ni spuščala v razgovor o tej stvari, res kot bitje, ki „ne stopa po zemlji“.

Kopovski je začel nekoč, ko so ju za trenutek pustili sama, govoriti z njo o tem, toda ona je najprej položila prst na usta in ga potem na izvestno razdaljo približala k njegovim ustom, češ, da si ne želi tega. Dà, tudi sama gospa Broničeva se je izražala vpričo nje o svoji ukani kaj oprezno. Zato pa, kadar ni bila v sobi, ni mogla ustaviti v srcu nakopičenega toka bridkosti, ki ji je silil na usta; dala se mu je odnašati tako daleč, da sta se skoro sprla z Osnovskim.

Osnovski si je namreč v duhu očital oni občutek ukane, ki se mu sam ni mogel ubraniti, pa je poizkušal sedaj na vso moč zmanjšati pomen

katastrofe in dokazovati, da je Ignacij sploh ne-
navaden ženin, ki nikakor ni slab tudi v gmotnem
oziru.

„Ne mislim si“, je dejal, „da bi bil nehal
pisati, ko bi bil kaj podedoval po starem gospodu
Zavilovskem, toda že samo oskrbovanje ogromnega
imetja bi mu jemalo toliko časa, da bi pri tem
trpela njegova nadarjenost. Kar se tiče Ignacija,
vidite, teta, se nehoče spominjam tega, kar je rekel
Henrik VIII., ko se je knez pogrozil Holbeinu:
„Iz deset kmetov napravim, kadar mi pride v glavo,
deset lordov, toda iz deset lordov ne napravim
niti enega Holbeina“. Ignacij je izjemen človek.
Verjemite mi, teta, da sem smatral Nitečko zmerom
za mično in dobro dete, da sem jo zmerom ljubil,
toda v mojih mislih se je dvignila šele od tedaj,
ko je razumela Ignacija . . . Biti nekaj v življenju
takega človeka, to je vendar naloga, za katero bi
ji lahko zavidala vsaka žena. Ali ni res, Anica?“

„Seveda je“, odgovori gospa Osnovska;
„ženski je prijetneje, ako pripada možu, ki je kaj.“

Osnovski pa ji odgovori na pol resno, na
pol smehoma:

„A ne misliš si, da me to sedaj ne muči,
da pripada bitje, kakršno si ti, taki ničli, kakršen
je Jožef Osnovski. Toda težavna pomoč. Zgodilo
se je. Ta ničla te vsaj zelo ljubi . . .“

Nato se obrne k teti Broničevi:

„Pomislite, teta“, ji reče, „da ima Ignacij nad
desettisoč rubljev svojega premoženja in vrhutega

dobi po očetovi smrti to, kar mu je zapisal stari gospod Zavilovski. Ubožen ne bo . . .“

Gospa Broničeva prezirno pokima z glavo.

„Oh, seveda“, je dejala, „Nitečka, sprejemši ponudbo gospoda Zavilovskega, vendar ni iskala denarja, zakaj ako bi bila iskala denarja, bi ji bilo zadostilo pokimati gospodu Kanafaropulosu.“

„Teta! Usmilite se!“ zakliče gospa Anica smehoma.

„Nič se torej ni zgodilo“, reče Osnovski. „Gospodična Helena se gotovo ne omoži, in to premoženje preide tako ali tako, ako ne na Ignacija, vsaj na njegove otroke — in to je vse!“

Videč pa še neprestano mračno obličje gospe Broničeve, pristavi črez trenutek:

„No teta! Pomiri se s tem, kar je Bog ukrenil. Bodi mirnejša! Ignacij ni zaradi tega niti za palec manjši . . .“

„Oh, seveda“, odgovori Broničeva z nadihom slabe volje. „Seveda vse to ne izpremeni ničesar. Zavilovski je sicer nadarjen, toda temu nasproti mora priznati, da je dobil nad vse pričakovanje vrlo nevesto. O dà. O tem ni dvojiti. Seveda se tu ne tiče toliko premoženja, a tem manj, ker ljudje marsikaj govore o načinu, kako si je stari Zavilovski pomnožil imetje. Bog mu bodi milostiv, Bog naj mu odpusti, da me je ukanil, ne vem zakaj . . . Še danes sva z Nitečko molili zanj . . . Kakšna pomoč! Seveda bi mi bilo ljubše, ko ne bi bil imel te naklonjenosti govoriti neresnico,

dasi je kaj takega mogoče v rodbini; takisto bi nama obema bilo ljubše, ko bi nama bil dajal gospod Ignacij manj razumeti, da bo podedoval po gospodu Zavilovskem.“

„Prosim, prosim!“ ji seže gospod Osnovski živo v besedo. „Tega ni dajal nikdar . . . Dovolite, teta! To je preveč. Niti tja ni hotel iti; vi sami ste ga vpričo mene poslali tja.“

Ali gospa Broničeva je bila že v toku, in nič je ni moglo zadržati več. In odgovorila mu je z rastočo razvnetostjo:

„Vam ni dajal, toda meni je dajal. Nitečka mi utegne pritegniti. Sicer pa sem vam že rekla, da je to stranska stvar. Seveda se ne izpremeni nič, in ako me nekoliko žalosti, ni to zategadelj. Nikdar še niste bili mati in kot moški ne morete pojmiti, koliko me matere čutimo bojazni v poslednjih trenutkih, preden oddamo otroka v tuje roke. Pozvedela sem šele sedaj, da je Zavilovski navzlic svojim prednostim nekoliko zloben človek . . . Dà! V tej stvari sem ga imela zmerom na sumu . . . Ako je tako, bi bilo to za Nitečko toliko kolikor smrt . . . Sam gospod Polaneški ni mogel ovreči tega, da je zloben človek. Sam Polaneški, dasi je njegov prijatelj — kolikor so moški zmožni prijateljstva — mi je dal razumeti, da je bil njegov oče tudi zloben in da je zaradi tega zblaznel, in zato more biti to dedno. Vem, da gospod Ignacij ljubi Nitečko — kolikor so moški res zmožni ljubiti koga — toda kako dolgo bo zadoščala ta ljubezen?

Da je nekoliko egoist, tega ne ovržete niti vi — sicer pa ste vsi egoisti — in zato se ne čudite, da me v poslednjih trenutkih obhaja strah, kadar mislim, da utegne moje dete priti v roke okrutniku, blazniku in egoistu . . .“

„Ne!“ zakliče Osnovski in se obrne k ženi. „Kakor te imam rad, to je pa že preveč. Tega ni mogoče poslušati.“

Ali videti je bilo, da se je gospa Anica ob tem razgovoru zabavala kakor v gledališču. Pričkanje gospe Broničeve z možem jo je zmerom zabavalo; sedaj pa je bil prepir hujši nego navadno, zakaj gospa Broničeva je kakor pomilovaje pogledala Osnovskega in nadaljevala:

„A ta družba! . . . Ti Švirski, Polaneški, Bigieli. Mi vsi smo bili in smo zaslepljeni glede Zavilovskega, toda ako naj govorim resnico, ali je morda to družba za Nitečko? To je težavna stvar! Sam Bog je napravil razliko med ljudmi, in iz tega izvira tudi razlika v vzgoji. Vi se morda ne zavedate dobro — zakaj moški se ne spoznavajo v takih rečeh — toda jaz vam pravim, da so odtenji, ki lahko neizrečno mnogo pomenijo v življenju. Bržkone ste pozabili, kdo je Nitka, in da, ako takšno Nitečko kdaj kaj zaboli ali prestraši, utegne to poplačati z življenjem. Le pomislite, kaj so ta Polaneški, ta Švirski in vsa ta družba, v kateri živi Zavilovski in v kateri bo prisiljena živeti Nitečka!“

„Torej s tega stališča zrete na to?“ ji seže Osnovski v besedo. „Dobro! Torej najprej, kdo je bil stari gospod Zavilovski, to vam je, teta, dobro znano, že glede na vaše razmere do njega. Ako vam je do družbe, vam imam čast reči, da smo mi vsi v razmerah do Polaneških ‚parvenuji‘, da smo se mi približali k njima, ne pa ona k nam. Jaz nikdar ne naštevam kakih prednikov; ker pa to le želite, teta, vam postrežem tudi s temi. O Švirskih ste že slišali, da so potomci knežjega rodu. Ona panoga, ki se je bila preselila v Veliko Poljsko, je odložila naslov, vendar pa ima pravico do njega. Tako torej vidite, kdo so ti ljudje. A kar se tiče nas, je bil moj ded pooblaščenec na Ukrajini in tega ne mislim tajiti — odkod pa izvirajo Broniči, veste tudi, teta, bolje nego jaz. Jaz se nikdar nisem dotaknil tega predmeta, ker pa sva sama, utegnem govoriti odkritosrčno. O Castellijevih vam je tudi znano.“

„Castellijevi izvirajo od Marijana Falierija!“ zakliče gospa Broničeva navdušeno,

„Ljubljena teta, opozarjam te na to, da sva sama.“

„Le od Nitečke je bilo zavisno, če bi bila hotela postati markiza Colimação.“

„La vie parisienne!“ odgovori Osnovski. „Ali poznate, teta, to opereto? V njej nastopa tudi švicarski admiral.“

Gospa Anica se je znamenito zabavala. Osnovskemu pa je bilo zdajci neprijetno, da se je v svoji hiši dotaknil spominov, ki niso bili prijetni gospe

Broničevi. Torej je dodal: „Ali čemu vse to? Znano vam je vendar, teta, kako sem imel Nitečko zmerom rad in kako iskreno si želim, da bi se izkazala vredno ženo Ignacijevu.“

Vendar je s tem prilil samo olja v ogenj, zakaj gospa Broničeva, zaslišavši roganje, je izgubila ostanek hladnokrvnosti in zaklicala naglo:

„Nitečka? . . . Da bi se izkazala vredna Ignacija . . . takega . . .“

Na srečo je prihod Maškove ustavil nadaljnji razgovor. Teta Broničeva je umolknila, kakor bi ji bila razjarjenost zaprla v ustih besedo, gospa Anica pa je jela takoj izpraševati gospo Maškovo, kaj je z ostalo družbo in kje jo bila pustila.

„Gospod Kopovski, Nitečka in Štefka so ostali v pomarančnici“, odgovori gospa Maškova, „obe risata orhideje, a gospod Kopovski nas je zabaval.“

„S čim?“ vpraša Osnovski.

„Z govorom . . . in smejale smo se mu pre-srčno. Pripovedoval nam je, kako mu njegov znanec, gospod Viž, ki je baje dober poznavalec grbov, zagotavljal docela resno, da ima ena rodbina v Poljski v grbu mizno nogo.“

„Samo ena?“ zagodrnja Osnovski veselo, „gotovo je to rodbina Kopovskih.“

„Ali je tudi Štefka ostala v pomarančnici?“ vpraša gospa Anica.

„Dà. Vsi rišejo.“

„Ali hočeš iti k njim?“

„Gotovo.“

Toda prav v tem trenutku je služabnik prinesel pisma. Osnovski jih je prevzel, pregledal in jih dajal naslovljencem. „Za Anico, za Anico!“ je dejal, „ta mala literatka ima zmerom obširno dopisovanje . . . Za vas (obrne se h gospe Maškovi in ji odda pismo), za teto . . . a to za Štefko . . . Znana pisava . . . docela znana. Gospe dovolita, da ji ponesem pismo.“

„Kajpada, pojdi“ reče gospa Anica živo. „Medve v tem prečitava svoji.“

Osnovski vzame pismo in odide proti rastlinjaku. Ogledujoč list, je ponavljal spotoma:

„Odkod poznam to pisavo . . . to je kakor . . . Dobro mi je znano, da sem že neke videl to pisavo!“

V rastlinjaku je dobil mlade ljudi, sedeče pod velikim štrkavcem pri železni žolti mizici, na kateri je stala orhideja. Obe gospodični sta jo slikali v svoji knjigi. Kopovski pa je stal nekoliko za njima; imel je na sebi belo opravo iz flanela in črne nogavice ter zrl gospodičnoma preko ramen v album. Pušil je pri tem tenko cigareto, ki jo je bil vzel iz elegantnega toka, ležečega poleg cvetličnega lonca.

„Dober dan!“ reče Osnovski. „Kaj pravite k mojim orhidejam? Lepe so, kaj ne? Kakšno redko cvetje je to! Štefka, prišlo je pismo zate . . . Naprosi družbo dovolitve in prečitaj ga, zakaj zdi se mi, da poznam pisavo, toda nikakor se ne morem spomniti, čigavo bi moglo to biti.“

Gospodična Ratkovska odpre pismo in ga jame čitati. Trenutek kesneje se ji je jelo lice izpreminjati, po obrazu jo je izpreletel plamen; nato je obleдела pa se iznova zardela. Osnovski jo je radovedno opazoval, ona pa mu je, prečitavši pismo, pokazala list in rekla z nekoliko drhtečim glasom:

„Glejte, čigavo je . . .“

„Toda! . . .“ zakliče Osnovski, ki je mahoma razumel vse.

„Ali vas smem prositi razgovora?“

„Precej, drago dete!“ odgovori Osnovski nekamo ginjen. „Pripravljen sem!“

In odideta iz rastlinjaka.

„Vendar sta naju pustila za trenutek sama!“ se oglasi Kopovski naivno.

Gospodična Lineta ni odgovorila, toda vzela je z mize tok za cigarete in se jela z njim rahlo gladiti po licu. In on je zrl na to lepo ličece s svojimi čarobnimi očmi, pod katerim se je ona kar tajala . . . Gospodična Lineta je vedela že davno, kaj naj si misli o njem; ni ji bila skrita njegova brezmejna glupost, toda eleganca in nedosežna mičnost tega glupca je spravljal njeno na pol italijansko kri v nenavaden tok. Vsak kosmič njegovih brkov je imel zanjo čuden in nepremagljiv čar.

„Ali ste že zapazili, da naju že nekaj časa strogo nadzirajo?“ nadaljuje Kopovski.

Toda ona se je delala, kakor ne bi ga bila slišala, in si neprestano s tokom gladila nežno

lice. Bližajoč ga čimdalje bolj ustom, je dejala: „Kako je prijetna dotika tega usnja! Poizkusite, kako je to prijetno . . .“

Kopovski vzame tok in si ga pritisne na usta, nato jame lahko poljubljati oni kraj, ki se ga je bilo doteknilo Linetino ličece.

Nato sta molčala oba.

„Morava iti odtod“, reče nato gospodična Castellijeva. Vzame lonec za cvetke z orhidejo in ga hoče postaviti rastlinjaku na stopnice. To se ji pa ni posrečilo, ker so bile strme.

„Dovolite, gospodična“, reče Kopovski.

„Ne, ne!“ mu odgovori, „lonec pade in se razbije. Postavim ga na na drugo stran.“

Po teh besedah odide z loncem v roki okrog stopnic, kjer je bil med njimi in steno ozek hodnik.

Ondi je stopila na kupček opeke in postavila lonec na najvišji kraj. Tedaj pa, ko je hotela odstopiti, se ji je opeka zagugala pod nogami, da se je vsa stresla. Kopovski, ki je stal blizu, jo je v tem hipu objel okrog pasu.

„Kaj delate . . . to ni dobro“, se je jela hudoovati. A prsi so se ji dvigale in ga zalivale z vročo sapo.

On pa ni odgovoril ničesar, nego je pritisnil svoje brke na njena usta. Ona ga naglo objame okrog vratu ter ga začne zasopla strastno popoljubljati.

Vsa razvneta nista zapazila, kako se je bil Osnovski vrnil skozi odprte duri v rastlinjak, dospel po mehkem pesku na stopnice in ju opazoval. Lice mu je bilo blede od razvnetosti kakor platno.

XIII.

Zavilovski se je mudil takrat med Varšavo in Bučinkom. Vozil se je vsak dan ter se mudil nekoliko ur zdaj tu, zdaj tam, kakor so zahtevale njegove stvari in njegovi opravki. Ker pa bi se imela poroka zvršiti jeseni, takoj po vrnitvi iz Scheveninga, mu je rekel Polaneški, da si je že čas poiskati stanovanje in si ga primerno urediti. Bigiel in on sta mu pri tem obljubila svojo pomoč, gospa Bigielova bi se imela potruditi za gospodarsko uredbo. V Bučinku je bila navzočnost Zalovskega tudi potrebna glede njegovega občevanja z gospodično Heleno. Dasi je bila oporoka, s katero jo je oče postavil za dedično vsega ogromnega premoženja, napisana pred letom dni, ni tajila, da ni oče napisal druge oporoke že zaradi tega ne, ker ni slutil tako hitre smrti, ali po navadi starih oseb je odlagal to stvar od dne do dne. Nikakor pa ni dvojila, da je hotel oče storiti nekaj za svojega imenca in sorodnika, in govorila je odkrito, da smatra za svojo dolžnost vestno izpolniti očetovo voljo. Nihče sicer ni mogel videti, v kakšni meri se odloči sama za to; njej sami pa je tudi bilo težavno odgovoriti na podobno vprašanje;

(Str. 249.) Ona ga naglo objame okrog vratu ter
ga začne zasopla strastno poljubljati.

preden ni bil sestavljen temeljit zapissek vsega premoženja in kapitala, zato je začela dajati Zavilovskemu vse to, kar so po njenem mnenju mogli podedovati moški dediči. Tako mu je darovala del srebrnih nožnic po pokojniku, bogato in dragoceno zbirko orožja, ki jo je imel pokojnik jako rad, sijajne konje, ki jih je Polaneški sprejel v komisijo, kakor tudi ono zbirko pip, za katero se je svoje dni toliko brigal Kopovski.

Hladna in navidezno malomarna proti vsem ter odganjajoča ljudi z resnim in strogim izrazom svojega obličja, je imela samo za Zavilovskega nekakšen skoro materinski odtenj v glasu in v pogledu, kakor bi bila obenem s premoženjem podedovala po starem očetu naklonjenost do mladega moža. Bil pa je on tudi res edino bitje na svetu, s katerim so jo vezale izvestne rodbinske vezi ali vsaj enakost imena. Ko je zvedela od Polaneških, kaj je ukrenil Zavilovski glede ureditve svojega stanovanja, je naprosila Polaneškega, naj bi v ta namen vložil od nje v banki znatno vsoto na ime „gospoda Ignacija“, toda s prošnjo, da mu tega ne pove skoro.

Zavilovski, čigar srce je bilo mlado in hvalježno, se je je oklenil kakor rodne sestre, in ona je to dobro čutila. Bila je to vzajemna simpatija dveh značajev, ki si želita dobro ter zaupata drug drugemu. Časih se izpremeni taka začetna simpatija v neizmerno krepko prijateljstvo, ki utegne biti v slabih življenskih prevratih izdatna opora.

Vendar sedaj ji je Zavilovski mogel žrtvovati le delca svoje duše, zakaj dušo in srce in vse svoje moči je bil vložil kot fanatik v svojo ljubezen do Nitke, ki jo je oboževal čimdalje bolj.

Sedaj pa se je sukal kakor muha v kropu ter med Bučinkom in mestom sklepal celo novo znanje. Eden izmed novih znancev je bil profesor Vaskovski, ki se je bil vrnil s potovanja med „najmlajše Arijce“. Obiskal je bil vse obrežje Jadranskega morja in ves balkanski polotok, toda njegovo zdravje je bilo tako žalostno, da sta ga Polaneška odpeljala na stalno bivanje v Bučinek, da ga za-varujeta izkoriščanja in da mu podasta varstva, kakršnega v svoji osamelosti ne bi bil našel nikjer drugje. Zavilovski, ki je bil sam navdušen človek ter je pojmlil vsako višjo idejo, najsi se je zdela vsem razsodnim glupcem neumna, se je takoj prvi dan zaljubil v starega profesorja z njegovo teorijo zgodovinske naloge, odločene najmlajšim Arijcem. O tej teoriji je bil slišal že često prej od Švirskega in Polaneških in — smatral jo za krasni sen. A sedaj je njega, Švirskega kakor tudi Polaneška osupnilo to, da profesor po svoji vrnitvi s potovanja o tem ni omenjal skoro ničesar več. Ko so ga vpraševali po njegovem spisu in potovanju, jim je odgovarjal: „Nihče se ne more izogniti nalogi, ki mu jo je odločil Kristus“; na to je uprl predse svoje mistične oči, kakor bi nečesa iskal ali nekaj gledal v brezkončnost, in staro njegovo lice je pridobilo izraz tako globoke

žalosti, dà, celo take bolesti, da se ni nihče upal razpravljati podrobneje o tem vprašanju. Zdravnik, ki ga je poklical Polaneški, je izjavil, da je premastna kuhinja najmlajših Arijevcev povzročila starcu katar v želodcu, kateremu se je pridružil marasmus senilis. In profesor je imel res hud želodčni katar, ali Zavilovski je slutil v njem še nekaj drugega, to je obupni boj med tem, v kar je verjel in čemur je bil kot res vnet idealist posvetil vse svoje življenje in vse dvome. Samo Zavilovski je umel vso tragedijo takega končnega: „ergo erravi“, in genila ga je dvojno, zakaj kot človek, ki je imel srce na pravem mestu, in kot pesnik, ki je videl takoj snov za pesem: sliko starca, sedečega v solncu pred hišo na razvalinah življenja in čakajočega z besedami „ničemurnost nad ničemurnost“ na smrt, katere koraki so se že slišali v dalji.

Toda s profesorjem morda še ni bilo tako slabo, kakor si je mislil Zavilovski. „Najmlajši izmed Arijevcev“ so ga mogli sicer opehariti, toda njemu je ostala vera, da krščanstvo še ni izreklo poslednje besede, da prihodnja doba v življenju človeštva ne bo nič drugega nego razširitev misli Kristusovih in njih prenos iz razmer med posamezniki na vsečloveške razmere. „Kristus v zgodovini“ ni nehal biti zanj prikaz prihodnosti. Verjel je celo zmemor, da je bila naloga, uvesti ljubezen v zgodovino, dana najmlajšim izmed Arijevcev, samo da ga je po vrnitvi s potovanja pobila globoka žalost, zakaj spoznal je, da mora prej izumreti ne le on,

nego ves rod zaradi želodčnega katarja, ki mu ga je bila nakopala neprebavna kuhinja podunavskih dežel.

Sedaj pa se je zaprl v samega sebe ter vztrajal v molčanju, ki je bilo videti več grenkoba življenja, nego je bilo v resnici. O svoji „ideji“ skoro niti ni govoril, vendar je bilo videti, da prav tako kakor kazalec na uri, ki se je ustavil ob eni, kaže zmerom eno, tudi kazalec njegovega duha ni zapuščal te ideje. Odgovarjal je na različna vprašanja z besedami, ki so bile več v zvezi z njo nego s stvarjo, po kateri so ga vpraševali. Kadarkoli so ga hoteli poklicati v zavest, so ga morali buditi. Tudi je zanemarjal svojo obleko. Videti je bilo, kako pozablja bolj dan na dan, da ima njegov telovnik gumbe za zapenjanje. S svojo večno razmišljenostjo, z očmi kratkovidnega človeka in otroka, v katerih so se odbijali nekamo mehanično notranji vtiski, z zamišljenim licem, na katerem so kazali rudasti madeži še očitvidneje sum slabe prebave, in vrhutega v zanemarjeni obleki in čudnih hlačah, ki jih je iz neznanega vzroka nosil dvakrat tako široke kakor drugi ljudje, je zbujal tujim ljudem veselje ter bil pogostoma predmet kolikor toliko zlobnih šal. Zdelo se je, da je bil podobne vtiske zbujal pred vsem drugim „najmlajšim Arijcem.“ Sploh so ga smatrali za človeka, ki ima eno kolesce preveč. Izraz „neškodljiv norec“ mu je večkrat doletel na ušesa, toda delal se je, kakor ne bi slišal ničesar.

Vendar pa je čutil, da se mu pri Polaneških godi dobro, da se mu nihče ne posmehuje, niti mu ne kaže sočutja, ki ga ljudje kažejo glupcu. Sicer pa mu niti njegov želodčni katar ni vzel neizmerne prizanesljivosti do ljudi. Bil je še zmerom oni stari profesorček, ki je pozabljal samega sebe, takoj pa se zavzel, ko je šlo za druge. Ljubil je kakor prej Marico Polaneško, Polaneškega, gospo Emilijo, Švirskega, Bigielove, dà, tudi Maška, izkratka vse, s katerimi ga je vezalo življenje. Sploh pa je imel o ljudeh nekake čudne pojme, češ, da vsi, hote ali nehoče čemu služijo in da so to ne-kakšne figurice, ki jih roka božja potiska semtertja z nameni, ki so znani le Bogu samemu. Take umetnike, kakršen je bil Švrski, je smatral za poslance, ki prinašajo premirje.

Istotako je zrl na Zavilovskega, čigar pesmi je bil čital že prej. Spoznavši njih pisatelja, ga je ogledoval kot nekaj posebnega, drugi dan pa, ko je ta mladi človek odšel v mesto in ko so se pri čaju jeli pomenkovati o njem, je dvignil prst, se obrnil k Marici in rekel s tajnostnim izrazom na licu:

„O, to je božja ptica! Niti sam ne ve, kaj vse mu je napisal v glavo in čemu vsemu ga je odločil.“

Marica mu jame pripovedovati o bližnji poroki Zavilovskega, o njegovi ljubezni do Linete in o njej sami, hvaleča njeno dobroto in lepoto.

„Dà“, zakliče profesor, ko jo je zaslišal. „Ali umeješ? Tudi ona ima svojo nalogo, tudi ona je izvoljena. Bog ji je zapovedal čuvati takšen plamen, in ker je bila izvoljena v ta namen, jo je treba spoštovati kot izvoljenko . . . Ali umeješ? Roka Gospodova je z njo.“

Potem se zamisli in pristavi:

„To vse je za človeštvo pot v prihodnost.“

Polaneški pogleda soprogo, kakor bi ji hotel označiti s pogledom, da profesorjeve sanje nimajo zveze, toda on je zaprl nekoliko oči, se zagledal predse in nadaljeval:

„Na nebu je rimska cesta; kadar Bog potrebuje, jemlje prah iz nje in ustvarja nove svetove. In glejte, mislim si, da je prav taka duševna rimska cesta, ki je sestavljeno iz vsega, kar so ljudje mislili in čutili. Vse je v njej: to, kar so znosili geniji, dela talentov, napor duha moških in nežnost ženskih src, kakor človeška dobrota, tako tudi človeške bolečine, ničesar ne nedostaje, dasi se vse izpreminja v prah, zakaj iz tega prahu, ako je volja božja, nastanjajo novi duševni svetovi za človeka.“

Začel je pomežikovati, premišljuječ to, kar je povedal. Nato je, kakor bi se bil prebudil, jel iskati gumbov pri telovniku in dodal:

„Toda ta gospodična ima gotovo čisto dušo kakor solza, ker je Bog s prstom pokazal nanjo in jo odločil za čuvarico tega ognja.“

Prihod Švirskega je ustavil nadaljnji razgovor. Za Marico ni bilo to nič nenavadnega, zakaj slikar

jo je bil obvestil, da pride ali sam, ali pa ji naznani pismeno, kako je z njegovo stvarjo. Marica je bila, ugledavši ga sedaj skozi okno, skoro prepričana, da se je vse končalo ugodno, toda on je, ko je stopil v sobo in pozdravil vse, zrl nanjo s tako čudnim izrazom, da ni vedela, kaj naj si misli o njem.

Očividno je hotel izpregovoriti z njo o tej stvari, in sicer skoro; ni pa hotel govoriti vpričo Polaneškega in Vaskovskega. Polaneški, ki mu je bila Marica zaupala, česa se tiče stvar, mu je pritekel na pomoč, pokazavši na ženo in dejal:

„Njej je treba mnogo hoditi; vzemite jo s seboj na vrt, zakaj vem, da se imata marsikaj pomeniti.“

Črez nekaj časa sta bila oba v trepetlikovem drevoredu. Nekaj časa sta stopala molče; on se je gugal na širokih atletskih bedrih, premišljujoč, kako bi začel, ona pa je stopala nekoliko naprej, dobrotnega in radovednega lica. Oba bi se bila rada pomenila, toda Švirski je pričel z nečim drugim.

„Ali ste vse povedali svojemu možu?“ jo vpraša zdajci.

Marica se zardi, kakor bi jo bil zalotil ob slabem dejanju, in odgovori:

„... Ker vam je Stanko tako naklonjen in ker nečem imeti pred njim nobenih skrivnosti.“

Švirski ji poljubi roko.

„Toda vendar! Dobro! Tega se ne sramujem, prav tako ne, kakor me ni sram, da sem dobil košek.“

„To ni mogoče! Šalite se!“ reče Marica ter obstane.

„Na mojo čast!“

In videč, kako neprijeten vtisk je napravila ta novica nanjo, je jel govoriti nekamo v skrbah:

„Samo ne jemljite si tega k srcu huje nego jaz. Zgodilo se je, kar se je imelo zgoditi. Dospel sem semkaj ter stojim pred vami; nisem si prestrelil glave in ne mislim si je prestreliti, toda košek sem dobil vendarle.“

„Toda zakaj? Kaj vam je odgovorila?“

„Zakaj? Kaj mi je odgovorila?“ ponovi Švirski. „Vidite, prav v tem tiči to, zakaj mi je nekoliko vroče. Priznavam vam odkritosrčno, da v gospodično Ratkovsko nisem bil preveč zaljubljen. Ugajala mi je — vse mi ugajajo — mislil sem si, da bo to hvaležno in vdano srce, in zato sem jo zasnužil. Toda še več je govoril razum in pa to; da imam že čas. Pa tudi zgaga me je drla nekoliko. Nekoč sem si celo dejal: ‚Tvoja snubitev v Bučinku ni bila jasna, spusti rajši še rob‘. Toda sram me je bilo. Kaj za zlodeja, sem si mislil, prekoračil si prag z eno nogo, prekorači ga še z drugo. In napisal sem ji pismo, to pot že popolnoma umevno, in čitajte tukaj, kaj mi je odpisala.“

Po teh besedah potegne iz jopičevega žepa pismo, ali preden ga jame čitati, še reče:

„Izpočetka so navadne formalnosti . . . Saj veste. Ceni me neizmerno, bila bi ponosna in srečna — toda rajša neče tega — goji odkrito-

srčno simpatijo do mene — ako bo tako gojila moža, kakor to simpatijo, ne bo rejen — in na koncu pravi:

„Nisem vam zmožna podariti srca s takšno radostjo, kakršne ste vredni. Ukrenila sem drugače in ako ne bom srečna, si nečem pozneje nikdar očitati, češ, da nisem bila odkritosrčna. Glede na to, kar se je zgodilo pri nas, vam ne morem pisati več, toda verjemite mi, da vam bom vse življenje hvaležna za zaupanje in da hočem od današnjega dne vsak dan prositi Boga, naj vam dá najti srce, ki Vas bo vredno in Vas bo blagoslavljal v vse življenje . . .“

To je vse.“

Nastane trenutek molčanja. Nato reče Švirski:

„To so po mojem mnenju prazne besede, ki pomenijo: Ljubim drugega.“

„Zdi se mi, da je temu tako“, odgovori Marica otožno. — Uboga deklica . . . Vendar je to še pošten list.“

„Pošten list! Pošten list!“ zakliče Švirski. „Vse so poštene. Prav zato mi je nekoliko bridko. Ako me le neče, dobro! Do tega ima pravico. Je li zaljubljena? Tudi do tega ima pravico. Toda v koga je zaljubljena? Vendar ne v Osnovskega, niti v Zavilovskega, torej v koga? Torej v ta gumb na palici, v to krinko, v tega gizdalina, v ta krojaški model, v ta ideal kuharic. Ali ste videli take lepe gospodične na zvežnjih perkala? On je ves takšen! Ko bi stal v oknu lasničarjevem, bi mu

ženske postrle šipo. Ali se spominjate, kaj sem nekoč rekel o njem: da je to ‚huris‘ damski? In to je bridko! To je nevšečno“ — govoril je z rastočo razdraženostjo in s posebnim poudarkom ponavljal besedo „je“ — „in to daje slabo izpričevalo ženskam, zakaj najsi je mož Newton, Rafael, Napoleon ter hoče za vse le edino srce, eno glavo ženske — vse zaman. Ona dá prednost takemu posladkorjenemu lizunu. Takšne so!“

„Toda ne vse, ne vse! Sicer pa morate vedeti kot umetnik, kaj je občutek. Ako pade kaj na človeka, je zaman vse modrovanje.“

„Ne“, reče Švirski mirneje, „vem, da ne vse. Kar se tiče ljubezni, pravite: Ako pade kaj na človeka, je konec. Morda! To je kakor bolezen... Vendar so bolezni, ki se ne prijemajo plemenitih bitij. Je na primer bolezen v parkljih. Ako naj nastane bolezen, je treba imeti parklje. Vendar pa se še ni zgodilo, da bi se bila golobica zaljubila v udeba, dasi je to kaj lep ptič. Vidite, golobici to niti ne pride v glavo... V udeba se zaljubi smrdokavra. In naj se ljubita, samo naj se ona ne kaže dalje za golobico. Meni je samo do tega... Spomnite si, kako sem se nekoč pri Bigielovih izrazil o gospodični Castellijevi. A vendar je ta dala na koncu prednost Zavilovskemu. Meni je do teh napačnih navdihov, do te neodkritosrčnosti, do teh fraz. Ako si smrdokavra, imej tudi pogum priznati, da si. Ne hlini se, ne zavajaj, ne varaj! Jaz kot izkušen človek bi dal svojo

glavo za to, da se taka gospodična Ratkovska izkratka ni sposobna zaljubiti v takega Kopovskega, a vendar je temu tako! Pa si že dobim tolažbo, meni ni samo do mene, nego le do te komedije in do te konvencijske laži . . . ne do gospodične Ratkovske, nego do tega, da zmaguje tak tip, kakršen je Kopovski.“

„Dà“, odgovori Marica. „Samo to bi rada vedela, zakaj se je nekamo zapletlo vse to.“

Toda Švirski zamahne z roko.

„Po pravici rečeno“, pravi, „pravzaprav se je razpletlo. Da je vzela mene, bi jo gotovo nosil na rokah. Na mojo čast! V meni se je nakopičilo neizmerno mnogo občutnosti. Bil bi dober z njo, in dobro bi se nama godilo. Po tem mi je nekoliko žal. Vendar ona ni edina na svetu. Dobite mi kje pošteno dušo, ki me bo hotela. Toda kmalu, draga moja gosa, zakaj časih res ne morem prebivati dalje. Dà!“

Marica ga jame razvedrovati, videča, da si sam ne žene preveč k srcu izgube gospodične Ratkovske. Vendar ko je sedaj mirneje premišljala njeno pismo, se je spomnila enega stavka, za katerega se izpočetka, vsa presenečena po njeni odpovedi, ni bila zmenila — in to jo je vznemirilo.

„Ali ste zapazili“, vpraša, „da pravi na enem mestu: ‚Po tem, kar se je zgodilo pri nas, Vam ne morem pisati več.‘ Ali ne slutite, kaj se je utegnilo zgoditi?“

„Morda jo je Kopovski že zasnužil?“

„Ne. Tedaj bi bila to razločno zapisala. Ako se ga je oklenila, je ubožica, zakaj sama baje nima nič premoženja, a gospod Kopovski tudi ni bogat, in torej je dvojbeno, ali se res odloči za to.“

„Gotovo“, reče Švirski. „Znajte, da še to meni samemu ni prišlo v glavo. Ljubi ga, o tem ni dvojiti, toda on je ne vzame.“

Zdajci pa umolkne in reče:

„Toda potem, zakaj odlaša tako?“

„Zabava se z njim, on pa se bavi z njo“, odgovori Marica urno in nekoliko obrne lice, da Švirski ne bi zapazil njene zadrege.

Ta odgovor ni bil odkritosrčen. Od tega časa, ko ji je Polaneški zaupal, kaj je bil zapazil (razmere Kopovskega z gospo Osnovsko), je pogostoma premišljala o tem in bivanje mladega moža v Pritulovu se je njej sami zdelo sumnivo, zakrivanje teh razmer z gospodično Ratkovsko pa nepošteno. Toda vse te spletke so mogle vsak hip priti na dan, in Marica je premišljala sedaj nemirno, ali besede gospodične Ratkovske: „Po tem, kar se je zgodilo pri nas“, nimajo prav tega pomena. Tedaj bi bila to prava katastrofa, tako za poštenega gospoda Osnovskega, kakor za gospodično Štefko.

Res se je utegnilo vse zaplesti na tragičen način.

„Jutri se napotim v Pritulov“, reče Švirski. „Nalašč hočem posetiti Osnovska; s tem pokažem, da nisem jezen na nikogar. Ako se je ondi res kaj zgodilo, ali ako je kdo obolel, vidim to sam in vas obvestim. Zavilovskega vendar ni tamkaj.“

„Ne, gospod Ignacij biva v mestu. Jutri ali pojutrišnjem pride semkaj ali v Jašmin. Stanko se tudi danes ravna v mesto. Moja prijateljica sestra Angela je zelo bolna, in hočemo jo spraviti semkaj; ker pa ne morem jaz, pojde tja Stanko.“

„Sestra Angela? To je ona, ki ji pravi vaš soproog gospa Emilija? . . . Fra Angelico . . . Obličje svetnično. Sijajno lice. Videl sem jo že nekolikokrat pri vas. Samo ko ne bi bila usmiljena sestra . . .“

„Bolehava sirota. Že skoro ne more več hoditi . . . Od prevelikega truda je zbolela.“

„Oh, to je slabo“, odgovori Švirski. „Pa boste imeli tu profesorja in ono ubožico . . . Kako dobri ljudje ste!“

„To je Stanko!“ odgovori Marica.

V tem se prikaže na koncu drevoreda Polaneški, ki se jima približa s hitrimi koraki.

„Čul sem, da danes odidete“, reče Švirski. „Grega skupaj.“

„Dà.“

In obrnivši se k ženi, reče:

„Marica, že si se nahodila dovolj. Ali se nečeš opreti name?“

Marica ga prime pod pazduho. Stopala sta skupaj na verando; potem je ona stopila v sobo, da zapove prinesiti čaj.

Polaneški se hitro približa Švirskemu.

„Prejel sem čuden telegram“, reče, „ki ga vpričo moje žene nisem hotel pokazati. Osnovski

me vprašuje, kje je Ignacij, in me prosi, naj pridem jutri v njegovi stvari v mesto. Kaj neki pomeni to?"

„To je čudna stvar“, odgovori Švirski. „Meni je pisala gospodična Ratkovska, da se je ondi nekaj zgodilo.“

„Morda je kdo obolel?“

„Pa bi bili poklicali naravnost Zailovskega. Ko bi bila zbolela gospodična ali gospa Broničeva, bi ga bili poklicali takoj . . .“

„A ko bi ga Osnovski ne hotel prestrašiti, bi bil brzojavil meni.“

In oba si jameta nemirno zreti v oči.

XIV.

Drugo jutro, pol ure po prihodu Polaneškega, pozvoni pri njem Osnovski. Polaneški, zaslišavši zvonček, mu gre sam odpirat. Od včeraj je živel v velikem nemiru. Mislil si je bil sicer že davno, da se mora v Pritulovu bomba razpočiti vsak hip, toda zaman se je boril z mislimi, kako bi mogel biti ta razpok v zvezi z Zavilovskim.

Osnovski mu stisne roko v pozdrav posebno krepko, kakor se to godi v izjemnih življenskih okoliščinah, in ko ga Polaneški povabi v svoj kabinet, ga vpraša spotoma:

„Stanuje li milostiva gospa v Bučinku?“

„Dà“, odgovori Polaneški, „popolnoma sva sama.“

V kabinetu sede Osnovski na ponudeni namlanjač, povesi glavo in pomolči nekaj časa. Pri tem je močno dihal, ker je od prevelikega napora bolehal na napetosti pljuč, sedaj pa mu je bila razvnetost in hoja po stopnicah še bolj obtežila dihanje. Polaneški je čakal potrpljivo nekaj časa, naposled pa ga je premagala prirojena živahnost in vprašal je:

„Kaj se je zgodilo?“

„Zgodila se je nesreča“, odgovori Osnovski globoko žalosten. „Zakon Ignacijev se je razdrl.“

„Zakon razdril? A zakaj?“

„To je tako neprijetna stvar, da bi bilo bolje za Ignacija, ako ne bi poznal vzrokov. Nekaj časa sem tudi sam omahoval, ali naj molčim o tem, toda nikakor! . . . Treba je, da pozve vse, zakaj tu gre za nekaj važnejšega, nego je njegova ljubezen. Morda mu pomoreta jeza in gnus, da laže prebije nesrečo. Do poroke ne pride, ker gospodična Castellijeva ni vredna roke takega človeka, kakršen je on, in ko bi se še danes moglo govoriti o ponovitvi teh razmer, bi se jim jaz prvi odločno postavil po robu.“

Gospod Osnovski jame iznova loviti sapo, Polaneški pa, ki je bil doslej poslušal njegove besede, ne da bi se bil ganil, izbruhne zdajci:

„Toda za Boga dragega, kaj se je zgodilo?“

„Zgodilo se je to, da sta dami pred tremi dnevi odpotovali za mejo s Kopovskim kot z ženinom gospodične Castellijeve.“

Polaneški, ki je bil pred trenutkom vstal s sedeža, sede zopet. Njegovo lice je navzlic vsemu genutju in nemiru kazalo neizrečno čudenje. Nekaj časa je gledal Osnovskega, potem je dajal, kakor ne bi mogel zbrati svojih misli:

„Kopovski . . . ? Tudi z gospodično Castellijevo . . .“

Toda Osnovski je bil preveč zamišljen v samo afero, torej ni mogel zapaziti posebne oblike, ki jo je imelo vprašanje Polaneškega.

„Žal!“ reče, „znano vam je, da sem sorodnik teh žensk. Moja mati je bila sestra gospe Broničeve in s tem tudi Linetine matere, in nekaj časa sta se vzgajali skupaj. Umejete sedaj, da bi ji rajši prizanesel. Toda to je stranska stvar. Naše razmere so razdrte in vrhutege, ko bi bila gospodična Castellijeva moja rodna sestra, bi vam rekel o njej prav to, kar sem rekel sedaj. Kar se tiče Zavilovskega, ker jaz z ženo takisto odidem, in sicer še danes, se more zgoditi, da se ne bova srečala. Pravim vam odkritosrčno: Nimam dovolj srca, da bi izpregovoril z njim, toda vam povem vse, kar sem videl. Vi, kot njegov bližnji prijatelj, mu morda olajšate udarec; treba pa je vendar, da Ignacij zve vse, zakaj za nesrečo te vrste ni boljšega zdravila nego gnus.“

Zdaj jame pripovedovati Polaneškemu, kaj je videl v rastlinjaku . . . Ob tem pripovedovanju se je razvnel tako močno, da mu je časih zaprlo zapo, obenem pa se tudi ni mogel ustavljati čudenju, ko

je videl, kako vneto ga posluša Polaneški. Pričakoval je bil od njega več hladnokrvnosti, saj ni mogel razumeti, da ima Polaneški posebne dokaze, radi česar pripovedovanje te vrste vpliva bolj na njegove živce, nego bi vplivala novica o smrti Zavilovskega ali gospodične Castellijeve.

„V prvem hipu sem izgubil glavo“, nadaljuje Osnovski. „Nisem sicer vročekrven človek, vendar pa res ne vem, kako se je zgodilo, da mu nisem polomil kosti. Morda sem se spomnil, da je moj gost; morda gre za važnejše reči, nego je on; morda sem mislil na Ignacija; morda nisem mislil na nič. Izgubil sem glavo in odšel sem. Vrnivši se črez trenutek, sem mu dejal, naj gre z menoj. Videl sem, da je bil bled, toda odločen. Doma sem mu očital, da je ravnal odurno, da je zlorabil gostoljubje poštene hiše, da je Lineta ničemurnica, ki je ne morem prezirati dovolj, da je njena razmera do Zavilovskega s tem raztrgana in da ga jaz prisilim, naj jo vzame, ko bi moral uporabiti tudi najskrajnejše pomočke . . . Tu se je pokazalo, da sta se bila že dogovorila v tem času, ko sem ju bil pustil sama, zakaj odgovoril mi je, da že davno ljubi Lineto in da jo je pripravljen vzeti za ženo. Kar se tiče Zavilovskega, sem čutil, da mi je Kopovski ponavljal besede, ki mu jih je bila narekovala Lineta, ker mi je rekel nekaj, česar sam ne bi bil izumil, da je pripravljen dati Zavilovskemu kakršno-sibodi zadostilo, toda da ni treba jemati ozira nanj, ker nima nikakršnih obveznosti do njega . . . ,Da

je gospodična Lineta izbrala naposled mene, je tem huje zanj' — je dejal — ,toda to je njena stvar . . .' Kaj se je v tem zgodilo med teto in Lineto, ne vem; dovolj; še preden sem opravil s Kopovskim, je pridirjala teta Broničeva k meni kakor furija, češ, midva, jaz in moja žena, nisva pustila Lineti, da bi bila stopala za prirodnim nagibom srca; vsilila sva ji bila Zavilovskega, ki ga ni nikdar ljubila; Lineta je prejkala vse noči; ta zakon bi bila poplačala z življenjem; vse to, kar se je zgodilo, je bila očitvidno volja božja . . . in tako dalje dolgo uro! . . . Midva sva kriva, Zavilovski je kriv, samo oni sta brez madeža.“

Osnovski si jame drgniti čelo, nato reče:

„Oh, prijatelj! Imam že šestintrideset let, toda tega še nisem slutil, kaj je žensko sleparstvo. Znaj-te, da mi taka neumevna sposobnost, prevračati reči narobe, nikakor neče v glavo. Umejem vendar, kakšna je bila situacija. Umejem njiju spoznanje, da je z Zavilovskim konec in da jima ne preostaje nič — nego Kopovski. Toda ta lahkota, s katero se pretvarja črno v belo in belo v črno! . . . nedostajanje nravnosti, zmisla za resnico in pravico . . . ta brezкраjni egoizem brez mere! Ko ne bi šlo za Zavilovskega, naj bi jo vzel zlodej! . . . On bi bil itak nesrečen z njima, toda za tako navdušenega človeka, kakšen udarec je to! . . . Kakšna prevara . . . A ta Lineta! . . . Kdo bi si bil mislil! Takšen tepec! Takšen tepec! . . . A to je devica polna višjih teženj, ki se je pred nekoliko meseci

zaročila in dala besedo! . . . Nevesta takega Zavilovskega! Človek bi res zblaznel.“

„Kdaj se je zgodilo vse to?“ vpraša naposled Polaneški. „Človek bi res zblaznel“, ponovi Polaneški kakor odmev.

Nastane trenutek molčanja.

„Tri dni, preden so odpotovali v Schevening. Odpotovali so takoj isti dan. Kopovski je imel potni list pripravljen. Glejte le, kako je celo največji osel časih zvit! Imel je pripravljen potni list, ker se je delal, kakor bi se pogajal za mojo netjakinjo Ratkovsko in namerjal skupno z nami odpotovati za mejo. Delal se je, kakor bi se pogajal za to, da je pri tem mogel begati ono. Oh, ta ubogi gospod Ignacij, ubožec! Dajem vam častno besedo, ko bi bil tudi moj brat, da ne bi čutil več sočutja z njim. Bolje . . . bolje zanj, da se ni združil s takšno . . . Lineto, s takšno polovično Italijanko, toda to . . .“

Osnovski potegne robec iz žepa in si jame z njim otirati ščipec. Pri tem je pomežikoval z izmučenim licem. Polaneški ga vpraša:

„Zakaj mi niste tega povedali prej?“

„Zakaj vam nisem povedal prej? Žena mi je zbolela. Živčna bolezen . . . Bog ve, kaj je bilo! . . . Ne verjeli bi, kako si je gnala stvar k srcu. Toda to ni nič čudnega! . . . Taka žena — in da se je to zgodilo v naši hiši! Ob njeni občutnosti je bil to udarec tudi zanjo, zakaj prevarila se je bila tudi sama v Lineti, ki jo je tolikanj ljubila, žal pa ji je

tudi Ignacija, in pa ta sestanek z izprijenostjo, ta gnus! . . . Za tako čist in kreposten značaj je tega več, nego je treba . . . V prvem trenutku sem si mislil, da mi hudo zbolí, in še sedaj pravim: Bog daj, da ji ne bi udarilo na živce! Midva si ne moreva predstavljati, kaj se godi v taki duši, kadar ugleda izprijenost.“

Polaneški pozorno pogleda Osnovskega, se ugrizne v ustnice in molči. Osnovski nadaljuje čez trenutek:

„Poslal sem po zdravnika in izgubil sem drugič glavo. Na srečo sta ondi Štefka Ratkovska in dobra gospa Maškova. Obe sta se tako vneto zavzeli za Anico, da jima bom hvaležen vse žive dni. Gospa Maškova je na videz hladna, sicer pa je tako presrčna stvarca! . . .“

„Jaz si pa le mislim“, reče Polaneški, da zavrne razgovor drugam, „ko bi bil stari Zavilovski zapustil Ignacijo kaj premoženja, se vse to ne bi bilo zgodilo.“

„Morda res ne“, odgovori Osnovski, „toda meni ostane nedvojbeno to: Ko bi bila Lineta postala Ignacijeva soproga, ko bi bil on podedoval vse premoženje gospoda Zavilovskega, pa bi jo navzlic temu vlekli nagon za takimi Kopovskimi, s kakršnimi bi se srečavala v življenju. Taka duša je to. Nekatere reči že umejem. Rekel sem, da bi človek zblaznel ob tem, kar se je zgodilo, toda deloma že umejem, zakaj je prišlo tako. To je preplitev značaj, da bi res ljubila takega Zavilov-

skega. Njej je potreben tak Kopovski. Krmili so jo z vsakovrstnimi višjimi težnjami, da je naposled sama verjela vanje; Ignacija sta privabili iz ničemurnosti, iz samoljubja, ljudem na ljubo, ker ne poznata samih sebe. Vendar to, kar ni odkritosrčno, ne more imeti obstanka. V onem hipu, ko je bila pomirjena njiju ničemurnost, jima je Ignacij nehal zadoščati. Potem sta se prestrašili, da bi se morda z njim ne dalo živeti tako; morda je tudi obe jela težiti njegova vzvišenost. Pristavite še zgodovino te oporoke, ki je, dasi ni glavni vzrok katastrofi, vendarle močno zmanjšala Ignacija v njenih mislih, dodajte pred vsem drugim Linetin nagon, vzemite k temu Kopovskega, in tedaj imate odgovor na vse. So žene, kakršna je vaša ali moja Anica, so pa tudi take, kakršni sta onidve!“

Gospod Osnovski je iznova umolknil za trenutek, nato pa dejal:

„Že vidim, kako bo vaša žena žalostna in jezna, in žal mi je, da niste videli, kako je moja zaslišala novico . . . ali celo gospa Maškova. Dà! So žene in žene . . . Dragi prijatelj! Vsak dan morava na kolenih zahvaljati Boga, da nama je dal taki ženi, kakršni imava.“

In kar glas se mu je tresel od ginjenosti.

Dasi je bilo Polaneškemu izpočetka le do Zavilovskega, je naravnost ostrmel ob tem, kako more biti ta človek, ki je še pred nekoliko minutami sodil tako dobro in duhovito, obenem tako naiven. Obhajal ga je že bridek smeh, ko je Osnovski

omenil razjarjenost gospe Maškove. Sploh pa se ga je polastil občutek tesne ironije življenja, čigar brezkrainosti še vse žive dni ni bil videl tako jasno.

„Torej ne greste k Zavilovskemu?“ ga vpraša črez nekaj časa.

„Ponavljam vam odkritosrčno, da nimam dovolj poguma; danes odidem v Pritulov in še danes se izseliva iz poletnega stanovanja. Ženo moram odpeljati prvič zato, ker me je sama naprosila solznih oči, drugič pa zato, ker ji morda drugačni vtiski pomorejo zopet k zdravju. Odideva nekam k morju, samo ne v Schevening, kamor sta odšli oni s Kopovskim. Toda eno prošnjo imam do vas. Znano vam je, kako spoštujem Ignacija, kako ga ljubim. Pišite mi, kako ubožec sprejme to novico in kaj se bo godilo z njim. Naprosil bi Švirskega, toda morda se ne srečam z njim.“

Zakrije si obraz in reče:

„Oh! Kako je vse to žalostno! Kako je to žalostno!“

„Dobro“, odgovori Polaneški. „Pošljite mi naslov, in naznam vam, kako se konča stvar. Ker pa se mi je naprtla težavna naloga, naj povem Zavilovskemu, kaj se je zgodilo, mi jo olajšajte. Treba je, da dobi novico ne po tretji ali četrti osebi, nego od nekoga, ki je videl vse to. Ko bi začul o tem dogodku od mene, bi si utegnil domišljati, da mu stvari ne opisujem pristno. V takih primerih se poprime človek vsake sence nade.

Sedite in napišite mu pismo. Jaz mu potem od-
dam vaše pismo, da z njim potrdim to, kar mu
rečem. Drugače bi bil morda celo pripravljen zdirjati
za onimi v Schevening. Takšno pismo imam za
neizgibno potrebno.“

„Ali ne pride v tem semkaj?“

„Ne. Ne. Njegov oče je bolan, in pri njem je.
Mene pričakuje šele popoldne. Pišite mu gotovo.“

„Govorite prav, popolnoma prav“, odgovori
Osnovski.

In sede k pisalni mizi.

„Ironija življenja! Ironija življenja!“ si je mislil
v tem Polaneški, ki se je razburjen šetal po sosednji
sobi. „Kako krvava ironija je to, kar je zadelo Za-
vilovskega. Kaj je taka gospodična Castellijeva s
svojo labodjo postavo in z deviškim nagibom, ta
izvoljenka božja, kakor je še včeraj govoril profesor
Vaskovski? Kaj sta gospa Broničeva in Osnovski
s svojim zaupanjem v ženo in živčna bolezen te
žene, ki jo provzroča zgolj sestanek z izprijenostjo
pri ženski s tako čisto dušo, in razjarjenost gospe
Maškove? . . . Nič drugega nego smešna človeška
komedija, v kateri nekateri varajo druge, drugi
varajo sami sebe; nič drugega nego varanje in
varajoči; nič drugega nego homota, zaslepljenost,
blodnja, zmote življenja, žrtve slepila, žrtve pre-
vare, zmes brez izhodišča; vesela in obenem obupna
ironija, skrivajoča človeške občutke, strasti, nade,
tako kakor sneg pokriva pozimi polje — in to je
življenje!“

Te misli so bile Polaneškemu tem težje, ker so nastajale na čisto osebnem temelju, in bile obenem nekakšen obračun s svojo vestjo. Bil je prevelik egoist, da bi bil vse to obrnil nase, ni bil pa tudi tako glup, da ne bi vedel, kako je v tej preveč ironični človeški komediji igral neizrečno bedno nalogo. Njegov položaj je bil tak, da bi bil rad na vso moč ošteval gospodično Castellijevo, obenem pa je umel, ako jo sme kdo soditi, da ta pravica ne pristojta njemu. V čem je bil sam boljši? V čem je bil manj oduren? Ona je varala človeka zaradi tega osla, on pa je varal svojo soprogo zaradi te brezdušne donde. Ona je šla za svojim nagonom modistkinim, on za svojim nagonom pavijanskim. Vendar je ona poteptala le umetne fraze, s katerimi je varala sebe in druge, on pa je poteptal načela. Ona je mamila zaupanje ter razdrla le besedo, on pa je takisto varal zaupanje, toda razdrl je več nego besedo, prisego. Torej kaj? Ali jo ima pravico obsojati? Ako je ni zmožen opravičiti, ali sme izreči, da bi bilo nepravilno in pohujšljivo, ko bi takšno bitje postalo žena Zavilovskemu, po kakšni pravici je on Maričin mož? Ako najde le eno besedo za obsodbo gospodične Castellijeve (a ne more je vendar ne najti), in, ako hoče biti dosleden, bi se moral ločiti od Marice, česar pa ne stori nikdar in tudi ne more storiti. To je ta *circulus vitiosus*! Polaneški je prebil že marsikak bridek trenutek zaradi tega svojega čina, toda ta trenutek je bil tako bridek, da ga je to polnilo s

čudenjem. Sčasoma se mu je izprevrglo to v pravo muko. Na koncu, ki ga je podil nagib samoohrane, je jel iskati nečesa, kar bi mu prineslo vsaj začasno olajšilo. Toda zaman si je zatrljal, da bi si taki ljudje, kakršen je bil na primer Kopovski, tega ne gnali na njegovem mestu tako k srcu. Bila je to zanj taka tolažba, kakor če bi se bil domislil, da bi si tega ne gnal k srcu maček ali konj. Zaman si je navajal besede Balzacove: „Nezvestoba, kadar ne pride v javnost, ni nič, kadar pride v javnost, pa je reč brez pomena.“ „Laž!“ si je ponavljal, stiskajoč zobe, „lep je ta nič, ko pa tako pali!“ Umel je sicer, da poleg dejstva samega utegne biti nekaj, kar dela dejstvo samo kolikor toliko hudodelsko; umel pa je takisto, da so v njegovem primeru vse okoliščine delale krivico neizmerno in neodpustno. Že sedaj (si je mislil) mi jemlje pravo do sodbe, pravico rabiti vest! Izobražen človek, žrtvovan zaradi tega osla, poteptan, pahnjen v nesrečo, v tragedijo, ki ga more zlomiti, a to na kaj ničemuren in vsakdanji način — in jaz? Niti v duši ne morem privezovati takšne gospodične Castellijeve na sramotni steber! In nikdar se mu ni bila zdela resnica tako skoro otipljiva, da utegnejo prav tako, kakor človeka zaradi prestopkov odpravijo od rabe svojih pravic v društvenem življenju, sedaj njega odpraviti v npravstvenem življenju. Dovolj ga je bila že pekla vest, toda sedaj je zapazil še nove madeže, ki jih ni bil videl takoj. Ko je tako premišljal tragedijo Zavilovskega ter se čimdalje bolj zavedal

njene velikosti, ga je obhajal neodločen nemir, podoben slutnji, da se mora spričo vpliva višje tajnostne logike tudi v njegovi usodi zgoditi nekaj strašnega. Kdor nosi v sebi zarod smrtne bolezni, temu je smrt le vprašanje časa.

Naposled je vendarle dobil olajšilo, da so se njegove misli obrnile izključno k sedanjosti in k Zavilovskemu. Kako sprejme to novico? Kako jo prebije? Ob znani navdušenosti Zavilovskega, ob njegovem globokem in slepem zaupanju do neveste in ob ljubezni, ki jo je čutil do nje, so bila ta vprašanja naravnost grozna. „Vse se zlomi v njem in tla se mu umaknejo izpod nog“, si je mislil Polaneški. Zdelo se mu je, kakor bi tičalo nekaj odurnega in neličnega v tem, da se tudi take razmere življenja, ki ne nosijo v sebi obveznosti tragedije in ki bi se morale končati srečno, končujejo brez očitnega vzroka slabo in da je življenje kakor gozd, kjer preganja nesreča človeka huje nego psi zverino, ker ga zasleduje potihoma. Polaneški je zdajci začutil, da se utegne razen vere v samega sebe, ki se je je bil otesel že davno, v njem potresti še druge, važnejše elementarnejše stvari. V tem trenutku pa je mislil bolj na Zavilovskega nego na kaj drugega. Bil je dobrega srca, in Zavilovski mu je bil bližnji človek, zato ga je res genila njegova nesreča. „A ta mu napiše skoro obsodbo“, si je mislil, ko je slišal iz sosednje sobe, kako je škripalo Osnovskemu pero. „Ubogi mladenič! . . . A vse je tako nezasluženo!“

Osnovski je naposled nehal pisati, odprl duri in dejal:

„Pisal sem prizanesljivo, vendar sem napisal čisto resnico. Bog mu daj vsaj sedaj moči! Nisem se nadejal, da mu bom kdaj poročal takšno novico.“

Ali poleg te odkritosrčne žalosti je bila videti nekaka zadovoljnost z delom, ki ga je bil zvršil. Sodil je očitvidno, da se mu je posrečilo napisati bolje, nego je bil pričakoval sam.

„In sedaj še enkrat ponavljam svojo vneto prošnjo“, je dejal, „da mi napišete vsaj nekoliko besed o Ignaciju. Oh, ko ne bi to bilo tako — irréparable!“ je dodal, podavaje Polaneškemu roko. „Da se vidiva! Da se vidiva! . . . Pisati hočem tudi Ignaciju, toda sedaj moram iti, ker me že čaka žena . . . Daj Bog, da se snidemo bolj srečni. Da se vidiva! Milostivi gospe najiskrenejši pozdrav!“ — Nato odide.

„Kaj mi je početi?“ si je mislil Polaneški.

„Ali naj bom zadovoljen s tem, da odpošljem pismo Zavilovskemu v njegovo stanovanje, ali naj ga poiščem ali počakam tukaj? V takih trenutkih bi ga ne smel puščati samega, toda zvečer se moram vrniti k Marici, torej ostane itak sam. Sicer pa, kdo mu brani, da se ne bi skrival ljudem? Tudi jaz bi se skril, ko bi bil on . . . Moram iti h gospe Emiliji . . .“

Čutil se je tako utrujenega od te nepričakovane tragedije in od premišljanja o samem sebi ter od misli o težavni nalogi, ki mu jo bo treba

zvršiti z Zavilovskim, da se je na izvestno pomiritev spomnil tega, da mora iti h gospe Emiliji in jo prepeljati v Bučinek. Časih ga je obhajala izkušnja, da bi odložil sestanek z Zavilovskim in oddal pismo jutri; spomnil pa se je, da utegne Zavilovski, ko ga ne dobi doma, priti v Bučinek.

„Naj rajši tukaj pozve vse“, si je dejal, „glede na Maričino stanje ji je treba popolnoma prikrivati to, kar se je zgodilo, kakor tudi to, kar se utegne še zgoditi. Treba je tudi opozoriti vse, naj molče. Zavilovski bi storil najbolje, ko bi odpotoval na tuje. Marici bi rekel, da je odšel v Schevening, pozneje pa, da se je premislil in da sta se razšla.“ Nato jame iznova z velikimi koraki hoditi po sobi in ponavljati:

„Ironija življenja! Ironija življenja!“

Nato ste mu grenkost in očitane vesti z novim tokom zagrnili dušo. Obšel ga je čuden občutek nekake odgovornosti za to, kar se je bilo zgodilo. „Za zlodeja“, si je ponavljal, „tega vendar nisem zakrivil jaz.“ Toda tu mu je prišlo v glavo, da je, akoravno osebno ni zakrivil ničesar, vendarle drevo iz tistega gozda kakor gospodična Castellijeva in da so ljudje, kakršen je on, ustvarili to društveno — moralno ozračje, v katerem se podobne cvetke morejo razbrstiti, razvijati in cvesti. Ob tem pomisleku ga je obhajala divja jeza.

V tem se v prednji sobi oglasi zvonček, Polaneški je bil pogumen človek, toda ob odmevu tega zvončka je začutil, da mu začenja srce ne-

mirno utripati. Pozabil je, kako sta se bil dogovorila s Švirskim, da pojmeta skupaj zajtrkovat, in v prvem hipu je bil prepričan, da prihaja Zavilovski. Od-dahnil se je šele potem, ko je začul v prednji sobi slikarjev glas; vendar je bil tako utrujen, da mu celo njegov prihod ni bil prijeten.

„Ta šele spusti zatvornico“, si je mislil neje-voljen, „ta bo šele govoril!“

Odločil pa se je, da mu pove vse, zakaj stvar se itak ni dala utajiti. Njemu je bilo do tega, da bi Švirski, če bi slučajno dospel v Bučinek, vedel, kako naj se vede glede gospe Marice. Zmotil pa se je, ko si je domišljjal, da ga bo Švirski po-bijal s teorijami o nehvaležnih srcih. Slikar je presojal to stvar ne s stališča splošne kritike, nego glede na Zavilovskega. Na kritiko bi imel priti pozneje, sedaj, ko je poslušal Polaneškega, je le ponavljal:

„To je nesreča. Bog ga čuvaj!“ a časih zopet: „Naj strela udari v vse to! . . .“ pri čemer je od jeze stiskal svoje velikanske pesti.

Polaneški pa se je razvnel čimdalje bolj ter napadal gospodično Castellijevo brez usmilje-nosti, pozabljač, da pri tem obsoja tudi samega sebe. Vendar pa mu je razgovor prinesel olajšilo. Iznova je pridobil navadno razsodnost. Spomnivši se, da Zavilovskega ne sme puščati v takem stanju samega, je jel prositi Švirskega, naj namesto njega prepelje gospo Emilijo v Bučinek in opraviči njegovo nenavzočnost Marici s trgovskimi stvarmi. Švirski,

ki že ni imel vzroka iti v Pritulov, je kaj rad privolil, in ko je dospela kočija, ki jo je bil naročil Polaneški, sta se oba odpeljala h gospe Emiliji.

Delo, ki ni bilo primerno njenim močem in ki ga je morala opravljati kot usmiljena sestra, ji je nakopalo bolezen. Dobila sta jo shujšano in izpremenjeno, prozornega lica in z na pol zaprtimi trepalnicami. Še je hodila, toda opirala se je ob dve palici in noge so se ji šibile. Kakor jo je bilo prej delo približalo življenju, tako jo je sedaj bolezen jela oddaljevati od njega. Živela je v krogu svojih misli in spominov ter zrla na človeške reči skoro kakor v snu, že nekoliko kakor z drugega sveta. Bolečin ni čutila dosti, kar so zdravniki smatrali za slabo znamenje; toda ona, ki je bila kot usmiljena sestra nekoliko spoznala bolezni, je vedela, da ji ni več pomoči, ali vsaj da pomoč ni v človeških rokah, in ostala je mirna. Ko jo je Polaneški vprašal po zdravju, mu je odgovorila, iztežka dvignivši trepalnice:

„Slabo hodim, sicer pa mi je dobro.“

In bilo ji je dobro. Mučila jo je samo ena moralna skrb. V duhu je trdno verjela, da bi gotovo zopet ozdravela, ko bi dospela v Lurd, toda ni hotela iti v Lurd, ker je bilo do tja predaletč od Litkinega groba in ker je koprnela po smrti. Toda sama ni vedela, ali ima pravico zanemarjati to, kar bi ji bilo zmožno ohraniti življenje, zlasti ali sme ovirati božjo usmiljenost in božja čuda — in to jo je vznemirjalo.

Sedaj pa se je nasmehljala ob misli, da ugleda Marico, in bila je pripravljena na pot. Švirski bi imel priti ponjo ob petih, zakaj dasi ga je globoko genila afera Zavilovskega, je bil vendar lačen kakor volk. Dospevši v gostilno, sta sedela nekaj časa molče, naposled pa je dejal Polaneški:

„Hotel sem vas še naprositi nečesa, da obvestite tudi gospodično Heleno o vsem, kar se je zgodilo, in da ji naročite, naj ne pove ničesar o tem moji ženi.“

„Dobro“, reče Švirski, „pojdem še danes v Jašmin kakor na izprehod ter se poizkusim sniti z njo. Ako me ne sprejme, ji napišem na listek, da se stvar tiče Zavilovskega. Ako bo hotela priti semkaj, jo pospremim, ker se vsekakor vrnem še danes.“

Črez trenutek pa vpraša:

„Ali vam ni povedal Osnovski, ali pojde gospodična Ratkovska z njima, ali še ostane v Pri-tulovu?“

„Ni povedal ničesar“, odgovori Polaneški, „gospodična Ratkovska biva navadno pri starejši sorodnici, gospe Melniški. Ako odide, odide le zato, da bo gospa Osnovska imela tovarišico, katere angelskemu značaju je začelo utripati srce, brž ko je zvedela, kaj se je bilo zgodilo.“

„A tako!!“ reče Švirski.

„Dà. Drugega vzroka ni. Gospodična Ratkovska biva pri Osnovskih samo zato, da bi se bil Kopovski navidezno potezal zanjo; ker pa si je

Kopovski našel drugo, je njeno nadaljnje bivanje ondi brez pomena.“

„Za Boga, to je nekaj neverjetnega!“ reče Švirski, „torej so bile razen Osnovske vse zaljubljene v tega udeba.“

Polaneški se ironično nasmeje in pokima; na ustnicah so mu obvisle besede: „Brez izjeme, brez izjeme . . .“

Toda Švirski je sedaj pričel s svojo kritiko o ženskah, ki jo je bil opustil doslej.

„Torej vidite!“ je dejal. „Poznam Nemke, Francozinje in zlasti še Italijanke. Italijanke so sploh manj vzvišene, manj izobražene, pač pa imajo več temperamenta ter so odkritosrčnejše in preprostejše od drugih. Naj ne pojem teh makaronov, ako nisem videl toliko nepristnih navdihov in takšnega nesoglasja med prirodo, ki je površna, in med frazo, ki je visoka. Ko bi vedeli, kaj mi je ta gospodična Ratkovska govorila o Kopovskem! Ali vzemite le tu Lineto, tu ‚Kolumenko‘, tu ‚Nitečko‘, tu gospodično Castellijevo! Prava lilija, kaj ne? Kar prisegli bi: Mimosa! Umetnica — Sibila! Zlatolasi in črnooki ideal na dolgih nogah. Tu jo imate. Izkazala se je! Izbrala je ne človeka, nego vetrnjaka, ne moža, nego dondo . . . Ko je prišlo k stvari, se je Sibila izpremenila v garderobarico. Pravim vam, da vse ženske koprne po novomodnih samopašnikih — strela naj jih udari!“

Švirski stisne ogromno pest ter hoče z njo udariti ob mizo, toda Polaneški ga pridrži in reče:

„Dovolite, toda tu se je zgodilo nekaj izjemnega.“

Švirski jame nasprotovati in trditi, češ, da so vse take — in da je vsem ljubša krojaška nego Feidiovska mera; polagoma pa je iznova pridobil ravnotežje in dopustil ter priznal, da utegne biti gospodična Castellijeva izjema.

„Ali se spominjate, kaj sem vam dejal, ko ste me vprašali po Broničevih?“ je dejal. „Niti načela, niti značaja, duševni parvenuji — a ničesar več! On je glupec — a njo poznate . . . Bog me je obvaroval, zakaj ko bi bili pravočasno zapazili, da imam tam nekakšne glupe papirje, ki jih pogrešajo, bi mi gotovo ne bili delali dragfnje in mogel bi se bil lepo obleči! Pa bi se mi bilo godilo dobro. Kakor me vidite tukaj, odpotujem z Zavilovskim na tuje, ker imam že vsega dovolj.“

Plačala sta in šla . . . Na ulicah vpraša Švirski:

„Kaj storite sedaj?“

„Pojdem iskat Zavilovskega.“

„Kje ga dobite?“

„Mislim, da v blaznici pri očetu, ako ne, pa ga počakam doma.“

Toda prav v tem trenutku se je Zavilovski bližal gostilni. Švirski ga zapazi že od daleč.

„Tamle gre!“ reče.

„Kje?“

„Na drugi strani ulic. Spoznal bi ga na miljo daleč po njegovi bradi. Ali mu poveste vse obenem? Tedaj odidem. Ne potrebujete prič.“

„Dobro“, reče Polaneški.

Ko ju Zavilovski ugleda, takisto pospeši korake in obstane pred njima v elegantni opravi in vselega lica.

„Očetu je bolje!“ reče z nekoliko zasoplim glasom in jima poda roko, „imam čas in sedaj grem v Pritulov.“

Ali Švirski mu krepko stisne roko ter molče odide. Mladi mož pogleda začuden za njim in reče:

„Kaj, ali je gospod Švirski razžaljen?“

Ko pogleda Polaneškega, šele zapazi, da ima tudi njegovo lice nekak resen, skoro strog izraz.

„Kaj pomeni to?“ vpraša. „Kaj se je zgodilo?“

Polaneški ga prime za roko in reče z genljivim in iskrenim glasom:

„Dragi gospod Ignacij! Imel sem vas zmerom za redek talent, pa tudi za redek značaj. Imam vam naznaniti zelo slabe novice ter sem prepričan, da najdete v sebi dovolj moči ter se ne uklonite nesreči.“

„Kaj se je zgodilo?“ vpraša Zavilovski izpremenjenega lica.

Polaneški pomigne kočijažu in reče:

„Sedite!... Na most!“ zakliče, obrnivši se h kočijažu. Nato potegne pismo Osnovskega iz žepa ter ga odda Zavilovskemu.

Mladenič urno raztrga ovitek in jame čitati. Polaneški ga objame z veliko nežnostjo, ne spuščajoč pogleda z njegovega lica, na katerem se je,

ko je čital, zrcalila groza in nezaupanje do tega, kar je čital, klavnost in zlasti neizmeren strah. Lice mu je obledelo kakor platno, toda bilo je videti, da pač čuti nesrečo, da je pa še ne pojmi in ne umeje dodobra, zakaj pogledal je Polaneškega kakor brez duše ter zajecal s tihim glasom:

„Kako? . . . Kako je mogla storiti kaj takega?“

Nato sname klobuk in si jame česati lase.

Polanaški reče:

„Ne vem, kaj vam je pisal Osnovski, toda to je res! . . . To se ne dá izpremeniti. Imejte moč in recite si, da se je to zgodilo in da se ne dá popraviti. Bilo vas je škoda zanjo, zakaj večjo ceno imate nego vse to. So ljudje, ki vas res cenijo in ljubijo. Vem, da je to neizrečna nesreča, toda rodni brat ne bi imel več sočutja z vami, nego ga imam jaz. Toda zgodilo se je! . . . Dragi moj gospod Ignacij! Odšli so Bog ve kam, Osnovski prav tako. V Pritulovu ni nikogar. Umejem, kaj se mora goditi v vas, toda pred seboj imate boljšo prihodnost nego z gospodično Castellijevo. Bog vas je odločil za kaj boljšega in gotovo vam je dal večjo moč nego drugim. Vi ste sol zemlje. Imate izjemne dolžnost: do sebe in do ljudi . . . Vem, da je težko zamahniti takoj z roko preko tega, kar je človek ljubil in ne želim tega od vas, toda ne smete se takoj vdajati obupu. Moj dragi, ubogi gospod!“

Polaneški je govoril še dolgo, govoril navdušeno, zakaj bil je tudi sam ginjen. Govoril pa ni samo, da bi ga tolažil, nego navajal je tudi pametne dokaze: nesreča ima to lastnost, da stoji, vendar človek mora hote ali nehote korakati naprej, torej odstopa od nje čimdalje bolj. Za človekom se sicer vleče nit bolestnih spominov, ki pa je čimdalje bolj tenka, zakaj sila stvari tiči v tem, da živimo za jutrišnji dan. Vse to je bila resnica, toda druga resnica, dokaj bližja, dokaj realnejša in očitnejša je bilo to, o čemer je poročalo pismo Osnovskega. Razen tega dejstva so bili le prazni zvoki, ki sicer done na uho, ki pa jih ni pojmla duša in ki Zavilovskemu niso imeli drugega pomena nego ropot kočije ali zvok železnih drogov na mostu, črez katerega sta se sedaj peljala s Polaneškim. Zavilovski je mogel čutiti in misliti na jako kalen način; imel pa je občutek, da je to, kar se je bilo zgodilo, naravnost nemogoče, in drugič, da se nikakor ne more pomiriti s tem in se ne pomiri — kar pa je docela brezpomembno. Ničemur drugemu ni bilo prostora v njegovih mislih. Ni si mogel predočevati niti tega vsega, kar je bil izgubil, razen gospodične Linete in svoje bolesti, niti žalosti, niti razvalin, niti puščave, niti življenskih temeljev; vedel je le, da gospodične Linete ni več, da ga ni ljubila, da ga je zapustila ter odpotovala s Kopovskim, da je njegova poroka preprečena, da se je vse že zgodilo, a da on tega neče, kot nekaj neverjetnega nemogočega in groznega.

Toda zgodilo se je bilo.

Kočija je jela iti za mostom počasi, zakaj vozili so se mimo črede volov, ki so jih gnali v mesto, in ob topotu njih stopinj je nadaljeval Polaneški. Na ušesa so Zavilovskemu doletavale besede: Švirski, tujina, Italija, umetnost, toda on ni umel, da Švirski pomeni znanega človeka, tujina — izlet in Italija — deželo . . . Govoril je gospodični Lineti: „Dobro, toda kaj se zgodi z menoj? Kako si mogla pozabiti, da te ljubim tako neizrečno?“ In časih se mu je zdelo, ko bi jo ugleдал, ko bi ji mogel reči, da je treba vpoštevati človeško boleost, bi se razjokala in ga objela okrog vratu. „Saj naju veže že toliko stvari“, si je dejal, saj sem ves tvoj . . .“ Zdajci se mu je jela naprej štrleča čeljust tresti, žile na čelu so se napele in oči so se zalile s solzami. Polaneški, ki je bil ne navadno dobrosrčen človek in ki je vrhutega sodil, da ga je po sreči ganil, ga je zdajci objel okrog vratu in mu jel ves razvnet poljubljati lice. Toda žalost Zavilovskega ni trajala dolgo, zakaj vrnila se mu je zavest istinosti. „Tega ji ne povem“, si je mislil, „ker je ne ugledam več, ker je odšla s svojim ženinom, Kopovskim.“ Ob pomisleku nato mu iznova otrpnejo poteze na licu. In sedaj si je jel predstavljati vso velikost svoje nesreče. Najprej ga je osupnila misel, da bi bila manjša izguba, ko bi bila Lineta umrla. Brezdno smrti pušča onim, ki verujejo, nado skupnega življenja na onem svetu, neverujočim pa — skupno ničnost in s tem tudi

nado nekake skupne usode in združitve. A vrhutega je smrt tako slaba proti ljubezni, ki seza čez grob; na poti more ujeti dušo, toda ne more nam zabraniti, da ne bi je ljubili in ne more je izkazati — pač pa jo izpreminja v božanstveno, in žene ne dela le ljubljene, nego tudi svete. Toda Lineta, ko je vzela Zavilovskemu samo sebe, mu je pobrala obenem nado in pravico, da bi ljubil, pravico, da bi žaloval, pravico, da bi tožil, in pravico, da bi častil. Odhajajoča sama, je pustila v njem nad mero izkažen spomin. Zavilovski je čutil sedaj jasno, da bi bil glupec, ako je ne neha ljubiti, pri tem pa je tudi čutil, da je to nemogoče.

Polaneški je nadaljeval:

„Odrini s Švirskim v Italijo, prebij bolečino, dragi moj, pretrpi! . . . Tega ni moči izpremeniti. Toda svet je širok! Toliko stvari je mogoče videti in ljubiti! Ves svet ti je odprt kakor nikomur. Marsikaj si dolžan svetu, pa tudi svet tebi. Dragi moj! Idi — življenje je okrog tebe, življenje je povsod; pridejo novi vtiski, ki se jih ne ubraniš, in napolnijo ti dušo, olajšajo boleost. Švirski ti pokaže Italijo. Videl boš, kakšen tovariš je to in kakšno obzorje ti odpre. Vrhutega ti rečem, da mora imeti človek, kakršen si ti, ono moč, ki jo ima bisernica, ker mora vse izpreminjati v bisere. A sedaj čuj, kaj ti govori pravi prijatelj. Pojdi, in sicer kmalu. Obljubi mi, da pojdeš. Kadar dá Bog moji ženi prebiti težavne trenutke, pojdeva morda

spomladi tudi midva tjakaj. Videl boš, kako nam bo dobro. Kako, Ignacij, ali mi obljubiš — dà?“

„Dà“, odgovori Zavilovski, ki je zaslišal poslednjo besedo in ni vedel, česa se tiče

„No, hvala Bogu!“ zakliče Polaneški. „Vrniva se sedaj v mesto in prebija večer skupaj. Nekaj opravka imam v trgovini in prišel sem za nekoliko dni.“

Po teh besedah zapove obrniti kočijo, zakaj solnce se je že bližalo zapadu. Bil je lep dan, tak, kakršni nastajajo ob koncu poletja. Nad mestom se je povznašal zlat, nežen prah; strehe in zlasti cerkveni stolpi so se lesketali na robovih nalik jantarju ter rezko kipeli v prozorno ozračje, kakor bi ga poljubljali. Nekaj časa sta se vozila molče.

„Kam hočeš iti, k nam ali domov?“ ga vpraša Polaneški, ko dospeta v mesto.

Ob mestnem gibanju se je morda Zavilovski zavedel, zakaj pogledal je povsem mirno Polaneškega in dejal:

„Že od včeraj nisem bil doma, ker sem prenočil pri očetu. Morda je ondi kako pismo, pojdiva torej na moj dom.“

Zavilovski je slutil prav, zakaj doma ga je že čakalo pismo od gospe Broničeve iz Berlina. Zavilovski razvnet raztrga ovitek in jame čitati. Polaneški pa je zrl na njegovo lico, ki se je izpreminjalo, in si mislil:

„Očividno je še ostalo v njem nekoliko nade.“ In prišel mu je v spomim oni mladi zdravnik, ki

mu je bil njega dni govoril o gospodični Kralavski:

„Vem, kakšna je, toda svoje duše vendar ne morem odtrgati od nje.“

Zavilovski je prečital list, oprl glavo ob roko in se topo ozrl na mizo in na papirje, ki so ležali tamkaj. Naposled se je zavedel in podal pismo Polaneškemu, rekoč:

„Čitajte!“

Polaneški vzame pismo in čita:

„Vem, da je bila vaša ljubezen do Nitke prava in da se vam bo to, kar se je zgodilo, zdelo v prvem trenutku nesreča; verjemite mi, da tudi meni in njej ni bilo lahko storiti tega odločilnega koraka. Morda niste dobro razumeli Nitečke (moški ne umejejo toliko stvari), toda toliko bi jo bili morali vsaj razumeti, da bi vedeli, kako bridko ji je, ako mora komu napraviti najmanjšo neprijetnost, bodisi tudi popolnoma tujemu človeku. Toda to so težke reči. Bila je tako božja volja, in greh bi bilo, ako je ne bi bili slušali. Obe delava to, kar nama vелеva vest, in Nitečka je pretenkovestna, da bi vam podala roko brez prave naklonjenosti. To, kar se je zgodilo, ni bila le božja volja, nego zgodilo se je tudi v Vaš in njen prospeh. Ko bi namreč, ne ljubeča Vas dovolj, postala Vaša žena, kako bi se mogla ustavljati izkušnjam, ki prete takemu bitju ob sedANJI popačenosti sveta? Vrhutega imate svoj talent, imate torej nekaj, Nitka pa ima le srce, ki bi ga razdrobila vsaka sila, in ako se Vam

zdi, da Vas je ukanila, pa pomislite po svoji vesti, čigava krivda je večja. Vi ste ji provzročili mnogo zla ker ste ji zvezali voljo ter ji niste pustili hoditi za prirojenim nagibom srca in prav s tem ste žrtvovali, ali bili pripravljeni žrtvovati svoji sebičnosti njeno srečo, dà, tudi življenje; prepričana sem, da ne bi bila v takih okoliščinah prebila niti leta. Vendar naj Vam to Bog odpusti, kakor Vam odpuščava medve, in verjemite mi, da sva še danes molili za Vas pri maši, naročeni za Vaš dobri namen pri sv. Jadvigi. Prstan blagovolite odposlati v vilo Osnovskih; svoj prstan pa dobite, ker so Osnovski tudi namenjeni oditi, po gospodični Ratkovski. Še enkrat naj Vam Bog vse odpusti in Vas ohrani v svojem varstvu.“

„To je kar nezaslišano!“ reče Polaneški.

A Zavilovski odgovori neizrečno žalosten:

„Videti je, de je mogoče z resnico učiniti isto kar z ljubeznijo, in tega nisem pričakoval.“

„Čuj, Ignacij,“ odgovori Polaneški, ki je, gnan od sočutja, jel tikati Zavilovskega, „to se ne dotika že več tvoje sreče, nego tudi tvoje dostojnosti. Trpi, kakor hočeš, vendar pa moraš najti moči in pokazati, da se ne zmeniš za to.“

Nastal je dolg molk. Samo Polaneški, ki se je spominjal pisma, je ponavljal zdajpazdaj:

„To že preseza človeške misli.“

Naposled se obrne k Zavilovskemu:

„Švirski se vrne še nocoj iz Bučinka in pozno zvečer pride k meni. Pridi tudi ti. Prebijemo večer skupaj in pomenita se o potovanju.“

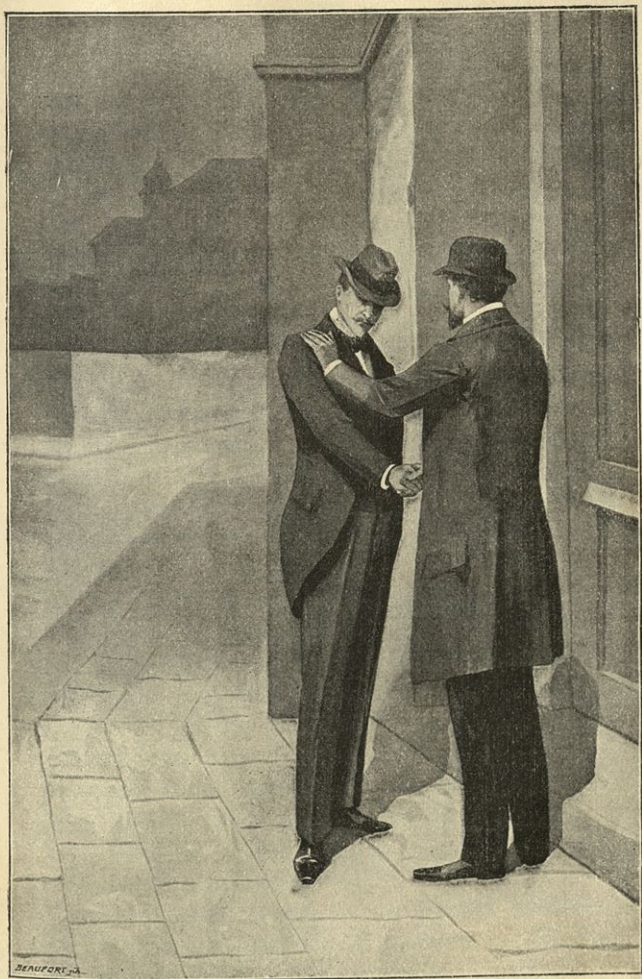
„Ne“, reče Zavilovski, „imel bi po vrnitvi iz Pritulova prebiti noč pri očetu ter moram sedaj k njemu. Jutri zarana pridem k vam in se snidem s Švirskim.“

Govoril te to zato, ker je hotel ostati sam. Polaneški ni nasprotoval njegovi nameri, da bi prebil noč v zavodu, zakaj mislil si je: Če bo imel opravka pri bolniku in če mu bo stregel, se mu bo duh ukvarjal s tem, a potem pride utrujenost in potreba spanja. Odločil pa se je, da ga pospremi k zavodu.

Pri vratih se poslovita. Ali ko je Zavilovski, prebil nekoliko minut v zavodu in povprašal oskrbnika po očetu, je odšel in se skrivoma vrnil domov.

Prižgal je luč in še enkrat prečital pismo gospe Broničeve, Potem si je zakril lice z rokami in začel premišljati. Navzlic pismu Osnovskega in navzlic vsemu, kar mu je bil povedal Polaneški, se je še skrivala nekaka nada v njegovi duši. Vedel je, da se je zgodilo, ter imel časih take občutke, kakor ne bi bila to resnica, nego odurne sanje. Šele pismo gospe Broničeve je prodrlo do onega kotička v duši, ki še ni hotel verjeti, ter požgalo v njem še ostanek iluzije. Dà! Ni je več Linete, ni več bodočnosti, ni sreče! Vse se je prevrglo v svojino Kopovskega, njemu je ostala le osamelost, ponižanje in okrutna ničnost. Ostala mu je tudi predstava: ko bi mu Nitečka mogla izdreti talent, ki ga je omenjala gospa Broničeva, bi mu

(Str. 294.) Pri vratih se poslovita.

ga bila izdrla in ga dala Kopovskemu. Kaj je bil njej poleg Kopovskega? „Tega sicer ne umejem nikdar,“ si je mislil, „vendar pa je tako . . .!“ In začel je premišljati, kaj je v njem tako bednega, da ga je mogla žrtvovati tako brez usmiljenosti, brez obzira, da se niti toliko niso zmenili zanj kolikor za najničemurnejši mrčes. „Zakaj ljubi Kopovskega, ne pa mene, ki mi je dejala, da me ljubi?“ In spomnil se je, kako mu je nekoč trepetala v naročju, ko ji je po zaročnih gosteh želel lahko noč. A sedaj drhti prav tako v naročju Kopovskega. Ob misli na to je pograbil robec ter ga jel trgati z zobmi, da ne bi zakričal od bolečine in besnote. Kaj je to? Zakaj se je zgodilo tako? Bil je vendar čas, ko je on ni ljubil, zakaj pa takrat ni vzela Kopovskega? Kaj ima od tega, da ga je poteptala tako brez vzroka?

In iznova je vzel v roke pismo gospe Broničeve, kakor bi pričakoval, da najde v njem odgovor na ta grozna vprašanja. Prečital je še enkrat odlomek o volji božji in o tem, da je on kriv, ker je prizadel Nitečki mnogo zla in o tem, da mu ona odpušča, kakor tudi o maši, ki je bila naročena na njegov dober namen pri sv. Jadvigi. Ko je končal, je jel zreti v svečo, pomežikoval in govoril:

„Kako? . . . Torej je to mogoče? . . . Kaj sem zakrivil pravzaprav?“

In zdajci je začutil, da ga zapušča predstava, kaj je resnica in kaj laž, kaj krivica in kaj dobrota, kaj krivica in kaj krivično dejanje. Lineta je šla

od njega, mu vzela samo sebe, mu vzela bodočnost, in sedaj so jeli izginjati drug za drugim vsi temelji življenja — pamet in čut in samo življenje... Vedel je še, da je to svojo Nitečko zmerom ljubil bolj nego življenje in da ji nikakor ni mogel želeli krivice, toda navzlic tej predstavi je vse, kar tvori misleče bitje, razpadlo v njem v prah ter se nalik prahu razpršilo v tem ogromnem vetru nesreče.

A vendar je ljubil. Lineta se mu je v duhu razdvojila na sedanjo in nekdanjo. Jel se je spominjati njenega glasu, njenega lica, nje svetlozlatih las, njenih črnih oči, ust, visoke rasti, rok in toplote, ki jo je bil tolikokrat začutil s svojimi usti na njej. Močna njegova domišljija jo je predstavila skoro kakor živo in spoznal je, da te svoje nekdanje ni le ljubil, nego da jo ljubi še sedaj ter trpi in neizrečno koprne po njej, ko jo je izgubil.

In spoznavši to, ji jame govoriti iznova: „Kako si si mogla misliti, da prebijem to?“ V tem hipu ni dvojil niti najmanj, da je na primer to Bogu dobro znano. Dolgo časa je sedel molče, in sveča je dogorela skoro do polovice, ko se je prebudil.

Toda sedaj se je zgodilo v njem nekaj ne navadnega.

Predstavljal si je, kakor bi potiskal čolnič od obrežja, in zdelo se mu je, kar se godi pri tem vedno, da ni odhajal on, nego da odhaja le breg, na katerem je prebival doslej. Vse, kar je bilo

njega temelj in življenje, vse misli, nade, častiljnost, smotri, nameni, dà, tudi ljubezen in gospodična Lineta, celo njena izguba — in ta „circulus vitiosus“ in ta muka, ki ga je zadela, vse se mu je kazalo ne le že daleč od njega, nego nekamo tuje in pripadajoče že drugemu obrežju. In polagoma je to izginjalo, polagoma tonilo ter prihajalo čimdalje bolj podobno snu; tudi on se je oddaljal, čuteč, da se več ne vrne do tega tujega kraja, da vse, kar je ostalo od njega, pripada temu neizmernemu in tajnostnemu prostranstvu, ki ga je sprejemalo vase in se odpiralo pred njim . . .

XV.

Štiri dni pozneje, na praznik vnebovzetja Device Marije, ki je bil obenem god gospe Polaneške, so dospeli Bigielovi in Švirski v Bučinek. Marice niso dobili doma; odšla je z gospo Emilijo k večernicam v jašminsko cerkev. Ko je gospa Bigielova to zaslišala, se je napotila z vsemi Bigielčani za njima. Možje so ostali sami in se razgovarjali o dogodku, o katerem je govorilo že nekoliko dni vse mesto, to je o poizkušenem samomoru Zavilovskega.

„Bil sem danes že tretjič pri njem“, reče Biegel, „toda služabniki gospodične Helene Zavilovske so dobili povelje, da ne spuste k njemu nikogar, razen zdravnikov.“

„Niti mene“, reče Polaneški, „danes ga prvič celo jaz nisem mogel obiskati, toda minule dneve sem prebil pri njem po nekoliko ur. Ženi pravim, da prebivam ta čas zaradi trgovine v pisarni.“

„Povej mi, kako se je zgodilo?“ vpraša Bigiel, ki je hotel vedeti vse podrobnosti, da bi jih potem korenito preudaril po svoji navadi.

„Zgodilo se je tako“, odgovori Polaneški. „Ignacij mi je rekel, da gre v blaznico po očeta. Bil sem tega vesel, ker sem sodil, da ga odvrne od premišljanja. Pospremil sem ga celo do vrat, in obljubil mi je, da pride drugo jutro k meni. Toda pozneje se je pokazalo, da se me je hotel iznebiti, da si je brez vseh ovir prestrelil lobanjo.“

„Torej ga nisi našel ti prvi?“

„Ne. Nisem pričakoval ničesar podobnega in bil bi čakal nanj do jutra. Na srečo je dospela gospodična Helena, brž ko je začula novico, da je njegov zakon razdrt . . .“

„Obvestil sem jo o tem“, mu seže Švirski v besedo, „in tako si je vse gnala k srcu, da sem kar ostrmel — prav kakor bi bila slutila, kaj se zgodi.“

„Čudno bitje!“ reče Polaneški. „Ni se mi posrečilo zvedeti, kako se je zgodilo; gotovo pa je, da ga je našla ona prva, mu prva podala pomoč, prva pozvala k njemu tolpo zdravnikov in ga naposled dala odnesti v svoje stanovanje.“

„Ali trdijo zdravniki, da ostane živ?“

„Kaj pravega ne ve še nihče doslej. Gotovo je že ob strelu nagnil orožje, tako, da je šinila krogla kvišku in obtičala pod črepinjo. Našli so jo in odpravili dovolj lahko, toda ali bo živel — in ali sploh, če prebije rano, ostane še razumen, to se še ne ve. Eden izmed zdravnikov se celo boji, da izgubi govorico, toda sedaj gre še za življenje.“

Dogodek, dasi je bil že splošno znan in so časopisi vsak dan pisali o njem, je vendar napravil tolik vtisk, da je trajalo molčanje nekaj časa. Švirski, ki je bil navzlic atletskim mišicam po žensko rahločuten, je nekoliko prebledel in potem izbruhnil:

„Za takšno — potujočo igralko!“

Toda profesor Vaskovski, ki je sedel poleg njega, reče potihoma:

„Prepustite to pravici božji.“

„Prosim te“, reče Bigiel in se obrne k Polaneškemu, „ali ga nisi sumil, da si vzame življenje?“

„Še v glavo mi ni prišlo, da bi se šel streljat. Kajpada, videl sem, da se bori v svoji notranjosti. Za trenutek, ko sva se vozila, se mu je jela glava tresti, kakor bi se hotel spustiti v jok, toda to je kaj ponosen človek. Takoj se je premagal in se navidezno pomiril. Največ pa me je ukanil z obljubo, da pride drugo jutro.“

Črez trenutek je nadaljeval:

„Ali veste, kaj se mi zdi? Zdi se mi, da je bila poslednja kapljica, ki je napolnila posodo, pismo Broničeve. Ignacij mi ga je dal čitati. Pisala mu je, da je to volja božja, da je on kriv, da je

bil egoist, onidve pa da gresta za glasom vesti in poštenosti, da mu odpuščata in prosita Boga, naj mu odpusti tudi on, izkratka, nezaslišane reči! Videl sem, da je to napravilo nanj obupen vtisk, in predočujem si, kaj se je moralo goditi v človeku, ki je bil toliko navdušen, sedaj pa tako grozno užaljen, ko je vrhu vsega spoznal, da zvrčajo krivdo nanj, ko je razumel, da se more vse izneveriti, izpreobrniti, da je mogoče teptati po razumu, po resnici, po najpreprostejših temeljih pravičnosti — in se skriti za gospoda Boga. Mene se to vendar ni tikalo, ko pa sem zapazil ta cinizem, ta defekt morale, sem se vprašal, ali sem res že zblaznel, ali je morda resnica in poštenost na svetu le zgolj iluzija?“

Polaneški si jame ježno puliti brado, tako ga je razburil že sam spomin na pismo gospe Broničeve. Švirski pa reče:

„Umejem. Časih tiči človek v takih okoliščinah, da bi kar pljunil na življenje . . .“

„Dà. Videl sem tudi take . . . So ljudje, ki ne verujejo iz ljubezni, nego rajši zato, ker je ateizem že prišel na kant — kakor iz obupnosti. Kdor si predstavlja, da tam nekje nad razodetjem ne biva milosrčen oče, ki polaga roke na vsako nesrečno glavo, nego nekakšen On, nedostopen, neizvedljiv in malomaren, pa je človeku že eno, ali se imenuje to absolutnost, nirvana — tedaj je On le pojem, ne ljubezen, in ni ga mogoče ljubiti, a kadar pride nesreča, človek pljune na življenje.“

„Dobro“, odgovori Švirski ježno, „toda sedaj leži tu Zavilovski s prestreljeno glavo, oni pa sta odpotovali nekam k morju in godi se jima dobro.“

„Odkod veste, da se jima godi dobro?“ vpraša Vaskovski.

„Zlodej ji vzemi!“

„Jaz vam pa rečem, da sta to nesrečni ženski. Ni dovoljeno teptati resnice brez kazni. Govorili bosta druga drugi razne reči, toda ene reči si ne moreta vbiti v glavo, to je spoštovanja do sebe. Pa jameta tajno druga drugo prezirati in naposled se ta naklonjenost, ki jo čutita druga k drugi, izpremeni v skrito zoprnost. Do tega mora priti!“

„Zlodej ji vzemi!“ ponovi Švirski.

„Usmiljenost božja je za slabe, ne pa za dobre“, konča Vaskovski.

V tem se je Bigiel razgovarjal s Polaneškim, občudujoč dobrotnost in energijo gospodične Helene Zavilovske.

„Iz tega nastane cela gora obrekovanja“, reče.

„Ona se ne meni zato“, odgovori Polaneški. „Na ljudi se ne ozira, ker ne zahteva ničesar od njih. To je tako ponosna duša. Zavilovskemu je kazala zmerom nenavadno naklonjenost, a njegovo ravnanje jo je gotovo potrlo. Ali se spominjate dogodka s Ploševskim?“ *

---

* O tem je moči čitati v Sienkiewiczovem romanu „Brez dogme.“

„Poznal sem ga osebno“, reče Švirski. „Njegov oče mi je prvi napovedal v Rimu, da bom odlikovan . . . O gospodični Heleni se je, slutim, govorilo, da je nevesta Ploševskega.“

„Nikdar ni bila, toda v globini svojega srca ga je ljubila brezmejno. Imel je že takšno srečo. Gotovo je, da se je po njegovi smrti izpremenila dodobra. Za tako pobožno žensko je bil njegov samomor gotovo strašen udarec, zakaj to je grozno, da ne moreš moliti za človeka, ki si ga ljubil . . . ! A sedaj zopet Zavilovski . . . ! Ona gotovo stori vse, samo da ga ohrani živega. Včeraj, ko sem bil ondi, mi je prišla naproti na pol mrtva, bleda, prevzeta in zaspana. A vendar je tam dovolj ljudi, ki bi mu stregli. Gospodična Ratkovska mi je pravila o njej, da ni spala v zadnjih štirih dneh niti eno uro.“

„Gospodična Ratkovska?“ vpraša Švirski živo.

„Dà. Pozabil sem povedati, da je pozvedela iz časnikov to novico in še tega dne dospela h gospodični Heleni, da streže Zavilovskemu. Ubožica, tudi je že bolj podobna senci nego človeku.“

„Gospodična Ratkovska . . .“ ponovi Švirski.

Nato jame mehanično iskati v jopičevem žepu tobolec, v katerem je nosil njeno pismo.

Spomnil se je njenih besed: „Izvolila sem si drugače in ako ne bom nikdar srečna, si nečem vsaj pozneje očitati tega, da nisem bila odkritosrčna.“ Šele sedaj je razumel pomen in istinito tragičnost teh besed. Proti vsem društvenim obi-

čajem, ne meneča se za besedovanje ljudi, je ta mlada deklica šla sedaj streč samomorilcu. Kaj je moralo to pomeniti? Stvar je bila jasna kakor solnce. Kopovski je bil sicer odšel z drugo, toda ona je govorila vedno neprikrito, kako sodi o Kopovskem. Da ji ni do Zavilovskega, ne bi bila šla bedet k njegovi postelji.

„Zdi se mi, da sem osel!“ zamrmra Švirski.

To pa ni bila edina sodba, h kateri je došel po treznem premišljanju. Zdajci se ga je polastilo koprnjenje po gospodični Ratkovski, žalost, da se ni bilo zgodilo to, kar se je moglo zgoditi, in veliko brezmejno sočutje do nje. „Zopet si stružil kolesa, ti stari glupec“, si je govoril dalje, „in prav ti je! Vsak dobri človek bi čutil pomilovanje, ti pa si jel škripati z zobmi; sumil si jo, da ljubi glupca, da si izmišljuje aspiracije, da je plitev značaj; opravljal si jo pri gospe Polaneški in pri njem; delal si krivico temu sladkemu in nesrečnemu bitju, ne zato, ker te je preveč bolel njen odgovor, nego iz razžaljene ničemurnosti. — Prav ti je tako! Prav! Osel si, nisi je vreden in klamotaril boš sam do svoje smrti kakor mandril za omrežjem v zverinjaku.“

V tem očitanju je bilo nekoliko resnice. Švirski ni bil dodobra zaljubljen v gospodično Ratkovsko, vendar njen „ne“ ga je bil ranil globlje, nego si je priznaval sam. Ker ni mogel krotiti svoje vročerkvnosti, je govoril splošno kritiko o ženskah, navajal gospodično Ratkovsko za zgled in jo s tem žalil.

Sedaj pa je spoznal vso nebistvenost podobne sodbe. „Te neumne sinteze so me zmerom kvarile“, si je mislil. „Ženske so individualnosti kakor vsi ljudje, in pojem ‚ženska‘ ne pojasnjuje ničesar. Je taka gospodična Castellijeva, taka gospa Osnovska, na katerih vidim različne slabosti, pa sicer nimam nič dokazov zato; toda na drugi strani so tu gospa Polaneška, gospa Bigielova, sestra Angela, gospodična Helena in gospodična Štefka. Uboga deklica — a prav mi je tako! Potihoma se je mučila — jaz pa sem škripal z zobmi. Ali ni taka deklica desetkrat boljša nego jaz? Ravnala je docela prav, da je dala košek takemu bivolu. Pojdem na izhod — in basta! Takšne svetlobe kakršna je v Egiptu, ni nikjer na svetu . . . Temu se pravi poštena žena! Saj mi je koristila tudi s svojim koškom, zakaj prepričal sem se, da se dado vse te teorije o ženskah vreči na smetišče. Toda ko bi tudi gospodična Zavilovska postavila kar polk dragoncev pred duri, moram videti to ubožico in ji povedati, kaj si mislim o njej.“

Drugi dan se je tudi res napotil v stanovanje gospodične Helene. Niso ga hoteli sprejeti, toda silil je tako dolgo, da so ga naposled sprejeli. Gospodična Helena si je mislila, da ga vodita izjemno prijateljstvo in skrb; zato ga je odvedla končno celo v sobo, v kateri je ležal ranjenec. Ondi v mraku, zaradi spuščenih zaves, je ugledal Zavilovskega, od katerega se je širil daleč naokrog duh jodoforma, z obezano glavo, z naprej štrlečo

čeljustjo, a pri njem te dve utrujeni ženski, z vročimi lisami na licu od bedenja in istinito podobni dvema sencama. Zavilovski je ležal z odprtimi usti, izpremenjen, ne več podoben prejšnjemu, navidezno dokaj starejši, z otokom na trepalnicah, zročih iz obeze. Švirski ga je imel jako rad in je ob svoji občutnosti gojil do njega takšno sočutje kakor Polaneški ali Osnovski; toda sedaj ga je obšel gnus. „Ta se je zredil“, si je mislil, nato se je obrnil h gospodični Heleni in vprašal polglasno:

„Ali se še ni zavedel?“

„Ne“, reče ona šepetaje.

„Kaj pravi zdravnik?“

Gospodična Helena skomigne s shujšanimi rameni, češ, da je vse še negotovo, nato pa šepne iznova:

„Danes je že peti dan.“

„A vročnica je že manjša“, omeni gospodična Ratkovska.

Švirski jima hoče ponuditi svojo službo pri strežbi, toda gospodična Zavilovska ga opozori z očmi na mladega zdravnika, ki ga v mraku ni mogel precej videti in ki je, sedeč na naslanjaču poleg mize z umivalom in kopico jodoformovih ovez, utrujen dremal ter čakal, da pride drug na njegovo mesto.

„Imamo dva“, šepne gospodična Ratkovska, „in razen njiju ljudi iz sanatorija, ki so večji bolniški strežbi.“

„Toda neizrečno se trudite.“

„Tu gre za bolnika! . . .“ odgovori ona, pogledavši na posteljo.

„Švirski jo je spremljal z očmi. Njegove oči so se bile že privadile mraku; sedaj je ugledal bolj razločno obličje Zavišovskega, nepremično, s skoro črnimi ustnicami. Dolgo njegovo telo je ležalo takisto nepremično, samo prsti shujšane roke, ležeče na blazini, so se gibali enakomerno, kakor bi praskali.

„Odpeljejo ga črez nekoliko dni, kakor je Bog v nebesih!“ si je mislil, spomnivši se svojega kolega, onega „Slovana“, ki mu je bil Bukacki njega dni delal poklone in ki je umrl, ustrelivši se v glavo, šele v štirinajstih dneh.

Da bi pa potolažil ženski, je dejal ravno nasprotno temu, o čemer je bil prepričan:

„Rane te vrste so ali smrtne, ali pa se ozdravijo.“

Gospodična Helena ni odgovorila ničesar, samo lice se ji je krčevito zategnilo in ustnice so obledele. Očividno se je v njeni duši skrivala grozna misel, da utegne tudi umreti, in uprla se ji je. Imela je dovolj že onega samomora, obenem pa ji je bilo do nečesa več, nego da bi ostal Zavišovski živ.

Švirski se je jel poslavljal. Prišel je semkaj s pripravljenim govorom za gospodično Ratkovsko, ki ji je namerjal priznati, da jo je krivično sodil, in ji izreči vse spoštovanje, ki ga je čutil do nje, ter naprositi jo prijateljstva, toda ob istiniti tra-

gediji teh dveh žensk, ob tej grozi smrti pri na pol mrtvem bolniku je razumel takoj, da bi bilo vse, kar ji je hotel povedati, jalovo, neznatno in da tu ni pravi čas za takšno brezpomembno govorjenje.

Pritisnil je samo roko gospodične Helene in potem gospodične Ratkovske molče na usta in odšel iz sobe, prenasichene od nesreče in jodoforma. Zunaj se je globoko oddahnil.

V njegovi slikarski domišljiji je nastopil sedaj razločno Zavilovski ves izpremenjen, za deset let starejši, z obezano glavo in s črnimi ustnicami.

Navzlic vsemu sočutju, ki ga je gojil do njega, ga je obšla zdajci razburjenost.

„Prestrelil si je glavo“, je zagodrnjal, „pre-strelil si je talent, in ne meni se za nič! Oni dve duši pa bi dali dušo zanj ter se treseta zanj kakor trepetliki.“

Nato ga je obšel občutek ljubosumnosti kakor žalost s saboj samim in, jel je govoriti sam s seboj;

„Toda kaj, starec! Ko bi si tudi ti pogнал v svoj talent tak kosček svinca, nihče ne bi hodil okrog tebe po prstih!“

Iz nadaljnega premišljanja ga zdrami gospod Plavicki, ki ga sreča na uličnem ogalu. Ustavil ga je ter začel pripovedovati:

„Ravnokar prihajam iz Karlovih varov, gospod! Tam je dokaj čudnih žensk! Danes grem v Bučinek. Videl sem že Polaneškega, vem, da je hčerka zdrava, toda on je nekamo shujšal.“

„Zadela ga je žalost. Ali ste čuli o Zavilovskem?“

„Čul! Čul! A kaj pravite vi k temu?“

„To je nesreča!“

„Nesreča, toda gotovo je, da ljudje dandanes nimajo načel. Vsem so krivi ti novi izumki, ti vaši ateizmi, hipnotizmi, socializmi. Mladina nima načel — to je, to!“

XVI.

Polaneški je pod vplivom katastrofe popolnoma pozabil obet, ki ga je bil dal Osnovskemu, češ, da mu napiše, kakšen vtisk je na Zavilovskega napravilo to dvoje, da se je razdrla poroka in da je odšla gospodična Castellijeva. Osnovski pa, pozvedevši ta dogodek iz časopisov, je vpraševal vsak dan brzojavno po bolnikovem stanju, ker se je močno zanimal zanj. Po časnikih in v javnosti so se širila najrazličnejša poročila. Nekateri časopisi so poročali, da je njegovo stanje brezupno, drugi so napovedovali, da Zavilovski skoro ozdravi. Polaneški mu dalje časa ni mogel pisati nič odločnega in šele čez štirinajst dni mu je brzojavil, da je bolnik že nehal viseti med življenjem in smrtjo; zdravniki so že odločno porok, da ga ohranijo.

Osnovski mu je odgovoril z obširnim pismom, v katerem mu je poročal tudi različne novice iz Ostenda.

„Bog vam povrne dobro novico. Torej je že vsa nesreča minila na dobro? Ne morem vam popisati, kakšno breme se je zvalilo nama obema od srca. Recite gospodu Ignaciju, da sem ne le jaz, nego tudi moja žena s solzami v očeh sprejela novico o njegovi rešitvi. Ona ne govori o nikomer drugem ter ne misli na nikogar drugega nego nanj. Oh, dragi gospod, kaj so vendar ženske! Cele knjige bi se mogle pisati o tem. Anica, to je vendar izjema, in verjemite mi, da je navzlic vsemu strahu, sočutju in pomilovanju Ignacij zaradi tega nesrečnega slučaja še zrastel v njenih mislih. Zmerom iščejo romantično stran, tako da Anica, ki dobro pozna veliko neumnost Kopovskega, sedaj vidi tudi v njem kot pričetnika vse nesreče nekaj demonskega. Sosebno bodi hvala Bogu za Ignacijevu rešitev! Naj živi na slavo našega naroda in naj si najde družico, ki ga bo vredna. Iz vašega telegrama posnemljam, da mu streže gospodična Helena. Naj ji Bog podeli vse dobro za tolikanj dobro srce! Gotovo nima nikogar bližnjega na svetu — in predstavljam si, da ji je Ignacij zaradi spomina na Ploševskega še dražji.

Sedaj, ko ste me že pomirili glede njegovega življenja, vam morem poslati nekoliko novic o teti Broničevi in o Lineti. Morda ste slišali, da sta tukaj s Kopovskim. Odšli so bili najprej v Schevening, ko pa so zvedeli, da imajo ondi osepnice, so zbežali semkaj v Ostende, ne sluteči, da sva midva tukaj. Srečali smo se nekolikokrat v Kursali, toda delali smo se, kakor se ne bi poznali. Kopovski je celo

pustil pri nas posetnico, vendar mu nisem vrnil obiska, dasi je, kakor prav pravi moja žena, on kriv dokaj manj nego onidve. Šele ko sem prejel telegram, v katerem mi naznanjate, da je Ignacij res rešen, se mi je zdelo, da jima že vljudnost zahteva poslati posetnico, in poslal sem jo tudi. Njima se tukaj vsekakor godi slabo, zakaj znanci se jima odtezajo — hotel sem torej, naj zvesta vsaj to, da nimata človeškega življenja na svoji vesti, a to tem več, ker je Ignacijev čin močno genil Lineto. Takoj Istega dne sta naju prišli obiskat, in moja žena ji je sprejela. Prav pravi, da je izprijenost moralna bolezen in da ob boleznih ne smemo zapuščati sorodnikov. Vendar ta prvi sestanek je bil težaven in mučen za obe strani. O Ignaciju nismo izpregovorili niti besedice. Kopovski nastopa tukaj kot Linetin ženin, in ne kažeta se presrečna, dasi je res, da ona bolj pristojna njemu nego Ignaciju in je v tem oziru vse, kar se je zgodilo, treba smatrati za naredbo božjo. Vem tudi od druge strani, da tako opisuje to stvar takisto teta Broničeva. Ne morem vam povedati, kako me jezi to zatekanje v božje varstvo. Vem, da je nekaterim znancem, ki bivajo tukaj, izkušala že vtepti v glavo, naj razdro svoje odnošaje z Ignacijem zaradi njegove brezbožnosti; drugim je pripovedovala zgodovino o njegovem despotizmu ter o razliki njegovega in Linetinega značaja. To vse je slepilo ne le za družbo, nego tudi zanjo. Teta, ki je neprestano govorila sebi in drugim marsikaj, je jela naposled sama

verjeti v vzvišeni značaj Linetin, toda v tem oziru je doživela veliko razočaranje. Zaveda se sicer dolžnosti, da jo vzame v svoje varstvo, ter se zvija na vse načine kakor zblaznela, toda zavest prevare tiči v njej, in mislim si, da jo muči, ker je močno shujšala. Njej je sicer mnogo do tega, da ponovi dotiko z nama; misli si, da z najinim posredovanjem iznova splete dotiko z družbo. Toda dasi ji je moja žena sprejela, naši prirodni odnošaji ne morejo biti več taki, kakršni so bili. Tudi jaz ne bi mogel dopustiti tega, zakaj moja dolžnost je, poiskati ženi primerne družbe. Poroka Linetina s Kopovskim se baje zvrši čez dva meseca v Parizu. Seveda se je ne udeležimo. Moja žena pa zre na to zelo skeptično. Pisal sem nalašč tako obširno, češ, da vas na ta način pridobim za enako obširen odgovor z vsemi podrobnostmi o Zavilovskem. Kadar mu bo dopuščalo stanje, ga pozdravite v mojem imenu in mu recite, da sem mu zdaj in da mu ostanem zmerom najiskrenejši prijatelj, ki sem mu vdan s srcem in dušo.“

Gospa Marica je, dasi je bil čas že pozen, še bivala v Bučineku, in zato je Polaneški to pismo, prejemši ga v prodajalnici, pokazal najprej Bigielovima, pri katerih je bil na obedu.

„Ena reč me veseli,“ reče gospa Bigielova prečitavši pismo, „da ona takoj vzame tega Kopovskega. Sicer bi se bala, da se v Ignaciju kaj ne oglasi iznova in da bi se utegnil celo vrniti k njej, kadar ozdravi.“

„Ne. Zavilovski je značaj, in mislim si, da se k njej ne vrne nikakor več,“ reče Bigiel. „Kako misliš, Stanko?“

Bigiel je bil tako vaje povpraševati po tovariševem mnenju, da tega ni mogel opustiti niti sedaj.

„Mislim, da se bosta onidve, ko spoznata, kaj sta učinili, prej hoteli vrniti; kar pa se tiče njega, sem živel že toliko let ter videl toliko neverjetnih reči, da nisem porok za nikogar.“

V tem trenutku se Polaneški zopet spomni besed: „Vem, kakšna je, toda ne morem srca odtrgati od nje!“

„Ali bi se ti vrnil, da si na njegovem mestu?“ vpraša Bigiel.

„Mislim, da ne, vendar niti za samega sebe nisem porok. Zlasti si ne bi prestrelil lobanje. Sicer pa ne morem reči ničesar.“

Toda gospa Bigielova izpregovori:

„Dala bi, ne vem kaj, za to, da bi ugledala Ignacija, toda res je laže zavzeti trdnjavo nego dospeti k njemu. Ne umejem, zakaj ga gospodična Helena tako skriva vsakomur, celo takim prijateljem, kakršni smo mu mi.“

„Čuva ga ljudi, ker mu je zdravnik brezpogojno zapovedal, naj bo miren. Sicer pa so se mu ljudje neizrečno pristudili, odkar se je zavedel. To je docela umevno. Ne more vendar govoriti z njimi o svojem činu, a vendar vidi, da slednji, ki prihaja k njemu, ne misli na nič drugega nego na to.“

„Ali zahajate k njemu vsak dan?“

„Mene sprejema, ker pripadam k tej stvari že od početka. Jaz sem mu prvi prinesel poročilo, da so se razmere razdrle, in moral bi bil bolje paziti nanj.“

„Ali se še spominja onega dekleta?“

„Vprašal sem po tem gospodično Heleno in gospodično Ratkovsko. Rekli sta mi, da nikdar. Sam presedevam pri njem dolge ure, a nikdar nisem slišal ničesar. To je čudna stvar. Zaveda se, vé, da je ranjen, vé, da je bolan, toda zdi se mi, da se ne spominja minulih reči, kakor bi sploh ne bilo minulosti. Zdravniki trdijo, da rana v glavi provzroča razne take najposebnejše znake. Sicer pa pozna vsakogar, kdor prihaja k njemu ter se kaže neizmerno hvaležnega gospodični Heleni in gospodični Ratkovski. Posebno rad ima gospodično Ratkovsko in izvestno mu je dolgčas po njej, kadar odide za trenutek. Ali obe deklici sta neizrečno požrtvovalni, Bog vé to.“

„Jaz sem zlasti ginjena od gospodične Ratkovske“, reče gospa Bigielova.

Bigiel pa omeni:

„Premislil sem vse dobro in se prepričal, da je res zaljubljena vanj.“

„Po nepotrebem si zapravljal čas s premišljanjem“, odgovori Polaneški, „ker je to že bolj jasno nego solnce. Ubožica, skrivala je v sebi ljubezen, dokler ni prišla nesreča. Zato je odbila takega ženina, kakršen je Švirski. On si misli, da je dolžen dati zadostilo za to, ker jo je sumničil, da ljubi

Kopovskega. Ko se je Zavilovski ustrelil, je bila po odhodu Osnovskih pri svoji sorodnici gospe Melnicki; ko pa je zvedela, da je dala gospodična Helena spraviti Ignacija v svojo hišo, je prišla k njej in jo naprosila, naj ji dovoli ostati ondi. Vsem je dobro znano, kako je treba to razumeti, toda ona se ne ozira na to, prav tako ne kakor gospodična Helena.“

Polaneški se obrne h gospe Bigielovi:

„Oh, milostiva gospa! Ginjeni ste najbolj od gospodične Ratkovske, toda pomislite, kakšna res tragična osebnost je gospodična Helena. Zavilovski je vsaj še živ, toda Ploševski je meril bolje. Po njenem prepričanju pa zanj ni usmiljenja na onem svetu. A ona ga ljubi. To je situacija! Vrhutega po enem samomoru pride drugi, razdere vse rane, zbudi v življenje vse spomine. Usoda gospodične Ratkovske utegne človeka geniti, ta pa ima življenje strto za vselej in nobene nade, nego sam obup.“

„Seveda, seveda! Toda morala se je okleniti Ignacija, ker mu tako streže . . .“

„Umejem, zakaj dela tako. Za rešitev Zavilovskega si hoče izprositi pri Bogu usmiljenosti za onega.“

„To je mogoče“, reče Bigiel. „Kdo ve, ali se ne oženi Zavilovski z gospodično Ratkovsko, kadar ozdravi?“

„Ako pozabi ono, ako ne bo trpel na duhu in ako sploh ozdravi.“

„Kako to, ako sploh ozdravi? Saj ste vendar sami rekli, da je to brez dvombe.“

„Brez dvombe je, da ostane živ, toda vprašanje je, ali bo še oni Zavilovski, ki je bil prej. In ko se tudi ne bi bil ustrelil v glavo, še tedaj bi bilo težavno reči, da taka nesreča popolnoma ne stare navdušenega človeka. A k temu pridenite razbito glavo! To ne ostane brez posledic. Kdo pa more vedeti, kako bo dalje, toda sedaj se nekamo zaveda; njegova govorica ni neskladna, toda časih, kakor bi jo presekali, se ne more spomniti niti najbolj preprostega izraza. Prej ni nikdar obtičaval tako. A zlasti je čudno to, da se imen za reči spominja dobro, toda brž ko nanese beseda na kako dejanje, najpogostejše obtiči, ali pa se je spomni z največjim trudom, ali docela ne.“

„A kaj pravi zdravnik?“

„Upa, da to preide. Toda še včeraj, ko sem vstopil, je dejal: ‚Gospodična . . .‘ in dovolj. Očividno je mislil na Marico, ki se je zdajci spomnil, toda ni mogel vprašati po njej. Vsak dan govori nekoliko več, to je res, samo da utegne poteci še mnogo vode v morje, preden ozdravi, in nekakšen sled mu more ostati zmerom.“

„A Marica, ali že ve za to?“

„Dokler nismo imeli zagotovila, da ostane živ, sem ohranil vse tajno, toda potem sem se odločil, da ji povem vse. Seveda kar najoprezneje. Popolnoma zatajiti te stvari dolgo ni bilo mogoče. Ljudje preveč govorijo o njej, in bal sem se, da ne

bi zvedela novice drugje. Sicer pa sem ji rekel, da je le lahko ranjen in da mu ne preti nevarnost, da so ga pa zdravniki prepovedali obiskavati.“

„Kdaj pridete z njo v mesto?“

„Dokler je vreme lepo, mi je ljubše, da je na kmetih.“

Nadalnji razgovor jim ustavi pismo, ki ga služabnik prinese Polaneškemu. Pismo je bilo od Maška ter je obsežalo tele besede:

„V tvoj lastni prid se hočem sniti s teboj. Pričakoval te bom o petih.“

„Radoveden sem, kaj hoče,“ reče Polaneški.

„Kdo?“

„Mašek. Hoče govoriti z menoj.“

Trgovina, zgolj trgovina“, reče Bigiel. „Ta je v tem veščak. Časih se res čudim, kje zajema moči in duha za vse to. Ali veš, da je gospa Kraslavška dospela semkaj in da je docela izgubila pogled? Ničesar več ne vidi, ničesar več! Bili smo pri njih pred odhodom na kmete. Kamorkoli pogledaš, sama nesreča, da bi se človek kar razjokal.“

„V nesreči se vsakdo kaže takega, kakršen je“, odgovori gospa Bigielova. „Ali se spominjate, da smo smatrali gospo Maškovo za hladnokrven značaj, toda niti ne bi verjeli, kako je nežna z materjo. Služabnikom niti ne dovoljuje, da bi se ji bližali; sama jo spremlja povsod, ji streže in ji kaj čita. Res me je prijetno iznenadila s tem, pravzaprav ste me iznenadili obe, zakaj tudi gospa Kraslavška

je odložila svoj stari ponos. Človeka veseli, ko vidi, kako se imata te ženski radi. Pokazalo se je, da je v gospe Maškovi vendar tičalo nekaj, česar nismo bili slutili prej.“

„Obe gospe sta se neizrečno pohujševali ob ravnanju gospodične Castellijeve“, doda Bigiel. „Gospa Kraslavska nam je rekla: ‚Ko bi moja Terka ravnala tako, dasi sem slepa in potrebujem varstva, vendar bi se ji bila odrekla‘. Toda gospa Maškova, naj je že kakršna hoče, vendar ne bi ravnala tako, ker je docela drugačna ženska.“

Polaneški je izpil svojo kupo črne kave in se jel poslavlјati. Vsakršen razgovor o gospe Maškovi mu je bil že nekaj časa neznosen, a vrhutega se mu je zdelo, da iznova čuje nekake prizore iz te čudne človeške komedije, ki se je odigravala pred njegovimi očmi in v kateri je tudi on igral svojo žalostno nalogo. Ni mu prišlo v glavo, da je človeška narav takšna, da se tudi v najslabši morejo najti še nekake dobre prvine in da gospa Maškova navzlic vsemu vendar utegne biti ljubeča hčerka. Ni pa tudi hotel premišljati o tem in takoj si je jel beliti glavo z vprašanjem, kaj neki hoče Mašek od njega. Pozabil je, kako je bil Mašek pisal, da ga hoče videti ne zaradi sebe, nego v njegov prid, in z nekim nemirom si je domišljjal, da bo zopet hotel imeti denar od njega.

„In sedaj mu ne odrečem“, si je mislil.

In prišlo mu je v glavo, da je življenje podobno stroju v uri. Kadar se v enem kolesu kaj

pokvari, se jamejo sukati vsa kolesa nepravilno. Kako bi mogla biti v zvezi njegova razmera z gospo Maškovo in njegovi interesi, njegova blagajna in njegove trgovinske stvari? A začutil je, da niti kot trgovec ni več — vsaj proti Mašku ne — tako samostojen, kakor je bil prej.

Toda njegovo domnevanje se je pokazalo ležnivo. Mašek ni prišel po denar.

„Čakal sem te v pisarni in doma“, je dejal, „naposled sem si domislil, da si gotovo pri Bigielovih, in poslal sem ti tjakaj pismo. Hočem izpregovoriti s teboj v tvoj lastni prid.“

„S čim ti morem ustreči?“ vpraša Polaneški.

„Najprej te prosim, naj to, kar ti porečem, ostane med nama.“

„Dobro. Poslušam.“

Mašek za trenutek molče pogleda Polaneškega, kakor bi ga hotel pripraviti s tem molčanjem na važno novico, naposled pa reče s čudnim mirom, tehtajoč vsako besedo:

„Hotel sem ti povedati, da sem neovržno ugonobljen.“

„Si li izgubil pravdo?“

„Ne. Pravda bo končana šele čez nekoliko tednov, toda vem, da jo izgubim.“

„Odkod veš tako zagotovo?“

„Ali se spominjaš, kako sem ti nekoč dejal, da se pravde zoper oporoko skoro zmerom dobe zaradi tega, ker je napad navadno energičnejši nego obramba in da je gotovo nekomu do tega, da se

oporoka proglasi za neveljavno, da se pa ohrani, do tega ni nikomur dosti. Na svetu se je mogoče oprijeti vsega, naj se samo nekoliko strinja z duhom zakona, ako le ne ugaja povsem črki zakona, ki se ga morajo držati sodnije.“

„Dà. To vse si govoril.“

„Tako je tudi s pravdo, ki sem jo prevzel. Ni bila tako pustolovna, kakor se vidi. Meni je bilo do tega, da bi se oporoka proglasila za neveljavno, in bilo bi se mi morda posrečilo dokazati, da se ne strinja s črko zakona, ko se ne bi nekdo enako strastno trudil dokazati, da ne nasprotuje črki zakona. Dolgo ti ne bom pravil o tem; dovolj, če veš, da imam proti sebi ne le odvetnika z vsemi mastmi namazanega, nego tudi osebnega neprijatelja, ki mu ni samo do pravde, nego tudi do tega, da me ugonobi. Prej sem ga preziral, a sedaj se maščuje.“

„Sploh ne umejem, kako je prišlo, da nimaš proti sebi le državnega pravdnika?“

„So tudi zasebna volila, katerih obrambo je nasprotna stranka zaupala temu Slaniku. Sicer pa je to stranska stvar. Pravdo moram izgubiti, zakaj take so razmere, in ako bi bil jaz Slanik, bi jo dobil jaz, kakor jo dobi on. Vem to že naprej in ne motim se. Tega imam že dovolj.“

„Pojdeš torej dalje — pritožiš se . . .“

„Ne, dragi moj. Dalje že ne morem iti.“

„Zakaj ne?“

„Ker imam več dolga nego las na glavi in po prvi izgubi planejo upniki po meni — in ker moram (Mašek zniža glas) — oditi . . .“

Nastalo je molčanje. Mašek je oprl laket ob koleno in glavo ob dlan in nekaj časa je sedel tako sklonjen, toda črez trenutek, ne dvignivši glave, je jel iznova govoriti kakor sam sebi:

„Počilo je. Zavezoval sem obupno, dokler mi niso otrpnile roke; vsakega drugega bi bile zapustile moči, toda jaz sem zavezoval neprenehoma. Ali sedaj ne morem več! Bog vé, da nimam moči. Vsaka stvar mora imeti svoj konec — naj se torej konča vse to.“

Oddahne se kakor neizmerno utrujen človek. Potem dvigne glavo in reče:

„To pa je le moja stvar, jaz pa sem prišel zato, da govorim o tvojih. Čuj! Po dogovoru, sklenjenem ob prodaji Kremena, bi imel, ko se razkosa Magierovka, izplačati delež tvoji ženi, a tudi ti sam imaš pri meni nekoliko tisoč rubljev. Tvojemu tastu imam plačevati dosmrtno rento. Prihajam ti torej pravit: Ako ne v tednu, tedaj vsaj v dveh tednih zbežim kot bankerotnik v tujino, in niti petice ne dobite.“

Mašek je povedal vse to s poudarkom in z drznostjo človeka, ki ne more izgubiti ničesar več. Nato je zrl Polaneškemu v oči, kakor bi pričakoval nevihte.

Toda ukanil se je močno. Obličje Polaneškega je sicer za trenutek otemnelo kakor od zadušene

jeze, toda čez trenutek se je pomiril in dejal:
„Zmerom sem pričakoval, da se konča tako.“

Mašek, ki je vedel, s kom ima opravka, je bil pač pričakoval, da ga Polaneški zgrabi za ovratnik; zato je zrl sedaj začuden nanj, kakor bi ga hotel vprašati, kaj se mu je zgodilo.

Toda Polaneški si je mislil v tem hipu:

„Ko bi zahteval od mene denarja za na pot, niti tega mu ne bi mogel odreči.“

Na glas pa je ponovil:

„Dà! To je bilo pričakovati.“

„Ne!“ odgovori Mašek s strastjo človeka, ki se neče odreči misli, da je vsemu kriv le tek izjemnih okoliščin, „tako ne smeš govoriti. Še eno uro pred smrtjo sem pripravljen ponavljati, da bi bilo lahko vse drugače.“

Polaneški ga vpraša kakor s pridihom nestrpnosti:

„Dragi moj, kaj pa pravzaprav hočeš od mene?“

Mašek se ohladi in odgovori:

„Od tebe nečem ničesar. Prišel sem k tebi le kot k človeku, ki mi je zmerom kazal naklonjenost in kateremu sem vrhu denarnih dolgov dolžen hvalenost, da ti odkritosrčno priznam, kako stoji ta stvar in ti obenem povem: Reši, kar moreš in dokler še moreš kaj rešiti.“

Polaneški stisne zobe. Sodil je, da mora biti gotova mera tudi v tej ironiji življenja, katere škripanje je slišal nekaj časa neprestano okrog sebe

V tem pa so Maškove besede o prijateljstvu in hvaležnost, kakor se mu je zdelo, kar prevzele to mero. „Zlodej vzemi denar in tebe — samo da že greš“, si je mislil v duhu.

Vendar je zadušil v sebi težnjo, da bi bil izrekel te besede, in dejal je glasno:

„Ne vidim, kako bi šlo to?“

„Je še en pomoček“, odgovori Mašek. „Dokler še ni znano, da moram pasti, dokler pravda zoper oporoko še ni brez nade, dokler še kaj veljata moje ime in moj podpis, lahko prodaš vsoto svoje žene. Porečeš, da hočeš spraviti v denar vse imetje, ali kaj podobnega. Za izgovor ni sile. Kupec se zmerom dobi, zlasti ako se odločiš prodati z znatnim odbitkom. Pričakovaje dobička, kupi to vsak žid. Hočem, naj rajši izgubi kdo drug nego ti. Tebi ni treba vedeti tega, kar sem ti povedal, in lahko upaš, da dobim pravdo. Pri tem si lahko prepričan, da bi oni, ki kupi to vsoto od tebe, jo prodal brez skrbi, najsi bil vedel, da jutri ne bo vredna počenega oreha. Svet je borza, in na borzi se večina trgovin sklepa po tem kopitu. Temu se pravi spretnost.“

Polaneški mu odgovori:

„Ne. Temu se pravi drugače. Omenil si že žide — povem ti, da so nekatere trgovine, ki jih celo sami imenujejo z eno besedo ‚schmutzig‘. — Vsoto svoje žene poizkusim rešiti drugače.“

„Kakor hočeš. Jaz, dragi moj, tudi vem, kakšno ceno ima moj svet, toda vidiš, rekel sem ti, da sem

ti ga dolžen dati. Morda je to poštenost bodočega bankeroznika — toda drugega nimam. Lahko si misliš, kako težavno mi je bilo govoriti tako. Sicer pa sem vedel že naprej, da mi ne pritrdiš, in bilo mi je le do tega, da storim svojo dolžnost. A sedaj mi daj kupico čaja in čašico ruma, ker že komaj diham.“

„Polaneški pozvoni ter zapove prinesiti čaj in rum. Mašek pa nadaljuje:

„Neko število ljudi mora biti oškodovano, tu ni pomoči, torej hočem, naj rajši trpe škodo malomarni ljudje nego oni, ki so mi izkazali usluge. So situacije, ko mora biti človek oportunist glede svoje vesti.“

Mašek se pri tem bridko nasmehne.

„Tega sam nisem vedel“, je nadaljeval, „toda sedaj se je odprlo pred menoj novo obzorje. Človek se uči do smrti. Mi bankerozniki imamo tudi nekašno čast. Kar se tiče mene, mi je manj do onih, ki bi me oškodovali, ako bi nanese tako, nego do bližnjih znancev, ki sem jim dolžen hvalenost. To je morda morala Rinaldinijeva, a vendar je morala.“

V tem prinese sluga čaj. Mašek, ki ga je bil očitno potreben, si naliže v svojo kupo za polovico ruma. Ohladivši ga na ta način, ga izpije na dušek.

Nato reče Polaneški:

„Dragi moj! Situacija ti je bolje znana nego meni. Vse, kar bi ti mogel navesti zoper beg,

namreč, da se poravnaš z upniki, si si dejal gotovo že sam; torej te hočem rajši vprašati nekaj drugega: Ali imaš še kaj denarja? Vsaj za potovanje?“

„Imam ga. Ako pride človek na kant za deset-tisoč ali za stotisoč, je eno, toda hvala za vprašanje.“

Mašek si iznova dolije ruma v drugo kupo čaja in reče:

„Ne misli si, da pričenjam piti iz obupa, toda že od davi nisem sedel in sem močno utrujen. Oh, kako me je to okrepčalo! Povem ti sedaj odkritosrčno: Nisem še doigral igre. Vidiš, da se nisem ustrelil. To je melodrama, to je že nekaj prevsakdanjega. Vem sicer, da je tukaj z menoj konec in na teh tleh itak ne bi našel sreče. Tu so sploh le majhni interesi in ni prostega polja za delovanje. Premisli ta zapad, ta Pariz! Tam si ljudje pridobivajo denar, ondi padajo in vstajajo. Tako je s stvarjo. Ali veš, da oni Hirsch morda ni imel tristo frankov v žepu, ko je odšel z doma? Vem, vem — s stališča tukajšnjega otrplega življenja in tukajšnjih glupcev, se bo to kazalo kot prazna blodnja, kot vročnica bankerotnikova... A vendar si ondi ljudje, dokaj slabši od mene, pridobivajo milijone. Ali padem, ali pa se mi posreči ter se kdaj vrnem...“

Očividno je začel delovati čaj z rumom, zakaj stisnil je pesti in dodal:

„Boš videl...!“

Ali Polaneški izpregovori še nestrpneje nego prej:

„Ali ni to blodnja, se pokaže šele v prihodnosti. Vendar kaj namerjaš sedaj?“

„Sedaj“, reče Mašek črez trenutek, „me bodo imeli za pridaniča, toda nihče si ne domisli, da je razlika med padcem in padcem. Rečem ti, na primer, da svoje žene nisem poprosil niti enega podpisa, niti poročstva in da bo imela vse, kar je imela, ko me je vzela . . . Sedaj odidem sam in dokler se ne usedem dobro, ostane ona tukaj z materjo. Ne vem, ali si že čul, da je gospa Kraslavska izgubila vid? Ne morem je sedaj jemati s seboj, ker še ne vem, kje se nastanim . . . morda v Parizu, morda v Antwerpnu . . . Toda upam, da najina ločitev ne bo trajala dolgo . . . Ne vesta še ničesar . . . V tem tiči drama, le to me muči . . .“ Mašek se oprime za teme ter zameži kakor od bolesti.

„Kam pojdeš?“ ga vpraša Polaneški.

„Ne vem; dam ti poročilo. Očividno si mi hotel ponuditi pomoč in moreš mi jo dati, toda ne gmotne. Ljudje se bodo izpočetka izogibali moje žene. Potegnite se nekoliko zanjo, vzemi jo ti v svoje varstvo. Ali jo vzameš? Bil si mi pravi prijatelj in vem, da si ji naklonjen!“

„Za Boga, človek bi kar zblaznel!“ si je mislil Polaneški.

Glasno pa je dejal:

„Jako rad.“

„Hvala ti iskrena! A sedaj še eno prošnjo. Na obe gospe imaš velik vpliv. Verjameta ti vse, kar

porečeš. Brani me v prvem hipu nekoliko proti moji ženi. Pojasni ji, da je kaj drugega nepoštenost in kaj drugega nesreča. Jaz, za Boga, nisem tak lopov, za kakršnega me bodo imeli ljudje. Vidiš vendar, da bi bil lahko tudi ženo potegnil v brezdno; toda nisem je potegnil. Lahko bi bil s tem pridobil še nekaj tisoč rubljev, a vendar tega nečem storiti. To ji lahko razložiš, in verjela ti bo. Ali se strinjaš s tem?“

„Dà“, odgovori Polaneški.

Mašek si še enkrat stisne z rokami glavo in jame ponavljati zateglega lica, kakor bi ga telesno bolelo:

„To je ta prava izprijenost! Tole me boli najhuje!“

Trenutek kesneje se jame poslavlja in ga pri tem iznova zahvaljati za prijateljstvo do žene in za njegovo prihodnje varstvo.

Polaneški odide obenem z njim, sede v koleselj ter se odpelje v Bučinek.

Spotoma je premišljal o Mašku in njegovi usodi, toda zdajci si je ponavljal: „Jaz sem tudi bankeroznik!“

In to je bilo res. Vrhutega ga je mučil že nekaj časa nejasen, nerazložen nemir, ki se ga ni mogel otresti. Okrog sebe je videl prevaro, izgubo, izprijenost — in ni se mogel ubraniti občutkom, da je tudi zanj vse to le svarilo in grožnja za bodočnost. Dokazoval si je sicer, da se podobne bojazni ne dado opravičiti logično, navzlic temu

pa mu ta bojazen ni nehala tičati nekje na dnu duše. Ali ko si je zopet dejal: „Zakaj bi bil jaz edini izjema?“ se mu je krčilo srce, kakor bi že slutilo nesrečo. Bilo je to še huje, nego te glavičarice, ki so jih zasajali vanj zelo naklonjeni ljudje z marsikatero besedo. Sploh so njegovi živci trpeli v poslednjem času tako, da je bil že skoro praznoveren. Vsak dan se je vračal v Bučinek z nemirom, ali se ni ob njegovi odsotnosti zgodilo doma kaj hudega.

To pot se je vrnil po Maškovi krivdi pozneje nego navadno, in bilo je že popolnoma tema, ko je dospel. Zapustivši koleselj pred hodiščem na peščeni cesti, ki je zaglušila ropot koles, je ugledal skozi okno Marico, gospo Emilijo in profesorja, sedeče pri mizi sredi salona. Marica je razkladala karte ter očitvidno pojasnjevala gospe Emiliji njih pomen, obračala se je k njej z glavo ter se s prstom dotikala kart. Ko jo je Polaneški ugledal, si je domislil tega, kar si je bil že nekaj časa ponavljal neprestano in kar ga je obenem polnilo z občutkom sreče ter še z večjim uporom do samega sebe: To je najčistejša duša izmed vseh, kar sem jih srečal v življenju! S temi mislimi je stopil v sobo.

„Danes si se zapoznil“, mu je rekla Marica, ko je pri sestanku dvignil njeno roko k ustom, „toda čakala sem te z večerjo.“

„Mašek me je zadržal“, odgovori Polaneški. „Kaj je novega?“

„Kakor po navadi. Vse dobro.“

„A kako je tebi?“

„Kakor ribi v vodi“, mu odgovori veselo ter mu ponudi čelo v poljub.

Nato ga jame vpraševati po Zavilovskem. Polaneški se je po neprijetnem razgovoru z Maškom sedaj prvič oddahnil svobodneje. „Zdrava je in dobro ji je“, si je mislil začuden. In res se je počutil dobro v tem svetlem salonu poleg te najbližje duše, ki mu je bila tako dobra in zvesta. Čutil je, da je tukaj vse, česar je treba za srečo; obenem pa je tudi čutil, da je zanesel v to čisto ozračje prvine izprijenosti in zla — ki pa nima pravice bivati pod takšno streho.

XVII.

Sredi septembra so nastali dnevi tako hladni, da se je rodbina Polaneških preselila iz Bučinka v svoje mestno stanovanje, ki ga je dal Polaneški v pozdrav ženi iznova urediti in ozaljšati s cvetkami. Zdelo se mu je sicer, kakor bi bil izgubil pravico, da jo ljubi, toda izgubil je samo nekdanjo malomarnost glede nje; zato pa je bil morda zategadelj proti njej dokaj bolj pozoren in spoštoven. Pravice do ljubezni ne deli nihče in je ne more vzeti nihče. Toda človek, ki je padel, se utegne glede duše, ki je plemenitejša, čutiti nevrednega prav te duše. Zato pa ljubi pokorno in svojih občutkov ne sme imenovati s pravim imenom. Polaneški se je res iznebil svoje samostalnosti, energije,

in stare prostosti v občevanju z ženo. Sedaj se je časih v njiju dotiki celo pojavljal tak ton, kakor bi bila ona še gospodična Plavicka in on njen snubač, ki še ni gotov svoje usode.

Toda ta njegova negotovost je bila časih videti kakor hladnost. Naposled so bile njiju razmere navzlic večji pozornosti Polaneškega dokaj bolj daljnje, nego so bile prej. „Nimam pravice“, si je ponavljal Polaneški ob vsakem živejšem genutju srca. Marica je naposled zapazila, da živita sedaj nekamo drugače, toda pojasnjevala si je to z različnimi razlogi.

Pred vsem drugim sta imela goste, in vpričo njih se je morala zmanjšati vzajemna preprostost. Drugič je prišla ona nesreča z Zavilovskim, ki je mogla Polaneškega pretresti in dati njegovim mislim drugo smer, a naposled se je Marica že navadila različnih izprememb v Stankovem vedenju ter jim nehala pripisovati toliko pomena, kolikor ga jim je bila pripisovala prej.

Prebivši dolge ure žalosti in premišljanja, je bila naposled prepričana, da so v prvi dobi, dokler se značajem ne obrusijo izvestne neravnosti in nekaki robovi, take različne izpremene in sence v skupnem življenju potrebne, toda minljive. Da je odkrila to resnico, ji je pomagal zdravi razum gospe Bigielove, ki ji je dejala nekoč, ko je Marica povzdigovala njene dobre razmere z možem:

„Oh, to ni bilo kmalu tako. Izpočetka sva se ljubila skoro strastno, toda dokaj manj sva

pristojala drug drugemu; časih je slednji vozil na svojo stran. Seveda sva bila oba odkritosrčna ter imela dobro voljo. Gospod Bog je to videl in naju blagoslovil. Po prvem otroku je šlo vse kar najbolje — in danes ne bi dala svojega starega za vse zaklade sveta, dasi se mi preveč redi in neče nič storiti, kadar mu prigovarjam, naj gre v Karlove vane.“

„Po prvem otroku?“ vpraša Marica nemalo radovedno. „Aha! Takoj sem si domislila, da je to prišlo po prvem otroku.“

Gospa Bigielova se spusti v smeh.

„In kako je bil čuden, ko se nama je rodil prvi deček! Prvi dan ni rekel ničesar, nego samo dvigal naočnike na čelo, ga ogledoval kot nekako zamorsko čudo in potem stopil k meni ter mi poljubljal roke.“

Nada na otroka je bila tudi vzrok, da si Marica ni gnala preveč k srcu nove izpremene, ki jo je zapazila na Stanku. Najprej si je obetala, da ga dodobra očara z otrokom — o katerem je bila pred vsem drugim prepričana, da bo nekaj naravnost fenomenalnega — ter s svojo lepoto kot mlada mati, a drugič je sodila, da sedaj ne sme misliti niti nase, niti izključno na Stanka. Sedaj se je ukvarjala s tem, da pripravi prostor bodočemu gostu, kakor v stanovanju, tako v duši. Čutila je, da je treba odeti takšno stvarco ne le s pernico, nego tudi z ljubeznijo. Kopičila je torej potrebno zalogo. Govorila si je takoj, da utegne biti življenje dveh

oseb drugačno, življenje treh oseb pa ne more biti nič drugega nego sreča in izpolnitev pričakovane milosti in ljubezni božje.

Sploh je zrla v bodočnost nenavadno živo. Ako je bil Polaneški nekaj časa proti njej drugačen, nekamo obreden in nekamo oddaljen, ji je kazal zato nežnost, kakršne še nikdar prej. Skrb in utrujenost, ki ju je videla na njegovem licu, je pripisovala naklonjenosti do Zavilovskega, za čigar zdravje se že ni bilo več bati, tudi njegovo nesrečo je čutila sama s svojim ženskim srcem, umevajoča, da more trajati vse življenje. Ta nazor je povzročal marsikateri žalosten trenutek ne le njej, nego tudi Bigielovima in vsem, ki so imeli Zavilovskega res radi.

Takoj, ko sta se Polaneška vrnila v mesto, so dospele tudi iz Ostenda novice, ki so grozile z novimi zadregami. Nekega jutra pade Švirski nalik bombi v pisarno, pozove Bigiela in Polaneškega v stransko sobo in jima reče s tajnostnim glasom:

„Ali vesta, kaj se je zgodilo? Bil je pri meni Kresovski, ki se je vrnil včeraj iz Ostenda. Osnovski se je ločil od žene in toliko da ni ubil Kopovskega! Gorostasen skandal! Po vsem Ostendu govore samo o tem.“

Pod vtiskom te novice oba umolkneti; na posled reče Polaneški:

„Do tega je moralo priti prej ali slej. Osnovski je bil slep.“

„Vendar tega ne morem umeti“, omeni Bigiel.
 „Nezaslišana historija!“ reče Švirski. „Kdo bi si bil to mislil!“

„Kaj pravi Kresovski?“

„Kresovski pravi, da se je Osnovski dogovoril z nekimi Angleži, češ, da pojde z njimi v Blankenberg streljat delfine. Toda prišel je prepozno k tramvaju ali k vlaku. Ker je imel še uro časa, se je vrnil domov in dobil ondi Kopovskega. Premislite, kaj je moral videti, da se je dal tako miren človek premagati jezi, da je izgubil glavo in tako brezobzirno pobil Kopovskega, da leži sedaj bolan.“

„Bil je tako močno zaljubljen v ženo, da je mogel celo zblazneti ali jo ubiti“, reče Bigiel.
 „Kakšna nesreča je to zanj!“

„Dà, take so ženske!“ zakliče Švirski.

Polaneški je molčal. Bigiel, ki je močno pomiloval Osnovskega, je jel hoditi po sobi. Naposled je obstal pred Švirskim, vtaknil roke v žep in rekel:

„Toda vendar ne umejem ničesar.“

Ali Švirski mu ni odgovoril, nego se je obrnil k Polaneškemu in dejal:

„Ali se še spominjate, kaj sem govoril o njej v Rimu takrat, ko sem slikal portret vaše gospe? Stari Zavilovski je imenoval Osnovsko ‚čopastega škrjanca‘. Sedaj umejem, kako dobro je pogodil s tem izrazom, zakaj beseda ‚śmieciucha‘ pomeni tudi smrdokavro. To je ženska! Vedel sem, da ni velike cene; toda nisem si mislil, da utegne priti

tako daleč . . . A s takim Kopovskim . . . Sedaj vidim različne reči jasneje! Saj je Kopovski ne-prestano posedal pri njiju; se delal, kakor bi se pogajal za gospodično Castellijevo, potem pa za gospodično Ratkovsko, a očitvidno sta se razumela in si izmišljala skupne izgovore. Vendar ta poba ni bil glup! Castellijeva za obed, a Osnovska za malico! Ni se mu godilo slabo! Te dve ženski sta gotovo tekmovali med seboj. Druga je bolj odnehovala od druge, samo da sta ga navezali nase. Ali si mislite, da žensko samoljubje tu ne pomeni ničesar?“

„Govorite popolnoma prav“, reče Polaneški. „Osnovska je zmerom trdovratno nasprotovala poroki Kopovskega z gospodično Castellijevo in zato jo je bržkone uslužila Ignaciju tako vneto. Ko sta se bila navzlic vsemu temu razumela, je šla do skrajnosti, da si ohrani Kopovskega. Njena razmera je že davno znana.“

„Sedaj že nekoliko umevam“, reče Bigiel, „toda kako je to žalostno.“

„Žalostno?“ vpraša Švirski. „Narobe! Kopovskemu se je godilo dobro! . . . Dasi — ne! Konec je bil žalosten. Ni mu ga treba zavidati. Ali veste, da je Osnovski le za nekaj let starejši od mene, ker pa se je bal zrediti, česar si gospa ni želela, se je od jutra do večera ukvarjal z vsakovrstnimi opravki. Oh! Kako jo je imel rad! Kako vrl človek je, in kako ga pomilujem! Ta ženska je imela v njem vse — srce, imetje, pasjo vdanost — a vse je poteptala. Castellijeva še vsaj ni bila omožena.“

„In ali sta se res ločila?“

„Tako, da je ona celo odšla. Kaj se je moralo zgoditi, da jo je zapustil celo tak Osnovski! Za Boga — to je skoro neverjetno.“

Toda Bigiel, ki je rad presojal vse s praktične strani, reče:

„Radoveden sem, kaj stori! Saj je vse premoženje njegovo.“

„Ker je ni ubil takoj, ji gotovo ne da umreti za gladom. Ni takšen. Kresovski mi je dejal, da je ostal v Ostendu in da hoče Kopovskega še pozvati na dvoboj. Vendar teden dni Kopovski baje ne zapusti postelje. Gospa Broničeva in gospodična Castellijeva sta tudi odpotovali v Pariz.“

„A poroka s Kopovskim?“

„Kaj pa hočete? Umeje se samo po sebi, da glede na takšno javno izdajstvo ljubčkovo ne pride do poroke. Torej sta na suhem. Haha! Naj iščeta na tujem kakega kneza Crapulezca, zakaj po tem, kar sta napravili z Ignacijem, bi utegnil Castellijevo vzeti zgolj ničemurnik ali glupec. Zavilovski se vendar ne vrne k njej.“

„To sem že rekel Polaneškemu“, reče Bigiel, „toda odgovoril mi je na to: Kdo ve?“

„Toda?“ reče Švirski „Ali mislite res?“

„Ne vem! Ničesar ne vem!“ odgovori Polaneški nekamo jezno. „Nisem porok za nič, nisem porok za nikogar, niti za samega sebe.“

„Ha, utegneta govoriti prav“, reče Švirski čez nekaj časa. „Ako bi mi bil kdo rekel včeraj, da

se Osnovski in Osnovska kdaj ločita, bi ga bil proglasil za glupca.“

In ravnal se je k odhodu, zakaj mudilo se mu je na delo, a vrhutega je hotel še enkrat zvedeti katastrofo Osnovskih z vsemi podrobnostmi, in poslal je Kresovskemu vabilo, naj pride na obed. Bigiel in Polaneški sta ostala sama.

„Greh nikdar ne ostane brez kazni“, reče Bigiel po kratkem pomisleku. „Toda ali veš, kaj premišljam? Kako pri nas pada nravni nivô. Vzemi za ženo tako Broničevo, tako Castellijevo, tako Osnovsko . . . Kako so vse nepoštene, izprijene in vrhutega glupe! Taka zmes zlodej vedi česa vsega, take brezmejne zahteve in pri tem sobarični značaji! Človeku se gnusi misliti na to — kaj ne? A taki ljudje, kakršen je Ignacij ali Osnovski, prebijejo kaj takega.“

„Take logike ne umejem“, odgovori Polaneški mračno.

Bigiel je začel iznova hoditi po sobi ter je pri tem venomer sukal glavo. Zdajci pa se razjasnjenega lica ustavi pred Polaneškim, ga potrka na rame in de:

„No, stari! Ti in jaz si moreva reči, da sva zadela veliko srečko v loteriji življenja. Nisva bila sicer svetnika, toda morda naju je Bog blagoslovil zato, ker se nisva po tatinsko prikradla v tuje hiše.“

Polaneški ne odgovori ničesar, nego se začne ravnati na odhod.

Izkratka, razmere so se ravnale tako, da je vse, kar se je godilo okrog njega, vse, kar mu je doletavalo na ušesa, delovalo nanj, kakor bi rezal s pilo njegove živce. Vrhutega je imel občutek, da to ni le grozno mučno in bolešno, nego da prihaja tudi smešno. Časih mu je prišlo v glavo, da bi vzel svojo Marico in krenil z njo v skrito vas, samo da bi bil dovolj daleč od te življenske komedije, ki mu je prihajala zoprnejša dan na dan. Vedel pa je, da ne stori tega, že zato ne, ker ni dopuščalo Maričino stanje. Naposled se je celo nehal pogajati za Bučinek, da bi si poiskal bolj oddaljeno in manj pristopno letovišče. Sploh mu je bila dotika z ljudmi že neizmerno zoprna, toda čutil je, da je v vrtincu in da se ne izmota iz njega. Časih se je prebudil v njem nekdanji človek, ves energičen in odločen, ki je začuden vprašal samega sebe: „Zakaj, za zlodeja, mi je tak pregrešek, kakršnih ljudje učinjajo na tisoče vsak dan, zrasel v brezkončnost?“ Toda zmisel za resnico mu je odgovarjal na to, da prav tako kakor v zdravilstvu ni bolezni, nego so le bolniki, tudi v moralnem svetu ni krivd, nego so le obdolženci. Kar eden lahko prebije, poplača drugi z življenjem. In zaman je poizkušal braniti samega sebe. Njegova krivda kot moža načel, moža, ki je šele pred pol letom vzel za soprogo takšno ženo, kakršna je Marica, moža, ki bi imel skoro postati oče, je bila tako neizmerna, tako neopravičena z ničimer, tako nezaslišana, da je časih kar strmел, kako jo je bil mogel

zvršiti. Ko se je sedaj vračal domov pod vtiskom nesreče Osnovskega in ko jo je v mislih presojal od vseh strani, je začutil iznova, kakor bi ležal tudi na njem kos odgovornosti za to, kar se je bilo zgodilo. „Jaz sem zgolj delničar v tej tvornici, kjer se izdelujejo podobne razmere in take ženske, kakršna je Castellijeva ali Osnovska.“ Potem mu je prišlo v glavo, da govori Bigiel prav, ko pravi, da pada nravni nivô in da so naravnost nevarni sedanji nazori, ki ne izključujejo možnosti podobnih dejanj. Umel je takisto, da to vse ni izviralo niti iz izjemne nesreče, niti iz nenavadne strasti, nego iz družstvene svojeglavnosti in da je takih in podobnih prestopkov cela legija. „Le v krogu mojih znancev“, si je mislil, „je Maškova, Osnovska, gospodična Castellijeva, in koga naj postavim proti njim? Edino svojo Marico?“ A v tem trenutku mu ni prišlo v glavo, da so poleg Marice v krogu njegovih znancev še gospa Emilija, gospa Bigielova, gospodična Helena Zavilovska in gospodična Ratkovska. Zato se mu je Marica na teh tleh izprijenosti in lahkomiselnosti kazala docela ne podobna onim, tako čista in zvesta, da ga je do dna duše ganil že sam spomin nanjo. „To je drugi svet, to je druga vrsta žensk!“ si je mislil. Za trenutek mu je prišlo v glavo, da je bil tudi Osnovski imenoval svojo ženo izjemo, toda hitro je zapodil od sebe to misel: „Osnovski se je motil, toda jaz se ne motim!“ In čutil je, da bi bil skepticizem, ki se ne bi umaknil Marici, ne le glup, nego tudi podel. V

njej sploh ni bilo prostora za zlo. Na blatu sedeti more le tak ptič, ki je vaje blata. On sam ji je bil nekoč dejal šaloma, da bi jo, ko bi nosila visoke opetnike, pekla vest, češ, da vara svet, da bi se ji vnela vest. A v tej šali je bila resnica. Videl jo je sedaj pred seboj tako razločno, kakor vsekdar vidimo osebo, na katero mislimo osupljivo nežno; videl je njeno izpremenjeno postavo in izpremenjeno lice, v katerem pa so zmerom ostala ona lepa, nekoliko široka usta in tiste prozorne oči — in obhajala ga je ginjenost čimdalje bolj. „Res sem zadel veliki žreb v loteriji življenja“, si je mislil, „in nisem dovolj cenil te sreče.“ — „Greh ne ostane nikdar brez kazni“, je govoril Bigiel. In Polaneški, ki mu je že bila često prišla v glavo podobna misel, je začutil sedaj ob njej praznoveren strah. „Je nekakšna logika“, si je mislil, „da se spričo njene moči vrne val, odbit od obrežja, pa se mora vrniti tudi moj.“ In zdajci se mu je kazalo docela nemogoče, da bi mogel mirno imeti takšno ženo in takšno srečo . . . Ne bilo bi ravno v tem te logike, ki zapoveduje valu, da se vrne. Torej kaj? Marica mu more na primer umreti za porodom. Gospa Maškova more, da se mu osveti, izreči besedo, ki bi jo Marica razumela — in ob njenem stanju se utegne pojaviti vročnica. Temu še ni treba cele resnice. Kajpada, gospa Maškova se more pri tem celo pobahati, da se je uprla njegovi vsiljivosti, in kdo vé — rekel si je Polaneški — ali ni morda v tem hipu Maškova pri Marici, in tu bi

pri prvem razgovoru o možeh zadoščalo nekoliko celo šaloma izgovorjenih besed . . .

Ob takšnem premišljanju je začutil, da mu gori kučma na glavi, in prišel je domov z občutkom strahu. Vendar doma ni dobil gospe Maškove, zato pa mu je izročila Marica listek gospodične Helene Zavilovske, ki ga je prosila, naj pride po obedu k njej.

„Bojim se, da se je Ignaciju shujšalo“, reče Marica.

„Ne. Pomudil sem se ondi zjutraj za eno minuto. Helena je bila na nekem posvetu s pravnikom Kononovičem, toda videl sem tudi gospodično Ratkovsko in Zavilovskega. Bilo mu je dobro, in malone veselo se je razgovarjal z menoj.“

Pri obedu je Polaneški sklenil povedati Marici novice, ki jih je bil slišal, ker je vedel, da ji itak ne ostanejo tajne ter ni hotel, da bi jih začula pre-naglo ali brezobzirno.

Ko ga je torej vprašala, kaj je novega v trgovini in mestu, ji je odgovoril:

„V trgovini ni nič novega, v mestu pa pripovedujejo o nesporazumku med Osnovskima.“

„Med Osnovskima?“

„Dà. Nekaj se je pripetilo v Ostendu. Tega vsega je baje kriv Kopovski.“

Marica se zardi ter reče:

„Kaj praviš zopet?“

„Pravim to, kar sem slišal. Ali se spominjaš, kaj sem dejal na zaročnih gosteh Zavilovskega?

Pokazalo se je, da sem govoril prav! Rečem kratko, da je prišlo do afere in da je sploh slabo.“

„Saj si pripovedoval, da je Kopovski zaljubljen v gospodično Castellijevo?“

„Toda sedaj ni več. Pri njih je vse mogoče.“

Na Marico je napravila ta novica velik vtisk. Hotela je še vpraševati dalje, toda ko ji je Polaneški dejal, da ne vé ničesar več in da bržkone šele čez nekoliko dni pride natančnejše poročilo, je jela tožiti o usodi Osnovskega, ki ga je imela zmerom rada, in se hudovati na gospo Anico.

„Mislila sem, da si jo pridobi in naveže nase z vso vdanostjo, toda ni ga vredna, in Švirski trdi prav v tem, kar pravi o ženskah.“

Toda nadaljnji razgovor jima ustavi gospod Plavicki. Zgodaj je bil obedoval v gostilni, in prišel pravit „veliko novico“, ki jo je bil slišal tudi on, ker so govorili o njej po vsem mestu. Polaneški je sedaj spoznal, da je storil prav, ker je bil pripravil na to svojo soprogo, zakaj že v pripovedovanju gospoda Plavickega je pridobila stvar kaj žive barve. Gospod je sicer omenil v svojem pripovedovanju načela in „nekdanje matrone“, toda očitvidno ga je veselilo, da se je pripetilo nekaj, kar zbuja splošno pozornost — očitvidno pa je zrl na to s smešne strani, zakaj rekel je naposled: „No, toda to je odločna ženska! Šaljivka! Kdor je na bojišču, je vsak sovražnik! Nikomur ni prizanesla, nikomur, nikomur! Bedni Osnovski, toda prizanesla ni nikomur!“

Ob tem je dvignil obrvi in pogledal Marico in Polaneškega, kakor bi se hotel prepričati, ali sta razumela, kaj naj pomeni ta „nikomur“. Toda na Maričinem licu se je zrcalil upor.

„Stanko“, je dejala, „kako je to vse ne le sramotno, nego tudi gnusno!“

XVIII.

Po obedu se je Polaneški napotil h gospodični Heleni. Zavilovski je že nosil na čelu črno paso s širokim obližem na sredi, ki je zakrival rano. V govorjenju je vsak hip obtičal in gledal po strani, vobče pa se je popravljal čimdalje bolj in se smatral že za zdravega. Zdravnik je tudi zagotavljal, da znamenja, ki so mu še doslej ostala od rane izginjejo brez sledu. Ko je Polaneški vstopil, je sedel mladi mož pri mizi na globokem naslanjaču, kjer je bil sedeval nekoč stari gospod Zavilovski, ter zaprtih oči poslušal pesmi, ki mu jih je čitala gospodična Ratkovska.

Ona je zaprla knjigo, ugledavši gosta.

„Dober večer, gospodična!“ reče Polaneški. „Kako se imaš, Ignacij? Vidim, da sem vaju motil v čitanju. Kaj čitate lepega?“

„Gospodična Ratkovska obrne h knjigi glavo, kratko ostriženo (imela je prekrasne lase, toda ostrigla si jih je, da je niso ovirali, ko je stregla bolniku) in odgovori:

„To so pesmi gospoda Zavilovskega.“

„Svoje pesmi poslušaj?“ vpraša Polaneški nasmehoma, „no, kako ti ugajajo?“

A Zavilovski odgovori:

„Poslušam jih, kakor ne bi bile moje.“

Črez trenutek dodà, govoreč počasi in težavno:

„Toda pisati hočem iznova, ko popolnoma okrevam . . .“

In bilo je videti, da ga je ta misel močno genila in da je bil gotovo že često govoril o tem, zakaj gospodična Ratkovska je dejala, kakor bi ga hotela izpodbuditi:

„A prav tako lepo in že skoro.“

On se ji hvaležno nasmehne in umolkne.

Toda v tem hipu je stopila v sobo gospodična Helena. Stisnila je roko Polaneškemu in dejala:

„Kako me veseli, da ste prišli. Hotela sem se posvetovati z vami . . .“

„Na razpolago sem vam.“

„Ne tako. Prosim, pojdite v mojo sobo.“

Pospremi ga v drugo sobo, mu ponudi naslanjač in mu sede naproti. Molčala je, kakor bi zbiralala misli.

Ko jo je Polaneški pogledal pri luči, je sedaj prvič zapazil nekoliko srebrnih niti v njenih svetlih laseh in se spomnil, da nima ta ženska niti trideset let.

Ona pa je jela govoriti s svojim hladnim, toda odločnim glasom:

(Str. 343.) . . . ter zaprtih oči poslušal pesmi, ki mu jih je čitala gospodična Ratkovska.

„Ni to pravzaprav prošnja za svèt, nego več za pomoč mojemu sorodniku. Vem, da ste mu odkritosrčen prijatelj, a vrhutega ste pokazali ob smrti mojega očeta toliko iskrenosti tudi meni, da vam ostanem hvaležna do smrti. Tudi sedaj hočem govoriti z vami bolj odkritosrčno, nego bi govorila s kom drugim... Iz zasebnih razlogov, ki se jih nečem dotikati in o katerih vam morem samo reči, da so močno bolešni, sem se odločila, da si osnujem drugačen, dokaj primernejši način življenja. Bila bi ga osnovala že prej, ali dokler je živel še oče, ni bilo mogoče. Potem je prišla ta nesreča! Zdelo se mi je, kakor bi mi velevala dolžnost, da ne zapustim poslednjega sorodnika, ki nosi naše ime in do katerega sem sicer gojila odkritosrčno in iskreno prijateljstvo. Toda sedaj je otet, hvala Bogu. Zdravniki so porok za njegovo življenje, in ako mu je Bog dal nenavadne zmožnosti ter ga odločil za velike stvari, ne bo nič oviralo njegove naloge.“

Umolknila je, kakor bi se bila zdajci zamislila v kaj. Nato se je zdramila in nadaljevala:

„Toda prav s tem je moja poslednja naloga končana in lahko se vrnem k prejšnji nameri. Ostaja le še premoženje, ki ga je obilno zapustil moj oče in ki ga jaz ne potrebujem za bodoče življenje. Ko bi ga mogla smatrati za svojo last, bi ukrenila z njim morda drugače; ker je pa to rodbinsko premoženje, sodim, da ga nisem upravičena obračati v druge namene, dokler še živi nekdo, ki nosi naše ime. Ne

tajim vam, da me vodi tudi naklonjenost do mojega bratranca; mislim si pa, da delam pred vsem drugim to, kar mi velewa vest in pri tem izvršujem voljo očetovo, ki ni utegnil razdeliti svoje imetje, ki pa je hotel — vem to kar najodločneje — del premoženja zapustiti Ignaciju. Odrečem se dediščini sama, ne tolikanj, kolikor je mislil oče, pač pa vzamem nekoliko več, nego potrebujem. Drugo naj podeduje Ignacij. Darilyno pismo je že napisal po vseh zakonitih predpisih gospod Kononovič. Obseza to hišo, Jašmin, zemljišče v Kutensku, posestva na Poznanjskem in glavnice, razen onega dela, ki ga pustim sebi, in onega dela, ki ga odločim gospodični Ratkovski. Tu gre samo za to, da se to darilyno pismo izroči Ignaciju. Vprašala sem že dva zdravnika, ali ni še prezgodaj in ali ne bi mu škodovalo genutje. Oba sta mi porok za to, da ne in da more vsaka prijetna novica le blagodejno vplivati na njegovo zdravje. Ako je tako, hočem to storiti takoj, zakaj mudi se mi.“

Rahlo se je nasmehnila. Polaneški ji stisne roko in jo vpraša, ne da bi tajil ginjenosti:

„Draga gospodična, ne vprašujem iz radovednosti. Kaj namerjate?“

Ona pa očividno ni hotela odgovoriti naravnost; zato je rekla:

„Človek ima zmerom pravico, da se zateka pod varstvo božje. Kar se tiče Ignacija, je dobrega srca in plemenitega značaja, ki mu ga ne pokvari premoženje; toda to premoženje je veliko, on pa je

še mlad in neizkušen, torej živeti začne v povsem drugih razmerah, zato sem hotela naprositi vas kot vrlega moža in njegovega prijatelja, da ga vzamete v svoje varstvo. Čuvajte in branite ga hudobnih ljudi, a se posebno mu privablajte v spomin, da je njegova dolžnost pisati in delovati nadalje. Meni je šlo ne le za njegovo rešitev, nego tudi za rešitev njegovih zmožnosti. Naj piše, naj je delaven član družbe, ne le za samega sebe, nego tudi na hvalo in pomoč ljudem, ki ugonobe sebe in svoje zmožnosti.“

Zdajci ji ustnice oblede, roke se ji stisnejo in glas ji obtiči v grlu. Videti je bilo skoro, da obup, nakopičen v tej duši, še razbije vse ovire, toda trenutek kasneje se je premagala, in samo stisnjene roke so pričale, koliko truda jo je stalo to.

Polaneški, videč njeno muko, je sodil, da bi bilo najbolje dati njenim mislim drugo smer, jih obrniti na praktične in sočasne reči, torej je dejal:

„Seveda nastane velika izpremena v Ignacijevem življenju, toda pričakujem tudi jaz, da mu bo le v prid . . . Ako ga človek pozna, ne more soditi drugače. Ali pa ne bi mogli odložiti tega daru za leto dni ali vsaj za pol leta?“

„Zakaj?“

„Iz razlogov, ki ne tiče v Ignaciju samem, pač pa so lahko v zvezi z njim. Ne vem, ali ste že čuli, da ne bo poroke gospodične Castellijeve s Kopovskim in da je situacija teh žensk zategadelj zelo težavna. Razdrši zakon z Ignacijem, sta

razburili proti sebi javno mnenje, in sedaj ji iznova pero človeški jeziki. Za njiju bi bilo znamenito izhodišče, ko bi se vrnili k Ignaciju, in mogoče je soditi, da bi se poizkusili vrniti, ko zvesta o vašem daru. Ignacij pa, zlasti po tako kratkem času in še tako oslabeled, kakor je doslej, ne vem, ali se ne bi dal pogovoriti.“

Gospodična Helena pogleda Polaneškega z napeto pozornostjo. Premislivši to, kar ji je dejal, odgovori:

„Ne. Slutim, da bo Ignacij ravnal drugače.“

„Domišljam si, kaj hočete reči, toda pomislite, da ji je bil neizrečno vdan, tako da ni hotel preživeti njene izgube.“

In tu se je pripetilo nekaj, česar Polaneški ni pričakoval. Zakaj gospodični Heleni, ki se je znala premagovati ter bila skoro stroga sama proti sebi, so onemoglo omahnile shujšane roke in rekla je:

„Ha! ko bi bilo tako . . . ko ne bi bilo zanj druge sreče nego v njej . . . Oh, dragi gospod, vem, da tega ne bi smel storiti, vendar pa so na svetu močnejše stvari, nego je človek, pa so tudi take, ki so neizogibno potrebne za življenje, in vrhutega . . .“

Polaneški jo začuden pogleda, ona pa dodá črez trenutek:

„A vrhutega se človek še vedno lahko poboljša, dokler živi.“

„Nisem si mislil, da začujem kaj podobnega od nje“, si je mislil Polaneški.

Glasno pa je dejal: „Pojdiva torej k Ignaciju.“

Zavilovski je prejel poročilo najprej začuden, a potem vzradoščen, vendar pa je bila to le nekaka notranja radost. Bilo je moči slutiti, da umeje s pomočjo možgan, kako ga je doletelo nekaj neizrečno radostnega in da spoznava, kako naj se veseli, toda srce ne čuti tega. Srce se je kazalo samo v skrbah in v zanimanju, s katerim je začel izpraševati gospodično Heleno, kaj namerja in kaj se zgodi z njo. Gospodična Helena mu ni hotela odgovoriti, nego je le splošno omenila, da se hoče odreči svetu in da je njen sklep neizpremenljiv. Rotila ga je, naj ne ugonobi svojih zmožnosti in ne ukani nád njemu vdanih oseb; do tega ji je bilo največ. Govorila je z njim kakor mati, on pa je ponavljal neprestano: „Pisati hočem zopet, brž ko popolnoma okrevam,“ ji poljubljal roke ter imel solze v očeh. Kdo ve, ali je bila to solza sočutja do nje, ali žalost otroka, ki ga zapušča dobra in draga pestunja? Gospodična Helena pa je dejala, da se od tega trenutka smatra za gosta v tej hiši in da namerja oditi čez dva dni.

Zavilovski vendar ni hotel privoliti ter je zahteval, naj ostane vsaj še teden dni. Naposled je privolila, češ, da ga ne užali in ne škoduje njegovemu zdravju. Nato se je pomiril ter kazal radost malega otroka, čigar prošnji je bilo ustrezno. Koncem večera se je pa zamislil, kakor bi se bil nečesa spomnil. Začuden je pogledal po navzočih in dejal:

„To je čudna stvar, toda zdi se mi, kakor bi se bilo vse to že nekdam pripetilo.“

Polaneški je hotel uvesti v razgovor veselejši ton in je vprašal smehoma:

„V prejšnjem življenju, na drugih planetih, kaj ne?“

„Dà, to vse je bilo že nekdam“, ponovi Zavilovski.

„In te pesmi si pisal — na mesecu . . .?“

On dvigne knjigo, ležečo na mizi, jo pogleda, se zamisli in reče naposled:

„Zopet hočem pisati, brž ko popolnoma okrevam.“

Polaneški se poslovil in odide. Še tega večera se je gospodična Ratkovska preselila v sobico h gospe Melniški.

XIX.

Da sta se razšla Osnovski in gospa, ki sta imela v društvenem življenju dovolj odlično stališče, in da je Zavilovskemu padlo v naročje veliko premoženje, to sta bili dve najvažnejši novici, za kateri se je zanimalo vse mesto. Ljudje, ki so tudi domnevali, da je bila gospodična Helena vzela mladega sorodnika k sebi zaradi možitve, se niso mogli sedaj otresti čudenja. Nastalo je novo opravljanje in domišljanje. Ljudje so jeli šepetati med seboj, da je bil Zavilovski sin starega bogatina in da je zagrozil sestri s pravdo, češ, da je skrila opo-

roko; da se je ona rajša sklenila odreči vsemu in oditi na tuje, nego da bi se postavila za malico skandalozni pravdi. Drugi so zopet trdili, da je vzrok njenemu odhodu gospodična Ratkovska in da so med tema gospodičnoma nastale nezaslišane pohujšljive reči, ki ne dopuščajo nobeni poštenu rodbini, da bi še jemale gospodično Ratkovsko črez prag. Bili so naposled tudi taki, ki so nastopali v imenu javne blaginje in gospodični Heleni naravnost odrekali pravico, da bi smela tako ravnati s svojim premoženjem. Pri tem so namigavali, da bi ga v danem primeru sami obrnili v večjo občno blagost.

Izkratka, govorilo se je vse, kar je le moglo ustvariti klepetanje, radovednost, lahkomišelnost in nepoštena zloba. Kmalu pa je dospela javni radovednosti nova hrana v poročilu o dvoboju Osnovskega s Kopovskim, pri katerem je bil Osnovski ranjen. Kopovski se je tudi kmalu nato vrnil v mesto, sloveč kot junak v nenavadnih dogodkih, v ljubezni in v boju, neumnejši nego kdaj prej, toda obenem lepši nego kdaj prej ter sploh tako lep, da so ob samem pogledu nanj jela urneje utripati mlajša in starejša srca.

Osnovski, ki je bil le lahko ranjen, se je zdravil v Bruselju. Švirski je prejel od njega kratko poročilo o dvoboju, da se mu godi dobro in da sredi zime odrine v Egipet, da se pa še prej vrne v Pritulov. S tem poročilom je prišel k Polaneškemu in izrazil bojazen, ako se Osnovski

ne vrne samo zato, da poišče iznova zadostilo za krivico, ki mu jo je provzročil Kopovski.

„Prepričan sem“, je dejal, „če je bil ranjen, da je bil zato, ker je hotel biti. Po mojem mnenju je hotel samo umreti. Jaz nisem malo streljal z njim pri Brufiniju ter vem, kako strelja. Videl sem, kako je streljal vžigalice in vem, da ne bi videli Kopovskega, ko bi ga bil hotel zadeti.“

„Morda“, odgovori Polaneški, „toda ker govori o potovanju v Egipet, nima očitvidno namena, da bi se dal ubiti. Naj le gre in naj vzame Zavilovskega s seboj.“

„Res, da bi imel tudi Zavilovski nekoliko pogledati po svetu. Namenjen sem odtod kreniti k njemu. Kako mu je?“

„Pojdem z vami, ker ga danes še nisem videl. Dobro mu je, le vede se nekamo čudno. Ali še pomnite, kako ponosna in zaprta duša je bil? A sedaj je zdrav, toda iz njega je nastal majhen otrok; ob najmanjši neprijetnosti ima solze v očeh.“

Črez trenutek sta šla skupaj. Spotoma vpraša Švirski: „Je li gospodična Helena še pri Zavilovskem?“

„Dà. Tako si žene k srcu njen odhod, da ji je žal zanj. Imela je oditi v tednu dni, toda sedaj, kakor vidite, je minilo že štirinajst dni.“

„Kaj hoče storiti pravzaprav?“

„Nikomur ne pove nič odločnega. Verjetno je, da stopi kje v samostan ter bo vse svoje življenje molila za Ploševskega.“

„A gospodična Ratkovska?“

„Gospodična Ratkovska je pri gospe Melniški.“

„Ali je bilo Zavilovskemu dolgčas po njej?“

„Prve dni. Potem, kakor bi jo bil pozabil.“

„Ako se ne oženi z njo v letu dni, poprosim iznova nje roke. Za Boga! Taka ženska, ko se omoži, se naveže na človeka.“

„Vem, da si gospodična Helena želi, naj vzame Ratkovsko. Toda kdo ve, kakšen bo konec vsemu.“

„Eh! Prepričan sem, da se oženi. Kar pravim, so le prazne sanje. Jaz se že ne oženim.“

„Žena mi je povedala, da ste ji včeraj govorili tako. Toda smejala se je tej grožnji.“

„To ni grožnja — samo sreče nimam.“

Nadaljnji razgovor jima ustavi kočija, v kateri sta sedeli gospa Kraslavska in gospa Maškova. Vozili sta se skozi drevored, da bi se nasrkali svežega zraka. Dan je bil jasen, toda hladen, in gospa Maškova je imela toliko posla, zavijajoča mater v toplo obleko, da ju ni pozdravila in se ni zahvalila za pozdrav.

„Bil sem ondan pri njiju“, reče Švirski, „to je kaj dobra ženska.“

„Pravijo, da je jako vrla hči“, odgovori Polaneški.

„To sem takoj zapazil tudi jaz, ko sem bil pri njiju, toda takoj mi je kot staremu skeptiku prišlo v glavo, da ji tudi prija naloga skrbne hčerke. Ali še niste zapazili, da ženske pogostoma opravljajo dobra dela zato, ker si mislijo, kako jim pristujejo?“

In Švirski se ni motil. Gospe Maškovi je prijala naloga požrtvovalne hčerke, toda ta všečnost je izvirala iz resnične naklonjenosti do matere in iz tega, da se je bilo v njej nekaj prebudilo in jo pretreslo, ko je videla njeno nesrečo. Švirski vendar ni hotel ali ni mogel izreči sam od sebe nadaljnje sodbe, da ženska kakor potrebuje v toaleti za nov klobuk novo obleko in nove rokavice, tako zopet v dobrosrčnosti, ko je kdaj kaj storila, hoče biti nova od glave do pet. Zato ni nikdar povsem nemogoča izpremena ženskega značaja.

V tem sta dospela k Zavilovskemu, ki ju je radosten sprejel, zakaj že nekaj časa mu je bilo prijetno imeti okrog sebe ljudi, kakor se to navadno godi pri bolnikih, ki okrevajo. Ko je zvedel od Švirskega, da skoro odide v Italijo, je jel siliti vanj, naj ga vzame s seboj.

„Aha“, si je mislil Švirski, „torej na gospodično Ratkovsko misliš le jako malo?“

Zavilovski jame dokazovati, da je že davno sanjal o Italiji; čuti, da nikjer ne bi pisal tako lahko kakor ondi ob teh umetniških in arheoloških vtiskih med temi razvalinami, zaraslimi z bršljanom. Smejal se je misli, ki ga je navdehnila, in dobrosrčni Švirski je privolil brez ugovora.

„Toda dolgo se ne bom mudil ondi“, reče, „zakaj tukaj me čaka nekoliko portretov, in vrh tega sem obljubil gospodu Polaneškemu, da pridem na krst.“

Potem se je vrnil k Polaneškemu.

„No, kaj, ali boste imeli sina ali hčerko?“

A Polaneški odgovori:

„Naj je že, kar hoče, samo da bi se zvršilo srečno.“

Ko sta onadva jela delati načrte za potovanje, se je poslovil in odšel v zavod. Čakala ga je pošta minulega dne. Zaprl se je v svojo delavnico, začel čitati pisma ter si zaznamenoval ona, ki so zahtevala nujnega odgovora. Toda črez nekaj časa ga pride motit v tem poslu nedavno sprejet pooblaščenec, češ, da hoče neka gospa govoriti z njim.

Polaneškega je to vznemirilo. Niti ni vedel, zakaj mu je prišlo v glavo, da ne more biti nihče drug nego gospa Maškova. Slutil je neke prizore, in srce mu je jelo utripati nemirno.

Toda ob vratih se mu prikaže lice, ki se ga ni bil nadejal, smehljajoče in veselo lice Maričino.

„Iznenadila sem te, kaj?“ je dejala.

Polaneški, ko jo je ugledal, je poskočil z občutkom nepričakovane in velike radosti, jo prijel za roke in jel poljubljati drugo za drugo.

„Ti, draga moja! To je res iznenada!“ reče.
„Kaj ti je prišlo v glavo, da si prišla sem?“

Po teh besedah ji jame primikati stol in jo posajati kot dragega in obenem redkega gosta. Z jasnega njegovega lica je bilo videti, kako mu je prijetna njena navzočnost.

„Imam ti pokazati nekaj zanimivega“, reče Marica, „in ker moram vrhutega mnogo hoditi, sem dospela semkaj. Na koga si mislil, da pride? Priznaj mi takoj!“

Po teh besedah se mu jame smehoma groziti, on pa odgovori:

„Tukaj se vrši zgolj trgovina. Nikakor si nisem mislil, da si ti. Kaj mi hočeš pokazati?“

„Glej, kakšno pismo sem prejela.“

Polaneški vzame pismo in jame čitati!

„Draga in ljubljena gospa! Začudili se boste morda, da se obračam k Vam. Ker pa imate kmalu postati mati, umejete edina na svetu, kaj se mora goditi v srcu matere (najsij le tete), ki vidi nesrečo svojega otroka. Verjemite mi, da mi ni za nič drugega nego za to, da pripravim vsaj trenutek olajšila nesrečnemu otroku; do tega pa mi je tem bolj, ker sem bila vse, kar se je zgodilo, zakrivila jaz sama. Morda se začudite tudi tem besedam, a vendar je tako. Jaz sem tega kriva, zakaj ko se je zloben in izprijen človek v trenutku, ko je bilo Nitki slabo, drznil dotekniti deklice s svojimi umazanimi usti, ne bi bila smela izgubiti glave in žrtvovati otroka. Kriv je sicer tudi Joža Osnovski, ki je izrekel neizogibno potrebo, da Kopovski vzame Nitko, in ga hotel, odpoditi od hiše, ker ga je imel na sumu.

Naj mu Bog odpusti, zakaj človek ne sme braniti sebe ob troških tuje sreče in tujega življenja. Oh, gospa! V prvem trenutku se je zdelo tudi

meni, da je edini izhod poroka s tem malopridnežem in da Nitka nima več pravice postati Ignacijeva soproga. Pisala sem mu celo nalašč, da je šla za nagibom svojega srca in da poda onemu roko iz ljubezni, ker sem si mislila, da Ignacij tako lahko prebije njeno izgubo, in hotela sem zmanjšati njegovo boleost... Nitka s Kopovskim! Usmiljeni Bog tega ni dopustil, in ko sem zapazila, da bi bilo to za Nitko smrt, sva jeli obe premišljati edino o tem, kako bi se oteli iz teh verig. Danes mi že ni več do tega, da bi se vrnila v nekdanje razmere, zakaj tudi Nitka je že tako izgubila vero v ljudi in življenje, da ne bi bržkone v to privolila nikdar. Niti ne ve, da pišem to pismo. Milostiva gospa, ko bi vedeli, kako se je za to pokorila z izgubo zdravja in kako bolešno se je je dotaknil čin gospoda Zavilovskega, bi jo gotovo pomilovali. Tega ne bi bil smel storiti že iz obzira nanjo. — Žal, možje kot pravi egoisti, se ravnaajo v takih primerih le po svoji volji. Ona je vsega tega kriva toliko kolikor novorojeno dete, toda jaz gledam, kako hujša vpričo mene in kako se muči od jutra do večera z mislijo, da je nehote postala vzrok njegove nesreče in da mu je mogla ugonobiti življenje. Včeraj me je naprosila s solzami v očeh, naj jaz, ko bi umrla, postanem Ignacijeva mati in naj skrbim zanj kakor za rodnega sina. Vsak dan pravi, da jo gotovo preklinja, in meni poka srce, zakaj zdravnik je dejal, da ni porok za nič, ako bi trajalo to stanje še nadalje. Bog je usmiljen! Toda priskočite

tudi Vi na pomoč obupajoči materi: Pošljite mi vsaj časih poročilo o Ignaciju, zlasti pa mi pišite, da je zdrav, da jo je pozabil, da je ne preklinja, da ji bom mogla pokazati to pismo in ji prinesiti nekoliko olajšila v trpljenju. Čutim, da pišem na pol brezzavestno, toda Vi umejete, kaj se godi v meni, ko gledam na to nesrečno žrtev. Bog Vam povrni, in jaz hočem vsak dan prositi Boga, naj bi Vaša hčerka, ako Vam Bog dá hčerko, bila srečnejša nego moja Nitečka.“

„Kaj praviš k temu?“ vpraša Marica.

„Mislim si, da se je novica o izpremenjenih razmerah Zavilovskega raznesla že dovolj široko; drugič pa si mislim, da je bilo to pismo, poslano pod tvojim naslovom, namenjeno Ignaciju.“

„To je mogoče. To ni bilo odkritosrčno pismo. Toda biti moreta zelo neresnični.“

„Gotovo je, da se nimata čemu smejati. Osnovski je trdil prav, ko je pisal, da v tem vsem tiči tudi za gospo Broničevo neizmerno mnogo ukane in da se zaman trudi nalegati samo sebe. Ali kar se tiče gospodične Castellijeve, ali veš, kaj mi je dejal Švirski? Ne bom ti ponavljal njegovih izbornih besed, toda rekel je, da jo more sedaj vzeti le butec ali človek brez npravne cene. To spoznavata sami, in gotovo je, da jima ni veselo. Mogoče, da se nekoliko oglašá tudi vest, toda poglej, koliko pretiranosti tiči tudi v tem pismu. Ne kaži ga Ignaciju!“

„Ne. Ne pokažem ga“, odgovori Marica, ki je stala v tej stvari na strani gospodične Ratkovske.

A Polaneški, stopajoč za mislijo, s katero se je ukvarjal že davno, ji je skoro doslovno ponovil to, kar je ponavljal sam sebi:

„Je nekakšna logika, ki kaznuje, in zdaj žanjeta samo to, kar sta sejali. Greh je kakor val, ki se utrga od obrežja, pa se zopet vrne.“

Marica jame nato risati s solnčnikom figure po podu, kakor bi nekaj premišljala; nato dvigne k soprogu jasne oči in reče:

„To je resnica, dragi Stanko, da se greh vrne, vrniti pa se mora tudi očitane vesti in kes, in Bog je zadovoljen s tako kaznijo ter ne kaznuje več.“

Ko bi bila Marica vedela, kaj ga muči, in hotela polajšati njegovo muko ter mu podati tolažbe, ne bi bila mogla najti nič primernejšega, nego so bile te preproste besede. Polaneški je živel nekaj časa v slutnji, da ga mora zadeti nesreča, in ne-prestano ga je bilo strah pred njo. Šele od nje je zvedel, da utegne biti oni val, ki se vrača, očitane vesti in žalost. Dà. Namučil se je dovolj in žaloval tudi ni nič manj, a čutil je takisto: Ko bi moglo to biti zadostilo, bi bil pripravljen pretrpeti še dvakrat toliko. V tem ga je obhajala volja, vzeti v naročje to ženo, polno preprostosti in pravičnosti, od katere mu je dohajalo samo dobro — in ako je ni vzel, je ni zgolj iz bojazni, da se ne bi razvnela, iz

obzira na njeno stanje in na ono bojazljivost, ki ga je imela v kleščah, ob razmerah do nje. Zato je dvignil k ustom njeno roko in rekel:

„Prav praviš, kaj vrta žena si.“

Ona, potolažena s to hvalo, se mu je nasmejala ter se jela ravnati na odhod.

Ko je odšla, je Polaneški stopil k oknu in jo spremljal z očmi. Od daleč je videl njeno sklonjeno postavo, ki se je premikala s težkimi koraki, njene črne lase, pokrite s klobukom — in v tem hipu je čutil iznova močnejše nego sicer, da je to njegovo najdražje bitje na svetu, da ljubi edino njo in da jo bo ljubil do smrti.

XX.

Dva dni pozneje je prejel Polaneški od Maška pismo, obsezajočo nekoliko besed za slovo. „Danes odidem“, je pisal Mašek. „Poizkušati hočem, da se oglasim še pri tebi, toda za vse slučaje se poslavljam od tebe in te zahvaljam za vso naklonjenost, ki si mi jo izkazal. Naj ti Bog dá boljšo usodo, nego jo je prisodil meni. Jako rad bi te še videl, bodisi le za trenutek — in ako bo mogoče, se okoli četrte ure nekoliko pomudim v zavodu. Sedaj ponavljam svojo prošnjo, da ne pozabite moje žene in se potegnete zanjo, kadar jo zapuste ljudje. A tebe še prosim, da me vpričo nje braniš hudobnih jezikov. Odrinem v Berlin — ob devetih

zvečer — a nikakor ne skrivoma. Da se vidiva! Bodi zmerom zdrav, a še enkrat: hvala za vse! Mašek.“

Polaneški je odšel ob štirih v zavod, toda dalje nego eno uro je čakal zamañ. „Ne pride“, si je mislil končno, „tem bolje!“ In odšel je domov z občutkom neke zadovoljnosti, da se je izognil mučnemu sestanku. Zvečer se je jelo v njem prebujati nekovo pomilovanje z Maškom. Mislil si je, da je to človek, ki je sicer stopal po slabi in nezdravi cesti, toda boril se je s skrbmi in se mučil dovolj in na konec drago poplačal vse — da se je bilo dalo vse, kar se je zgodilo, že napovedati davno in ako so torej oni, ki so to videli, živeli z njim ter sprejemali njegove posete, ga niso upravičeni prezirati sedaj, ko ga je dosegla poguba. Domislil si je, kako bo Mašku ljubo, ako pride na kolodvor, in po kratkem omahovanju je odšel.

Spotoma pa se je spomnil, da bržkone na postaji najde tudi gospo Maškovo, toda vedel je, da se itak sreča z njo in sodil, da bi bila le prazna bojazen, ko bi sedaj iz tega vzroka krenil s te poti.

S temi mislimi je stopil na kolodvor. V neveliki čakalnici prve vrste je bilo že nekoliko oseb in na mizah je ležala cela grmada ročnih kovčegov, toda nikjer ni mogel ugledati Maška. Šele potem, ko se je pozorno oziral, je spoznal v mladi gospe pod zavojem, ki je sedela v kotu dvorane, gospo Maškovo.

„Dober večer!“ reče, stopivši k njej. „Prihajam se poslavljat z vašim soprogom. Kje neki tiči?“

„Mož kupuje listke. Takoj pride.“

„Kako to, listke? Ali greste tudi vi z njim?“

„Ne, moj mož kupuje listek.“

Nadaljnji razgovor je bil v takih razmerah dovolj težaven; čez trenutek pa je vstopil Mašek. Spremljal ga je strežnik na postaji, kateremu je dajal listek in denar, da mu odpošlje prtljago. Na sebi je imel dolg plašč z ovratnikom in mehak klobuk; v njem je bil s svojimi dolgimi brki in z zlatim binokljem videti kot nekakšen diplomat na potovanju. Polaneški se je motil, ko si je domišljal, da bo Mašek kazal nenavadno radost zaradi njegovega prihoda. Ko ga je ugledal, je sicer rekel: „Oh, kako sem ti hvaležen, da si prišel!“ toda nekamo malomarno in naglo, kakor je to običajno pri ljudeh, ki odhajajo.

„No“, reče, oziraje se po dvorani, „vse je v redu. Toda kje so moji ročni kovčegi? A tukaj! Dobro!“

Nato se obrne k Polaneškemu in ponovi:

„Hvala ti, da si prišel. Izkaži mi torej še eno uslugo in pojdi z mojo ženo domov, ali jo vsaj pospremi in ji pomagaj najti voz. Dragi moj, pojdi, imam ti še nekaj povedati.“

Rekoč vzame Polaneškega na stran in izprigovori nekamo vročinsko:

„Pojdi torej z njo. Navedel sem ji razlog za svoj odhod, toda ti ji rečeš tako mimogrede, da se čudiš, zakaj odhajam tako kratko, preden bo dognana pravda, da jo gotovo izgubim, ko bi me zadržal kak slučaj. Hotel sem priti k tebi in te naprositi tega, toda veš . . . na dan odhoda! Črez teden pride rešitev! . . . Zbolim, namesto mene pojde k obravnavi moj pomočnik, ki je šele začelnik v odvetniških poslih — in ta jo gotovo izgubi. Stvar bo videti kakor slučaj. Žena ne izgubi ničesar. Vse je že prepisano na njeno ime, in ne vzamejo ji niti ene steklenice. Imam načrt, s katerim se obrnem na ladjedelnico v Antwerpnu. Ako sklenem z njo pogodbo, se zamajejo gozdi po vsej deželi, toda kdo ve, ali se vrnem v tem primeru, zakaj vsa pravda za Plošev je pri tem le neznatna betvica. Ne morem obširno govoriti o tem. Ko ne bi bilo teh težkih trenutkov, ki jih mora prebiti moja žena, bi se ubranil potrnosti, toda to me tako duši.“

Rekši pokaže z roko na vrat in potem nadaljuje še hitreje:

„Zadela me je nesreča, toda nesreča utegne zadeti vsakogar. Sicer pa je sedaj prepozno govoriti o tem. Kar se je zgodilo, se je zgodilo, toda storil sem, kar mi je bilo mogoče, in še storim, kolikor mi bo mogoče. Tolaži me tudi to, da ti dosežeš svoj delež — bodisi na Kremenu. Ko bi ti utegnil povedati, kakšen načrt imam, bi spoznal sam, da kaj takega ne pride v glavo vsakomur.

Mogoče, da bom imel trgovino tudi z vajino družbo. Vidiš, da se ne vdam... A žena je docela na varnem. Ha! Zgodilo se je! Zgodilo! Drug bi končal na mojem mestu drugače. Ali ni res? Toda vrniva se sedaj k ženi.“

Polaneški je nekamo odporno poslušal Maškove besede. Občudoval je sicer njegovo duševno žilavost, toda obenem je čutil, da nima gotovega ravnotežja, s katerim se razlikuje podjeten mož od podjetnega klativiteza. In zdelo se mu je, da v Mašku tiči nekaj bodočega prenapetega lisjaka, ki se bo zvijal še dolgo, toda padal bo obenem s svojimi načrti čimdalje globlje, dokler naposled ne obtiči z obnošenimi škornji v kavarni najnižje vrste ter bo pripovedoval sebi enakim tovarišem o svoji nekdanji velikosti. Pomislil je takisto, da je vzrok vsemu temu življenje, postavljeno že izpočetka na laži in da se Mašek navzlic svoji inteligenci nikdar ne otrese teh svojih laži.

Hlinil se je še sedaj celo vpričo žene. Pogostoma je moral delati tako, toda ko se je jela dvorana polniti z ljudmi in so izmed njih nekateri znanci prišli v naglici izpregovarjat z njim nekoliko besed, kakor se to godi na železnici, je Mašek govoril s takim odtenjem vzvišenosti in naklonjenosti, da je Polaneškega obhajala kar jeza. „Ako pomislim“, si je dejal, „da beži pred upniki, kaj bi šele bilo, ko bi ta človek kdaj dobil premoženje!“

Toda v tem se je oglasil zvonček in skozi okno se je zaslišalo hitro hropenje lokomotive. Ljudje so se jeli gibati in hiteti. „Radoveden sem, kaj se godi sedaj v njem?“ si je mislil Polaneški. On pa se še niti v tem hipu ni mogel otresti verig laži. Mogoče, da se mu je srce stisnilo od zle slutnje, da je vsaj za trenutek videl jasno, da te zemlje, ki jo je ljubil, ne ugleda več, da gre v bedo, poneveritev, v propast, toda ni smel pokazati tega, kar je čutil, dà, niti od žene se ni smel posloviti tako, kakor bi bil hotel.

Zvonček se oglasi drugič. Odidejo na peron, toda Mašek obstane še pred spalnim vagonom. Svetilnična luč je padala naravnost na njegovo lice, na katerem sta se kazali okrog ust dve vraski. Toda govoril je mirno, z glasom človeka, ki ga sili trgovina, da mora oditi za nekaj dni, ki pa je gotov, da se vrne.

„No, da se vidiva, Trezika. Poljubi namesto mene roko materi in ostani zdrava. Da se vidiva! Da se vidiva!“

Pri teh besedah dvigne njeno roko k ustom in pritisne nanjo dolg poljub.

Polaneški nalašč odstopi nekaj korakov, češ: „Vidita se zadnjič. Črez pol leta se dasta uradno ločiti.“

Zdajci mu pride v glavo, kako posebno, enako usodo imata obe te ženski, mati in hčerka. Obe sta se navidezno sijajno omožili — in moža obeh sta bila prisiljena zapustiti svoje rojstno ognjišče, zapustivši ženama zgolj sramoto.

V tem je zazvonilo tretjič. Mašek sede v vagon. Črez trenutek je bilo moči videti za širokim oknom spalnega vagona njegove dolge brke in zlati bino-kelj; potem je vlak izginil v temi.

„Pripravljen sem vam na službo, milostiva gospa“, reče Polaneški. In bil je skoro prepričan, da se mu gospa Maškova suho zahvali za spremstvo. Jezil se je tudi zato in sklenil, da ji pove tudi nekaj ne le o njenem soprogu, nego tudi za svojo osebo. In ona je v znamenje, da se strinja, pokimala z glavo. Imela je tudi svoj načrt. V srcu se ji je bilo nakopičilo toliko bridke nejevolje in toliko odpora proti Polaneškemu, da ga je hotela, če bi morda iznova hotel uporabiti priliko, ki sta jo imela prebiti skupaj, odbiti tako od sebe, da bi pomnil dolgo.

Toda zmotila se je popolnoma. Najprej se je bil razbil ob njo kakor led ob skalo in zaraditega ni čutil do nje le mržnje, nego jo je celo sovražil. Drugič, ako je to sovraštvo že minilo ob neprestano odločnejši zavesti, da je kriv izključno on, se je izpremenil že tako daleč, da je bil skoro povsem drugačen človek. Sklenil je po trgovski šegi račune s samim seboj in spoznal, da se podobni stranski skoki plačujejo predrago. Bil je v stadiju neizmerne težnje po življenju brez prevare, a vrhutega sta mu bila vest in kes tako oglodali strast, kakor rja ogloje železo. Ko ji je pomagal sedaj stopiti v kočijo ter se je pri tem dotaknil njene roke, je ostal miren; ko je sedel, je začel govoriti o Mašku, zakaj mislil

si je, da jo že človekoljubje zahteva pripraviti na bodočo katastrofo in ublažiti njen pomen.

„Čudim se pogumu vašega soproga,“ je dejal. „Ko bi se za njegovega bivanja v Berlinu podrl le en most na železnici, se ne bi mogel vrniti k obravnavi, od katere je — kakor veste — zavisna vsa njegova usoda. Gotovo je odšel iz važnih vzrokov, toda tako hazarden je zmerom.“

„Mostovi so trdni,“ odgovori gospa Maškova.

Ali njega ni razžalil ta ne preveč izpodbudni odgovor, in govoril je dalje, odkrivajoč ji polagoma zaveso bodočnosti, in govoril, dokler nista dospela k stanovanju Maškove. Tu je ona, ki očitno ni umela pomena njegovih besed in morda iz zlobe, da ga ni imela prilike odbiti, kakor je bila namenjena, stopila iz kočije in rekla:

„Ali imate pri tem morda osebni namen, da me vznemirjate?“

„Ne, milostiva gospa,“ odgovori Polaneški, ki je spoznal, da je nastal trenutek, ko ji more reči, kar ji je hotel povedati za svojo osebo. „Glede vas imam le en namen: izreči, da sem se vedel proti vam nedostojno in vas naprositi iz vse duše oprostila.“

Mlada žena ni odgovorila niti besede, nego je stopila v vežo. Polaneški pa do svoje smrti ni zvedel, ali je bil ta molk sovraštvo ali oprostilo.

Toda vračal se je domov nekamo olajšan, zakaj zdelo se mu je, da je bil dolžan ravnati tako. Bila je to po njegovem mnenju majhna kazen, a ob

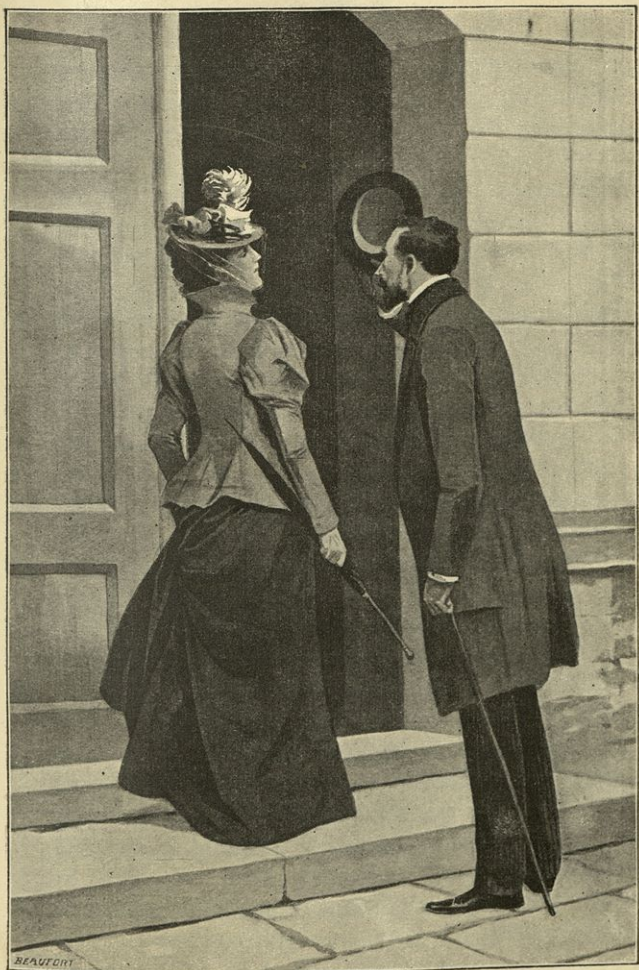
vsem tem mu je bilo malo do tega, kako ga je bila razumela gospa Maškova. Morda si misli, si je dejal, da sem jo naprosil, naj mi odpusti moje poznejše ravnanje; vsekakor pa ji bom sedaj smel pogumneje zreti v oči.

In v tej misli je bilo res nekoliko egoizma, bila pa je v njej tudi težnja, da se vrne na pravo pot.

XXI.

Gospodična Helena je tudi prejela pred odhodom od gospe Broničeve pismo. podobno onemu, ki ga je prejela Marica, in tudi ona ga nalik Marici ni pokazala Zavilovskemu. Sicer pa je Zavilovski teden pozneje odšel s Švirskim. Posetil ni nobenega znanca razen gospodične Ratkovske. Švirski sam ga je odvrnil od vsakršnih posetov, in Polaneški mu je v razgovoru s soprogo pritrdil popolnoma. „Sedaj“, je dejal, „bi bilo to neprijetno za Ignacija in za nas. Drugače je pri onih, ki so zahajali k njemu dan za dnevom, zakaj ti so ga vajeni; toda drug ne bi prebil nihče, da se ne bi ozrl na sled, ki mu je ostal na čelu. Sicer pa se je Ignacij zelo izpremenil. Na potovanju popolnoma okreva in kadar se vrne, ga sprejmemo, kakor se ne bi bilo nič zgodilo, a tujci bodo videli v njem bogatega mladeniča.“

In moglo je tudi res biti tako. Toda po njiju odhodu sta Polaneška osamela, zakaj krog njiju znancev se je razpršil na vse strani. Osnovski se

(Str. 369.) Mlada žena ni odgovorila niti besede,
nego je stopila v vežo.

je mudil neprestano v Bruselju, in nihče ni določno vedel, kje je. Gospa Broničeva in gospodična Castellijeva sta bivali v Parizu, pa tudi hiša Zavilovskih je bila zapuščena; gospa Kraslavska in hči sta živeli zaprti le druga za drugo, gospo Emilijo pa je bolezen priklenila na posteljo.

Ostali so le še Bigielovi in profesor. Toda ta je bil takisto bolan, a vrhutega se je vedel tako čudno, da so ga imeli tuji ljudje kar za glupega. Drugi so govorili nekamo ironično, da ne more biti zdrave pameti človek, ki pričakuje, da krščanski duh prav tako predre v zgodovino, kakor je predril v zasebne razmere. On sam je tudi jel misliti na smrt in se pripravljati nanjo. Pogostoma je ponavljal Polaneškemu, da bi hotel umreti v „veži drugega sveta“, in ravnal se je zaradi tega na potovanje v Rim. Ker pa je imel Marico zelo rad, je hotel še počakati, da rodi.

Tako je Polaneškima mineval čas v veliki osamelosti. Bilo pa je to tudi potrebno za Marico, ki se je v poslednjih dneh čutila jako nezdravo, kakor tudi za njeno duševno razpoloženost. Polaneški se je trudil v zavodu ter obdeloval tudi sebe; prelevil se je v novega človeka ter čuval ženo, ona pa se je pripravljala za novo dobo v življenju — pripravljala se zanjo veselo; že to, da se bliža nova doba, je mislila, vpliva prijazno na njiju oba. Polaneški je prihajal vsakega dne nekamo manj brezobziren, prizanesljivejši v sodbi o ljudeh in mirnejši ne le v razmerah do nje, nego tudi v

razmerah do vseh, s katerimi ga je življenje privajalo v dotiko. Zanj pa je imel še izjemno, posebno skrb. Dasi je sodila, da ta skrb ni namenjena toliko njej kolikor bodočemu detetu, jo je priznavala za upravičeno in mu je bila hvaležna zanj. Časih se je čudila neki bojazljivosti in neki zadregi v njegovem ravnanju, toda ker ni mogla ugeniti, da zadržuje občutke le njej na ljubo, je pripisovala podobne prikaze Stankovi bojazni, ali se izide vse po sreči.

V takem stanju je mineval teden za tednom. Njiju enakoličnost so izpreminjali časih dopisi Švirskega, ki jima je, kadar je le količkaj utegnil, podajal poročila o Zavilovskem in o sebi. V enem izmed teh pisem je vprašal v imenu Zavilovskega, ali dovoli gospa Polaneška, da bi ji smel Zavilovski opisati svoje vtiske v obliki dopisa. „Razgovarjala sva se o tem obširno“, je pisal Švirski. „Trdi, da bo tudi vam prijeten odmev iz krajine, ki hrani za vas toliko prijetnih spominov, drugič pa to močno olajša delo, kadar piše človek zasebno. Zdrav je, hodi dobro, je in pije znamenito. Vsak večer ga vidim, ko sede k mizi in se loti pisanja. To mu nekamo ne gre izpod rok, zakaj doslej, kolikor vem, še ni spisal ničesar — mislim si pa, da to polagoma zopet pride in v tem mu utegne oblika dopisov olajšati delo. Omenjam še, da se gospodične Helene spominja neizmerno hvaležno in da se mu ob vsakem spominu na gospodično Ratkovsko zaleskečejo oči. Tudi jaz se je spomi-

njam pogostoma, zakaj — kaj naj počnem siromak? Ako komu ni usojeno, ne pomaga nič, in ako je komu odločeno, da mora ostati kol v plotu — ne požene brstja niti spomladi.“

Sredi novembra pa je prišlo iz Rima pismo, ki je dalo obema Polaneškima dovolj misliti. Švirski je pisal tole :

„Pomislite, da sta tu gospa Broničeva in gospodična Castellijeva in da sem se srečal z njima. Jaz sem v Rimu kakor doma in zvedel sem za njiju prihod takoj drugi dan. Ali pa veste, kaj sem storil? Pregovoril sem Ignacija na potovanje v Sici-lijo, kar me sicer ni stalo mnogo truda. Mislil sem si, da se bo mudil v Palermi, v Sirakuzi, v Taormini in ko bi slučajno prišel v pest maffiji, bi ga stala odkupnina dokaj manj, nego je že plačal za pravico, da je smel nositi nekaj časa Nitečkin prstan. — Rekel sem si, ako se le imata srečati kje na svetu in se spraviti, naj se srečata in spravita, nisem pa hotel jemati tega na svojo vest, zlasti ne po vsem, kar se je bilo zgodilo. Ignacij je skoro zdrav, toda njegovo duševno stanje še ni normalno in v tem stanju bi utegnil kaj storiti, česar bi se potem kesal vse življenje. Kar se tiče onih žensk, sem uganil takoj, zakaj sta dospeli, in veseli me v duhu, da sem jima prekrizal račune. Da je bilo moje mnenje pravo, dokazuje to, da je nekoliko dni pozneje prišlo na Ignacija pismo, s čigar adrese sem spoznal rokopis cenjene vdove po pokojnem Teodorju. Napisal sem na ovitek, da

je Zavilovski odpotoval neznano kam, in pismo je odromalo nazaj.

To pa je bil šele pričetek historije. Dan pozneje sem prejel jaz pismo z vabilom na razgovor. Odpisal sem, kako mi je žal, da ne morem ustreči tej želji, češ, da si zaradi svojega opravljanja ne morem privoščiti te prijetnosti. Nato sem prejel drugo pismo, v katerem se sklicujeta na moj značaj, talent, rod, na moje srce in sočutje z nesrečno ženo ter prosita, naj pridem ali sam, ali napovem uro, kdaj bom v atelierju. Ni bilo pomoči — šel sem. Sprejela me je sama gospa Broničeva z jokom in s celim potokom pripovedovanja, ki ga ne mislim ponavljati in v katerem se kaže Nitečka kot mučenica sveta Neža. Pravila mi je, da ji ni do ničesar drugega nego do dobre besede Zavilovskega, češ, da je dete bolno, da kašlja in bržkone ne dočaka drugega leta, da pa hoče umreti z besedo oprostila.

Nato, priznavam, sem bil nekoliko omehčan, pa še sem se držal. Sicer pa jima nisem mogel dati naslova Zavilovskega, ker res nisem vedel, v katerem hotelu se nastani. Potil sem se kakor v parni kopeli in naposled sem obljubil nekamo splošno, da pregovorim Ignacija, ako začne sam govoriti z menoj o gospodični Castellijevi, naj stori to, kar si želi gospa Broničeva.

Toda vse to še ni nič. V trenutku, ko sem že mislil na odhod, je vstopila zdajci sama gospodična Lineta ter se obrnila do tete s prošnjo, da bi smela izpregovoriti z menoj na štiri oči. Mimo-

grede omenjam, da je shujšala in da se mi je zdela še večja nego navadno, prav kakor topola, ki jo lahko zlomi vsak veter. Komaj sva bila sama, se je obrnila name in mi dejala: 'Teta me poizkuša opravičiti ter dela vse to iz ljubezni do mene, zato sem ji hvaležna, toda tega ne morem prebiti ter vam priznavam, da sem kriva, da sem odurna, da nisem vredna ničesar in da sem stoterno zaslužila, ako sem nesrečna.' Ko sem zaslišal to, sem ostrmel, toda videl sem, da govori resnico, zakaj usta so se ji tresla in oči so se ji kalile. Ljudje pravijo, da imam srce kakor maslo, toda priznavam vam, da me je to močno genilo, in vprašal sem jo, kaj utegnem storiti zanjo. Nato mi je odgovorila, da ničesar, toda naprosila me je, naj verjamem vsaj to, da ni nikakor deležna tetinih poizkusov, ki hoče obnoviti razmere, da so se ji po činu Zavilovskega odprle oči, kakšna je in kaj je bila storila, in da tega v življenju ne pozabi nikdar. Proti koncu je ponovila še enkrat, da je sama kriva vsega, in me naprosila, naj ta razgovor ponovim Zavilovskemu, toda ne še sedaj, nego pozneje, ko je ne bo mogel več sumničiti, da ga hoče geniti.

Torej kaj? Ali bi verjeli kaj takega? Jaz vidim jasno dvoje. Prvič, da jo je poizkušeni samomor Zavilovskega gotovo okrutno ganil, in drugič, da je neizrečno nesrečna in kdo vé, ali ni res bolna. Prišlo mi je tudi v glavo mnenje gospodične Helene Zavilovske, ki ste mi ga povedali, češ, da se o človeku ne sme obupati, dokler živi. Verjamem

takisto: Ko bi se tudi hotel on sedaj vrniti k njej, da ona ne privoli, samo zaraditega ne, ker se ga ne čuti vredne. Kar se tiče mene, si mislim, da je na svetu dokaj boljših in plemenitejših ženskih značajev, nego je ona, toda naj me vzame zlodej, ako bom kdaj deloval proti njej.“

Nadaljnja vsebina tega pisma je obsezala pozdrave na njiju in Bigielove.

To pismo je napravilo na vse velik vtisk ter služilo za predmet marsikateremu razgovoru med Polaneškima in Bigielovima. Pokazalo se je tudi takoj, kako se je bil Polaneški izpremenil. Prej ne bi bil našel dovolj besed za obsodbo gospodične Castellijeve in nikdar ne bi bil verjel, da se v ženski te vrste more oglasiti nekaka boljša struna; sedaj pa je dejal, ko je gospa Bigielova (ki je kakor druge gospe stala z dušo in telesom ob gospodični Račkovski) izrazila dvom, ali ni to izpremenjena taktika gospodične Castellijeve.

„Ne, za to je še premlada in zdi se mi odkritosrčna v tej stvari. To je že nekaj velikega, ker tako brezobzirno priznava svojo krivdo, zakaj to dokazuje, kako se ji je pristudila laž.“

Po kratkem premišljanju je dodal:

„Spominjam se, kako je na primer ta Mašek nekolikokrat res priznal, da koraka po blodnji in napačni poti, toda takoj je iskal mimo sebe razlogov, s katerimi se je hotel opravičiti. ‚Pri nas je to neizogibno treba‘; ‚to je krivda naše družbe‘; ‚plačujem s takim denarjem, kakršen kroži!‘ —

Koliko sem slišal vsega tega! Toda to ni bilo resnica. To se pravi imeti pogum, ako človek reče: „To je moja, samo moja krivda!“ in kdor ima ta pogum, ta še ni izgubil vsega.“

„Torej sodite, da bi Zavilovski storil prav, ko bi se vrnil k njej?“

„Tega ne sodim ter niti ne mislim, da bi se moglo zgoditi.“

Toda živo zanimanje, ki sta ga prebudili poročili iz Rima, kakor tudi skrb za Zavilovskega in gospodično Castellijevo, oboje je izginilo kmalu spričo druge važnejše skrbi, ki je visela nad domom Polaneških. Proti koncu oktobra se je jelo Maričino zdravje očitno kvariti. Kazilo se je bilo sicer že prej, vendar je to prikrivala, kolikor je mogla. Časih ji je tako utripalo srce in obhajala ji je tolika boleost, da se niti ni mogla geniti s sedeža. Temu so se še pridružile bolečine v križu in omočica. V tednu dni se je izpremenila in shujšala tako, da je jelo to vznemirjati celo zdravnike, ki so smatrali te prikaze za navadno napoved bližnjega poroda. Prozorno njeno lice je dobilo časih neke modrikaste pege in zlasti v trenutkih, ko je imela oči zaprte, je bilo povsem podobno mrliškemu. Celo gospa Bigielova, ki je bila največja optimistka v okolici, se koncem ni mogla iznebiti bojazni; zdravnik pa je kar dejal Polaneškemu, da utegne biti ob podobnem pogoju pričakovan dogodek nevaren sam na sebi in v posledicah. Samo Marica, dasi je prihajala dan na dan slabša in bolj utrujena, se ni odrekla nadi.

Toda odrekel se ji je Polaneški. Prišli so nanj tako težki trenutki, da so se mu vse bolečine in žalosti, kar jih je bil prebil v življenju, kazale ničevne proti temu strašnemu nemiru, ki je pogostoma prehajal v popoln brezup. Nekoč po poroki z Marico je bilo v njegovih pojmihi o zakonu in v nadah za bodočnost dete glavni predmet; šele sedaj je spoznal, da bi dal ne enega, nego vse otroke, kolikor jih je mogel imeti, samo da bi otel to edino ljubljeno glavo. Srce mu je pokalo, ko mu je časih Marica ponavljala s svojim oslabeledim glasom vprašanje, ki mu ga je bila stavljala že večkrat prej: „Stanko, kaj bo, ako bo deček?“ Rad bi se bil zgrudil pred njo, jo objel in rekel: „Bodi za zlodeja že deček ali deklica, samo da mi ostaneš ti živa!“ Toda moral se ji je nasmihati in ji mirno zagotavljati, da mu je eno. Polastila se ga je iznova bojazen — in ona nada, ki so jo zbudile v njem Maričine besede, da se val zla vrne po usmiljenosti božji le kakor žalost, se je razpršila brez sledu. Sedaj je imel časih zopet občutek, da utegne biti Maričina bolezen ta val, ki se vrača. Kako je moglo to biti, na to si ni mogel odgovoriti, toda zaman mu je dejal razum, da na primer med prestopkom gospe Osnovske ali gospodične Castellijeve in kaznijo, ki ju je zadela, tiči nekaka zveza, ki je tukaj ni. Strah mu je odgovarjal na to, češ, zlo se more pritihotapati v življenje po takih tajnostnih potih, da človeška pamet nikdar ne zasledi tega. In ob tej misli ga je ob-

haja naravnost mističen strah. Človek v nesreči izgubi sposobnost, da bi mislil trezno, in živi pod navalom grožnje, in pod takim navalom je živel Polaneški. Videl je samo propast in svojo onemoglost. Često si je dejal, zroč na shujšano Maričino lice: „Človek bi moral biti glup, ko bi smatral za mogoče, da ne umre!“ in obenem je iskal obupno na njenem licu vsaj sence nade ter se z vsako kapljico krvi, z vsakim delcem možgan upiral njeni smrti. Zdelo se mu je neumevna krivica to, da bi ona zaprla oči za vselej, preden ji on pokaže, kako neizmerno jo ljubi, preden ji nagradi vse te trenutke brezobzirnosti, sirovega ravnanja z njo, egoizma in izneverstva, preden ji poreče, da je postala duša njegove duše, nekaj ne le nad vse ljubljeno, nego tudi nad vse spoštovano na svetu. Ponavljal si je, ako Bog tega ne stori njemu na ljubo, da mora to storiti zaradi nje, da vsaj odide z občutkom takšne sreče, kakršno je zaslužila. Od tega drznega predpisovanja Bogu, kako mora ravnati, je prešel zopet k potrnosti in prošnji. Toda v tem je prihajalo Marici huje od dne do dne, on pa je bil med dvojnimi obupom, izmed katerih je kričal eden: „To ni mogoče!“ drugi pa: „To mora biti!“ ter se je res zvijal kakor v kleščah.

Pri tem pa je bilo neizogibno potrebno, ako ni hotel ženi jemati nade, da se je delal, kakor bi njene bolezni ne smatral za resno. Tudi zdravnik in gospa Bigielova sta ga svarila, naj je ne vznemirja; velevala mu je tako tudi svoja pamet, toda

obenem je bilo to zanj novo trpljenje, ker mu je prišlo v glavo, da bi mogla to smatrati za nedostajanje sočutja ter umreti z mislijo, da je ni nikdar ljubil. Pa se je tudi vse korenito izpreminjalo v njem. Noči, prebite brez spanja, utrujenost in strah, vse to ga je spravilo v stanje nekake bolne navdušenosti, v kateri je videl nevarnost sámo, itak preveč upravičeno, v pomnoženi meri. Zdelo se mu je, da ni več nobene nade, in časih se mu je zdelo, kakor bi bila Marica že umrla. Po cele dni se je spominjal vseh dobrih strani njenega značaja, njenih besed, njene dobrotnosti in mirnosti; spominjal se je, kako so jo imeli vsi radi, in obenem je ošteval samega sebe, da je ni bil vreden, da je ni ljubil dovolj, da je ni dovolj cenil in ji bil na koncu nezvest in da jo zaraditega mora izgubiti — a izgubi jo po pravici.

A v tej zavesti, da je zaslužil tak strašen udarec in da se je že prepozno poboljšati, je bilo nekaj, kar mu je kar trgalo srce. Tudi ti, ki so bili v življenju zmerom močno ljubljeni, zapuščajo, odhajaje odtod, za seboj žalost, da niso bili še dovolj ljubljeni — največjo žalost izmed vseh.

V začetku grudna sta se po dvamesečnem bivanju v Italiji vrnila domov Švirski in Zavilovski. Polaneški je bil tako shujšal in se postaral, da sta ga komaj spoznala. Ves zaglobljen v svojo nesrečo, se skoro ni menil zanju in kakor v sanjah je poslušal njiju tolažljive in izpodbudne besede, kakor tudi pripovedovanje, s katerim je vrli slikar hotel

razvedriti njegove izmučene misli. Kaj mu je moglo sedaj biti do Zavilovskega, do gospe Broničeve, ali gospodične Castellijeve, ko je utegnilo biti njegove Marice vsak dan konec! Švirski, ki je gojil do nje pravo prijateljstvo in hotel kjersibodi zajeti nekoliko nade, se je napotil h gospe Bigielovi, toda niti ta je ni imela mnogo. Zdravniki sami niso dobro vedeli, kaj je bolnici, zakaj njenemu stanju so se pridružile še različne zamotanosti, katerih ni bilo niti mogoče določiti. Vedeli so samo, da deluje srce bolničino nepravilno, in bali so se, da bi pod vplivom slabega krvnega obtoka ne nastali v žilah izmetki, tedaj pa bi mahoma nastopila smrt. A vrhutega so se tudi v primeru srečnega poroda bali mnogočesa: sušice, oslabelosti in vsakršnih posledic, ki so se mogle pokazati šele pozneje. Švirski se je prepričal, da je tudi Bigielova odslovala nado, zakaj proti koncu razgovora se je razjokala in dejala:

„Uboga Marica, toda ubožen je tudi on! Ko bi mu ostalo vsaj dete, morda bi našel moči, da prebije ta udarec.“

In razjokavši se je dodala:

„Itak ne umejem, kako je mogoče prebiti vse to.“

Bilo je tudi res. Polaneški ni jedel in ni spal. V zavodu se že davno ni pokazal, iz hiše pa je odhajal samo za trenutek po cvetice, ki jih je imela Marica zmerom rada in ki so jo razveseljevale. A bila je že tako bolna, da se je on vselej, ko ji

je prinašal kitico krizantem, vračal z grozno mislijo: Morda jih nese že za krsto! Marica sama si je jela domišljati, da se ji morda že bliža smrt. So-progu ni hotela reči ničesar, toda vpričo gospe Bigielove se je razjokala nekega dne od žalosti po življenju in po Stanku. Mučila jo je tudi misel, kako to prebije, zakaj želela je, da bi mnogo žaloval po njej in da ne bi obenem trpel mnogo. Dalje časa pa se je delala pred njim, kakor bi bila prepričana, da se vse izide po sreči.

Toda pozneje, ko so jo jele obhajati slabosti, je dobila toliko poguma, da je odkriteje izpregovorila z njim. Zdelo se ji je, da je to njena dolžnost, in zato je nekoč ponoči, ko je gospa Bigielova, premagana po zaspancu, odšla spat in je on kakor zmerom bedel pri njej, potegnila k sebi njegovo roko in dejala:

„Stanko, hotela bi izpregovoriti s teboj in te nečesa naprositi.“

„Kaj hočeš, ljubica?“ jo vpraša Polaneški.

Bilo je očitno, da je nekaj časa premišljala, kako bi izrazila svojo prošnjo, in potem je začela govoriti:

„Obljubi mi . . . Vem, da še gotovo ozdravim . . . toda obljubi mi . . . ko bi bil deček, da ga boš ljubil in boš dober z njim.“

Polaneški je z nadčloveško močjo zadržal jok, ki ga je pograbil za prsi, in odgovoril mirno:

„Ej, predraga moja! Tudi tebe bom zmerom ljubil in njega. Bodi prepričana . . .“

Nato je Marica izkušala dvigniti njegovo roko k ustnicam, toda bila je tako slaba, da se ji ni posrečilo; torej se mu je jela od hvaležnosti nasmihati, a črez trenutek je rekla zopet:

„A še nekaj ... Ne misli, da bi mislila takoj na Bog ve kake grozne reči — nikakor ne — toda — hotela bi se izpovedati.“

Polaneški je zatrepetal po vsem životu.

„Dobro, dete moje“, ji odgovori z jecajočim in nekamo ne svojim glasom.

Ona pa se je spomnila, da mu je nekoč ugajal izraz „služba božja“, in hotela mu je dati razumeti, da tu ne gre za nič drugega nego za izvršitev navadnih verskih dolžnosti. Zato je ponovila s skoro veselim smehom: „Služba božja!“

Izpoved se je vršila dan pozneje. Polaneški je bil že tako prepričan o koncu vsega, da se je skoro čudil, ko je Marica še živela in ji je zvečer nekoliko odleglo.

Ni si smel spustiti nade v dušo. Ona pa je postala svežejša in je rekla, da že laže diha. Okrog polnoči je pričela z njim običajno pričkanje, naj gre počivat. Tudi ni bil videti dosti boljši nego ona — zaradi žalosti in onemoglosti. Branil se je tudi sedaj izpočetka in jo zagotavljal, da je spal podnevi, kar pa ni bilo res, da je spočit; toda ko je le močno silila vanj, je privolil, zakaj bili sta pri njej izkušena strežnica in Bigielova. Zdravnik, ki je že teden dni spal v njiju stanovanju, ga je zagotovil, da se v tem trenutku ni treba bati ničesar hujšega.

Ko je odšel, je storil to, kar je delal navadno; to je, sédel je na naslanjač pri durih ter jel poslušati, kaj se godi v njeni sobi. Tako so mu jele minevati ponočne ure.

Ob najmanjšem šumu je planil pokonci, toda ko je šum utihnil, je sédel iznova ter začel premišljati hitro in kaotično, kakor navadno premišljajo ljudje, nad katerimi visi nevarnost. Časih so se mu misli zmedle od utrujenosti, tvoreč nekakšno gosto goščavo, v katero se je zapletal, nezmožen razločevati ničesar. Moči je imel nenavadne, toda v desetih dneh se ni preoblekel, niti slekel in pokonci sta ga držali samo črna kava in vročnica. Niti sedaj se ni vdal, dasi je imel glavo težko kakor svinec, in goščava misli se je izpremenila v črno meglo brez enega svetlega žarka. Mehanično si je še ponavljal, da je Marica bolna in da on sam ne sme zaspati; toda te besede niso imele niti najmanjšega pomena.

Naposled so ga premagale trudnost, onemoglost in noči brez spanja. Obšlo ga je nepremagljivo težko spanje, v katerem človek ničesar ne sanja, v katerem izgine istinitost, izgine ves svet in otrpne življenje.

Šele zarana ga prebudi trkanje na duri.

„Gospod Stanislav!“ se oglasi zamolkli glas gospe Bigielove.

Polaneški poskoči, se zave in zdirja z njo vred iz sobe. Z enim pogledom premeri Maričino posteljo in ko ugleda spuščene zaves, se zašibe noge pod njim.

„Kaj se je zgodilo?“ vpraša obledelih ustnic.

Gospa Bigielova mu odgovori enako tiho, z drhtečim glasom:

„Imate sina . . .“

Nato si položi prst na ustnice.

XXII.

Nastali pa so še dnevi težki, zelo težki. Prišla je tolika slabost, da se je Maričino življenje utrinjalo kakor plamenček. Ali se razgori, ali ugasne? — Na to ni mogel odgovoriti nihče. Ali mladost in olajšava, ki jo je prinesel organizmu porod, sta ji ohranila življenje. Nekega dne se je prebudila bolnica po dolgem spanju nekamo krepkejša. Stari zdravnik, ki je bil pri njej in ki je to potrdil, se je hotel prepričati še natančneje, da izboljšava ni navidezna; zato je zahteval, naj se pokliče še drug zdravnik, s katerim je bil imel prej posvetovanje. Polaneški je šel sam ponj ter je bil ves iz sebe, ko ga je iskal pol dneva po mestu, zakaj ni še smel upati, da se je pojavil že odločen preobrat na boljše v njeni bolezni in v njegovi nesreči. Ko je naposled našel zaželenega zdravnika in prišel z njim domov, jima je prišla gospa Bigielova v prednji sobi naproti vlažnih trepetalnic, toda veselega lica in dejala:

„Bolje ji je! Odločno bolje!“

Dalje ni mogla govoriti, zakaj solze so ji zalile oči. Polaneški je od razburjenosti obledel,

ona pa je črez trenutek premagala svojo radost in jela pripovedovati. Ob tem se je smehljala s solzami v očeh:

„Ali veste, da že hoče jesti! Prej je naročila, naj ji prinesem otroka. Tudi je vprašala, zakaj se še niste vrnili. Toda sedaj hoče jesti, toda kako hoče jesti! Hvala Bogu! Hvala Bogu!“

Vsa razvneta je objela Polaneškega, on pa si je dalje časa pritiskal njene roke na ustnice. Trepetal pa je ves od onemoglosti, da zadrži radost kakor tudi jok, ki se je bil nakopičil v njem v toliko dneh strahu in muk ter si je sedaj siloma odprl pot.

V tem sta stopila zdravnika k Marici in predsedela pri njej dobro dolgo. Ko sta se po končanem posvetu pokazala iznova, je bila na njiju licu zapaziti zadovoljnost. Na nujna vprašanja Polaneškega je dejal oni, ki je bil njen domači zdravnik, star godrnjač z zlatimi naočniki na nosu in z zlatim srcem v prsih, sam ves srečen, toda močno utrujen, nekoliko jezno:

„Kako ji je? Pojdite ter zahvalite Boga...!“

In Polaneški je šel. Ako bi bil naravnost nejeverniki, bi bil šel v tem trenutku takisto — in s srcem, zalitim s solzami ter s hvaležnostjo, ki je kar kipela, bi bil takisto zahvaljal Gospoda Boga, da se ga je usmilil, da je bil ukazal valu zla, naj se vrne le v podobi žalosti, očitania vesti in muk — ne pa v podobi smrti.

Potem, ko se je pomiril, je šel po prstih v ženino sobo, v kateri je bila že gospa Bigielova.

Marica je živo zrla predse z razveseljenimi očmi in na prvi pogled je bilo moči zapaziti, da ji je dokaj bolje. Ugledavši ga, je dejala:

„Torej vidiš, Stanko . . . je dobro!“

„Dobro, predraga“, odgovori tiho Polaneški.

Ni pa še bil čas za glasne izbruhe veselja, torej je sedel molče ob njeni postelji. Toda čez trenutek ga je radost in neizmerna ljubezen do nje prevzela tako, da se je sklonil nad njo, objel njene noge, pokrite z odejo, položil k njim obraz in vztrajal tako nepremično.

Ona pa, dasi je bila močno oslabela, se je mirno smehljala. Nekaj časa ga je gledala, nato je kakor otrok, kadar ga božajo, rekla gospe Bigielovi, kažoča s prozornim prstkom na te črne lase, oprijemajoče se njenih nog:

„Rad me ima!“

Drugo jutro se je Marica čutila še zdravejšo, in od tega trenutka je skoro vsaka ura prinesla izboljšavo. Koncem ni bil to več nepričakovan povrat k zdravju, nego nekakšen razcvet, nagel nastop pomladi pozimi, ob katerem je strmel celo zdravnik. Polaneškega je sedaj časih mikalo kričati od veselja, ki ga je dušilo tako, kakor prej — muka. Marice še niso pustili iz postelje, ko pa so se vračale njene moči, rdečica, veselje do življenja, dobra volja, je jela ugovarjati in je obetala vsak večer, da vstane drugo jutro. Samo v eni reči je prinesla dolga bolezen in slabost premeno v njenem stanju, ki pa je imela precej izginiti skupno z

ostalimi sledovi bolezni. Žena, nekoč prej tako mirna in resna, je bila čez nekaj časa podobna razvajanemu otroku, ki si pogostoma želi različnih reči na vso moč ter se istinito muči, kadar mu jih odklonijo. Ko se je Polaneški razgovarjal z njo, je časih nehote posnemal njen ton, zato so bile one njiju grimase predmet za veselje.

Nekoč se je pritoževala, da ji gospa Bigielova neče dati rdečega vina. Gospa Bigielova se je opravičevala, da ga ji je dala toliko, kolikor ga je dovolil zdravnik; počakati mora, dokler ne privoli, da ga ji dá več. Polaneški je takoj začel miriti Marico, govoreč povsem tako, kakor je govoril svoje dni Litki:

„Dado otroku vina, kmalu mu ga dado . . . !
Samo da pride zdravnik.“

A Marica reče nato:

„Rdečega . . . !“

„Toda kako rdečega!“ odgovori živo Polaneški.

Potem sta se spustila v smeh in gospa Bigielova z njima vred. Kakor se je bil prej v tej sobi povznaval strah pred smrtjo in nesrečo, tako jo je sedaj pogostoma osvetljevala radost kakor solnce. Časih je obšla vse kaj dobra volja in h krogu znancev je bilo šteti tudi deda, ki je bil, odkar je prišel vnuk na svet, poln očakovskega, toda dobrotnega dostojanstva, neizključujočega veselosti. Sicer pa je bilo različno; časih ga je prevladala vzvišena in slovesna razpoloženost. Nekega dne je prinesel oporoko ter prisilil vse, da so začuli vse njene

(Str. 389.) Objel je njene noge, položil k njim
obraz in vztrajal tako nepremično.

odstavke od začetka do konca. V predgovoru se je z ginljivimi besedami poslavljajal od sveta in od hčerke, od Polaneškega in vnuka. Pri tem ni ščedil z migljaji glede njegove vzgoje, da postane iz njega dober vnuk, vrl sin, oče in občan — in navzlic temu, da je od Maškovega bankerota imel samo toliko, kolikor mu je dajal Polaneški — je bil vendar močno ganjen s svojo darežljivostjo in ves večer se je košatil kakor pelikan, ki je s svojo krvjo nakrmil mladiče.

Človek, ki se po težki bolezni iznova rodi na svet, prekorači nekamo vse stopinje detinstva in prve mladosti, s tem edinim razločkom, da se to, kar se je bilo prej štelo na leta, šteje ob takih razmerah na tedne ali celo na dneve. Tako je bilo tudi z Marico. Gospa Bigielova, ki jo je izpočetka klicala „bébé“, je dejala s smehom, da se „bébé“ polagoma izpreminja v majhno deklico, a iz deklice v gosko. Toda v goski se je jela potem pojavljati ženska koketerija. Sedaj, kadar so jo česale, je zahtevala brezpogojno, naj ji postavijo na kolena neveliko zrcalo, ki ga je imela po materi, in marljivo je zasledovala v njem, ali se je uresničila napoved gospe Bigielove, da je „potem ženska še lepša“, tudi na njej. V prvih dneh je to zasledovanje ni preveč pomirjalo, pozneje pa jo je čimdalje bolj. Naposled je nekega dne naročila, naj ji takoj po česanju podado še enkrat zrcalo, ter je še enkrat temeljito ogledala polt, oči, usta, lase, izraz lica, izkratka vse, kar je mogla ogledati.

In ta pregled se je izšel dobro, zakaj lice se ji je razjasnilo, jela se je smehljati in naposled se je obrnila proti sobani Polaneškega, se pogrozila s shujšano pestičko ter dejala z zmagohlepnim izrazom:

„Toda čakaj sedaj, gospod Stanko!“

In res še ni bila nikdar tako lepa. Njena polt, ki je bila zmerom zelo čista, je bila še prozornejša in podobnejša lilijam nego takrat, ko je Zavilovski izgubljal glavo ter zlagal o njej pesmi od jutra do večera. A vrhutega je z njenega lica že odsevala prva zarja zdravja. Iz oči, iz ust, iz obličja tako zdrobnelega po bolezni, se je žarilo kot nekaka svetloba, kot nekaka preroditev, kot pomlad. Bila je to izkratka prekrasna glavica, polna jasnih in lahni barv skupno z nežnimi obrisi — res umetniška in, kakor se je bil nekoč izrazil Zavilovski, cvet z livade, tako lep, da se je človek ni mogel nagledati, kadar je počivala na blazinah, postlanih s temnimi lasmi. Zato tudi ni bilo treba biti prizanesljivemu tako imenovanemu gospodu Stanku, ki je izborno vedel vse to in ki ni mogel, kakor se je izrazil Bigiel, od ljubezni geniti niti roke, niti noge. Sedaj je ni le ljubil kot ženo in drago glavico, nego je čutil brezmejno hvaležnost zato, da ni umrla — in izpričeval ji je svojo radodarnost s tem, da je izkušal ustreči vsaki njeni želji.

Marica si ni bila nikdar mislila, da se tolikanj izpremeni v os njegovega življenja, v zenico njegovega očesa, v dušo vseh njegovih misli in dejanj.

Nikdar si še nista bila v jezi, toda sedaj, ko se je Marici vrnilo zdravje, je stopila v njiju stanovanju taka sreča in taka radost, kakršne še ni bilo.

Pomagal je k temu dejanski tudi drobni Polaneški. Marica ni mogla sama dojeti, in soproga, ki je bil naprej videl to, je najel sinu dojko. Ker pa je hotel pripraviti bolnici veselje, je poiskal njeno davno znanko iz Kremena. Služila je bila nekoč pri Plavickih, po njiju odhodu pa je šla služiti v Jalbrikov in ondi jo je zadela nesreča. Nikdar se ni dobro zvedelo, kdo je bil njen vzrok. Ako pa je bilo mogoče očitati kakemu veleposestniku nedostajanje ljubezni do prostakov, ni bilo mogoče tega očitati gospodu Gontovskemu, zakaj po vsem Jalbrikovu je bilo dovolj dokazov, kako močno je gospod Gontovski ljubil prostake. Celo pri pogodbah s služabniki so bivalci Jalbrikova med drugimi točkami govorili tudi to, da „gospod graščak jezdi na belem konju, strelja s samokresom in meče po dekletih svoje oči.“ Ako na eni strani ni bilo lahko umeti, v kakšni zvezi so pravzaprav običaji gospoda Gontovskega s službenimi pogodbami, je bilo to na drugi strani docelo jasno, da je po zaslugi teh običajev Polaneški lahko našel dojko za svojega sina.

Ker je bila to krepka, mlada in zdrava Mazurka, se je moglo mlademu možu v njenem varstvu goditi le dobro. Mali Polaneški je bil sploh taka stvarca, ki se je izza svojega prihoda

na svet raztezala v hiši čimdalje bolj, ne ozirajoč se na nikogar in brigajoč se le za svoje potrebe in koristi. Po tej metodi se je v trenutkih, ko ni jedel ali spal, ukvarjal z vajo in razvojem svojih drobnih pljuč; gnal je tako presunljiv krik, kakršnega je bila zmožna njegova mlada doba. Ob takih prilikah so ga donášali najpogosteje k Marici, pri kateri so se pričele dolge seje, na katerih so se podrobno presojale vse njegove telesne in duševne prednosti kakor tudi očitna podobnost z očetom in materjo. Pri tej priliki je bilo dognano, da ima nos po materi, in dojkina opomnja, da ima nos kakor maček, je bila zavržena z redkim enoglasjem; dognalo se je tudi, da bo imel kaj vabljev nasmeh, da bo bruneten, da bo brez dvojbe velik, da je zelo živ in da se bo odlikoval s čudovitim spominom. Gospa Bigielova je, dokler je Marica še ležala, na svojo pest odkrivala to in ono in svoja odkritja razodevala vsem. Tudi nekoč, ko je prišla k Marici, je jela govoriti veselo in z naglico, vredno vsega priznanja:

„Pomisli, da je raztegnil prstiče na eni roki in jih, človek bi prisegel, prešteval z drugo. To bo nedvojbeno matematik.“

Marica ji je odgovorila docela resno:

„To bo imel po očetu.“

Pa tudi ona sama je odkrila, kar se tiče dne, dokaj prej nego gospa Bigielova, da je to zelo ljubljena stvarca. Kar se tiče Polaneškega, je zrl v prvih trenutkih na novega znanca začuden in

nekamo nezaupen. Ob svojem času si je bil močno želel hčerke, poglavitno zato, ker je imel po svoji čudi in stanu dobrega srca otroke zelo rad, torej si je mislil, da bo to nežnost, ki jo ima v sebi, utegnil posvečevati samo dekletu. Bog ve, zakaj je tičala v njem predstava, da bo sin kmalu nekakšen deček, poba, malone brkast, govoreč z basom kakor žrebec, h kateremu ne smeš pristopati z nežnostjo, ker jo prezira. Šele polagoma, ko je zrl na to drobno, na pernici speče bitje, se je jel prepričavati, da to ni nikakšen deček, nego ubogo, majhno bitje brez orožja, ki je vredno vsega sočutja, ki potrebuje toliko ljubezni in varstva, kolikor vsa dekleta na svetu. Sicer si je dejal: „Saj je to še tak fantič“ in od tega trenutka je prihajal do nje ga čimdalje bolj nežen ter ga je črez nekoliko dni celo sam poizkušal prinesiti k Marici. To pa je storil s tako docela nepotrebno opreznostjo in obenem tako okorno, da je zbudil smeh, ne le Maričinega, nego tudi gospe Bigielove in navzlic svojemu dostojanstvu tudi — dojkini.

V stanovanju Polaneškega se je sedaj od jutra do večera razlegal smeh. Oba, prebudivši se zarana, sta se zbudila s to blaženo zavestjo, da jima današnji dan prinese novo veselje. Bigiel, ki so mu od tedaj, ko je vstala Marica, dopuščali prihajati vsak večer z violončelom, je dejal nekda, opazujoč njiju življenje, seveda po pristojnem preudarku:

„Na vrle ljudi, kakor na vsakogar more priti nesreča, zato pa se, kadar se jim godi dobro, ne more nikomur goditi bolje.“

In res se jima je godilo dobro. Marica je sklepala po tem, kar je bila ob svojem času slišala od gospe Bigielove in kar je mislila sama, da je vzrok temu novemu razcvetu moževe ljubezni dete, ki ju je zvezalo z novimi vezmi. Nkega dne jela celo o tem govoriti s Polaneškim, toda on ji je odgovoril popolnoma preprosto:

„Ne! Na mojo čast! Njega imam seveda tudi rad, toda tebe sem že ljubil neizrečno, preden je prišel na svet — zaradi tebe same, zato ker si taka, kakršna si. Ozri se okrog sebe, pomisli nekoliko kaj se godi po svetu in komu te morem primerjati . . . ?“

Prijel jo je za roko in jo jel poljubljati ne le z veliko ljubeznijo, nego tudi z največjim spoštovanjem, in dodal:

„Ti sama ne boš nikdar vedela, kaj si mi in kako te ljubim!“

Ona se je pritisnila k njemu in ga vprašala z licem, jasnim od sreče kakor solnce:

„Ali res, Stanko . . . ? Povej mi to še enkrat!“

XXIII.

Prišel je krst. Mali človek je bil že krščen za silo, zakaj to je bila storila takoj po njegovem rojstvu gospa Bigielova, ki se ji je zdelo glede na materino bolezen, da „mali“ umre vsak hip . . . Toda njemu to ni prišlo v glavo — in ob najboljšem zdravju in najboljšem teku do jedi je čakal slav-

nosti, pri kateri bi imel igrati glavno nalogo. Polaneški je povabil vse znance; poleg domačih ljudi in deda Plavicekega so prišli gospa Emilija, ki je za ta dan zbrala ostanke svojih moči, oba Bigiela z malimi Bigielčani in profesor Vaskovski, Švirski, Zavilovski ter gospodična Ratkovska.

Gospa Polaneška, ki je bila že zdrava, je bila lično oblečena in srečna. Videti je bila tako mična, da si je Švirski, ko jo je ugledal, segel z obema rokama v lase in dejal z navadno svojo odkritosrčnostjo:

„To preseza vsak pojem. Človek bi kar oči pustil na vas!“

„Kaj!“ zakliče Polaneški, ne malo zadovoljen ter ponašajoč se z njo, kakor bi bil že davno trdil to, o čemer so se drugi prepričali šele sedaj.

„A Švirski mu odgovori:

„Zgrudite se na kolena! Ne rečem ničesar več!“

Marica je bila v zadregi, ko je to poslušala, toda obenem je gorela od veselja, ker je bila prepričana, da govori Švirski prav. Bila pa je prisiljena paziti na goste, a to tem bolj, ker je izpočetka nastala neka zmeda. V prvem paru bi imela nesti malega Stanka gospa Emilija in Bigiel, v drugem bi imel biti slikar z gospodično Ratkovsko. Toda v tem je začel Švirski iznenadoma delati težave; izmišljal si je ugovore in se zvijal, kdo vé zakaj.

„Bil bi zelo vesel — in le zaradi tega sem prišel iz Italije... to je res; toda nikdar še nisem nesel otroka h krstu, torej ne vem, ali bi bil krščenec zdrav in zlasti, ali bi imel srečo pri ženskah.“ Polaneški se je nato spustil v smeh ter ga imenoval praznovernega Italijana, toda Marica, ki je prva ugenila, česa se tiče stvar, je uporabila trenutek, ko se je umikal k oknu, da se izmuzne, in je rekla polglasno:

„Ako je boter v drugem paru, otroku to ne škoduje.“

Švirski jo je pogledal in se ji nasmehnil. Pokazal je pri tem svoje male, zdrave zobe in rekel naglo, obrnivši se h gospodični Ratkovski:

„Kajpada to je le v drugem paru, torej... prosim, gospodična!“

In sedaj so vsi obkolili malega Stanka, ki je počival v dojkinem naročju, zagrnen v mezlanov zavoj z okrajci ter bil videti kaj energičen s svojo plešo in z izbuljenimi okroglimi očmi, v katerih se je zunanji svet odbijal tako mehanično kakor v zrcalu. Sedaj ga je vzel Bigiel v naročje, in obred se je pričel.

Navzočni so poslušali s primerno pozornostjo resne, svete besede, toda mladi pogan je kazal nenavadno trdovratnost. Najprej je začel brcati, da se je na polovico izmuznil Bigielu z rok. Potem, ko se je Bigiel v njegovem imenu odpovedal zlodeju in njegovemu dejanju, je storil vse, kar je bilo v njegovi moči, da bi ga prevpil. Šele ko je ob

kričanju nenadoma ugledal Bigielove naočnike, je zdajci umolknil, kakor bi hotel s tem razodeti: Če so na svetu taki občudovanja vredni predmeti, je to kaj drugega.

Sicer je bil tudi obred končan in skoro na to ga je dobila v roke dojka, ki ga je črez trenutek položila v sijajno posteljico v obliki vozička, ki je bila dar Švirskega — ter ga hotela odpeljati iz sobe. Toda Švirski, ki še doslej ni bil nikdar od blizu videl tako majhne osebe in v čigar prsih je utripalo srce, že davno koprneče po očetovstvu, je pridržal dojko, se sklonil nad zibelko in vzel dete v naročje.

„Oprezno! Oprezno!“ zakliče Polaneški živo ter stopi k njemu.

Toda slikar se obrne k njemu in reče:

„Dragi gospod, jaz sem imel v rokah izdelke Lucy della Robbia.“

In res je drobno stvarco dvignil in jo začel ujčkati tako spretno, kakor bi bil že vse žive dni pestoval otroke. Nato je stopil z njim k profesorju Vaskovskemu in ga vprašal:

„Tako, kaj mislite, ljubljeni profesor, o tem mladem Ariju?“

„Seveda je to Arijec. Arijec najčistejše krvi“, odgovori starec, nežno zroč na malo dete.

„In bodoč misijonar?“ pristavi Polaneški.

„Ne izogne se temu v prihodnosti, ne izogne, tako kakor se ne morete izogniti vi“, odgovori profesor.

O prihodnosti seveda še ni bilo moči reči nič določnega, toda sedaj se je mladi Ariječek izognil vsakršnim nalogam skoro na sramoten način, da ga je bilo treba izročiti dojki. Ženske pa se vendar niso nehale ukvarjati z njim, dlaskati nanj in govoriti navdušeno o njem, dokler niso dospele k odločnemu zaključku, da je to dete kar nenavadno in da o tem očitvidno priča vse njegovo ravnanje in da bi človek moral biti slep, ako ne bi spoznal, da bo to najlepši mož na svetu in vrhutega še genij.

Genij pa je naposled zaspal, kakor bi bil omamljen od kadila. V tem je bila podana gostom malica. Marica je navzlic vsemu prijateljstvu do slikarja posadila poleg gospodične Ratkovske Zavilovskega. Hotela je tako kakor vsi drugi, ne izvzemši niti Polaneškega, naj bi se razjasnile njiju vzajemne razmere. Toda vedenje Zavilovskega se je videlo čudno. Švirski je trdil, da še doslej ni popolnoma normalen. Bil je zdrav, spal je dobro, imel dober tek do jedi ter se je celo nekoliko zredil; govoril je razumno, dasi bolj zateglo nego prej, toda pri njem se je pojavljala nekaka bolezen volje, nekako nedostajanje iniciative, ki je je bilo prej toliko v njem. V Italiji se je bil kar razvnel, kadar mu je Švirski le omenil gospodično Ratkovsko, in kadar je govoril o njej, je imel časih oči polne solzá. Po vrnitvi, ko mu časih kdo očital, češ, da bi imel obiskati gospodično Ratkovsko in zlasti, ko se je zavezal, da pojde z njim, je dejal: „To

je res“ — in šei je rad. Navzlic temu pa je bilo videti, kakor ne bi niti vedel, da je ona na svetu.

Časih je bilo razvidno, da se v globini svoje duše ukvarja z drugimi mislimi, ki mu jemljo vse duševne zmožnosti. Švirski si je mislil nekaj časa, da se morda spominja gospodične Castellijeve; na svoje nemalo čudenje pa se je prepričal, da temu ni tako, in naposled je jel misliti, da Zavilovski zaraditega ni nikdar kaj omenil o njej, ker je izgubil zavest o njenem obstanku, ali pa ker se mu je zdela kot nekaj tako oddaljenega, nekamo tako nejasna predstava, da spominov nanjo ni mogel združiti v živo, istinito celoto. Ni pa bil žalosten. Seveda je časih bilo moči na njem opaziti zadovoljnost in veselje do življenja, kakor bi se ga zavedal šele sedaj po svoji preroditvi. Res otožna, čimdalje bolj zaprta in molčeča pa je bila gospodična Ratkovska. Morda so jo poleg nedostane vzajemnosti vznemirjale pri Zavilovskem še druge reči, toda o tem svojem nemiru ni govorila z nikomer. Marica in gospa Bigielova sta si mislili, da je izključni vzrok njene žalosti vedenje Zavilovskega do nje, in zato sta ji izkazovali kar največjo pozornost ter bili pripravljeni storiti vse, kar bi ji bilo v korist. Marica je videla Zavilovskega prvič, odkar se je bil vrnil iz Italije, toda gospa Bigielova je govorila z njim vsak dan o gospodični Ratkovski, jo hvalila na vso moč ter ga opozarjala na to, kakšno hvalo ji je dolžan. Pri tem mu je dajala razumeti čimdalje jasneje, da je njegova

dolžnost poravnati ta dolg tako ali drugače. Tudi pravični Švirski mu je na škodo svojim lastnim nadam ponavljal isto — a Zavilovski je priznaval vse, samo da je, kakor ne bi hotel ali ne mogel izvajati iz tega posledic, govoril o zopetnem svojem odhodu, o svojim namerjanem dolgem potovanju, izkratka o rečeh, ki so že po svojem značaju izključevale udeležbo gospodične Ratkovske.

Niti sedaj, sedeča drug poleg drugega, nista govorila mnogo. Zavilovski je jedel mnogo ter z zanimanjem, dà, nekamo neučaken zasledoval s svojim pogledom jedila, ki so jih prinašali na mizo in ki so jih najprej nudili starejšim; gospodična Ratkovska pa ga je, zapazivši to, časih gledala z nekakim bolestnim sočutjem. Marico je začelo to nekoliko jeziti. Da bi navezala razgovor med njima, je dejala, sklonivši se črez mizo:

„Nedavno ste se vrnili s potovanja, povejte meni in Štefki kaj o Italiji. Saj ti, Štefka, še nisi bila ondi?“

„Nisem bila“, odgovori gospodična Ratkovska, „toda še nedavno sem čitala nekak potopis, samo da čitati in videti je dvojno.“

In zardela se je nekoliko, ker se je izdala, da je bila čitala o Italiji prav tedaj, ko se je ondi mudil Zavilovski.

On pa je dejal:

„Mene je gospod Švirski pregovoril, naj se napotim v Sicilijo; toda bilo je ondi še vroče; sedaj bi bil čas iti tjakaj.“

„Aha!“ reče Marica, „dobro, da sem se spomnila. A kaj moja pisma? Vprašali ste me vendar s posredovanjem gospoda Švirskega, ali hočem, da mi popišete svoje vtiske; vendar doslej nisem prejela niti vrstice!“

Zavilovski se je zdajci zardel, prišel v zadrego ter potem dejal z nekakim čudnim, negotovim glasom:

„Zato, ker še . . . nisem mogel . . . Vendar hočem pisati neizmerno mnogo, toda pozneje.“

„Švirski, zaslišavši te besede, je stopil po zajtrku k Marici in dejal, pokazavši z očmi na Zavilovskega:

„Ali veste, kakšen vtisk napravlja časih name? Da so to dragocene gosli, toda razbite.“

XXIV.

Črez nekoliko dni po krstu je obiskal Švirski Polaneškega v zavodu, da bi ga vprašal po Maričinem zdravju in bi se sploh porazgovoril z njim o različnih stvareh, ki jih je imel na srcu. Videč pa, da je prišel prepozno in da se je Polaneški že ravnal na odhod, je dejal:

„Meni na ljubo se ne mudite! Pomeniva se kaj spotoma. Svetloba je danes tako ostra, da ne morem nič delati, torej vas pospremim domov.“

„Moral bi vas tudi naprositi oprostila“, odgovori Polaneški. „Moja Marica pojde danes prvič iz sobe

in k Bigielovima pojdeva na obed. Gotovo je že oblečena, toda vendar imam časa še kakih dvajset minut.“

„Ker gre iz hiše, je videti, da je zdrava.“

„Bodi Bog zahvaljen, zdrava je kakor riba!“ odgovori Polaneški veselo.

„In Ariječek?“

„Ariječek se tudi drži krepko.“

„Oh, srečni človek!“ reče Švirski. „Ko bi jaz imel doma takega paglavca — o taki ženi niti ne govorim — pa bi morda hodil po strehi!“

„Niti ne bi verjeli, kako mi je ta deček prirastel k srcu . . . Neprestano bolj — in tega sploh nisem pričakoval, zakaj moram reči, da sem si želel hčerke.“

„Še ni prepozno! Pride tudi hčerka!“ odgovori Švirski. „Toda vam se mudi, torej pojdiva.“

Polaneški je oblekel kožuh, in odšla sta na ulice. Dan je bil jasen in mrzel. Naokrog se je razlegalo jasno žvenketanje zvončkov pri saneh. Ljudje so imeli zavihane ovratnike, na brkih ivje in iz ust jim je prihajala sopara.

„Vesel dan je“, reče Polaneški. „Marici na ljubo me veseli, da je tako lepo.“

„Vam je veselo, in zato vidite jasno“, odgovori Švirski ter ga prime pod pazduho.

Zdajci pa izpusti roko Polaneškega in mu zastopi pot s takim izrazom, kakor bi se hotel prepirati z njim:

„Ali pa veste, da imate najlepšo ženo v vsej Varšavi? To vam pravim jaz! Jaz!“

In jame se trkati na prsi, kakor bi hotel s tem poudarjati svojo trditev, da pravi tako on, a nihče drug.

„Dà!“ reče Polaneški smehoma, „a obenem najboljšo in najvrlejšo na svetu. A pojdiva, zakaj mrzlo je.“

Ko ga Švirski zopet prime pod pazduho, doda nekamo jinjen:

„Kaj pa sem prebil za njene bolezni, to vé sam Bog . . . Rajši se ne spominjam tega . . . Kar osupnilo me je to, da je ozdravela, toda ako nama Bog dá učakati pomladi, ji tudi jaz napravim presenečenje, ki jo bo veselilo.“

„Nobena ni taka“, odgovori Švirski.

Obstane iznova in reče nekamo začuden:

„A kako je preprosta ob tem!“

Nekaj časa sta hodila molče; nato je jel Polaneški izpraševati Švirskega, kakšne načrte ima.

„Pomudim se kake tri tedne v Florenci“, reče slikar. „Ondi imam neko delo. Vrhutega sem zakoprnel po svetlobi na San-Miniatu, po Ginevri, ki sem jo imel svoje dni rad, in po Cimabulji. Ali se spominjate Svete Marije Novella v kapelici Rucellai . . .? Črez tri tedne pojdem v Rim. Ravnokar sem hotel o tem govoriti z vami, zakaj davi je bil Zavilovski pri meni in dejal, naj greva zopet skupaj.“

„Toda!“ reče Polaneški. „Ali ste privolili?“

„Nisem mu mogel odbiti prošnje, dasi je med nama rečeno — časih nadležen. Znano vam je vendar, kako se mi je prikupil in kako sem čutil z njim, torej mi je samemu neprijetno govoriti tako, toda časih je res nadležen! . . . Zaman bi govoril, močno se je izpremenil. Ob krstu sem povedal vaši gospe, da dela name tak vtisk kakor dragocene razbite gosli. In to je res. Nekoč sem videl, kako se je mučil z dopisi, v katerih je hotel popisovati zanjo Italijo. Hodil je cele dneve po sobi si drgnil prestreljeno čelo, sédel in zopet vstal, toda papir je ostal čist. Bog daj, da pridobi zopet prejšnji polet! Sedaj ponavlja vsakemu znancu, da hoče pisati, toda sam že začenja dvojiti o sebi in — muči se. Vem, da se muči.“

„Bila bi to nesreča zanj in za gospodično Heleno“, odgovori Polaneški. „Ko bi vedeli, koliko je bilo njej ne samo do njegovega življenja, nego tudi do njegovega talenta.“

„Bila bi to daleč sezajoča škoda“, odgovori Švirski. „Vendar kogar pri tem pomilujem najbolj, to je gospodična Ratkovska. Ta tudi že začenja dvojiti, da ne bo več to, kar je bil prej, in to jo muči morda bolj nego vse drugo.“

„To je uboga deklica“, reče Polaneški, „a tem ubožnejša, ker je izmed vseh teh njegovih potnih načrtov jasno eno, da ne misli nanjo. Sreča, da ji je gospodična Helena zagotovila samostalno življenje.“

„Počakam leto dni“, odgovori Švirski, „in potem poprosim njene roke. Tu se ne dá nič naređiti. Ali ste zapazili, kako se ji prilegajo ti njeni kratki lasje? Imela bi jih nositi zmerom. Še leto dni počakam in pomolčim, toda potem si bom mislil, da imam proste roke. Neverjetno je tudi, da se ne bi čez leto dni v njej izpremenilo nič, zlasti ako ne bo kazal več znamenj življenja . . . Vse to je neizrečno čudno! Ali si mislite, da ne storim vsega, kar mi je mogoče, da bi zbudil v njem nekakšno iskro do nje? Nihče gotovo ni storil več na škodo svojemu srcu. Tudi gospa Bigielova dela, kar more. Toda to je kaj težka stvar. Nihče mu tudi nima pravice reči odločno: ‚Vzemi jo!‘ ker je ne ljubi. A to je tem bolj čudno, da niti ne misli na ono drugo, kakor se mi zdi. Gospodična Ratkovska sama ima večjo ceno nego ves gaj takih ‚Topolk‘, toda to je nekaj drugega. Meni je le do enega; naj si ne misli, da vzamem Zavilovskega nalašč na potovanje. Nisem mu odbil prošnje, ker mi je bilo nemogoče, toda prosim vas, ako kdaj izpregovorite o najinem potovanju, ji povejte, da jaz, Bog vé, nisem prigovarjal Zavilovskemu, naj gre potovat in da bi dal več za to, nego si sama misli, da bi ji bilo dobro, bodisi tudi na škodo starega mopsa, kakršen sem jaz.“

„Umeje se samo po sebi, da storimo tako“, odgovori Polaneški.

„Torej hvala! Pred odhodom se pridem še poslavljat od milostive gospe.“

„Gotovo — toda zvečer, da laže dalje posedimo skupaj. Upam, ko se vrnete poleti, prebijete nekaj časa pri nas z Zavilovskim.“

„V Bučinku?“

„V Bučinku ali tudi ne v Bučinku — tega še ne vemo.“

Nadaljnji razgovor jima ustavi Osnovski. Ugleдалa sta ga v hipu, kako je odhajal od sadjarja in držal v rokah bel zavitek.

„Glejte, Osnovski,“ reče Švirski.

„Kako se je izpremenil“, odgovori Polaneški.

Osnovski se je bil res izpremenil. Njegovo shujšano lice je bilo videti izpod kučme iz kožuhovine nekamo žolto in dokaj starejše. Kožuh je le kar visel na njem. Bilo je videti, da nekamo omahuje in premišlja, ali naj gre mimo njiju, delajoč se, kakor ne bi ju videl. Toda hodnik je bil prazen in vrhutega so bili že blizu skupaj; torej je zdajci izpremenil svojo nakano, pristopil k njima in jel govoriti z neprirojeno naglico, kakor bi hotel zagovarjati to, kar so mislili vsi izključno.

„Dober dan, gospoda! To je slučajno, da smo se srečali, zakaj jaz stanujem v Pritulovu in le redkoma zahajam v mesto. Kupil sem si ravno kar grozd, zakaj zdravniki so mi nasvetovali, naj jem grozdje. Toda dovažajo ga semkaj v žaganju in tudi ima duh po njem; mislil sem si, da je boljši. Na kmetih je odličen saninec.“

In korakali so skupaj, vsi trije v zadregi. Na posled vpraša Polaneški:

„Namenjeni ste baje v Egipet?“

„To je moja stara namera, toda sedaj morda res pojdem na pot. Na kmetih pozimi ni posla, in človek se dolgočasi, ako je sam.“

Zdajci umolkne, zapazivši, da je zašel na polzlo pot.

In stopali so dalje. Molk je bil še nadležnejši, ker so čutili tisto neizmerno neprijetnost, ki jo čutimo vsekdar, kadar spričo neke molče sklenjene pogodbe govorimo o neznatnih rečeh, pa se izogibljemo glavnih in bolestnejših. Osnovski bi ju bil rad zapustil. Toda ljudem, ki so že se črez več let privadili ohraniti gotove oblike, je nevedoma tudi v največji nesreči do etikete; torej je koprnel tudi on, da bi se dobil lahek in priroden način za ločitev. Ker ga pa ni mogel najti, je vztrajal dalje v nadležnem položaju. Naposled se je jel vendarle poslavljalati od njiju, toda tako nepričakovano in neprirodno kakor človek, ki je izgubil glavo.”

Ali v poslednjem hipu se je zdajci odločil drugače. Ta komedija mu je bila neznosna. Imel je je dovolj! Prišlo mu je v glavo, da nima prav-zaprav prikrivati ničesar in da prav v tem, kako se izogiblje vsake opomnje o nesreči, tiči nekaj bednega. Z njegovega lica se sta zrcalila odpor in muka, toda navzlic temu je obstal ter jel govoriti s pretrganim glasom, izgubljaajoč vsak trenutek sapo:

„Draga gospoda . . . Prosim vaju oprostila, da vaju še zadržujem . . . Toda znano je vama, da sem se ločil od žene . . . Ne vidim vzroka, zakaj ne

bi smel govoriti o tem, zlasti s tako poštenimi in prijateljskimi ljudmi . . . Izrekam vama torej, da je to bilo . . . da se je tako zgodilo . . . to je . . . to je, da sem si želel tega in moja žena prav tako . . .“

Ali nadaljnje besede mu obtiče v grlu, da ni mogel govoriti dalje. Očividno je hotel vzeti krivdo nase, toda zdajci je začutil vso neverjetnost, neizmerno in obupno naivnost te laži, ki je utegnila zveneti kakor fraza, da se ni dala opravičiti niti z zavestjo kake dolžnosti, niti z drugimi društvenimi obziri.

In izgubivši dodobra glavo, je izmučen odšel s svojim grozdom in s svojo nesrečo — brez mere.

Švirski in Polaneški sta nekaj časa molče stopala pod vplivom te nesreče.

„Bog vé“, reče naposled Polaneški, „čudno, da se mu ne utrga srce.“

A slikar odgovori:

„Zanj bi bilo najbolje, ko bi umrl.“

„A vendar ni zaslužil podobne usode.“

„On?“ zakliče Švirski. „Na mojo čast, kadar koli se ga spominjam, ga zmerom vidim, kako poljublja njene roke. Poljublja jih tako neprestano, da si ga ne morem predstavljati drugače.“

Črez trenutek pa pristavi:

„Še nekaj me zanima: da nesreča konča dotiko med osebami kakor smrt, vendar ako jih ne raztrga povsem, jih vsaj močno nategne. Vidva se še ne poznata dolgo, toda jaz sem živel v zaupni

dotiki z njim, a sedaj mi je nekamo oddaljen in jaz sem mu nekamo tuj. Ne dá se to izpremeniti, toda to je tako težavno.“

„Težavno in čudno . . .“

Švirski zdajci obstane in zakliče:

„Veste li kaj? Naj ubije strela to gospo Osnovsko! Gospodična Zavilovska je dejala, da se o človeku ne sme obupati, dokler živi, toda njo naj ubije strela!“

Polaneški mu odgovori:

„A vendar ni bilo morda na svetu bolj oboževane žene.“

„Tu torej imate!“ reče Švirski jezen. „Veste, ženske sploh . . .“

Zdajci pa se ploskne z rokavico po ustih.

„Ne!“ zakliče. „Zlodej vzemi staro napako! Dal sem si besedo, da ne bom izrekal več splošnih sodb o ženskah.“

„Ker jo je tako oboževal, sem omenil, da ne umejem, kako bo mogel živeti brez nje“, reče Polaneški.

„A mora!“ pristavi Švirski.

Osnovski je bil res primoran, toda ni mogel. V Pritulovu in v Varšavi, kjer je bilo vse polno spominov nanjo, mu je postalo življenje v kratkem času neznosno, torej je mesec pozneje odšel na potovanje. Toda že takrat, ko je odhajal iz Varšave, ni bil zdrav; prehladil se je bil v preveč zakurjenem vagonu in na Dunaju je zbolel tako dodobra, da je moral leči. Prehlad, ki so ga izpočetka sma-

trali za hripo, je bil pravzaprav pričetek hudi vročinski bolezni. Črez nekoliko dni je bolnik izgubil zavest ter ležal v hotelu zavisen od usmiljenosti tujih zdravnikov in tujih ljudi, daleč od doma in svojcev. Toda potem v vročnici, ki mu je razpalila možgane in mu zmešala pamet, se mu je zdelo, da vidi poleg sebe neko lice — najdražje v življenju, ki ga je ljubil v osamelosti, v bolezni, dà, tudi sedaj, ko je bila že smrt pred durmi. Zdelo se mu je to docela resnično celo potem, ko se je zavedel, toda bil je tako slab, da se ni mogel geniti, niti govoriti, dà, niti uravnati svojih misli.

Pozneje je ta prikaz izginil.

Toda jel je vpraševati po njej usmiljene sestre, ki jih je bil poslal Bog vé kdo in ki so mu posvečevale največjo skrb, ter jel neizmerno kopneti po njej.

XXV.

Po krstu in po odhodu Švirskega je rodbina Polaneških jela živeti iznova zaprto in domače življenje. Stikala se nista skoro z nikomer, razen z Bigielovimi, gospo Emilijo in profesorjem Vaskovskim. Toda bilo jima je dobro v tem ozkem krogu najbližjih prijateljev in najbolje takrat, kadar sta bila sama. Polaneški je imel to pot mnogo opravka; mudil se je v zavodu ter reševal tudi izvun zavoda mnogo stvari, katerih ni omenjal nikomur. Toda po dovršenem delu je hitel domov, še bolj

nego takrat, ko je kot ženin vsak dan pohiteval v stanovanje Plavickih. Pridobil je zopet nekdanjo živahnost, nekdanji humor in nekdanje zaupanje v življenje. Skoro je tudi razkril na sebi nekaj, kar se mu je samemu zdelo čudno: da ne le ljubi ženo in najbližjo dušo, nego da je zaljubljen vanjo kakor v ženo brez nemira in razpora, brez prehoda od radosti do obupa in k dvomom, toda z vso vnemo odkritosrčnih občutkov, z vsem mravljiščem teženj, z večno enako svežim zanimanjem za njene ženske mičnosti in z neprestano pozornostjo, ki bedi, sluti, prehiteva koprnjenje ter ima skrb zato, da ne bi splašil sreče in je ne izgubil. „Izpreminjam se v Osnovskega“, si je govoril veselo, „toda samo jaz smem biti Osnovski, zato ker se moja mala nikdar ne izprevrže v Osnovsko!“ Pogostoma ji je rekal „moja mala“, toda bilo je v tem toliko spoštovanja kolikor nežnosti. Umel je takisto, da je ne bi imel tako rad, ako bi bila druga, da je vse to delo njene neizmerno dobre volje in te čudovite pristnosti, ki je dehtela iz nje tako prirodno, kakor puhti toplota z ognjišča. Polaneški je vedel, da mu je duh prožnejši, misel širša in znanost globlja nego njena znanost, toda čutil je, da se je bilo po njeni zaslugi — edino le po njeni zaslugi vse to, kar je bilo v njem, nekamo dovršilo in oplemenitilo. Pod njenim vplivom so tudi prešla vsa ta načela, ki si jih je bil osvojil, iz njegove glave, kjer so bila mrtva teorija, v njegovo srce, kjer so se izpremenile v življenje. Zapazil je, da

ni samo sreča, nego da je celo on sam nekamo njeno delo. Bilo je v tem sicer nekoliko prevare s samim seboj, zakaj vedel je sedaj brez dvoma, da bi bil i sam utegnil postati malopriden, ko bi bil dobil malopridno ženo. Časih se je celo čudil, kako se je mogla ona zaljubiti vanj — spomnil pa se je njenega izraza „služba božja“ — in to mu je pojasnilo vse. Za takšno ženo je bil tudi zakon „služba božja“ in torej tudi ljubezen nikakor ne divja moč, ležeča mimo človeške volje, nego uprav dejanje dobre volje, prisega: služiti zakonu božjemu in izpolnjevati svoje dolžnosti. Marica ga je ljubila zato, ker je bil njen mož. Taka je bila — in basta! Polaneški dolgo časa ni mogel spoznati, da zapoveduje vse to, kar je oboževal v njej, naravnost vsak katekizem, in v njej vzgoja ni bila ugonobila katekizma. Morda ni bila vzgojena dovolj skrbno, toda naučili so jo služiti Bogu, ne pa da bi si dajala služiti od Boga.

Polaneški pač ne bi razumeval dobro, zakaj je taka, toda občudoval jo je čimdalje bolj, jo častil in ljubil. Kar se tiče nje, ni mislila zaraditega mnogo nase; spoznala je namreč, da ni bilo zmerom tako dobro kakor sedaj, da je že prebila gotove preizkušnje, da se je vedla za teh preizkušenj vrlo, da jih je prebila potrpežljivo in da jo je Bog nagradil zato. A ta zavest jo je polnila z mirom. Zopet je popolnoma ozdravela. Čutila je pri tem, da je močno lepa in močno ljubljena. Ta „Stanko“, ki se ga je bila prej nekoliko bala, je sklanjal

sedaj pogostoma svojo črnolaso glavo skoro pokorno k njenim nogam, ona pa si je pri tem radostna mislila, da ta gospod ni pokoren po naravi, nego dela tako zato, ker ljubi neizrečno. In to jo je skoro povznašalo. Vsak dan je narastala v njej hvaležnost, in vračala mu je to ljubezen iz vsega srca.

Tudi mladi Arijec je dobro izvrševal svojo nalogo solnčnega žarka v domu. Časih je bil to sicer vriskajoč žarek, zato pa, kadar je bil dobre volje in kadar je, ležeč v priljubljeni poziciji, z nogami, skrivljenimi v trikotnik, jel dajati od sebe krik zadovoljnosti, so se vsi moški in ženski bivalci hiše zbrali okrog njégove postelje. Marica mu je pokrivala noge in ga zvala „odurnega fanta“, on pa je odrinil vsak hip od sebe odejo, misleč očitvidno, da mora značajan mož, ki se je že namenil brcati, dejanski vztrajati v svojem podjetju. Pri tem se je tudi smehljal, kažoč svoje male brezzobe dlesne, kričeč, ščebetajoč kakor vrabec, grgotajoč kakor golob, mijavkajoč kakor mačka ali žvižgajoč kakor kos. Pestunja in mati sta se razgovarjali sedaj po cele ure z njim, in profesor Vaskovski, ki ga je imel neumevno rad, je zagotavljal kar najresneje, da je to „esotoričen jezik“, ki bi ga morali učenjaki fotografirati, ker bi mogel bodisi docela pojasniti tajnosti nadzvezdnega življenja ali vsaj podati nemalo migljajev za njega pojasnitev.

Tako so minevali zimski meseci v stanovanju Polaneških. Meseca februarja je jel Polaneški odhajati po neki trgovini in se po vsaki vrnitvi dolgo posvetoval z Bigielom. Toda v drugi polovici februarja je sedel neprestano doma in ni odhajal nikamor drugam nego v zavod ali se vozil časih z Marico in Stankom na kratek izprehod.

To enoličnost življenja, ali bolje enoličnost miru in sreče, so dramila najpogosteje poročila iz mesta o znancih; prinašala jih je najčesče gospa Bigielova. Po tej poti je Marica zvedela, da je gospodična Ratkovska, ki v poslednjem času ni hodila nikamor, z denarjem, ki ga ji je bila zapisala gospodična Helena, osnovala zavetišče za otroke in pa, da je gospod Osnovski res odšel v Egipt, toda ne sam, nego s svojo Anico, s katero se je bil popolnoma spravil, ko je ozdravel. Gospod Kresovski, bivši Maškov sekundant, jo je videl celo v Trstu ter je pripovedoval o njej ironično Polaneškemu, da je videti sedaj kakor „izpokorna grešnica“. Toda Polaneški, ki je vedel iz izkušnje, kako postane človek krotek v nesreči in koliko more biti istinitosti v kesanju, mu je odgovoril docela resno: Ker je gospo Osnovsko njen mož zopet sprejel milostno, ne sme biti noben pošten človek strožji proti njej, nego je on sam.

Pozneje pa je dospela iz Italije novica, o kateri se je razgovarjalo ne le pri Polaneških, nego po vsem mestu, da je namreč Švirski poprosil v Rimu roko gospodične Castellijeve in da se zvrši

njiu poroka po Veliki noči. Marico je to tako osupnilo, da je nagovorila moža, naj piše Švirskemu in naj ga naprosi odgovora, ali je to resnica. Čez deset dni je došel odgovor, in ko je Polaneški prišel v ženino sobo, držeč ovitek za rob v rokah, ter izpregovoril „pismo iz Rima“, je resna gospa Polaneška, vsa rdeča od radovednosti, pritekla k njemu, in potem sta s senci ob sencih čitala tole:

„Ali je to resnica? Ne, dragi moji, to ni resnica. Vendar, da razumete, zakaj se ni moglo zgoditi in se nikdar ne zgodi, moram izpregovoriti o Zavilovskem. Dospel sem pred tremi dnevi, ko sem ga bil pripravil do tega, da je ostal v Florenci, potem sem šel gledat v Sieno, Parmo in zlasti v Ravenno. Odtod ga odpravim v Atene, in jutri odrine čez Brindisi. Prej je posedal pri meni od jutra do večera, in zapazil sem, da ga nekaj mori. Hotel sem navrniti razgovor na reči, do katerih mu je največ, in zato sem ga včeraj vprašal neoprezno, ali nima v svojem zapisniku vsaj pol ducata ravennskih sonetov. Ali pa veste, kaj se je zgodilo? Izpočetka je obledel in odgovoril, da še ne, da pa kmalu začne pisati — toda potem je vrgel zdajci klobuk na tla in začel vzklikati kakor majhno dete. Nikdar še nisem bil videl podobne bolesti. Kar zvijsal se mi je v naročju in ponavljal, da je ugonobil svoj talent, da že ni ničesar več v njem, da nikdar ne napiše več ničesar in da bi mu bilo stokrat ljubše, ako bi ga gospodična Helena ne bila rešila.

Tole se godi v njem, ljudje pa govore, da ne piše zato, ker ima denar. A temu tudi ni drugače. Ubili so tega siromaka, zamorili v njem dušo in talent — pogasili bogat ogenj, ob katerem bi moglo biti ljudem jasno in toplo. A tega — vidite — ne bi mogel pozabiti. Za Boga, z gospodično Castellijevo! Tu vendar ne bi smeli puliti perja, da naredo iz njega pahljačo, ki jo potem vržejo skozi okno. Dà! Tega ne bi mogel pozabiti. Sicer, ako sem rekel že v Varšavi, da ji sedaj ne preostaja nič drugega nego iskati kneza, češ, da je ne vzame nihče več, pravim sedaj, da je dovolj takih zaslepljenecv na svetu. Kar se pa tiče mene, nisem niti knez Crapelesez, niti zaslepljenec. Odpuščati je mogoče samo svoje krivde, ne pa tujih, zakaj to bi bilo prelahko. To je vse, kar vam morem povedati o tej stvari. Vse drugo veste sami. Počakam leto dni in potem ponovim svojo prošnjo gospodični Ratkovski. Potem, ali me že vzame, ali zavrže, naj jo Bog blagoslovi, to pa je moj neizpremenljivi namen.“

„Dà“, omeni Marica, „toda kje se je potem vzela ta govorica?“

Švirski sam je odgovoril nato v nadaljnjem svojem pisanju.

„Vse to prazno govorjenje“, je pisal, „je utegnilo nastati iz tega, ker so me ljudje pogostoma videli s tema damama. Spominjate se, da mi je za mojega prvega bivanja v Rimu pisala najprej gospa Broničeva in potem, ko sem bil pri nji, gospo-

dična Castellijeva. Nikar da bi se bila izgovarjala, je pripisovala sama sebi krivdo v pričo mene. Priznam, da me je to genilo. Reci kdo, kar hoče, toda v odkritosrčnem priznanju krivde tiči vendar nekaka izprebuja poštenja, nekak pogum, nekak preobrat, nekak žalosten krič, ki sicer ne poravnava krivde, a vendar odkupi dušo. In verjemite mi, da v tem, kar pravim, tiči nekaj več, nego moje srce iz masla. Pomislite pa tudi, da se jima res godi slabo. Pogostoma sem imel priliko videti, s kakšnim strahom se bližata ljudem in kako se vedejo do njiju oni, ki se ravna po načelih. Nakopičilo se je v njiju toliko grenkosti, da se hudujeta sami nase, kakor je nekoč po pravici povedal Vaskovski. To je grozna situacija, v kateri je človek, kakor bi še pripadal društvu, toda na njem že visi breme svetovnoznane afere. Bog bodi z njima! O tem bi se dalo pisati mnogo, toda jaz se neprestano spominjam tega, kar je rekla nekoč gospodična Helena, da se o človeku ne sme obupati, dokler je živ. Ta bedna Lineta se je vsa izpremenila od žalosti; shujšala je in je sedaj vsa odurna; zato jo pomilujem še bolj. Pomilujem tudi gospo Broničevo, ki sicer kleplje ljudem ušesa, da je groza, toda kleplje jih iz ljubezni do te deklice. Sam sem ravnokar dejal, da more človek odpuščati samo krivico, ki se mu je zgodila, toda človek bi bil opica, ne pa kristjan, ako ne bi čutil vsaj nekoliko usmiljenosti s človeško nesrečo. Ali pa bom sedaj, ko sem uprav videl Ignacijev obup, imel še pogum iti k njima —

— tega ne vem; nikakor pa mi ni žal, da sem ju obiskal. Ljudje govorijo in prenehajo, toda čez leto in dan — ako ga da Bog ućakati meni in tej razkošni deklici — spoznajo, da so govorili neumnosti.“

Pismo se je konćalo z opombo o Osnovskih, katerih sprava je bila Švirskemu že znana; dā, ćul je celo različne podrobnosti, ki še niso bile znane Polaneškima.

„Mislim“, je dejal, „da je Bog moćnejši nego ćloveškanestanovitnostin obenem neizmerno usmiljen, ki pa ćasih dopusti, da nesreća udari ćloveka kakor z betom, da ukreše iz njega nekakšno boljšo iskrico. Sedaj verjamem, da se je ta Osnovska poboljšala. Morda je to naivno, toda ćasih si celo mislim, da niti hudobnih ljudi ni na svetu! Glejte, da se je vendar ozvalo nekaj v tej gospe Anici in da mu je stregla v bolezni. Oh, te ženske! Tako so mi že zbegale glavo, da skoro ne bom imel sodbe o njih, niti o nećem drugem.“

Prišla so še vprašanja po Stanku in iskreni pozdravi njegovim roditeljem in naposled obljuba, da se vrne v prvih pomladnih dneh.

XXVI.

Pomlad se je bližala in bila je ne le zgodnja, nego tudi topla. Polaneški je proti koncu meseca marca in v poćetku aprila zaćel zopet odhajati ter je prebil ćasih več dni izvun doma. Oba, Bigiel in on, sta imela ćasih toliko opravka, da sta sedela

v zavodu do poznega večera. Gospa Bigielova si je mislila, da se hočeta lotiti česa v večji meri, toda čudila se je temu, da je soprog, ki je zmerom rad govoril z njo o vseh podjetjih, to pot molčal kakor zaklet. Marica je tudi zapazila, da Stanku nekaj na nenavaden način polni glavo. Bil je sicer nežnejši z njo nego sicer, toda zdelo se ji je, da je v tej njegovi nežnosti prav tako kakor v vsakem razgovoru in v vsaki njegovi misli tičala nekaka druga in tretja misel, v katero je bil zatopljen tako popolnoma, da se niti za trenutek ni mogel odtrgati od nje. A to stanje nekakšne razmišljenosti je raslo vsakega dne in v začetku meseca maja se je izpremenilo v nekakšno vročinsko marljivost. Marica je jela premišljati, ali naj povpraša soproga, kaj mu je. Bala se je nekoliko biti nadležna, pa tudi njej je bilo do tega, da bi si on ne mislil, češ, ne meni se za njegove stvari. V tej negotovosti se je odločila počakati ugodne prilike; ob tem je upala, da tudi on začne govoriti o svojih opravkih, bodisi celo površno.

Skoro potem se ji je tudi nekega dne zdelo, da je napočil ugodni trenutek. Polaneški se je vrnil prej iz zavoda, in sicer tako čudno jasnega, dasi resnega lica, da ga je vprašala skoro nehote, ko mu je bila pogledala v oči:

„Tebi se je gotovo pripetilo kaj prijetnega, Stanko!“

On je sédel k njej, ni ji pa odgovoril, nego je dejal z nekoliko čudnim glasom:

„Glej, kako je krasno in toplo! Že bi se mogla odpirati okna. Ali pa veš, na kaj sem mislil v poslednjem času? Da bo radi tvojega in radi Stankovega zdravja treba skoro oditi na kmete.“

Marica mu odgovori nato:

„Ali ni Bučinek že najet?“

„Bučinek je prodan“, odgovori Polaneški.

Potem jo prime za obe roki, se ji ozre neizmerno ljubeznivo v oči in izpregovori:

„Čuj, draga moja stvarca, imam ti nekaj povedati — nekaj, kar te mora razveseliti, toda obljubi mi, da se ne razvnameš preveč.“

„Obetam. Torej kaj, Stanko?“

„Vidiš, dete, Mašek je zbežal na tuje, ker je imel več dolgov nego premoženja. Upniki so planili po vsem, kar je ostalo po njem, samo da otmo še kaj. Vse je prišlo na boben. Magierovka je bila razkosana in je izgubljena, toda Kremen, Skoki in Suhotin so se dali oteti, in zato sem to — samo ne razvnemaj se, predraga — zato sem to zate — kupil.“

Marica ga je ogledovala nekaj časa, pomežikajoč z očmi, kakor ne bi hotela verjeti svojim ušesom. Toda ne. Bil je tako ganjen, da se ni mogel šaliti. Oči so se ji zalile z solzami in zdajci ga je objela z obema rokama okrog vratu:

„Stanko!“

V tem hipu ni bila zmožna drugih besed, toda v tem edinem vzkliku je bila zahvala, velika ljubezen in žensko občudovanje vrlin tega moža,

ki dožene vse. Polaneški je to umel, toda ob za-
vesti tolike sreče, kakršne še ni bil okušal doslej,
jo je neprestano pritiskal na prsi in zaklical:

„Vedel sem, da ti to napravi veselje, in Bog
sam ve, da niti zame ne more biti večjega veselja,
nego je tvoja radost. Ohranil sem si v spominu,
da ti je bilo žal za Kremenom in da je bila to
krivica, storjena tebi; ker pa je bilo mogoče po-
praviti, sem jo popravil. . . . Toda to še ni nič!
Ko bi ti tudi kupil deset takih Kremenov, še zme-
rom ne bi ti poplačal dobrote, ki si mi jo izka-
zala, in še bi te ne bil vreden.“

In govoril je resnico, toda Marica je odteg-
nila od njegove rame svojo glavo, dvignila k nje-
mu vlažne, toda obenem jasne oči in dejala:

„Jaz nisem vredna tebe, Stanko! Niti nisem
pričakovala kdaj, da bom tako srečna.“

Sedaj sta se jela pričkati, kdo ima večjo ceno,
toda v tem pričkanju so nastali pogostoma pre-
stanki, zakaj Marica, ki ga je objemala ves čas,
je dvigala k njemu svoja lepa, nekoliko široka usta
in on je pritiskal svoja nanje ter ji potem iznova
poljubljal oči. Dolgo časa še se je hotela sedaj
smejati, sedaj zopet jokati od veselja, zakaj njena
sreča je res presezala vse, kar je bila pričakovala.
Njena mati ji je bila napisala nekoč z že oslabeledo
roko: „Žena se ne omoži zato, da bi bila srečna,
nego zato, da izvršuje dolžnosti, ki jih ji Bog nalaga,
in sreča — to je le pridavek in dar božji.“ Tega
pridavka je bilo sedaj več, nego se ga je moglo

nastaniti v njenem srcu. Minila je preizkušnja, minili so trenutki žalosti, dà, tudi dvoma. Dà, vse to je končano — in naposled ta Stanko, ne le da jo ljubi kot zenico svojega očesa, nego je storil celo več, nego je bil obljubil kdaj.

Ta pa se je s širokimi koraki izprehajal po sobi in dejal še ganjen, toda zadovoljen sam s seboj ter z izrazom nekega ponosa na zagorelem licu:

„Torej kaj, Marica? Šele sedaj se začne delo, kaj? Saj jaz o gospodarstvu nimam niti pojma, toda to bodi tvoja stvar. Mislim si pa, da ne bom najslabši upravitelj! Oba hočeva delati, zakaj to ni malenkost, ta Kremen!“

Ona pa mu odgovori, sklenivši roke:

„Moj zlati Stanko! Vem, da si to storil meni na ljubo. Samo, če ti ne bo škodovalo pri trgovini.“

„Pri trgovini? Ali si morda misliš, da sem se dal opehariti? Kje pa? Kupil sem poceni, jako poceni! Celo Bigiel, ki se boji vsega, priznava, da je to dobra kupčija. Drugo še nadalje ostane v družbi. Samo ti, Marica, se ne boj, da bi otepala bedo v Kremenu, niti svojih prejšnjih skrbi. Imela bova s čim gospodariti — in povem ti odkritosrčno, ko bi se tudi sedaj ves Kremen pogreznil v zemljo, bi še imeli ob čem živeti s Stankom vred!“

„Prepričana sem“, reče Marica, zroč nanj skoro tako, kakor bi zrla Napoleona ali kakega drugega zmagovalca, „da premoreš vse, kar hočeš, toda vem, da si le meni na ljubo kupil Kremen.“

„To si mislim!“ odgovori Polaneški. „A to zato, ker ondi počiva tvoja mati, zato, ker si ljubila Kremen. Ti si me naučila ceniti zemljo. Spomnil sem se tega, kar si dejala v Benetkah, ko je Mašek hotel prodati Kremen Bukackemu. Niti sama ne veš, kakšen vpliv imaš name. Časih nekaj rečeš, in jaz se za to na videz ne zmenim, vedno pa ostane v meni in se pozneje oglasi iznenada. Tako je bilo tudi v tej stvari. Sedaj se celo meni samo zdi čudno, da bi človek mogel bivati na tem planetu, pa ne bi imel imeti nekaj, niti za tri štiri-jaške lakte zemlje, o kateri bi mogel reči: ‚To je moje!‘ Ta trgovina je bila že davno dognana stvar. Morda si opazila, da sem imel dolge tri mesece posla črez glavo. Nisem ti hotel praviti ničesar, dokler ni bilo vse dognano; hotel sem te rajši iznenaditi. To se mi je posrečilo. Tu imaš nagrado za to, da si zdrava in da si tako vredna ljubezni!“

Prijemši njene roke, si jih je jel iznova pritiskati na ustnice in na čelo; tudi ona je hotela poljubiti njegovo čelo, toda on ji ni dopustil. In jela sta se loviti po sobi kakor otroci, govoreč si pri tem dobre in jasne besede kakor solnčni žarek. Marica je vsa zakoprnela po preselitvi na Kremen in ni mogla misliti na nič drugega. Naposled ji je pogrozil, da bo ljubosumen na Kremen in da ga celo proda.

„Saj ga ne prodaš!“ mu je odgovorila, vrteč glavo.

„Zakaj pa ne?“

Stopila je na prste, da je segla do njegovega ušesa, in mu šepnila:

„Ker me imaš rad . . .“

In on je jel prikimavati, češ, da je to res. Dogovorila sta se na nemajhno veselje Maričino, da se koncem tedna vsa družina preseli v Kremen, kar je bilo sicer lahko mogoče, zakaj Polaneški je bil uredil ondi stanovanje tako, da je lahko sprejelo vase svojo dedično. Zagotovil jo je takisto, da ni izpremenil skoro ničesar, nego se potrudil samo za to, da ne stoje sobe preveč prazne.

Zdajci pa se spusti v smeh.

„Toda radoveden sem“, je dejal, „kaj poreče k temu oče?“

Dalo se je soditi, da se bo oče čudil, kar je bil vrelec novemu veselju za Marico. Oče tudi ni dal dolgo čakati nase, zakaj črez kake pol ure je prišel k obedu. Komaj se je prikazal, ga je že objela Marica okrog vratu in mu povedala vsa zasopla srečno novico, in njega je to napolnilo s čudenjem, dà, celo genilo ga je. Morda je začutil hčerkinu srečo, morda se je oglasila v njem iznenada ljubezen do tega koticika, v katerem je prebil toliko let; gotovo je, da so se mu oči orosile. Najprej je izpregovoril o svojem znoju, ki se ga je bila napila ta zemlja, potem je začel nekaj govoriti o „starcu“ in o „zavetju na pristavi“, a naposled je stisnil Polaneškemu glavo z rokami in dejal:

„Bog daj, da bi ob večji blaginji gospodaril vsaj tako, kakor sem jaz; prepričan bodi, da ti nikdar ne odtegnem pomoči, niti sveta!“

Zvečer so bili pri Bigielovih, in Marica, še vsa opojena od sreče, je govorila gospe Bigielovi:

„No, reci vsaj! Ali je mogoče, da bi takega moža ne imela rada? Rec sama!“

XXVII.

Drugi dan po prihodu Polaneških v Kremen je bila nedelja. Sam Polaneški je vstal pozno, zakaj včerajšnji dan so bili dospeli skoro opolnoči. V Kremenu so jih pričakovali služabniki s kruhom in soljo; potem je Marica smehoma, pa zopet jokaje pregledala vse kote po hiši in nato vsa razvneti ni mogla zaspiti do svita. Iz vseh teh vzrokov je Polaneški ni pustil iz postelje; ker pa je hotela iti v Vontore k pozni maši nekoliko prej, da bi pomolila na materinem grobu pri cerkvi, je obljubil, da ukaže zapreči in jo obvestiti, ko bo čas. V tem je po zajtrku šel nekoliko gledat po svojem novem imetju. Bilo je to v drugi polovici meseca maja, in dan je bil nenavadno lep. Ponoči je bilo pršelo, in sedaj se je solnce odbijalo v malih mlakužah na dvorišču in poleg gospodarskih stavb ter lomilo svoje žarke, viseče na grmičju, in obsevalo mokre strehe skednjev, kolaren in hlevov. V tej svetlobi in jasnosti se mu je majnikova drevesna zelenjava na Kremenu kazala jako mična. Ker je bila ne-

delja, se v gospodarskih stavbah ni gibalo skoro nič, samo v hlevu se je sukalo nekoliko hlapcev, ki bi imeli iti v cerkev. Polaneškega je čudovito genila ta tišina in mir. Pred nedavnim časom, ko je hotel kupiti Kremen, je bil nekolikokrat tukaj ter je vedel, da je to zapuščena naselbina. Mašek je bil sicer pričel staviti kaščo in jo je že pokrtil z rdečo streho, toda stavbe ni dovršil. Sam tu nikdar ni stanoval in vrhutega ni mogel vtekniti v to denarja — torej je bila tudi zapuščenost vidna na vsakem koraku. Vendar se Polaneškemu ni bila kazala tako očitno kakor sedaj, ko si je mogel reči: „To je moje.“ Stavbe so bile nekamo krive, stene razpokane, ploti so se hoteli polomiti in podreti; poleg zida se je valjalo različno gospodarsko orodje. Povsod se je zdelo, kakor bi zemlja hotela potegniti vase to, kar je stalo na njej; povsod je bilo nekamo trpno očividno, da so reči prepuščene samim sebi. Polaneški je vedel o gospodarstvu samo toliko, da mora biti človek oprezen in da ne sme vtikati vanje preveč denarja — sicer pa ni imel o njem nikakršnega pojma, razen nekakšnih splošnih vednosti, ki so mu še bile v mladih letih doletele na ušesa. Navzlic temu pa je uganil, ko se je oziral po svojem kraljestvu, da bo bržkone tudi na polju enak nered, kakršnega je videl okrog sebe; imel je odločno zavest, ako se je tu kaj delalo, da se je delalo bolj iz navade, nego zgolj zato, ker se je bilo tu nekaj delalo pred desetimi, dvajsetimi ali pred sto leti. Po tem na-

poru, po tej neprestani bistri energiji, ki je osnova trgovini, ni bilo tu niti sledu. „Ako že ne bi prinesel ničesar drugega na ta mrtvi kraj“, si je mislil Polaneški, „bi bilo že to mnogo, zakaj tega tukaj naravnost nedostaja. Toda razen tega imam denar in gotovo vsaj toliko razuma, da prvič vem, da ne vem nečesa, drugič pa, da se je treba učiti in vpraševati.“ Spominjal se je še izza časov svojega bivanja v Belgiji, da je tudi ondi značila človeška duša in napor volje več nego najmočnejši stroji. In v tem oziru se je zanašal nase ter se je moral zanašati nase. Čutil se je energičnega in prožnega človeka.

Vse, česar se je bil poprijel doslej, je moralo iti, bodisi hote ali nehote. Vrhutega je čutil, da ne nosi, kar se tiče podjetja, na svojem vratu fantastične, nego strogo preračunljivo glave, in zaradi tega ni, videč to zapuščenost, odklonil nade, nego celo našel v njej nekakšno izpodbudo. Ta mrtvota, ta zanemarjenost, ta nerednost in zaspanost so ga izzivale. Ozirajoč se okoli sebe, si je rekal skoro v tolažbo: „Dobro, dobro, pa poizkusimo to!“ In ni mogel niti počakati te izkušnje.

To prvo pregledovanje in preudarjanje mu ni pokvarilo dobre volje, pač pa mu je ukradlo nemalo časa. Pogledavši na uro, je spoznal, ako hočejo dospeti pred pozno mašo v Vontore, da morajo oditi takoj; torej je zapovedal zapreči. Vrnivši se domov, je potrkal na Maričine duri:

„Gospa zemljanka!“ je dejal, „služba božja!“

„Le dalje, le dalje!“ se ogласi za durmi veseli glas Maričin. „Pripravljena sem že.“

Polaneški je vstopil in jo ugledal v svetli pomladnji obleki, podobni oni, v kateri jo je bil videl, ko je bil prvič v Kremenu. Oblekla se je bila tako nalašč; on pa je na njeno veliko radost umel njen namen, zakaj zaklical je, iztegnivši k njej roke:

„Gospodična Plavicka!“

Ona je stopila k njemu, oprla, kakor bi se sramovala, svoj rožni nasek ob njegovo lice ter mu pokazala z roko posteljico, v kateri je spal Stanko.

Nato sta odšla skupno z očetom Plavickim v cerkev. Bil je jasen, pomladnji dan, poln toplega diha in radosti. V gozdih se je glasila kukavica in na livadi je bilo moči videti stopajoče čaplje, ki so si iskale hrane. Poleg ceste so se udebi in srake podile pred vozom z drevesa na drevo. Časih je zapihal vetrič ter letel preko setve kakor po valovih, pripogibajoč žitna stebila, in tvoril premične sence na zelenem polju. Naokrog je vse dehtelo po zemlji, travi in pomladi. Polaneškega in njegovo gospo je zagrnil cel roj spominov. V njej se je oglašala, že nekoliko zaduševana z mestnim življenjem, ljubezen do zemlje, do kmetov in gozdov, do zelenega polja, do hrušek na polju, do ogonov, čimdalje bolj ozkih v dalji, do širokih zračnih prostorov in poleg tega do nebesnega obzorja dokaj obsežnejšega nego v mestu.

To vse jo je napolnjevalo z razkošjem, ki se ga je zavedala le na pol, ki pa je bilo slično opojnosti. In Polaneški se je spomnil, kako se je bil nekoč prav tako peljal s Plavickim v cerkev, kako so bili udebi in srake prav tako preletavali pred njima z drevesa na drevo. Samo da je sedaj čutil poleg sebe to rožno bitje, ki ga je bil takrat ugledal prvič, to bivšo gospodično Marico Plavicko. Za en hip si je privedel v misli vse to, kar je bilo med njima, prvo znanje in ono mičnost, s katero si ga je privezala, nadalje nesporazumek in ono čudno udeležbo, ki jo je imela v njiju življenju Litka, potem poroko in njiju skupno življenje, na to guganje te sreče in izpremembe, ki so pod vplivom te svetle duše nastale v njem, ter današnjo pojasnitev življenja. Pri tem je imel blažen občutek, da je minilo zlo, da je našel več, nego je bil slutil, in da sedaj more priti nanj bodisi še tolika nesreča, toda glede na njegove razmere do nje mu je postalo življenje enkrat za vselej polno ugodnosti, jako krepostno, prava „služba božja“ in za toliko jasnejše nego prejšnje, za kolikor je bilo to obzorje, ki je bilo okoli njiju, jasnejše nego v mestu. Ob tem premišljanju se mu je zalivalo srce od sreče in ljubezni do nje. Ko so dospeli v Vontore, je pomolil očenaš za „večni počitek“ duše te matere, ki jo je zahvaljal za takšno ženo, istotako vroče kakor Marica. Zdelo se mu je, da ljubi ta prah, pokopan pri cerkvi, s prav takšno sinovsko ljubeznijo kakor ostanke rodne svoje matere.

V tem je pozvonilo k pozni maši. V cerkvi so se iznova vrivali Polaneškemu stari spomini. Vse, kar je bilo okoli njega, je bilo tako nekamo znano, da se mu je časih zdelo, kakor bi bil tukaj šele včeraj. V cerkveni ladji je bilo istotako polno osivelih kmetiških glav in vonjave kadila; oni in isti duhovnik je čital mašo pri oltarju, one in iste breze so, ko jih je majal veter, opletale z vejami po oknih — in Polaneški si je iznova domislil, da vse mine — mine življenje, minejo bolečine, nade, strasti, minejo toki misli in celi filozofični sistemi — a maša se služi kakor nekdanj, kakor bi le v njej sami bila večna neminljivost. Novo bitje na stari sliki je bila le Marica. Polaneški, zroč časih na njeno mirno lice in njene oči, povzdignjene k oltarju, je uganil, da moli z vso dušo za njiju bodoče življenje na kmetih; torej se ji je pridružil in molil z njo vred.

Po maši so ju na prostoru pred cerkvijo obkolili sosedje, davni znanci Polaneškega in Maričini. Toda gospod Polaneški se je zaman oziral po gospe Jamiševi, ki se je že nekoliko dni mudila v mestu. Zato pa se je Jamiš, popolnoma ozdravljen od želodčnega katarja, pomlajen in zdrav, ves navdušil, ko je ugledal Marico.

„Moja varovanka“, je zaklical, poljubivši ji roko, „moja draga gospodinja! Moja zlata Marica! Aha! Ptiček se je vrnil v staro gnezdo. To je lepo! Res, videti ste kakor gospodična, a vendar vem, da imate že dečka.“

Marica se je rdela od veselja, toda v tem hipu je pristopil k njim Zazunovski s svojimi šesterimi otroki in gospod Gontovski, vulgo „Medved“, nekdanji nesrečni Maričin snubač in malone Maškov morilec.

Gospod Gontovski je stopil k njim neokretno in zmeden, kakor bi ga bila oslepila Maričina mičnost, in ganjen, da ga ni doletela ta sreča. Tudi Marica ga je pozdravila nekamo smešno zmedena, zato pa mu je Polaneški prijateljski podal roko in dejal:

„Tudi jaz nahajam tu znance še iz detinstva. Kako vam je?“

„Kakor nekdanj“, odgovori gospod Gontovski.

Toda gospod Jamiš, ki je bil kaj dobre volje, reče ironično, zroč na mladega moža:

„Ima skrbi pri pogodbah s služabniki.“

Gospod Gontovski se še bolj zardi, zakaj vsa okolica je govorila o teh skrbih. Že nekoliko let je siromak komaj dihal na svojem Jalbrikovu. Ko bi bil prodal gozd ter se pogodil z materami svojih otrok, bi se bil mogel odkrižati svojih dolgov, toda kaj, ko je navzlic vsem, časih že skoro povsem sklenjenim pogodbam, moral poslušati vedno očitane jalbrikovskih sosedov, da jezdi gospod vlastelin na belem konju, strelja iz samokresa in se ozira za dekleti.

Gospod Gontovski, dasi že izza mlada vaje različnih vaških zbadljic, je izgubil časih potrpežljivost in zaklical res obupno:

„Naj vas strela ubije!“

Toda po takem prepričevalnem izreku so se jalbrikovski starejšine zbrali na novo, zrelo posvetovanje in so po rednem pretehtanju vsega „pro“ in „contra“ proglasili iznova, da bi bilo vse dobro, „samo da gospod graščak jezdi na belem konju, strelja iz samokresa in se ozira po deklicah . . . itd.“

Ko je pozvedela Marica, ki je čutila do gospoda Jamiša takšno naklonjenost, kakor bi bil člen rodbine, da je vdovec ob živi ženi, ga je povabila na obed. Gospod Plavicki pa, ki se je jezil, da ni našel v Vontorah gospe svetnikove, in se obenem spomnil nekdanjega nedeljskega kvartanja z Gontovskim, je povabil Gontovskega in Polaneškega, naj odrinejo naprej, a to zelo hitro, da bi Marica imela čas za potrebne priprave. Za njimi se je odpeljal Plavicki s svetnikom, a poslednji je bil Gontovski v svojem koleslju, v katerega je bila vprežena shujšana jalbrikovska kobila.

Spotoma je gospod Plavicki dejal svetniku Jamišu:

„Niti nimam besed, da bi izrekel, kako je moja hčerka srečna! On je vrl in energičen človek, toda . . .“

„Toda kaj?“ vpraša gospod Jamiš.

„Toda nagel! Saj se spominjate, sosed, da me je bil spravil v zadrego zaradi onih nečimurnih dvajset tisoč rubljev, da sem bil prisiljen prodati Kremen. A kaj je storil? Potem je kupil ta Kremen sam . . . Ako ne bi bil segel po meni, ne bi mu bilo treba kupovati Kremena, ker bi ga bil dobil

po moji smrti z Marico zastonj. Vrl človek je, toda tukajle (pri teh besedah se gospod Plavicki potrkva po čelu) ... se mu še kvasi. Kar je res, se lahko reče.“

„Hm!“ odgovori svetnik Jamiš. Plavickemu ni hotel izreči neprijetne opomnje. Ko bi bil Kremen ostal še dalje v njegovih rokah, pa ne bi ga bilo ostalo nič.

Gospod Plavicki pa vzdihne in reče:

„A jaz imam na starost novo skrb, zakaj sedaj se moram za vse brigati sam.“

Gospod Jamiš je le iztežka zadržal vzklik: „Bog začuvaj!“ Poznal je Plavickega dodobra in vedel, da take nevarnosti dejanski ni. Pa tudi gospod Plavicki ni dosti verjel temu, kar je pripovedoval, zakaj zeta se je nekoliko bal in je vedel dobro, da se bo sedaj prav vse ravnalo po njegovem razumu.

Ob takem razgovoru so dospeli na dom. Marica, ki je bila že pripravila vse, kar je bilo potrebno za obed, jima je prišla naproti s Stankom v naročju.

„Hotela sem vam predstaviti sina, preden sedemo k mizi“, je dejala „to je fant, kaj! Ta bo velik! A kako vrl deček je!“

Po taktu teh besed ga je gugala na rokah v smeri h gospodu Jamišu, in gospod Jamiš se je s prsti dotaknil Stankovega lica. Nato se je vrli sin najprej nakremžil, potem nasmejal, zdajci pa se je spustil v krič, ki je utegnil za zasledovalca

„esoteričnega jezika“ imeti pomen nenavadne važnosti, toda navadnemu ušesu je bil ta krič močno tak, kakor bi kričala sraka ali päpiga.

V tem je dospel gospod Gontovski. Obesivši plašč v veži na kavelj, je ravnokar iskal v njem robca, kar je v tem hipu po čudnem naključju tudi Rozalka, Stankova pestunja, takisto dospela v vežo, stopila h Gontovskemu in mu poljubila roko.

„Kako se imaš? Kako se imaš? Kaj je novega?“ jo vpraša Jalbrikovski vlastelin.

„Ničesar! Hotela sem vas samo pozdraviti“, mu odgovori ponižno Rozalka.

Gospod Gontovski se nakloni nekoliko na stran ter jame iskati nekaj v žepu svoje suknje, toda ona je očitvidno prišla le pozdravljat bivšega gospodarja, zakaj počakala ni daru, nego mu je iznova poljubila roko in molče odšla v otroško sobo:

Gospod Gontovski pa je odšel k ostali družbi in popeval z globokim basom:

„Tramtata, tramtata, tramtata ta . . .!“

Nato vsi sedejo k mizi in se jamejo razgovarjati o vrnitvi Polaneških na kmete. Gospod Jamiš, ki je bil že po naravi razumen mož ter je bil kot svetnik dolžan biti moder in zgovoren, se je obrnil k Polaneškemu s temi besedami:

„Prihajate na kmete, pa ne poznate gospodarstva, ali zato imate nekaj, česar pogrešajo vsi vlastelini, administrativno znanje in denar. Zato upam in sem prepričan, da se vam v Kremenu ne bo

godilo slabo. Vaša vrnitev mi je provzročila veliko veselje, ne le glede vas in te moje drage gojenke, nego zato, ker je to obenem dokaz temu, kar zmerom govorim in trdim, da moramo večinoma mi starci zapustiti svojo rojstno zemljo, toda naši sinovi in ako ne sinovi, pa vnuki se vračajo. Vračajo se močnejši, bolj utrjeni v boju življenja, z računi v glavi in s tradicijo v praksi. Ali se spominjate, kar sem vam nekoč povedal, da zemlja vleče k sebi in da je le ona istinito bogastvo? Vi ste mi takrat ugovarjali, a sedaj — glejte — ste lastnik Kremenu.“

„To zaradi nje!“ odgovori Polaneški, pokazavši na ženo.

„Zaradi nje in za njo!“ ponovi svetnik, „in mislite si, da v moji teoriji ni prostora za ženske in da ne vem kakšno ceno imajo? S srcem in vestjo uganejo, kje je naša prava naloga, ter nas s srcem vodijo k njej. A prava naloga, takisto kakor pravo bogastvo — to je zemlja.“

Pri tem je gospod Jamiš, ki je imel po zgledu mnogih svétnikov to slabost, da je rad poslušal sebe, zaprl oči, da bi slišal še bolje, in je nadaljeval:

„Da. Vrnili ste se zaradi žene! Da, to je njena zasluga. Takšno ženo je treba posaditi na zlato. Vendar pa ste tudi vi prišli iz zemlje, in zato vas je zemlja potegnila k sebi. Mi vsi bi morali imeti plug v svojem grbu. A povem vam še to, da se nista vrnila samo gospod Stanko Polaneški in gospa Marica Polaneška, nego da se je vrnila rodbina

Polaneških, ker se je v njej ozval nagib celih pokolenj, ki so izrasla iz grude in katerih ostanki oplemenjujejo to grudo.“

Po teh besedah gospod Jemiš vstane, prime za kupico in zakliče:

„Na zdravje rodbine Polaneških!“

„Na zdravje rodbine Polaneških!“ zakriči gospod Gontovski, ki je bil nenavadno mehkega srca ter bil pripravljen v tem hipu odpustiti rodbini Polaneških vse trpljenje, ki ga je bilo njegovo srce prebilo zanjo.

Vsi so stopili s kozarci h gospe Marici, ki se je zahvaljala vsa ginjena in šepnila Polaneškemu, ko je pristopil k njej:

„Oh, Stanko, kako sem srečna!“

In ko je bila vsa družba zopet za mizo, je dodal „papa“ Plavicki:

„Držite se zemlje do poslednjega diha, to je to, kar sem naglašal vse svoje življenje.“

„To je gotova stvar!“ pritrди gospod Gontovski.

Toda v duhu si je mislil: „Samo, ko ne bi bilo teh usodnih posledic . . .“

V tem hipu pa je zibala v otroški sobi Rozalka malega Stanka in mu popevala tožno vaško pesemco:

„Oh nesrečna ti sobana,
oh, ti Jakec moj . . .!“

Po obedu so se gostje jeli ravnati na odhod, toda gospod Plavicki jih je pridržal za kvartanje,

tako da so odšli šele ob solnčnem zapadu. Sedaj sta Polaneški in soproga, razvedrivši se najprej s Stankom, odšla na verando in dalje na vrt, zakaj bil je tih in krasen večer. Vse, kar ju je spominjalo one prve nedelje, ki sta jo bila tukaj prebila skupaj, se jima je kazalo kot sijajen in sladek sen, in takšnih spominov je bilo tukaj ob vsakem koraku brez števila.

Solnce je zahajalo ter bilo istotako veliko in žareče, drevesa so stala nepremično v večerni tišini in njih vrhovi so se rdeli v zahajajočem solncu; za hišo so istotako klopotalle čaplje v gnezdih; tudi njiju razpoloženost je bila prav ista. Jela sta se izprehajati; obšla sta vse drevorede, pristopila k vsem plotom, zrla na polje, ki se je izgubljal v dalji, na temne pasove gozdov, obkoljujočih obzorje, in govorila sta med seboj potihoma tako mirno, kakor je bil miren ta večer. Vse to, kar je bilo okoli njiju, bo njiju svet. Oba sta čutila, da ju ta vasica sprejema, da se jamejo sklepati neke razmere med njo in njima in da jima bo teklo od tega časa življenje tukaj, a nikjer drugje, delavno, „službi božji“ posvečeno življenje, z ljudmi — na polju.

Ko je zašlo solnce, sta se vrnila na verando, toda kakor nekoč, sta tudi sedaj še ostala tukaj, da sta počakala popolni mrak . . . Samo da je bila prej stala Marica daleč proč od Polaneškega, sedaj pa se je povsem pritisnila k njegovemu boku in rekla čez trenutek:

„Dobro se nama bo godilo, Stanko, kaj ne?“

On jo je krepko objel, tako da jo je čutil na svojem srcu, in jel ponavljati:

„Predraga moja! Predraga moja! . . .“

V tem je iznad jelš, stoječih v skupini, priplezal rdeči mesec in žabe v ribniku, ki so bile očividno že zvedele, da se je vrnila ta gospodična, ki so jo bile tako pogostoma videle na izprehodu ob obrežju, so se oglasile v večerni tišini v enem velikem zboru.

*

In sedaj je jelo obema minevati življenje, nikakor ne brez skrbi, vendar pa je bilo v njem več medu nego pelina.

Pisatelj te knjige pa je pil ta med z vso silo svoje domišljije.

Konec.

Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

Aškerc A., *Primož Trubar*. Zgodovinska epska pesnitev. 8°, 136 strani. Broširana 2 K, elegantno vezana 3 K.

— *Balade in romance*. 8°, 155 strani, 2 K. Elegantno vezane 4 K.

— *Lirske in epske poezije*. 8°, 160 strani, 2 K 60 h. Elegantno vezane 4 K.

— *Nove poezije*. 8°, 222 strani, 3 K. Elegantno vezane 4 K.

— *Četrtri zbornik poezij*, 246 strani. Broširane 3 K 50 h, elegantno vezane 4 K 50 h.

— *Izmajlov* » *Red sv. Jurja* » *Tujka*. Tri drame. 8°, 113 strani, broširane 2 K.

Baumbach R., *Zlatorog*, Planinska pravljica, poslovenil A. Funtek. 8°, 95 strani. Elegantno vezan 4 K.

Bedének Jakob, *Od pluga do krone*. Zgodovinski roman iz minulega stoletja. 8°, 270 strani, 2 K, v platno vezan 3 K.

Cankar Iv., *Ob zori*, s podobami (izdelal M. Jama), 3 K.

Dimnik Jakob, *Avstrijski junaki*. 8°, 126 strani, s 17 podobami. Elegantno vezani 1 K 80 h.

Funtek Anton, *Godec*. Poleg narodne pravljice o Vrbskem jezeru. 8°, 100 strani, elegantno vezan 2 K 50 h.

Gregorčič Simon, *Poezije I*. Druga, pomnožena izdaja. 8°, 160 strani, elegantno vezane 3 K.

Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

Haymerle dr. Frančišek, vitez, *Životopisni obrazi iz obsega obrta, umetnosti in industrije*, preložil Anton Funtek. 8°, 100 strani, vezani 1 K.

Kosi Anton, *Zlate jagode*. Zbirka basni za slovensko mladino in preprosto ljudstvo. 8°, 148 strani, vezane 1 K.

Levstikovi zbrani spisi, uredil Frančišek Levec. Pet zvezkov 21 K, v platno vezani 27 K, v pol francoski vezbi 29 K, v najfinejši vezbi 31 K.

Majar H., *Odkritje Amerike*. Poučno zabavna knjiga v treh delih: I. Kolumbus, II. Kortes, III. Pizar. 8°, 440 strani, vezana 2 K.

Meško Ksaver, *Ob tihih večerih*. Povesti. 8°, 291 strani, 3 K 50 h, elegantno vezane 5 K.

Prešeren dr. France, *Poezije*. Druga, ilustrirana izdaja. 4°, 5 K, v platno vezane 6 K 40 h, v elegantnem usnju vezane 9 K.

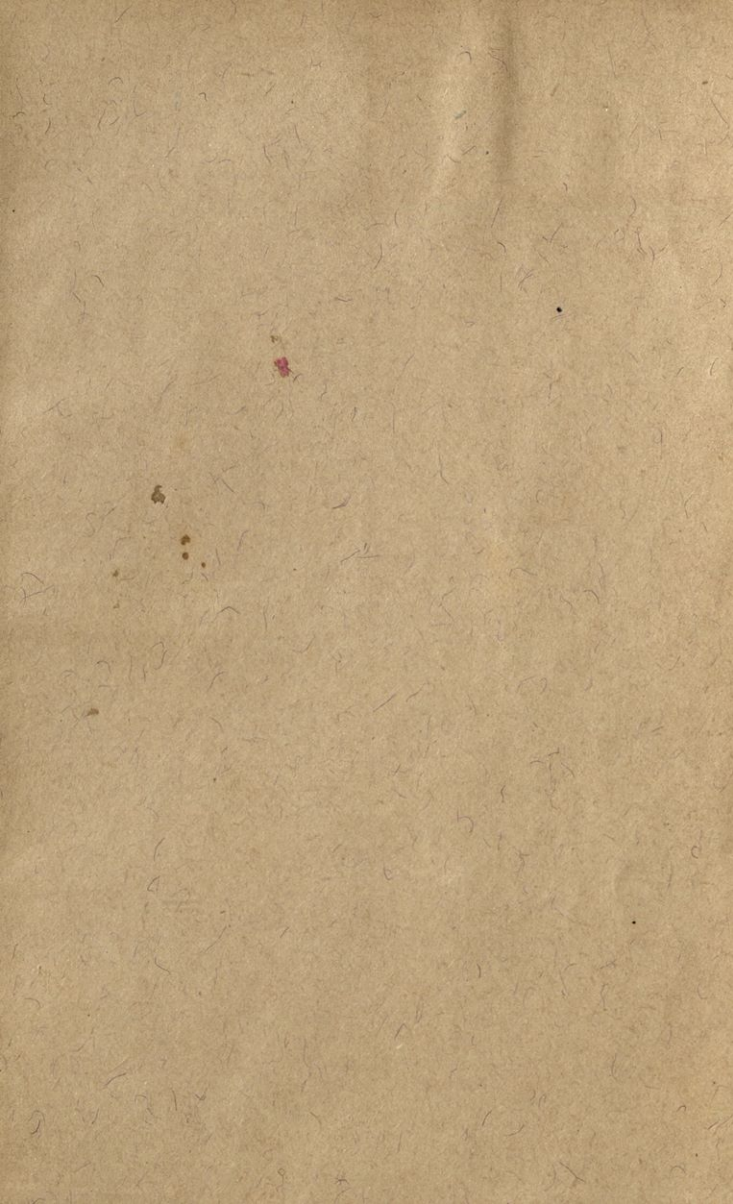
— *Poezije*. Ljudska izdaja 1 K, v platno vezane 1 K 40 h.

Scheinigg J., *Narodne pesmi koroških Slovencev*. 16°, 463 strani, 2 K, elegantno vezane 3 K 30 h.

Jos. Stritar, *Zbrani spisi*. Sedem zvezkov 35 K, v platno vezani 43 K 60 h, v pol francoski vezbi 48 K 40 h.

Tavčar dr. Ivan, *Povesti*. Pet zvezkov po 2 K 40 h, v platno vezani po 3 K, v pol francoski vezbi po 4 K 20 h.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000521458

